Charaktērism... tēs Latinikēs glōssēs

Oskar Weise

Charaktērism... tēs Latinikēs glōssēs

Oskar Weise

HARVARDIANA
ACADEMIA IN NOV-ANG
VE RI TAS
CHRISTO ET ECCLESIAE

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΣΥΛΛΟΓΗ

ΕΚΚΡΙΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΞΕΝΩΝ ΤΕ ΕΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗι ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑι ΜΕΝ ΤΩΝ Κ. Κ.

ΣΠ. ΒΑΣΗ *(καθ. ἐν τῷ Πανεπ.)*, **Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ** *(καθ. ἐν τῷ Πανεπ.)*, **ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ**, **† Σ. Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ** *(καθ. ἐν τῷ Πανεπ.)*, **Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ** *(καθ. ἐν τῷ Πανεπ.)*, **Α. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ** *(δ. φ.)*, **ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ** *(καθ. ἐν τῷ Πανεπ.)*, **Μ. ΛΑΠΠΑ** *(δ. φ.)*, **† Θ. ΛΙΒΑΔΑ** *(δ. φ.)*, **Μ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ** *(καθ. ἐν τῷ Πανεπ.)*, **† Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ** *(καθ. ἐν τῷ Πανεπ.)*, **Θ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ** *(καθ. γυμν.)*, **Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ** *(καθ. ἐν τῷ Πανεπ.)*, **Α. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΥ** *(δ. φ.)*, **† Ε. ΡΟΪΔΟΥ** *(δ. ν.)*, **Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ** *(καθ. ἐν τῷ Πανεπ.)*, **Ι. ΣΒΟΡΩΝΟΥ** *(διευθ. νομισμ. μουσ.)*, **Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ** *(ἐφ. τ. ἀρχ.)*, **ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑ**, **Δ. ΦΙΛΙΟΥ** *(ἐφ. τ. ἀρχ.)*, **Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ** *(καθ. ἐν τῷ Πανεπ.)*, **† ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ ΧΑΤΖΗ ΚΩΝΣΤΑ** *(δ. φ. πρώτου ἐπιμελητοῦ τῆς Βιβλιοθήκης)* *καὶ ἄλλων λογίων.*

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑι ΔΕ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Ν. ΜΑΛΤΟΥ

OSCAR WEISE

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΥ

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΠΕΚ

1905

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΕΡΓΑ ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΤΩΙ 1897—1904

Κουρτίου Ελληνική Ιστορία κατά μετάφρασιν Σπυρ. Π. Λάμπρου, τομοι 5, τεύχη 21. Τιμή δρ. **31.50**

Μακώλεϋ Ἱστορία τῆς Ἀγγλίας κατά μετάφρασιν Ἐ. Ῥοΐδου. τόμοι 6, τεύχη 19 Τιμὴ δρ **28.50**

Ὄθωνος Ῥίββεκ Ἱστορία τῆς Ῥωμαϊκῆς ποιήσεως κατὰ μετάφρασιν Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, τόμοι 3, τεύχ 9 Τιμὴ δρ. **13.50**

Δρόϋσεν Ἱστορία τῶν Διαδόχων κατὰ μετάφρασιν Ἰ. Πανταζίδου, τευχη 4 Τιμή δρ .... **6.—**

Γουσταβου Γίλβερτ Ἐγχειρίδιον Ἀρχαιολογίας τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ μετάφρ. Ν. Γ. Πολίτου, τεύχη 3 Τιμὴ δρ. **4.50**

Κρουμβάχερ Ἱστορία τῆς Βυζαντηνῆς λογοτεχνίας κατὰ μετάφρασιν Γ. Σωτηριάδου, τόμοι 3, τεύχη 12 Τιμὴ δρ **19.50**

Σαιμμάρκου Γιραρδίνου Μαθήματα δραματολογίας κατὰ μετάφρασιν Ἀγγέλ. Βλάχου. τόμοι 4, τεύχη 11. Τιμὴ δρ **16.50**

Whitney *καὶ* **Jolly** *Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτ. γλωσσικῆς κατὰ μετάφρασιν Γ. Ν. Χατζιδάκι, τεύχη 4. Τιμη δρ* .... **6.—**

Head *Ἱστορία τω Νομισμάτων κατὰ μετάφρασιν Ἰ. Ν. Σβορώνου, τόμοι 2, οἱ δύο τόμοι μετὰ τῶν πινάκων* .... **25.—**

Valéry Mayet *τὰ Βλαπτικὰ Ἔντομα τῶν Ἀμπέλων κατὰ μετάφρασιν Ν. Κ. Γερμανοῦ, τεύχη 2. Τιμὴ δρ* .... **3.—**

Ἀλεξάνδρου Σεργιάδου Πούσκην, Εὐγένιος Ὀνέγην, Ἔπος κατὰ μετάφρασιν Χαραλ Ι Βουλοδήμου. Τιμὴ δρ **1.50**

Δρόϋσεν Ἱστορία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κατὰ μετάφρασιν Ι Πανταζίδου. τεύχη 4 Τιμὴ δρ .... **6 —**

V. V. Podwissozky *Παθολογία κατὰ μετάφρασιν Νικολάου Ι Κορδέλλη ἰατροῦ, τεύχη 8. Τιμὴ δρ* **12.50**

Ν Γ Πολίτου Μελέται περὶ τοῦ Βίου καὶ τῆς Γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Παροιμίαι. τόμοι 4. Τιμὴ δρ .... **32.—**

Σαίξπηρ Χάμλετ, τραγῳδία εἰς πράξεις πέντε κατὰ μετάφρασιν Μιχαὴλ Ν Δαμιράλη Τιμὴ δρ **2.50**

Α. Μ. Ἰδρωμένου. Ἰωάννης Καποδίστριας Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος. Τιμὴ δρ **1.50**

Στεφάνου Ἀθ. Κουμανούδη. Συναγωγὴ Νέων Λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθεισῶν τόμοι 2. Τιμὴ δρ .... **13.—**

W. Christ *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας κατὰ μετάφρασιν Λυσάνδρου Γ. Χ. Κώνστα, Τόμος Α΄, τεύχη 5 Τιμὴ δρ* **7.50**

Καίσαρος Καντοῦ Ἱστορια τριάκοντα ἐτῶν (1848-1878) κατὰ μετάφρασιν Ἰωάννου Περβάνογλου τεύχη 4. Τιμὴ δρ .... **6 —**

Στράτης Καλοπιχειρος ὑπὸ Στεφάνου Αθ. Κουμανούδη. Τιμὴ δρ. **2.50**

Ἀγγέλου Βλάχου Ἀνάλεκτα, τόμοι 2. Τιμὴ δρ. .... **8.—**

Φραγκίσκου Βερτολίνη Ἱστορία τῆς Ἰταλικῆς Παλιγγενεσίας κατὰ μετάφρασιν Χ. Ἀννίνου, τόμοι 2, τεύχη 8. Τιμὴ δρ .... **12.—**

Leopold Schmidt *ἡ Ηθικὴ τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων μετεφράσθη ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ Δημ. Ἰωαννίδου Ὀλυμπίου, τόμοι 2, τεύχη 6. Τιμὴ δρ* .... **9.—**

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΣΥΛΛΟΓΗ

ΕΚΚΡΙΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΞΕΝΩΝ ΤΕ ΕΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗι ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙ
ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑι ΜΕΝ ΤΩΝ Κ. Κ.

***ΣΠ. ΒΑΣΗ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ**, † **Σ. Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Α. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ** (δ. φ.), **ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Μ. ΛΑΠΠΑ** (δ. φ.), † **Θ. ΛΙΒΑΔΑ** (δ. φ.) **Μ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), † **Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Θ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ** (καθ. γυμν.), **Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Α. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΥ** (δ. φ.), † **Ε. ΡΟΪΔΟΥ** (δ. ν.), **Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), **Ι. ΣΒΟΡΩΝΟΥ** (διευθ. νομισμ. μουσ.), **Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ** (ἐφ. τ. ἀρχ.), **ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑ Δ. ΦΙΛΙΟΥ** (ἐφ. τ. ἀρχ.), **Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), † **ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ ΧΑΤΖΗ ΚΩΝΣΤΑ** (δ. φ. πρώτου ἐπιμελητοῦ τῆς Βιβλιοθήκης) καὶ ἄλλων λογίων.*

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑι ΔΕ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Ν. ΜΑΛΤΟΥ

OSCAR WEISE

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ
ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΝ ΕΚ ΤΗΣ Γ' ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΥ

ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΠΕΚ

1905

ο ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

OSCAR WEISE

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ
ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΚΑΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΝ ΕΚ ΤΗΣ Γ' ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΥ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1905

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ

Ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐκδοθεὶς τὸ πρῶτον τῷ 1891 ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ Oscar Weise* εὐμενῶς πάνυ ἐκρίθη καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἠξιώθη παρά τε Γερμανῶν καὶ ἀλλοδαπῶν φιλολόγων ὑποδειξάντων ἅμα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ μεταβολῆς καὶ συμπληρώσεως χρῄζοντα. Πέμπτῳ δ' ἔτει ὕστερον ὁ Γάλλος καθηγητὴς Ferd. Antoine ἐξέδωκε μετάφρασιν τοῦ συγγράμματος τούτου μετὰ προσθηκῶν τινων. Κατὰ τὰς γνώμας ταύτας καὶ εἰσηγήσεις τῶν διαφόρων λογίων διασκευάσας τὸ ἑαυτοῦ ἔργον καὶ συμπληρώσας ὁ συγγραφεὺς ἐξέδωκε τὸ δεύτερον τῷ 1899. Ἀρτίως δὲ καὶ τρίτην ἐφιλοπόνησεν ἔκδοσιν μετὰ νέων προσθηκῶν καὶ διορθώσεων καὶ μετὰ παραρτήματος. Ἐντριβέστατος ὢν περὶ τὰς νεωτέρας γλωσσικὰς ἐρεύνας πραγματεύεται τὸ ἑαυτοῦ θέμα μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας, διὰ δὲ τῆς τοῦ λόγου γλαφυρίας καὶ τῆς χάριτος, μεθ' ἧς καὶ τὰ ξηρότατα ἐπεξέρχεται γραμματικὰ ζητήματα, καταθέλγει ὡς ἀληθῶς καὶ δουλαγωγεῖ καὶ αὐτὸν τὸν πρὸς τὰ τοιαῦτα ζητήματα δυσκόλως διακείμενον ἀναγνώστην. Ἀλλ' ὅπερ μάλιστα οὐχὶ ὀλίγου λόγου ἀξίαν ἀποφαίνει τὴν προκειμένην συγγραφήν, εἶναι ἡ ψυχολογικὴ μέθοδος, ᾗ ὁ συγγραφεὺς ἀκολουθεῖ. Ἐπ' αὐτῆς δὲ πᾶσαι ὡς εἰπεῖν αἱ κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους περὶ γλώσσης ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι ἐρείδον-

* Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς εἶναι γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων δοκίμων διατριβῶν καὶ ἐκ τοῦ βραβευθέντος συγγράμματος, Die Griechischen Wörter im Latein, Leipzig 1882.

ται· ἤ τις ἢ οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ μὴ ἀποδεχόμενος, νῦν, ὅτι αὐτὴ ἡ γραμματικὴ εἶναι ἐφηρμοσμένη οὐχὶ λογική, ὡς ἄλλοτε ἐνομίζετο, ἀλλὰ ψυχολογία, καὶ παρὰ τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν νέα νῦν εἶναι ἱδρυμένη ἰδία ἐπιστήμη, ἡ ψυχολογία τῆς γλώσσης. Ταύτῃ λοιπὸν τῇ μεθόδῳ ἀκολουθῶν καὶ ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς εἰσδύεται εἰς αὐτὸν τὸν ψυχικὸν τῶν παλαιῶν Ρωμαίων βίον καὶ τὰς ποικίλας αὐτοῦ ἐκφάνσεις, τήν τε φαντασίαν καὶ τὴν νόησιν καὶ τὸ αἴσθημα καὶ τὴν βούλησιν, διεξερχόμενος ἀρύεται τὰ οὐσιώδη καὶ πρὸς ἑρμηνείαν παντὸς γλωσσικοῦ φαινομένου ἀναγκαῖα στοιχεῖα, ἅπερ ἐντέχνως συνάπτων καὶ συναρμόττων διαγράφει χαρίεσσαν ἅμα καὶ πιστὴν εἰκόνα ἐμφανίζουσαν εὐγράμμους καὶ εὐσυνόπτους, ζωηροὺς καὶ ἐναργεῖς τοὺς χαρακτῆρας τῆς φωνῆς, ἣν ὁ μεγαλοφρονέστατος τῆς ἀρχαιότητος λαὸς ἐλάλησεν, ὁ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ ἡμέρωσιν παραλαβὼν μὲν καὶ συνεχίσας,* συμπεπληρωμένην δὲ καὶ ἀποτετελεσμένην μεταδοὺς πρὸς τὰ τέως βάρβαρα τῆς δύσεως ἔθνη.

Ἐκ τῆς 3ης ἐκδόσεως ἐξελληνίζων τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐπάναγκες ἐνόμισα νὰ συμπληρώσω ἐνιαχοῦ τὰς τοῦ συγγραφέως ἐννοίας, εἴτε διότι αὗται αὗται ἔχρῃζον κατ᾽ἐμὴν γνώμην συμπληρώσεως, εἴτε μάλιστα ὅπως καταστήσω αὐτὰς σαφεστέρας καὶ εὐληπτοτέρας πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀναγνώστας, παρ᾽ οἷς οἱ περὶ τὰ γράμματα τὰ λατινικὰ ἐπίδοσις τύχῃ ἀγαθῇ πρό τινων ἐτῶν ἤρξατο νὰ εἶναι καταφανὴς διὰ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εὐδόκιμον διδασκαλίαν διαπρεπῶν καθηγητῶν. Τὰ ἐμὰ συμπληρώματα ἐνέβαλον ἢ ἐν ἀγκύλαις ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ, ὁσάκις δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ διασπασθῇ ἡ τοῦ νοήματος συνέχεια, ἢ ἐν ὑποσημειώσεσι προσγράφων τὰ γράμματα Σ. Μ. Ρητέον δὲ προσέτι ὅτι, ὅπου ὁ συγγραφεὺς παρατίθεται παραδείγματα ἐκ μόνης τῆς Γερμανικῆς γλώσ-

* Fr. Leo, Die Originalität der römischen Philologie, Göttingen 1904 σελ. 4 κέ.

σης, ἡμεῖς ἢ ἐπιφέρομεν αὐτοῖς παραδείγματα ἐκ τῆς ἀρχαίας ἢ νέας Ἑλληνικῆς εἰλημμένα, ἢ ἐνίοτε ταῦτα ἀντικαθιστῶμεν ἀντ' ἐκείνων.

Τελευτῶν δ' ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω πλείστας χάριτας τῷ κ. O Weise, ὅστις καὶ εὐμενῶς πάνυ ἐπέτρεψέ μοι νὰ φιλοπονήσω καὶ δημοσιεύσω τὴν τοῦ ἔργου αὐτοῦ μετάφρασιν καὶ εὐπρόθυμος πόρρωθεν ἐπίκουρος ἐγίνετό μοι ἐνίοτε ἀποροῦντι περὶ τὰ πράγματα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ καὶ αὐτὰ τὰ τῆς 3ης ἐκδόσεως τυπογραφικὰ φύλλα, ὡς ἕκαστον παρεσκευάζετο ἐν τῷ τοῦ Teubner ἐκδοτικῷ καταστήματι, ἔπεμπέ μοι, προθυμούμενος ὁ καλὸς κἀγαθὸς ἀνὴρ νά μοι καταστήσῃ τὸ τῆς μεταφράσεως ἔργον ὡς εὐχερέστατον, ὅπερ εἶναι καθ' ἑαυτὸ μάλιστα δυσχερέστατον.

Ἐν Ἀργοστολίῳ τῇ 23 Ἀπριλίου 1905.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ

Τῆς δευτέρας ἐκδόσεως διαφέρει ἡ τρίτη ἐν τούτῳ μάλιστα, ὅτι προσετέθη παράρτημα ἐπιγραφόμενον «Πολιτισμὸς καὶ λεκτικὸς θησαυρός», ἀλλὰ πλὴν τούτου ἐπηνέχθησαν οὐκ ὀλίγαι προσθῆκαι καὶ συμπληρώσεις εἰς τὴν αὔξησιν τῶν σημειώσεων ἰδίᾳ συντελέσασαι. Διορθώσεις δέ τινας ὀφείλω τῷ ἐν Ἀργοστολίῳ τῆς Κεφαλληνίας Γυμνασιάρχῃ κ. Γ. Γρατσιάτῳ, ᾧ καὶ πολλὰς ὁμολογῶ χάριτας. Μετάφρασις τοῦ βιβλίου εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν παρὰ τούτου φιλοπονηθεῖσα δημοσιεύεται ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν αὐτόν που πρὸς τὴν τρίτην ταύτην ἔκδοσιν χρόνον.

Eisenberg. S. A. 1905

O. WEISE

ΣΥΝΟΨΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

IV. Η ΔΗΜΩΔΗΣ ΓΛΩΣΣΑ (§ 89—111).

V. Ο ΔΟΚΙΜΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ (§ 112—130).

VI. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. Παράστασις, νόησις, συναίσθημα καὶ βούλησις συναπαρτίζουσι τὴν ὅλην πνευματικὴν τῶν ἀνθρώπων ἑκάστων ἐνέργειαν. Ἡ δὲ σχέσις τῆς μείξεως τῶν ψυχικῶν τούτων στοιχείων καὶ ἡ διάφορος ἑκάστου αὐτῶν δύναμις παράγουσι τὰς μεγάλας ποικιλίας τῶν ἀνθρωπίνων χαρακτήρων. Οἱ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἔχουσιν ἰσχυρότερον καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένον τὸ συναίσθημα, οἱ δὲ τὴν νόησιν· ὁτὲ μὲν ἐπικρατεῖ ψυχρὸς νοῦς καὶ εὐσταθὴς βούλησις, ὁτὲ δὲ ζωηρὰ φαντασία καὶ θερμὸν αἴσθημα. Καὶ ὅπερ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἑκάστοις, τοῦτο συμβαίνει καὶ παρ' ὅλοις ἔθνεσιν. Ὀλίγοι μόνον μεγάλοι ἄνδρες καὶ ὀλίγα ὑπέροχα ἔθνη ηὐτύχησαν νὰ ἔχωσιν ἴσως που πάσας τὰς τοῦ πνεύματος δυνάμεις. Τῶν κλασσικῶν λαῶν οἱ μὲν Ἕλληνες ἠξιώθησαν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου, παρὰ δὲ τοῖς Ρωμαίοις νοῦς καὶ βούλησις διαφερόντως ἀνεπτύχθησαν ἐπὶ βλάβῃ τῶν λοιπῶν πνευματικῶν χαρισμάτων. «Οἱ Ρωμαῖοι, λέγει ὁ Herder, ἠρέσκοντο τῇ ἱστορίᾳ ἢ τῇ σοβαρᾷ καὶ νομοθετικῇ ῥητορείᾳ, ἑνὶ δὲ λόγῳ τῇ πράξει». Ἐντεῦθεν τὸ τοῦ Σαλλουστίου (Cat. 8, 5) «πάντες οἱ ἄριστοι προῃροῦντο τὸ πράττειν μᾶλλον ἢ τὸ λέγειν» καὶ τὸ τοῦ Μουκίου Σκαιόλα παρὰ Λιβίῳ (II, 12, 10) «Ρωμαίου ἀνδρὸς ἴδιον εἶναι καὶ τὸ γενναῖα ποιεῖν καὶ τὸ γενναίως ὑπομένειν». Τῆς τοῦ Ρωμαίου φύσεως οὐσιώδη γνωρίσματα εἶναι ἡ σεμνότης, ἡ ἔμπεδος καρτερία καὶ ἐπιμονή, τὸ εὐσταθὲς καὶ ἀστεμφὲς φρόνημα, ἤ, ὡς ὁ Κικέρων

λέγει, ἡ gravitas [1]) constantia καὶ animi magnitudo (Tusc. I, 1, 2) Τὸ ἰδεῶδες γνησίου Ρωμαίου ἐξαγγέλλεται ἐν τῇ παλαιᾷ τυπικῇ ῥήσει vir fortis atque strenuus (Κάτων παρὰ Φήστῳ σ. 201, Γέλλιος XVII, 13, 3), ἥτις διὰ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν μόλις ἐπὶ τῶν Σκιπιώνων, οἷον ἐπὶ τοῦ μνήματος τοῦ Βαρβάτου, μεταβληθεῖσα ἐγένετο fortis vir sapiensque. Τοὺς πολίτας ἡ μὲν ἀνδρεία ἀπειργάζετο μάλιστα ἀγαθοὺς στρατιώτας, ἡ δ' ἔμφυτος πρὸς τὸ μετὰ λογικῆς ἀκριβείας διανοεῖσθαι τάσις πολιτικοὺς καὶ ἐν δικαστηρίῳ συνηγόρους, ἡ δ' ἥρεμος σύνεσις καὶ ἡ τοῦ νοῦ διαύγεια ῥήτορας. Ὅπερ ὁ παλαιὸς Κάτων ἐπαινεῖ τῶν Γαλατῶν: «δύο τινὰ μάλιστα οἱ Γαλάται ἐπιτηδεύουσι, τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὸ ὀξέως λέγειν (argute loqui) [2]), τοῦτο ἀληθεύει πως καὶ περὶ τῶν πολιτῶν αὐτοῦ. Διὰ τῆς τοῦ δήμου στρατιωτικῆς, καὶ πολιτικῆς εὐφυΐας ἡ Ρώμη ἐκ πόλεως μικρᾶς ηὐξήθη μεγίστη.

2. Οἱ Ρωμαῖοι πρακτικοὶ μάλιστα ὄντες φύσει καὶ πεζότερον ἀντιλαμβανόμενοι τῶν πραγμάτων εἶχον ἀφυῶς πως περί τε τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἡ φαντασία αὐτῶν ἦτο οὐχὶ πάνυ ἰσχυρὰ πρὸς ταύτας. Ἀχθόμενος δέ πως ἀνομολογεῖ τοῦτο ὁ Οὐεργίλιος ἐν Αἰν. VI, 847 κἑ:

Ἄλλοι θὰ χύνωσιν ἔμπνουν χαλκὸν ἐντεχνότερον ἴσως
καὶ μαρμαρίνας, πιστεύω, θὰ πλάττωσι ζῶσας εἰκόνας,
ἔσονται ῥήτορες κρείττους δικῶν· κ' οἱ χαράττοντες τρίβους
*τῶν οὐρανῶν διὰ ῥάβδου, κ' οἱ τἄστρ' ἀνιόντα δηλοῦντες,**

καὶ ὁ Κικέρων ὁμολογεῖ: «ἡ Ἑλλὰς ὑπερέβαλεν ἡμᾶς τῇ παιδείᾳ καὶ πάσῃ ἐπιστημονικῇ μαθήσει» (Tusc. I, 1, 3), μάλιστα δὲ λέγει «ἡμεῖς οἱ ἄπειροι τούτων ὄντες» (Verr. II, 87). Καὶ ὁ μέγιστος δὲ Ρωμαῖος ἐπικὸς λέγει, ὅτι, ὡς ἡ ἄρκτος ἄκομψα καὶ ἄμορφα τίκτει τὰ ἑαυτῆς νεογνά, λείχουσα δὲ κατὰ μικρὸν διαπλάττει αὐτά, οὕτω καὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ τὰ γεννήματα εἶ-

* Ἐκ τῆς ἐμμέτρου μεταφράσεως Ἰακ. Ρ. Ραγκαβῆ Σ. Μ.

ναι δύσμορφα καὶ ἀτελῆ, βραδείᾳ δὲ καὶ ἐπιμελεῖ ἐξεργασίᾳ καλλύνονται καὶ τελεσιουργοῦνται. Ἐπὶ τὰ ἀσχολήματα ταῦτα οἱ κάτοικοι τοῦ Λατίου παροξύνονται καὶ παρορμῶνται, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῶν θεραπεύονται πρακτικαὶ χρεῖαι, μάλιστα δὲ τὸ τῆς πόλεως συμφέρον. Διότι κατὰ τὴν γνώμην τῶν Ῥωμαίων «πρέπει, ὡς ὁ Τάκιτος λέγει (Διαλ. 5), αἱ σκέψεις καὶ αἱ πράξεις πᾶσαι νὰ στοχάζωνται τῆς πρακτικῆς ὠφελείας». Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν ὅτι αἱ ἀνεπικερδεῖς τέχναι ἐπωνομάσθησαν χαρακτηριστικὰ ὀνόματα, studia leviora (Κικ. de orat. I, 49, 212, de sen. 14, 50) studia minora (Κικ. Brut. 18,70) artes leviores (Κικ. Brut. I, 3) ἢ artes mediocres (Κικ. de orat. I, 2, 6), μόλις δὲ καὶ μετὰ κόπου διὰ τὴν ἰσχυρὰν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ῥοπὴν ἠξιώθησαν μείζονός τινος τιμῆς.

Ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὰ μυστήρια τῆς φύσεως νὰ ἐγκύπτωσιν οὐδὲ νὰ γοητεύωνται ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν καλλονῶν αὐτῆς ἦσαν πάνυ ἐπιτήδειοι οἱ Ῥωμαῖοι. «Οὔτε τῆς τέρψεως τῆς ἐκ τῶν δασῶν καὶ πεδιάδων ἦσαν εὐαίσθητοι, οὔτε τοῦ ῥεμβασμοῦ τοῦ ἐν τῇ ἀγρίᾳ ὕλῃ, οὔτε τῆς ἀναρριχήσεως τῆς ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων καὶ ὑψηλῶν ὀρέων οὔτε καθ' ὅλου παντὸς ὅπερ ἔθνη ἱπποτικά, ὡς τοὺς Ἕλληνας καὶ Κελτούς, καταθέλγει». Οἱ μὲν Ἕλληνες γῆν καὶ οὐρανὸν πληροῦσιν ἐναργῶν θείων μορφῶν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι πρός τινας φυσικῶν δυνάμεων ἀφαιρέσεις προσνέμουσι θείαν ὄψιν, ἀλλ' οὔτε μύθους νὰ πλάττωσιν, οὔτε ἐν τοῖς ὕδασιν οὐδ' ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ ἀλσῶν μορφὰς νυμφῶν ἐρατεινῶν νὰ κατοικίζωσι δύνανται.

3. Ἐξετάσωμεν νῦν πῶς τὰ γνωρίσματα ταῦτα τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ῥωμαίων χαρακτῆρος ἀπετυπώθησαν ἐν τῇ γλώσσῃ τῇ λατινικῇ [3]). Ὅτι αὕτη πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παραβαλλομένη ἦτο ἐνδεής, εἶναι ἱκανῶς γνωστόν [4]), οὐδ' ἀρνούμεθα ὅτι ἱκανὸν μέρος τοῦ λεκτικοῦ αὐτῆς θησαυροῦ εἶναι ἀλλότριον ἀγαθόν. Ἀλλ' ἡ παραδοχὴ ἀναριθμήτων ξενικῶν ὀνομάτων οὐ μόνον καταμηνύει ἰσχυρὰς ἡμερώσεως καὶ πολιτισμοῦ ἐπιδράσεις, ἀλλ' εἶ-

ναι καὶ τεκμήριον παθητικῆς τινος τοῦ πνεύματος διαθέσεως καὶ οὐχὶ ἰσχυρᾶς φαντασίας. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι, ἐν ᾧ αἱ εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἐπείσακτοι ἑλληνικαὶ λέξεις ἀνέρχονται ἐς πολλὰς χιλιάδας[5]), ἡ ἑλληνική, εἰ καὶ ἡ Ἑλλὰς κατεκλύσθη ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ τῆς ἀνατολικῆς ἡμερώσεως ρεύματος, μόλις τινας ἑκατοντάδας ἐξ Ἀσίας δανείων λέξεων περιέχει; Τῶν Φοινίκων οἱ εὐφάντασττοι μαθηταὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν πραγμάτων τῶν ἀπὸ τῶν πρὸς ἀνατολὰς γειτόνων προσκτηθέντων ἐνετύπωσαν τὴν σφραγῖδα πνεύματος ἑλληνικοῦ καὶ πρὸς τὴν φύσιν τὴν ἑαυτῶν προσαρμόσαντες ὠνόμασαν αὐτὰ ἴδια ἐξευρόντες ὀνόματα. Διὸ οὐδόλως ἐκ τῆς γλώσσης ἐξάγεται ὅτι ὅ τε *τροχὸς* (ἀπὸ τοῦ τρέχειν) καὶ τὸ *θύος* (ἀπὸ τοῦ θύειν) καὶ ὁ *πέπων* (παρὰ τὸ πέσσειν) ἐκ τῆς Ἀσίας προέρχονται καὶ ταύτην πατρίδα δικαιοῦνται νὰ ἔχωσιν, οὐδ' ὅτι ἡ *ὕαινα* (ἀπὸ τοῦ ὗς) καὶ ὁ *ἰχνεύμων* (ἀπὸ τοῦ ἰχνεύειν, τὰ ᾠὰ δῆλον ὅτι τοῦ κροκοδείλου) καὶ ἡ *δρομὰς* (παρὰ τὸ δραμεῖν) εἶναι ξένα τὴν καταγωγήν [6]).

4. Παντάπασιν ἄλλως ἔχουσι τὰ τῶν Ρωμαίων. Τοιαύτης *γλωσσοπλαστικῆς ἐνεργείας* τὰ ἴχνη εἶναι ἀμυδρά. Ἀποπείρας μέν τινας ἐποιήσαντο καὶ ἔπλασαν ἴδια ὀνόματα, π. χ. τῆς ροιᾶς (malum granatum), τῆς κομμάρου arbutus, τοῦ φορείου (lectica), τῆς στοᾶς (porticus), τοῦ φυλακτηρίου (amuletum παρὰ τὸ amoliri), (πρβλ. ἐμὴν διατριβὴν ἐν Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft XIII, 224) ἀλλὰ καὶ περαιτέρω δὲν ἐχώρησαν, μάλιστα δὲ πολλάκις τὰ ἀρχῆθεν περὶ τοιούτων πραγμάτων πλασθέντα ὀνόματα βραδύτερον παραιτησάμενοι προείλοντο τὰ ξένα, οἷον περὶ τοῦ ἐλέφαντος (bos Luca), τοῦ καστάνου (nux mollusca ἢ calva) κ. ἄ. Διαφανοῦς ὄντος τοῦ ἐτύμου τῆς ἑλληνικῆς λέξεως προέβαινον μὲν ἀπὸ τῶν μέσων μάλιστα τῆς πρώτης ἑκατονταετηρίδος, εἰς τὴν μετάφρασιν αὐτῆς, καὶ πολλαχοῦ, οἷον ἐν ταῖς τέχναις, ταῖς ἐπιστήμαις, τοῖς στρατιωτικοῖς, ηὐδοκίμησεν ἡ μέθοδος αὕτη, [7]) κανὼν δ' ὅμως διέμεινεν ἡ ἁπλῆ παραδοχὴ τῶν ἑλληνικῶν λέξεων. Δὲν πρέπει

λοιπὸν νὰ θαυμάζωμεν τοῦ Κικέρωνος λέγοντος (de nat. deor. I. (4, 8: «Πλεῖστοι τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν παιδευθέντες δὲν ἠδύναντο ν' ἀνακοινῶσι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πολίτας τὰ δεδιδαγμένα, ὡς δυσπιστοῦντες περὶ τῆς ἐν τῇ λατινικῇ πιστῆς ἀποδόσεως αὐτῶν» καὶ (de fin. III, 15, 51): «ὅπερ ἡμῖν, ἐνδεοῦς οὔσης τῆς γλώσσης δὲν ἐπιτρέπεται», οὐδὲ τοῦ Σενέκα δεινολογουμένου (Ep. 6, 1): «ὁπόσην ἔνδειαν, μᾶλλον δὲ παντελῆ ὀνομάτων ἀπορίαν ἔχομεν, οὐδέποτε ἄλλοτε ἢ σήμερον ἐνόησα. Περὶ τοῦ Πλάτωνος κατὰ τύχην ἡμῖν τοῦ λόγου ὄντος, πλεῖστα πράγματα παρενέπεσον χρῄζοντα ὀνομασίας καὶ μὴ ἔχοντα, τινὰ δὲ ἐν ᾧ ἄλλοτε εἶχον, ἕνεκα τῆς περὶ τὴν γλῶσσαν δυσκόλου ἡμῶν διαθέσεως ἀποβαλόντα αὐτήν».

5. Πρὸς τὸν δανεισμὸν ὀθνείου γλωσσικοῦ θησαυροῦ παρώρμησεν ὁμοίως τοὺς Ρωμαίους ἡ τῆς γλώσσης αὐτῶν περὶ τὴν σύνθεσιν ἀδεξιότης, ἣν ἐκληρονόμησαν καὶ αἱ θυγατέρες ρωμανικαί[9]) Ὁ ποιητὴς Λουκρήτιος ἐξαίρει τὸ ἐλάττωμα τοῦτο λέγων τάδε (I, 830): «Νῦν ἐρευνήσωμεν καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου τὴν ὁμοιομέρειαν (homoeomeriam), ἥτις εἶναι λέξις ἑλληνική, ἡμῖν δὲ τῆς μητρικῆς γλώσσης ἡ ἔνδεια δὲν ἐπιτρέπει νὰ πλάσωμεν περὶ αὐτῆς ὄνομα ἴδιον, ἀλλ' ὅμως εἶναι εὐχερὲς διὰ πολλῶν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα νὰ παραστήσωμεν». Τὸ αὐτὸ πράττει ὁ ἱστορικὸς Λίβιος, ὅστις (XXVII, II, 5) περὶ τῆς λέξεως androgynus εὐλήπτως μέν, ἀλλά, τοῦ ἐθνικοῦ φειδόμενος τῶν Ρωμαίων αἰσθήματος, μετὰ λεπτότητος λέγει: «οὓς ὁ ὄχλος καλεῖ ἑλληνιστὶ androgynos, ὡς καὶ πλεῖστα ἄλλα διὰ τὴν μείζονα τῆς γλώσσης ταύτης συνθετικὴν εὐχέρειαν». Σαφέστερον ἀποφαίνεται ὁ Κικέρων (de fin. III 4, 15): «Ἐγώ, ὅπερ οἱ Ἕλληνες ἑνὶ ὀνόματι λέγουσι, ἐὰν ἄλλως ἀδυνατῶ, ἐκφέρω συνήθως διὰ πλειόνων. Καὶ ὅμως νομίζω ὅτι δέον νὰ ἐπιτρέπηται ἡμῖν ἡ χρῆσις ἑλληνικῆς λέξεως, ἐλλειπούσης τῆς λατινικῆς. Διότι ἐὰν δυνάμεθα νὰ λέγωμεν ephippia καὶ acratophora, διὰ τί νὰ μὴ λέγωμεν καὶ proegmena καὶ apoproegmena». Παρεμφερῆ λέγει καὶ ὁ

Γέλλιος (N. A. XI, 16, 1) περὶ τῆς ἐξηγήσεως καὶ μεταφράσεως λέξεων ἑλληνικῶν, οἷον πολυπραγμοσύνη, πολυφιλία, πολυτροπία, παρατηρῶν τάδε: «Πολλάκις ἐπεστήσαμεν τὸν νοῦν ἐπὶ τὰς ὀνομασίας πολλῶν πραγμάτων, ἅπερ οὔτε μιᾷ ἕκαστον λέξει, ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ, δύνανται νὰ δηλωθῶσιν, οὔτε καὶ ἐὰν διὰ πλειόνων ἐξενεχθῶσιν, δύνανται οὕτω σαφῶς καὶ ἀκριβῶς νὰ παρασταθῶσιν ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ διὰ μιᾶς», καὶ περαιτέρω: «Ἐν ἐμοὶ λοιπὸν ἡ ἔνδεια, ὅστις οὐδὲ διὰ πλειόνων ἠδυνήθην ἀσαφέστατα νὰ εἴπω, ὃ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τελειότατα λέγεται ἑνὶ ὀνόματι καὶ σαφέστατα». Ὡς τὰ παρατεθειμένα χωρία ἐμφαίνουσιν, οἱ Ρωμαῖοι ἀπηλλάσσοντο τῆς ἀμηχανίας ἢ δανειζόμενοι λέξεις Ἑλληνικὰς ἢ καταφεύγοντες εἰς περιφράσεις.

6. Ἔτι μᾶλλον δηλοῦται τὸ ἀσθενὲς τῆς φαντασίας αὐτῶν ἐκ τοῦ ὅτι περὶ πολλῶν φαινομένων τοῦ κύκλῳ αἰσθητοῦ κόσμου ἐστεροῦντο ἰδίων ὀνομάτων. Τῷ φιλοσόφῳ Φαβωρίνῳ ἰσχυριζομένῳ ποτέ, ὅτι ἡ λατινικὴ εἶναι ἀπορωτέρα τῆς ἑλληνικῆς πρὸς δήλωσιν τῶν ποικίλων εἰδῶν τῶν χρωμάτων συνήνεσεν ὁ ὑπατικὸς Φρόντων ἀπροκαλύπτως ὁμολογήσας τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἑλληνικῆς (Γέλλ. N. A. II, 27, 5). Ρητέον δὲ προσέτι ὅτι ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ γραμματείᾳ ὀλίγαι παραδίδονται ὀνομασίαι ὀρέων, κοιλάδων, πηγῶν καὶ ἀλσῶν, ὅπερ σφόδρα δυσχεραίνει τὸ ἔργον τοῦ γεωγράφου τῆς ἀρχαίας Ρώμης. Εἰ καὶ πολλοὶ τόποι ἔσχον ἴδια ὀνόματα, ὡς ἡ πηγὴ Bandusia καὶ τὸ ὄρος Lucretilis, ἥκιστα ὅμως ἐν τούτῳ δύναται νὰ συγκριθῇ ἡ λατινικὴ χώρα πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Τῷ ὄντι τὸ ὑπὸ τοῦ Λουκανοῦ περὶ τῆς τρωϊκῆς χώρας λεγόμενον: nullum sine nomine saxum, ἀληθεύει ὁπωσοῦν περὶ πασῶν τῶν ἑλληνοφώνων, οὐχὶ λατινοφώνων χωρῶν. Εὐάριθμοι εἶναι καὶ αἱ λατινικαὶ ὀνομασίαι ἀνθέων καὶ φυτῶν, δι' ὧν ἐπικοσμοῦνται δάση καὶ λειμῶνες, οἷον bellis (ἀμάραντος) καὶ feniculum (μάραθον), πολλαὶ δὲ φαινόμεναι λατινικαὶ εἶναι ἁπλῶς μεταπεφρασμέναι ἐκ τῆς ἑλληνικῆς οἷον ranunculus = βατράχιον.

Καὶ ἐν ᾧ Ἕλληνες καὶ Γερμανοὶ πρὸς δήλωσιν μεγάλων φαι-

νομένων, ἰδίᾳ ἐν τοῖς φυτοῖς, παραλαμβάνουσι τὰ ὀνόματα τῶν μεγίστων κατοικιδίων ζώων, τοὺς Ρωμαίους ἐπιλείπει ἡ φαντασία πρὸς τοιαύτας παραστάσεις. Οὐδὲν λοιπὸν ἔχουσιν ὄνομα δυνάμενον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ***ἱπποσέλινον, ἵππουρις, βούγλωσσος***, τὰ ἀγγλικὰ horse radish, horse chesnut, τὰ γερμανικὰ Rosskastanie, Ochsenzunge κ. ἄ. λέξεις δὲ ὡς equisetum καταμηνύουσιν ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι εἶναι ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεταπεφρασμέναι.

Εὑρίσκομεν προσέτι ἐν τῇ ἑλληνικῇ γραμματείᾳ πλεῖστα ***κοσμητικὰ ἐπίθετα*** ἐμφαίνοντα ὀξεῖαν τῆς φύσεως παρατήρησιν. Πανταχοῦ παρ' Ὁμήρῳ χρωμάτων λάμψις καὶ στιλβηδών· ἐπίθετα οἷον ***φαεινός, αἰγλήεις, λαμπρός***, γραφικαὶ ὀνομασίαι ὡς ***εἰλίποδες ἕλικες*** βόες ἐπανέρχονται συχνὰ πυκνὰ καὶ θεωροῦμεν αὐτὰς ἀναπόσπαστον τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως παράρτημα. Ἀλλ' ἡ τοῦ Ρωμαίου ψυχὴ τὰς ἀπὸ τῆς φύσεως ἐντυπώσεις δὲν ἐπιδέχεται οὕτως ἰσχυράς, ὥστε τρόπον τινὰ ἀνταναχλώμεναι αὗται ν' ἀποκαταφαίνωνται πάλιν ἐν τῇ ποιήσει.

Πολλάκις πρὸς τούτοις ἔνθα ἡμεῖς ἐξαίρομεν μᾶλλον τὴν ποιότητα, οὗτος προσποιεῖ μεγάλην ἔμφασιν τῇ ποσότητι· συνάπτει λ. χ. τὸ ἐπίθετον magnus πρὸς τὰς ἐννοίας argumentum (ἰσχυρὰ ἀπόδειξις), exemplum (εὔστοχον παράδειγμα), suspicio (ἰσχυρὰ ὑποψία), preces (θερμαὶ παρακλήσεις), vox (ἰσχυρὰ φωνή), causa (σπουδαῖος λόγος), pax (βαθεῖα εἰρήνη), hiems (δριμὺς χειμών), occasio (κατάλληλος εὐκαιρία), coniunctio (στενὴ σύνδεσις), usus (ζωηρὰ ἐπικοινωνία), officium (ἱερὸν καθῆκον), αἷς ἡμεῖς προσνέμομεν ἐπίθετα ὅλως ἀλλοῖα τὴν φύσιν καὶ ἰδίαν ἕκαστον ἔχοντα φυσιογνωμίαν *. Καὶ πόσον ἐνδεὴς εἶναι ἡ

* Ὡς τοῦ ἐπιθέτου magnus, οὕτω καὶ τοῦ multus καὶ τῶν παραθετικῶν maior, maximus, καὶ summus ποιοῦνται χρῆσιν οἱ Ρωμαῖοι ἔνθα αἱ νεώτεραι γλῶσσαι μεταχειρίζονται ἴδιον ἑκάστοτε ἐπίθετον. Ὁμοίαν δὲ χρῆσιν καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιοῦνται τῶν ἐπιθέτων *μέγας, πολύς, μείζων, μέγιστος*· οἷον μέγα τεκμήριον (magnum argumentum), μέγα ἐρώτημα (=δυσχερὲς ἐρώτημα, magna quaestio), μέγιστοι καιροί (maxima tempora), πολλὴ νύξ (=βαθεῖα νύξ, multa nox, πρβλ.

λατινικὴ μορίων, δι' ὧν ἥ τε ψυχικὴ τοῦ λέγοντος διάθεσις ἐκφαίνεται καὶ τὸ ἐξ ἀντικειμένου περιεργόμενον τοῦ νοήματος ὑπὸ τοῦ καταπλημμυροῦντος αἰσθήματος ἐκθερμαίνεται! Παράβαλε ἑλληνικὰς λέξεις, οἷον, *ἄν, ἄρα, γέ, τοί, δή* κτλ., αἵτινες ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀφθόνως ζωογονοῦσι τῶν Ἑλλήνων τὴν γλῶσσαν, πρὸς τὸ πενιχρὸν λεξιλόγιον τὸ ἐν τῇ ρωμαϊκῇ γραμματείᾳ ἁπαντῶν καὶ θὰ εὕρῃς ἐκείνην πολὺ εὐστροφωτέραν τῆς Ἰταλικῆς ἀδελφῆς περὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν λεπτοτάτων τοῦ λόγου ἀποχρώσεων.

7. Μείζονα γλωσσοπλαστικὴν ἐνέργειαν ἐν τῇ λατινικῇ παρατηροῦμεν πανταχοῦ ὅπου σφόδρα ἐπικρατεῖ ὁ ρωμαϊκὸς χαρακτήρ. Ὀρθῶς ὁ C. Abel ἐν σελ. 25 τῶν ἑαυτοῦ γλωσσικῶν πραγματειῶν λέγει: «Λαὸς πολλὰς κεκτημένος λέξεις περὶ μιᾶς αἰσθητικῆς ἢ πνευματικῆς παραστάσεως, φαίνεται ὅτι σφόδρα διέτριψε περὶ αὐτὴν καὶ πολλαχῶς ἀνέπτυξε μέχρι τῶν λεπτοτάτων ἀποχρώσεων»[9]. Οὕτω τὸ ῥᾳδίως τὰς ***ἀλγηδόνας*** φέρειν ἦτο οὐ μόνον στωϊκόν, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ Ρωμαίου φύσει ἁρμόττον. Παραδείγματα ὡς τὸ τοῦ Μουκίου Σκαιόλα τοῦ ἐμβαλόντος πρὸ τοῦ Τυρρηνοῦ βασιλέως Πορσήνα τὴν χεῖρα ἐν τῷ πυρὶ παρέχει οὐκ ὀλίγα ἡ ἱστορία τῶν Ρωμαίων. Μηδόλως ἐκτρεπόμενοι εἰς μακροὺς θρήνους ὑπέμενον ἡσύχως τὰς σωματικὰς ὀδύνας· τὸ πολὺ ἐκ τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἀπεσπᾶτο ἀκούσιός τις ἀντανακλαστικὸς φθόγγος. Διὸ τὰ τῶν ἀλγεινῶν αἰσθημάτων ἐπιφωνήματα εἶναι πλείονα ἢ τὰ ἐναντία καὶ ἔχουσι προσέτι τύπον γνησιώτερον καὶ ἐθνικώτερον ἢ τὰ τῆς χαρᾶς, ὧν τὰ πλεῖστα εἶναι ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰλημμένα. Εἰς ἐκεῖνα μὲν ἀνήκουσι τά: **o, heu, eheu, proh, vae, ah, hei, ohe, au,** εἰς ταῦτα δὲ τά: **io, euoe, euax, eu. euge, eia.** Πολλὰς προσέτι λέξεις κέκτηται ὁ Ρωμαῖος περὶ τῶν δούλων· διότι ἄνευ τούτων μὴ δυνάμενος νὰ ζήσῃ μετεχειρίζετο αὐτοὺς ἐν πᾶσι τοῦ καθ' ἡμέραν βίου τοῖς ἔργοις. **Servus**

multo mane Kic. ad. Att. V 4, 1), multo die Καισ. **b. g. I, 22, 4).** Πρὸς τὸ Θουκυδ. **IV, 22:** Κλέων πολὺς ἐνέκειτο παραβλητέον τὸ τοῦ Σαλλ. Ἰουγ. **84, 1: multus atque ferox instare** Σ. Μ.

σημαίνει αὐτῷ τὸν δοῦλον κατὰ τὴν κοινωνικὴν σχέσιν, Famulus ὡς *οἰκέτην* (ὀσκ. fama=οἶκος), mancipium κατὰ τὴν οἰκονομικὴν σχέσιν ὡς πρᾶγμα ἀγοραζόμενον καὶ πωλούμενον, verna ὡς οἰκογενῆ, puer κατὰ τὴν ἡλικίαν [ἑλλην. παῖς = δοῦλος], minister καὶ ancilla κατὰ τὴν πρόθυμον διακονίαν. Πόρρω τοῦ προκειμένου θὰ ἀπηρτῶμεν τὸν λόγον, ἐὰν διεξηρχόμεθα τὸ ὅλον λεξιλόγιον τῆς λατινικῆς πρὸς εὕρεσιν τοιούτων παραδειγμάτων· ἀρκοῦσι δύο μόνον. Παραλείποντες τὴν τοῦ δικαίου καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐπιστήμην, τὴν μάλιστα τῶν Ρωμαίων οἰκειοτάτην, ἧς οἱ ὅροι δι' ἁπάσης τῆς γλώσσης διήκουσι, πρὸς πίστωσιν τῶν λεγομένων λαμβάνομεν μόνον τὰ ὀνόματα τῆς *συγγενείας* καὶ *τῆς τροφῆς*.

8. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον θερμότερον τὸ αἴσθημα τῆς οἰκογενείας καὶ ἐκήδοντο αὐτῆς μᾶλλον ἢ οἱ Ἕλληνες. Πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ ἀπετέλουν μεγάλην ἑνότητα ἐξουσιαζομένην ὑπὸ τοῦ pater familias, ἡρμοσμένην καὶ μέχρι τῶν ἐλαχίστων διακεκοσμημένην, πιστὸν τῆς πόλεως ἀπείκασμα. Ἐλάτρευον δὲ καὶ τοὺς προγόνους, ἠρέσκοντα σφόδρα διαγράφοντες γενεαλογικὰ στέμματα καὶ συνάπτοντες τὴν ἀρχὴν τῆς ἰδίας gens πρὸς τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας καὶ πρὸς τὴν ἐποίκησιν τοῦ Αἰνείου. Διὸ οὐδόλως ὀφείλομεν νὰ ξενιζώμεθα ὅτι περὶ τῶν συγγενικῶν σχέσεων ἔχουσι πλούσιον ὀνοματολόγιον. Ἡμεῖς μὲν λέγομεν ὁ θεῖος καὶ ἡ θεία, ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἐπιμελῶς διέστελλον τὸν avunculus (μητράδελφος) τοῦ patruus (μητράδελφος), τὴν matertera (μητραδέλφη) τὴν amita (πατραδέλφη)· πρὸς τὸν ἡμέτερον πάππον ἢ ἐπίπαππον ἀντιστοιχεῖ παρ' αὐτοῖς ὁ abavus, atavus, proavus, καὶ tritavus. Patruelis σημαίνει τὸ τέκνον τοῦ ἀδελφοῦ, consobrinus τὸ τῆς ἀδελφῆς· πρὸς δήλωσιν τῆς προσαλλήλου σχέσεως τῶν γυναικῶν δύο ἀδελφῶν δὲν ἔλειπε αὐτοῖς ὄνομα: ianitrices [ὁμηρ. εἰνάτερες].

Τῶν ζωϊκῶν τροφῶν ἀρεστοτάτη ἦτο τὸ χοίρειον. Ἐγίνωσκον κατὰ 50 διαφόρους τρόπους νὰ παρασκευάζωσι αὐτὸ (Πλιν. Φυσ.

Ἱστ. VIII 209, Friedländer, Sittensge chichte III 28). Αὐτὸ τὸ ὄνομα caro suila (=suinulla) διὰ τοῦ ὑποκοριστικοῦ τύπου ἐμφαίνει τὸν πρὸς τὸ κρέας τοῦτο ἔρωτα. Καὶ ἐν τῷ ἀρχαίῳ συνθέτῳ suovetaurilia (sus + ovis + taurus) ὁ χοῖρος, ὡς εἰκός, προτάσσεται τοῦ οἰὸς καὶ ταύρου. Περι αὐτοῦ προδήλως ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Λατινικῷ λεξικῷ πλείονες ὀνομασίαι ἢ περὶ παντὸς ἄλλου ζώου. Πλὴν τοῦ sus εὑρίσκομεν προσέτι: porcus, porca, verres, aper, scrofa, maialis, nefrens. Τοῦ μίμου θεμα συχνὸν εἶναι ὁ χοῖρος· ὁ δὲ ποιητὴς Ἀτελλανῶν δραμάτων Πομπώνιος τέσσαρα τῶν ἑαυτοῦ ἔργων ἀπ' αὐτοῦ ὠνόμασε: Porcetra (ὗς ἡ πρωτοτόκος), Maialis (χοῖρος ὁ ἐκτομίας), Verres aegrotus (χοῖρος ὁ νοσῶν) καὶ Verres salvus (χοῖρος ὁ ὑγιής). Κρῖμα ὅτι κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον δὲν ἦτο εἰσέτι σύνηθες νὰ ὀνομάζηται, ὡς νῦν, ὁ τοῦ μιμικοῦ δράματος πρωταγωνιστὴς ἀπὸ τοῦ κυρίου τῆς φυλῆς ἐλαττώματος· τότε ὅπως οἱ Γερμανοὶ ἔχουσι τὸν Hans Wurst, οἱ Ἄγγλοι τὸν Jack Pudding καὶ οἱ Γάλλοι τὸν Jean Potage, θὰ εἶχον καὶ οἱ Ρωμαῖοι τὸν ἑαυτῶν πρωταγωνιστὴν ἀπὸ τοῦ χοίρου ὠνομασμένον. Καὶ παροιμιώδεις φράσεις ἐπιβεβαιοῦσι τὴν πρὸς τὴν τροφὴν ταύτην ἀγάπην ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ μὲν Γερμανὸς λαλεῖ περὶ ὀπτῶν περιστερῶν, αἵτινες ἐν τῇ εὐδαίμονι τῆς ἐπαγγελίας γῇ πέτονται εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἕλλην περὶ ὀπτῶν κιχλῶν [πρβλ. Φερεκράτης Μεταλλῆς Frg. Com. Graec. ἐκδ. Mein. 11,300: ὀπταὶ κίχλαι περὶ τὸ στόμα ἐπέτοντο ἀντιβολοῦσαι καταπιεῖν], ὁ δὲ Ρωμαῖος περὶ ὀπτῶν χοίρων, cocti porci (dices hic porcos coctos ambulare: Πετρων. 45. 4). Ὁ Κάτων παρὰ Κικέρωνι de sen. 16, 56 διηγεῖται, ὅτι οἱ ἀγρόται τὸν κῆπον καλοῦσιν ἑτέραν κωλῆν (iam hortum ipsum agricolae succidiam alteram appellant). Ἄτοπόν τι καὶ ἀλόγιστον πράττειν λεγεται: apros immitere fontibus liquidis, τὸ τῆς δημώδους ἑλληνικῆς «ἕνα ζμπάρο δυὸ τρυγόνια»: duos apros uno in saltu capere, ἐγὼ σπείρω καὶ ἄλλος θερίζει: ego semper apros occido. sed alter semper utitur pulpamento. Ἐκ πάν-

των τούτων τεκμηριοῦται ὅτι τὸ animal propter convivia natum (Ἰουβεναλ. 1,141) περὶ πλείστου ἐποιοῦντο οἱ Ρωμαῖοι,

9. Τὰ ἀνωτέρω ἤγαγον ἡμᾶς ἤδη εἰς τὰ τῆς *μεταφορᾶς*. Ἐπειδὴ αὕτη σφόδρα συντελεῖ εἰς πᾶσαν γλωσσικὴν ἀνάπτυξιν καὶ κάλλιστα ἀποτυποῦται ἐν αὐτῇ ἡ ψυχὴ ἔθνους τινός, θὰ δυνηθῶμεν καὶ ἐν τοῖς τροπικοῖς τῶν Ρωμαίων ὀνόμασι νὰ διίδωμεν πιστὴν εἰκόνα τῶν ὁρμῶν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν σκέψεων. Τῷ ὄντι ὅταν ὁ λέγων ποιῆται παραβολάς, αὐτομάτως παρεισκυκλοῦνται εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ κατὰ πρῶτον παραστάσεις πραγμάτων πρὸς ἃ ἔχει οἰκείως καὶ ἀγαπᾷ· καὶ μόνον ἡδέως πάνυ ἐπὶ τὴν κύκλῳ φύσιν μεταφέρει τὰς ἰδίας ψυχικὰς καταστάσεις, σχέσεις καὶ ἰδιότητας. Διὰ τῶν εἰκόνων λοιπὸν καὶ τῶν παραβολῶν ἐμφανίζει πρὸς ἡμᾶς μόριόν τι τοῦ ἑαυτοῦ ψυχικοῦ βίου, τῶν αἰσθημάτων καὶ συναισθημάτων. [Εἶναι πρόδηλον, λέγει ὁ H. Paul (Principien der Sprachgeschichte[3] σελ. 86, § 68) ὅτι εἰς τὴν γένεσιν τῆς μεταφορᾶς, ἐφ' ὅσον αὕτη εἶναι φυσικὴ καὶ ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἀπορρέουσα, ἐκεῖναι αἱ παραστάσεις κανονικῶς παραλαμβάνονται, αἵτινες εἶναι ἐν τῇ ψυχῇ ἰσχυρόταται. Τὸ πορρωτέρω ἀπέχον ἀπὸ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος γίνεται ἐναργέστερον καὶ οἰκειότερον διὰ τοῦ ἐγγυτέρω κειμένου. Ἐν τῇ ἐκλογῇ λοιπὸν τῆς μεταφορικῆς λέξεως ἀποτυποῦται ἡ ἀτομικὴ διαφορὰ τῆς προσοχῆς καὶ τοῦ διαφέροντος, καὶ ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἔν τινι γλώσσῃ συνήθων γενομένων μεταφορῶν ἐπιγινώσκομεν ποῖα ὑπῆρξαν τὰ λίαν ἰσχυρῶς ἑλκύσαντα τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ πράγματα]. Ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Λέσιγγ οὐδεμία εἰκὼν συχνοτέρα τῆς τοῦ ἀγῶνος, [10]) καὶ πρὸς ταύτην συνᾴδει τό τε φιλόνικον καὶ φιλόμαχον καὶ τὸ ἀγέρωχον καὶ ἀνδρικὸν τοῦ ποιητοῦ ἦθος. Ἐὰν λοιπὸν εἰκόνες τινὲς οὐ μόνον ἔν τισι ἐποχαῖς εὐχρηστοῦσι, ἀλλ' ἐν πάσαις ταῖς γλωσσικαῖς περιόδοις εἶναι ἀσπασταί, κοινὸν κτῆμα οὖσαι ἁπάντων τῶν τε λεγόντων καὶ γραφόντων, ὁμολογητέον ὅτι περιέχουσι προσφιλεῖς τοῦ ὅλου λαοῦ παραστάσεις. Καὶ ὄντως ἡ γεωργία καὶ τὰ στρατιωτικά, τὰ δύο

στερεὰ τῆς τῶν Ρωμαίων πόλεως βάθρα, παρέσχον τῇ λατινικῇ γλώσσῃ ὡς πλείστας εἰκόνας καὶ παραβολάς. [11]).

10. Ὁ τῶν Ρωμαίων δῆμος, ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων προσαγορεύεται Quirites, τ. ἔ. δορυφόροι ἤτοι μαχηταί [12]). Διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ ὀνόματος centuria δηλοῦται ἡ ὀργανικὴ τῶν πολιτῶν διάταξις ψηφιζομένων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ συναποτελούντων τὴν ἔνοπλον δύναμιν· τὸ δὲ καθῆκον καὶ δικαίωμα τοῦ ὑπὲρ πατρίδος ἀμύνεσθαι ἦτο ἰσοδύναμον πρὸς τὸ καθῆκον καὶ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Οὐδὲν ἄρα θαυμαστὸν ὅτι τοιοῦτοι οἱ Ρωμαῖοι ὄντες διαρκῶς ἀνθίζουσι τὸν λόγον διὰ *στρατιωτικῶν λέξεων*. Ὀρθῶς λέγει ὁ D. Wollner (Landauer Programm, 1886): «Ἐν τῇ τροπικῇ τῶν Ρωμαίων γλώσσῃ πρὸς δήλωσιν πάσης σχέσεως, καθ' ἣν δύο δυνάμεις ἀντίκεινται πρὸς ἀλλήλας ἢ εἶναι πολέμιαι, ἀπαντῶσι λέξεις ἐμφαίνουσαι τὸ ἦθος αὐτῶν τὸ πολεμικόν» καὶ ὁ S. V. Räumer ἀποφαίνεται, ὅτι παρὰ Λουκρητίῳ πασῶν τῶν μεταφορῶν συχνόταται εἶναι αἱ ἀπὸ τοῦ πολέμου (Die Metapher bei Lukrez, Erlangen 1893 σ. 121). Ὁ πόλεμος εἶναι τῷ Ρωμαίῳ ἀναγκαῖον σχεδὸν στοιχεῖον τοῦ βίου. Διὸ καὶ Δίων ὁ Κάσσιος ποιεῖ τὸν Καίσαρα λέγοντα ἐν Οὐεσοντίωνι πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας, στασιάζοντας διὰ τὸν πρὸς τὸν Ἀριόβιστον καὶ τοὺς Γερμανοὺς φόβον, τάδε (XXXVIII, 40): «Ὅταν οὖν λέγῃ τις, ὅτι οὐ χρὴ πολεμεῖν ἡμᾶς, οὐδὲν ἄλλο φησὶν ἢ ὅτι οὐ χρὴ πλουτεῖν, οὐ χρὴ ἑτέρων ἄρχειν, οὐκ ἐλευθέρους, οὐ Ρωμαίους εἶναι» καὶ ὁ Λίβιος (XXII, 12, 4) ἐμβάλλει εἰς τοῦ Ἀννίβου τὸ στόμα τὰς λέξεις: «victos tandem illos Martios animos Romanis». Ὁ δὲ Κικέρων λέγει «Τὴν ἀσπίδα, τὸ ξίφος, τὴν περικεφαλαίαν νομίζουσι οἱ ἡμέτεροι οὐχὶ βαρύτερα τῶν ὤμων, τῶν βραχιόνων, τῶν χειρῶν· διότι τὰ ὅπλα λέγουσιν ὅτι εἶναι μέλη τοῦ στρατιώτου (Tusc. II, 16, 37).

Ἐκ παναρχαίων χρόνων κατάγονται λέξεις οἷον:

spoliare, κυρίως σκυλεύειν πολέμιον ἡττημένον, εἶτα καθ' ὅλου συλᾶν, ἀφαιρεῖν,

intervallum, κυρίως ὁ μεταξὺ δύο χαρακωμάτων χῶρος (inter vallos), εἶτα καθ᾽ ὅλου τὸ διάστημα,
praemium (prae καὶ emere, πρβλ. praecipuum) κατ᾽ ἀρχὰς τὸ ἐκ τῆς λείας προεξῃρημένον, εἶτα καθ᾽ ὅλου: τὸ γέρας,
excellere, κυρίως περὶ τῆς ὑπὲρ τὸν σκοπὸν ὑπερπηδήσεως τοῦ ῥιπτομένου βέλους, εἶτα καθ᾽ ὅλου: ὑπερβάλλειν,
princeps, κατ᾽ ἀρχάς: qui primum capit, ὁ πρῶτος ἐκ τῆς λείας λαμβάνων (πρβλ. particeps = partem capiens) καὶ καθ᾽ ὅλου ὁ πρῶτος, ὁ ἄριστος.

Ἐν τοῖς ὀνόμασι τούτοις ἡ ὑποκειμένη παράστασις σχεδὸν παντάπασιν ἠφανίσθη. Μᾶλλον εὐδιάγνωστος εἶναι ἡ μεταφορὰ ἐπ᾽ ἄλλων λέξεων ἐν συχνῇ μεταφορικῇ χρήσει εὑρισκομένων. Ἀπὸ τοῦ ἐθίμου τοῦ πωλεῖν ὑπὸ τὸ δόρυ τοὺς αἰχμαλώτους ὡς δούλους ἀπορρέει ἡ φράσις: sub hasta vendere = ἀποκηρύττειν τὴν οὐσίαν τινός· Οὐσιαστικὰ οἷον tiro (bonus homo semper tiro est), * tirocinium, commilito, acies, telum, arx, stipendium, signifer, militia. bellum, castra, clipeus κ. ἄ. εὕρηνται συχνάκις μεταφορικῶς. Ὁ Φάβιος ἐκλήθη scutum, ὁ Μάρκελλος gladius Romanorum, παρὰ Πλαύτῳ ὁ εὑρετὴς δόλου εἶναι συχνάκις «στρατηγός», τὸ δόλῳ ἀπατᾶν «πολεμικὸν γυμνάσιον» ἢ «πολιορκία» καὶ ὁ ἐξαπατώμενος «πόλις πολεμία», μάλιστα δὲ ἡ Τροία. [18]) Ὁ Νόβιος λέγει περί τινος πολυγράφου ποιητοῦ: «ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνατέλλοντι προσέβαλε πυκνῶς διὰ τοῦ καταπέλτου τὸ κήρινον στρατόπεδον» [ἤτοι τὸ κήρινον γραφικὸν πινάκιον] καὶ ὁ Κικέρων τὸν Αἴλιον Φούφιον νόμον ὀνομάζει propugnacula tranquillitatis· Ὁ Οὐάρρων ἄρχεται τοῦ περὶ γεωπονίας βιβλίου αὐτοῦ οὕτως: Annus octogesimus admonet me ut sarcinas colligam ante quam proficiscar e vita [sarcinus colligere = συσκευάζεσθαι], καὶ παρὰ Πλινίῳ τῷ πρεσβυτέρῳ μεταφοραὶ οἷον excubare, infestare, rebellare, occupare εἶναι συνηθέστατα (J. Müller, Der

(*) Μαρτιαλ. Ἐπιγρ. XII, 51, 2, πρβλ. τὸ τοῦ Βίαντος: «οἱ ἀγαθοὶ εὐαπάτητοι Σ. Μ.

Stil des älteren Plinius, Innsbruck 1883, 119 κέ.). Στρατιωτικῶς παρ' Ὀβιδίῳ, ὁ Ἑωσφόρος, ὁ τοῦ τάγματος τῶν ἀστέρων οὐραγὸς (Quarum agmina claudit Lucifer) τελευταῖος λείπει τὴν διαπιστευθεῖσαν αὐτῷ τοῦ οὐρανοῦ τάξιν (novissimus caeli statione exit). Arcem ex cloaca facere=ἐλέφαντα ἐκ μυίας ποιεῖν, hastis trium nummorum causa sub falas subire=ἐλαχίστου χάριν κέρδους τοὺς μεγίστους κινδύνους ὑπομένειν, abicere hastam, scutum,=κυρίως ρίπτειν τὸ δόρυ, τὴν ἀσπίδα, εἶτα καθ' ὅλου ἀπελπίζειν, ἀθυμεῖν, tecto latere abscedere, ἀποχωρεῖν ἐν τάξει, εἶτα καθ' ὅλου παραιτεῖσθαι ἔργον τι κτλ., αἱ φράσεις αὗται καὶ ἄλλαι τοιαῦται ἐγένοντο παροιμιώδεις ἀπὸ τοῦ πολέμου ληφθεῖσαι. [14])

11. Ἀκένωτος πηγὴ τρόπων εἶναι ἡ *γεωργία* καὶ ἡ *κτηνοτροφία*. Οἱ λατῖνοι εἶναι φύσει λαὸς γεωργικός. Ὁ Ὀράτιος (ᾠδ. III 6, 38) καλεῖ αὐτοὺς «γενεὰν ἀνδρικὴν πολεμικῶν ἀγροτῶν δεδιδαγμένην διὰ Σαβινικῶν σκαλίδων τοὺς βώλους ν' ἀναστρέφῃ». Ὁ βίος τῶν Ρωμαίων ἠρείδετο ἐπὶ τῆς γεωργίας καὶ ἔσῳζε τὴν ἑαυτοῦ ἐθνικὴν δύναμιν, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ κοινωνικὸν τοῦτο ἐπιτήδευμα διετηρεῖτο ἀκμαῖον καὶ καθαρόν. Καὶ ἐν ᾗ χρόνου περιόδῳ ὁ βίος μᾶλλον ἐλεπτύνθη, καὶ τότε ἡ ἀσχολία αὕτη πρὸς τῇ περὶ τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιολογωτάτη ὑπελαμβάνετο καὶ εὐγενεστάτη, ὥστε καὶ ὁ Ὀράτιος ἔτι ἐκεῖνον ἐμακάριζεν «ὅστις ἀπράγμων, ὡς τὸ πάλαι τῶν ἀνθρώπων γένος, ἀροτριᾷ διὰ τῶν ἑαυτοῦ βοῶν τοὺς πατρῴους ἀγρούς» (Ἐπῳδ. 2. 1 κέ.). Πόλεως κτιζομένης ὁ τῶν τειχῶν περίβολος ἐσημειοῦτο δι' αὔλακος ἀρότρῳ χαραττομένης, ἡ κτῆσις δὲ ἡ ἀγροτικὴ ἦτο ἡ βάσις τῆς τῶν γενῶν διαιρέσεως καὶ τῆς πολιτικῆς συντάξεως ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πολιτείᾳ. Ἡ γλῶσσα λοιπὸν περιέχει πλούσιον θησαυρὸν λέξεων ἀπὸ τῆς γεωργίας ἐπ' ἄλλα μετενηνεγμένων. Ἀρχαιόταται μεταφοραὶ ἀποδεικνύονται αἱ ἑξῆς:

delirare, ἐκ τοῦ αὔλακος (lira) ἐκτρέπεσθαι, εἶτα παραφρονεῖν,

tribulare, διὰ τοῦ tribulum (=τρίβολα) τὸν σῖτον ἀλοᾶν, εἶτα θλίβειν, ἀνιᾶν,
praevaricari καθυφιέναι τὴν δίκην, ἐθελοκακεῖν ἐν τῇ δίκῃ, ἀπὸ τοῦ διὰ τοῦ ἀρότρου χαράττειν κυρτὰς (varus, varicus) γραμμάς,
emolumentum, τὸ τίμημα τῆς ἀλέσεως (e-molere) εἶτα ἡ ὠφέλεια,
calamitas, ἐρυσίβη ἤτοι νόσος λυμαινομένη τὴν καλάμην τοῦ σίτου, εἶτα καθ' ὅλον βλάβη, συμφορὰ [τὸ calamitas εἶναι ἐσχηματισμένον ἀπὸ τοῦ calamus, ὡς τὸ olivitas (oliva), ficitas (ficus). Ἐνιαχοῦ φαίνεται εἰσέτι ἡ πρώτη σημασία, π.χ. Τερεντ. Εὐνουχ. 1,1: sed ecca ipsa egreditur vostri *fundi calamitas]*.
adorea (παρὰ τὸ ador=ἑλλ. ἀθάρη), δῶρον ἐκ σίτου, εἶτα ἆθλον (πρβλ. Πλαυτ. Amph. 193, Πλιν. N. H. 18, 14, 83, Paul. ex Festo 3, 12),
rivalis, ὁμόρρειθρος (rivus), εἶτα δὲ διὰ τὰς ἐκ τῆς τοιαύτης γειτονίας ἀναφυομένας ἔριδας, ἑκάστου πειρωμένου νὰ παρατρέψῃ τὸ ὕδωρ εἰς τὸν ἑαυτοῦ ἀγρόν, καθ' ὅλου ὁ ἀντεραστής,
acervus [ἑλλ. ἀχυρός, ἀχυρμός, ἀχυρμιὰ] ἀπὸ τοῦ acus aceris ἄχυρον, ἐξ οὗ καθ' ὅλου σωρός,
saeculum κατ' ἀρχὰς ὁ χρόνος τοῦ σπορητοῦ, ὡς saison =satio, εἶτα δὲ ὁ αἰὼν (πρβλ. Saeturnus, Saturnus ἀπὸ τοῦ θέματος τοῦ ῥήματος sero, sevi, satum, serere),
cohors, κυρίως ἕρκος ἀγροῦ ἢ κήπου [πρβλ. τὸ γαλλ. cour, ἰταλ. corte] εἶτα δὲ ὑποδιαίρεσις τοῦ λεγεῶνος·
manipulus, χειροπληθὲς χόρτου δράγμα,
inanis κενός, * in-acnis [acna=ἄκαινα, μέτρον ἀγροῦ]
felix, κυρίως γόνιμος (πρβλ. fecundus, fe-tus, fe-nus), εἶτα δὲ εὐτυχής,
consideratus, ἐπίθετον παρὰ τὸ cum-sidus, sideris ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς ὁ γεωργὸς ὁ τὰς ἑαυτοῦ ἐργασίας κανονίζων συμφώνως πρὸς τὰς τῶν ἀστέρων ἐπιτολάς, εἶτα δὲ καθ' ὅλου ὁ ἐσκεμμένος ὁ συνετός, ἐξ οὗ καὶ considerare, σκοπεῖν, κρίνειν· πρβλ.

W. Prellwitz, Γέρας, Abhandlungen zur Indogerm. Sprachgesch. Aug. Fick gewidmet Göttingen, 1903. σελ. 65].

Τίς ἐξαγγέλλων τὴν λέξιν pecunia ἐνθυμεῖται ἔτι τὴν πρὸς τὸ pecus (κτῆνος) συγγένειαν ἢ τὴν τοῦ egregius πρὸς τὸ grex; Ἐν τῷ septentriones = ἄρκτος, βορρᾶς ἐξημαυρώθη ἡ πρώτη σημασία τῶν ἑπτὰ τὸν σῖτον ἀλοώντων βοῶν (τὸ δευτέρον συνθετικὸν ἀπὸ τοῦ ῥήματος terere) καθάπερ ἐκάλουν τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας ἐν τῷ ἀστερισμῷ τῆς ἄρκτου.

Συνηθέσταται τοῦ ποιητικοῦ λόγου εἰκόνες εἶναι αὗται: vada carina sulcare, cerea prata desulcare, aequor arare, librum exarare, proelia serere, barbam metere, viam carpere, polus sidera pascit, uber glebae, mare mugit κ. ἄ. Παροιμιώδεις εἶναι αἱ φράσεις arare bove et asino (ἄτοπόν τι ποιεῖν), arare litus (ματαιοπονεῖν), adhuc tua messis in herba est (δὲν ἦλθεν εἰσέτι ὁ χρόνος τῆς καρπώσεως) κ.τ.λ. Ὁ Ἀκράγας κατὰ δημώδη ἐτυμολογίαν ἐγένετο Agrigentum. Καὶ μέτρα ἐπιφανείας, ὡς iugerum ἀπὸ τοῦ iugum, actus, ἀπὸ τοῦ agere (ἐλαύνειν τὰ κτήνη), vorsus (στρέμμα) ἀπὸ τοῦ vertere (στρέφειν τὸ ἄροτρον) ἐκ τῆς γεωργίας εἶναι εἰλημμένα. Τέλος δὲ αἱ λέξεις campus, flos, ager, seges, fructus, trisulcus κ. ἄ. εὑρίσκονται ἐν συχνοτάτῃ μεταφορικῇ χρήσει, ὁ Κικέρων λ. χ. ἀποκαλεῖ τὸν Κλώδιον segetem ac materiem gloriae Milonis[15] ['Ἀπὸ τῆς γεωργίας ὡσαύτως πρὸς δήλωσιν τῆς πληθύος εἶναι εἰλημμέναι αἱ λέξεις cumulus, οἷον cumulus beneficiorum (cumulate καὶ cumulare) καὶ silva, οἷον silva rerum sententiarumque].

12. Τὸν ψυχικὸν τῶν Ρωμαίων χαρακτῆρα ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ διίδωμεν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ *τῶν λέξεων σημασία*. Ἴσως δὲ μάλιστα ἐνταῦθα καταφαίνεται σαφέστατα ἡ βούλησις αὐτῶν, τὸ συναίσθημα, ἡ νόησις καὶ ἡ φαντασία. Ἡ γλῶσσα, ὡς γνωστόν, οὐδὲν ἐκφράζει τελείως, τὸ βραχὺ ὄνομα μὴ δυνάμενον νὰ περιλάβῃ σύμπαντα τὰ γνωρίσματα πράγματός τινος ἐξαίρει μόνον τὰ μάλιστα τοῖς ὀφθαλμοῖς προσπίπτοντα ἢ τὰ οὐσιωδέστατα

αὐτοῦ χαρακτηριστικά, ὥσπερ καὶ ὁ ποιητὴς κατὰ τὸν Λέσιγγ ὀφείλει πάντοτε μίαν ἰδιότητα, ἓν γνώρισμα τοῦ σώματος νὰ ἐμφανίζῃ. «Τὴν ἀληθῆ σημασίαν γλωσσικῆς τινος εἰκόνος οὐδέποτε, ἀποδίδει ἀκριβῶς ἡ ἐτυμολογικὴ ἔννοια, οὐδ' ὀφείλει οὐδὲ δύναται.... .., πάντα τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα εἶναι ἁπλῶς παραστατικὰ καὶ συμβολικά» (Steinthal, Klassif. 281.). Ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὴ καὶ τὸ ὑποκειμενικὸν στοιχεῖον οὐκ ὀλίγην ἔχει ῥοπὴν εἴς τε τὴν γένεσιν καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων. Οὕτως ὁ δεῖνα λαὸς τόδε τὸ γνώρισμα ὑπολαμβάνει χαρακτηριστικώτατον, ὁ δεῖνα ἐκεῖνο· τὸ ἐνταῦθα οὐσιῶδες καὶ πλείστου ἄξιον, ἐκεῖ νομίζεται ἐπουσιῶδες καὶ οὐδενὸς ἄξιον. Ἡ ἐτυμολογία λοιπὸν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ εἰσχωρῶμεν μέχρι τῶν ἐνδοτάτων μυχῶν οὕτως εἰπεῖν τοῦ πνευματικοῦ ἐργαστηρίου λαοῦ τινος καὶ νὰ διορῶμεν τὰς ἀποκρύφους αὐτοῦ ἐργασίας. Δι' αὐτῆς βεβαίως οὐδὲν ἄλλο δυνάμεθα ἢ ν' ἀνακαλύπτωμεν τὴν ἀρχαιοτάτην φάσιν τῆς τῶν λέξεων σημασίας καὶ νὰ καθορίζομεν ποίαν ἔννοιαν συνῆψαν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν λέξιν, ὅτε ἔπλαττον αὐτήν, καὶ τί τότε ὑπέλαβον οὐσιωδέστατον γνώρισμα. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς σημασιολογικῆς ἱστορίας τῶν λέξεων, διὰ τῆς στενώσεως ἢ εὐρύνσεως τῆς ἐννοίας αὐτῶν, διὰ τοῦ κατὰ τὸν βίον λέξεώς τινος συναφθέντων πρὸς αὐτὴν αἰσθημάτων καὶ ἐντυπώσεων ἀποσαφοῦνται μὲν ἡμῖν οὐκ ὀλίγα ψυχολογικὰ γεγονότα, ἀποκαλύπτονται δὲ ποικίλαι σκέψεις οἰκεῖαι οὖσαι τοῦ περὶ οὗ πρόκειται λαοῦ.

Τὸ σύνολον πάντων ἅπερ ὁ Ρωμαῖος μαθητὴς (discipulus) ἐδιδάσκεκο (discere) ἦτο ἡ ἀγωγὴ (disciplina, ἀρχ. λατ discipulina). Κατὰ τύπον ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦτο τὸ ἑλληνικὸν *μαθηματική*, ἀλλ' ἡλίκη διαφορὰ ἐν τῇ σημασίᾳ! Ὁ τοῦ οἴκου κύριος ἐν Ρώμῃ ἐξουσιάζει ἀπολύτως τῶν ἑαυτοῦ. Ὡς ὁ pater εἶναι ὑπέρτερος τοῦ filius καὶ καθ' ὅλου τῶν ἑαυτοῦ οἰκείων, οὕτως ὁ patr-onus τοῦ cliens, οἱ patr-icii τῶν plebei, οἱ patres (senatores) τῶν λοιπῶν πολιτῶν. Πανταχοῦ φαίνεται ἐπικρατοῦσα ἡ πατρικὴ σχέσις· ἀπὸ τοῦ πατρὸς ὠνομάσθη οὐ μό-

νον ἡ πατρὶς (patria), ἀλλὰ καὶ ἡ πατρικὴ γλῶσσα (patrius sermo) ἐν ᾧ ὁ Γερμανὸς καὶ ὁ Ἕλλην εὐαισθητότεροι ὄντες καλοῦσιν αὐτὴν *μητρικήν*· ἀληθῶς δὲ διὰ τῆς μητρικῆς στοργῆς καὶ μερίμνης τὸ τέκνον μανθάνει τὰ πρῶτα αὐτοῦ ψελλίσματα. Καὶ ἐν ᾧ ὁ Ὅμηρος τὸν κύριον αὐτοῦ ἥρωα Ὀδυσσέα ἐπονομάζει *δῖον*, ὁ Οὐεργίλιος περὶ τοῦ Αἰνείου μεταχειρίζεται τὸν διορισμὸν pater.

13. Ἡ γυνὴ εἶναι πρὸς τὸν Ρωμαῖον mulier, ἤτοι πιθανῶς ὂν τρυφερὸν (mollis)* τῆς προστασίας τοῦ ἀνδρὸς δεόμενον· οὐχὶ ἄνευ λόγου λέγει puer, ἀλλὰ puella, ancus, ἀλλὰ ancilla. Ὁ Γερμανός, ὡς λέγει ὁ Τάκιτος, ἐθεώρει τὴν γυναῖκα ἤδη ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ὡς sanctum aliquid et providum. Ὄντως δὲ ἡ λέξις «Weib» σημαίνει «ἔνθεόν» τι, ἐξ οὗ καὶ ἡ μεγάλη λατρεία, τῶν ἱερειῶν. Βραδύτερον δὲ ὑπολαμβάνει αὐτὴν ὡς Frau (ἀρχ. βορ. γερ. frouwa), (μ. γερμ. vroewe) τ. ἔ, οἰκοδέσποιναν, γυναῖκα τοῦ κυρίου, ὅπερ ὄνομα εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ γοτθ. frauja, κύριος καὶ πρὸς τὸ τῆς νέας ἄνω γερ. Fron (ἐν ταῖς λέξεσι Frondienst, Fronleichnamsfest καὶ frönen).

Τὴν περὶ τοῦ τρυφεροῦ φύλου γνώμην ἑκατέρων τῶν λαῶν δηλοῦσι καὶ αἱ λέξεις fratres (= frater et soror) καὶ sponsus et sponsa παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς γερμαν. «Geschwister» (παράγωγον τοῦ Schwester) καὶ «Brautpaar, Brautleute». Τίς θὰ ἠρνεῖτο ὅτι ἐν ταῖς γερμανικαῖς λέξεσι δὲν διαφαίνεται μείζων σεβασμὸς πρὸς τὸ ἀεὶ θῆλυ. Ὁμολογητέον δὲ πάλιν ὅτι οἱ Ρωμαῖοι περὶ πλείονος ἐποιοῦντο τὴν γυναῖκα ἢ οἱ Ἕλληνες. Τοῦτο γίνεται συμφανὲς καὶ ἐκ τῆς συνδέσεως «γυνὴ καὶ τέκνον». Διότι ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες προτάττουσι τὴν τελευταίαν λέξιν (*τέκνα* καὶ *γυναῖκες, παῖδες* καὶ *γυναῖκες*), οἱ Ρωμαῖοι ποιοῦσιν ὡς οἱ Γερμανοί, εἴτε τὸ προσφιλέστατον δηλοῦντες (conjuges liberique) εἴτε τὴν ἀδυναμίαν ἐξαίροντες (mulieres puerique, [ἢ προηγεῖ-

* Τὸ mulier εἶναι βαθμοῦ συγκριτικοῦ τοῦ ἐπιθέτου mollis καὶ σημαίνει κυρίως «ἡ μαλακωτέρα» (πρβλ. Sommer, Latein Laut-und Formenlehre § 38). Σ. Μ.

ται τὸ uxor, π. χ. Κικ. pro Brosc. Am: 34, 96: uxor liberique, de offic. 2, 26, 97: cum uxore, cum filio. Σπανιώτατον δὲ εἶναι τὸ ἀντίθετον, Κικ. p. Flacco 38, 95, in complexu liberorum coniungum que vestrarum. Τοὐναντίον δὲ πάλιν σπανιωτάτη ἐν τῇ ἑλληνικῇ εἶναι ἡ σύνδεσις «γυναῖκες καὶ παῖδες» π. χ. Ξενοφ. 'Αναϐ. VII, 8, 9, ἔνθα ὁ Rehdantz παρατηρεῖ ὅτι μεταχειρίζεται αὐτὴν ὁ συγγραφεύς, ὁσάκις ὁ λόγος εἶναι περὶ βαρϐάρων].

Ὁ *ἔρως* εἶναι πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Λατίου ἐνέργεια τοῦ νοῦ μᾶλλον ἢ πάθος τῆς καρδίας. Diligere ἀπὸ τοῦ dis καὶ legere σημαίνει κυρίως ἐκλέγεσθαι. «Ἡ κατὰ καθῆκον ἀγάπη ὡς ἀκόλουθος συγγενικῶν τινων ἢ ἄλλων ἐξωτερικῶν σχέσεων εἶναι γνησία ρωμαϊκή· caritas σημαίνει τὴν πρὸς τοὺς οἰκείους ἢ φίλους στοργὴν (γαλλ. charité), pietas τὴν εὐλαϐῆ πρὸς τοὺς θεούς, γονέας καὶ πατρίδα ἀγάπην ὡς τοὺς διαρκεῖς τῶν ἀνθρώπων εὐεργέτας, studium τὴν ἀγάπην τὴν ἀπορρέουσαν ἐκ πολιτικῆς ἢ ἰδιωτικῆς ἑταιρείας πρὸς ἐφημέρους ἐν τῷ κόσμῳ σκοπούς. Ἐνταῦθα ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸν Ρωμαῖον αὐτότατον, ἐπωφελούμενον μὲν τὰς ἐγγυτάτω φυσικὰς σχέσεις, ἀλλ' ἅμα σεϐόμενον αὐτὰς καὶ εἰλικρινεῖ τῇ γνώμῃ χρησιμοποιοῦντα, τὴν ἑαυτοῦ δὲ ἀγάπην ἀπευθύνοντα πρὸς τοὺς αἰτίους ὄντας τῆς ἐν τῷ βίῳ προκοπῆς αὐτοῦ, πολύτιμον δὲ καθῆκον ὑπολαμϐάνοντα προθύμως ν' ἀμείϐῃ τοὺς ἐπικουροῦντας αὐτῷ». (C. Abel, Sprachwissenschaf. Abhandl. Leipzig 1885, σελ. 88 κ. ἑ.). Οὐδὲ τὴν ἀνεπίγνωστον καὶ ἐκ τῶν μυχῶν τῆς καρδίας πηγάζουσαν ἀγάπην τὴν διὰ τοῦ amor δηλουμένην ἠδύνατο ὁ Ρωμαῖος νὰ νοήσῃ ὡς ἐνδόμυχον ψυχικὴν κατάστασιν, ἀλλ' ὑπελάμϐανεν αὐτὴν νόσον, πῦρ καταϐιϐρῶσκον, θανάσιμον τραῦμα κτλ. Πλὴν δ' ἴσως τοῦ Τιϐούλλου πάντες οἱ ποιηταὶ ἐπεζήτησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἰσχυρότατα ὀνόματα, ἅτινα ἔπειτα ἥκιστα ἠδύναντο νὰ ἐπιτείνωσι (πρϐλ. Weidner εἰς Οὐεργ. Αἰν. I, 660). Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα παρὰ Γερμανοῖς. Ὁ Λούθηρος μηνύει βαθεῖαν τῆς μητρικῆς γλώσσης γνῶσιν λέγων

ἐν τῇ περὶ τῆς ἑρμηνείας ἐπιστολῇ. «Ἀγνοῶ ἐὰν τὴν λέξιν *ἔρως* δύναται ἡ λατινικὴ ἢ ἄλλη τις γλῶσσα νὰ ἐκφράσῃ τόσον ἐγκαρδίως καὶ τόσον ἐπαρκῶς ὥστε νὰ εἰσδύηται εἰς τὰ μύχια τῆς καρδίας καὶ νὰ συγκινῇ αὐτήν, ὅσον ἡ ἡμετέρα γλῶσσα». Ὁ ἐσωτερικὸς οὗτος χαρακτὴρ τοῦ ἔρωτος τῶν Γερμανῶν ἔχει τὴν ρίζαν ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ πεποιθήσει, οὗ ἕνεκα καὶ αἱ λέξεις Glaube (ge-loube) καὶ Liebe, ἐν δὲ τῷ Γοτθικῷ καὶ ἡ λέξις ἡ τῆς ἐλπίδος σημαντικὴ ἐκ τοῦ αὐτοῦ θέματος εἶναι ἐσχηματισμέναι. Ὁ ἔρως εἶναί τι ὅλως αἰσθηματικόν. Ἀλλὰ τὸ αἴσθημα, τὸ ἄνθος τοῦτο, ὅπερ καταυγαζόμενον καὶ θερμαινόμενον ὑπὸ τοῦ ζωογόνου ἡλίου τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀναπτύσσεται θαυμασίως ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Γερμανοῦ, εἶναι ἐν τοιούτῳ ψυχικῷ βάθει ἄγνωστον τῷ Ρωμαίῳ. Πρὸς τὴν γερμανικὴν λέξιν Gemüth οὔτε ἡ λατινικὴ οὔτε αἱ θυγατέρες αὐτῆς ρωμανικαὶ ἔχουσι τὴν ἀκριβῶς ἀντίστοιχον καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ animus παράγωγα ἄγουσι μὲν εἰς τὸ αἴσθημα τῆς ὀργῆς (animositas), ἀλλ' οὐδέποτε εἰς τὴν γερμανικὴν Gemüthlichkeit.

14. Καὶ ἡ ἔννοια τοῦ *γάμου* δὲν δεικνύει ἐν τῇ λατινικῇ βαθυτέραν τινὰ ἀντίληψιν. Ὁ γάμος (nuptiae) εἶναι κάλυψις (nubere alicui, καλύπτεσθαι χάριν τοῦ νυμφίου διὰ τοῦ νυμφικοῦ πέπλου) ἢ μητρότης (matrimonium) τ. ἔ. θεσμὸς πρὸς διάδοσιν τοῦ γένους, ἢ κοινὴ προσφορὰ τοῦ ἐκ φαρὸς πλακοῦντος (confarreatio παρὰ τὸ far). Τῷ δὲ Γερμανῷ ὁ γάμος εἶναι ἀΐδιος θεσμός, νόμιμος σχέσις καὶ δεσμὸς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς διὰ τοῦ βίου παντὸς συναφθεὶς (ewig καὶ Ehe, κυρίως êwa εἶναι τοῦ αὐτοῦ θέματος πρὸς τὸ aevum), ἢ εἶναι ὁ λαμπρὸς χρόνος Hochzeit = hohe herrliche Zeit), ἢ σχέσις ἐπὶ ἀμοιβαίας ἐρειδομένη πίστεως (Trauung). Τὴν σύζυγον ὁ Γερμανὸς οὕτω τιμᾷ ὥστε ἀναγνωρίζει αὐτὴν ἔχουσαν ἴσα καὶ αὐτὸς δικαιώματα καὶ δὴ ὀνομάζει «Ehehälfte».

Τὸ *σχολεῖον* θεωροῦσιν ἐν Ῥώμῃ οὐχὶ πνευματικὴν παλαίστραν, ἀλλὰ παιδιὰν (Ludus) [17]. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἑλληνικὸν

ὄνομα *σχολὴ* = ἀργία παρελήφθη ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ σχολείου (schola) καὶ τῷ ὀνόματι otium προσεγράφη ἡ σημασία τῆς πνευματικῆς ἀσχολίας διότι αὕτη ὥς τις παιδιὰ χρησιμεύει πρὸς ἄνεσιν. Εἶναι δὲ καὶ χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Κικέρων τοὺς πλείστους τῶν ἑαυτοῦ διαλόγων μεταφέρει εἰς τὸν χρόνον τῆς ἀπὸ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων σχολῆς (πρβλ. de orat. II, 13 I, 102 καὶ Seyffert-Müller εἰς Λαίλιον σελ. 93). Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐνέργεια ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις δὲν ἐξέρχεται ἐπέκεινα τῆς ἐπιστολογραφίας· litterae σημαίνει κατὰ πρῶτον τὸ καταγεγραμμένον, μάλιστα δὲ τὴν ἐπιστολήν, ὕστερον δὲ τὰς ἐπιστήμας. Τὰ σὺν τῷ χρόνῳ ὅλως ἄχροα γενόμενα ῥήματα *ποιεῖν*, *πράττειν* καὶ *ἄγειν* δεικνύουσιν ἐν τοῖς παραγώγοις οὐσιαστικοῖς *ποίησις*, *πρῆξις* (Ὅμηρος) καὶ *ἀγὼν* τρεῖς οὐσιώδεις τοῦ τῶν Ἑλλήνων χαρακτῆρος ἰδιότητας, τὴν φιλομουσίαν καὶ φιλοτεχνίαν καθ' ὅλου, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν φιλαγωνίαν. Αἱ δὲ ἀντίστοιχοι λατινικαὶ λέξεις factio καὶ actio δηλοῦσιν ἢ τὴν πολιτικὴν φατρίαν ἢ ἐνέργειαν πολιτικὴν καὶ καθ' ὅλου πρακτικήν, ἀλλ' οὐδέποτε διανοητικὴν ἢ καλλιτεχνικήν· ἡ δὲ θρησκευτικὴ σημασία καταφαίνεται ἐν τοῖς ἀρχαίοις τοῦ agere παραγώγοις axamenta καὶ indigitamenta [18]).

15. Τὰς ἡδονὰς ὁ Ρωμαῖος θεωρεῖ ψυχαγωγίας (deliciae καὶ delectare παρὰ τὸ delicere), καὶ πῶς κρίνει τὴν ὄρχησιν, φαίνεται ἐκ τῆς ἀποφάνσεως τοῦ Κικέρωνος (pro Murena 13). «Οὐδείς που νήφων ὀρχεῖται, εἰμὴ ἄρα μαίνεται». Μόνον ἐν συμποσίῳ ὁ ἥκιστα πολυλόγος Ρωμαῖος λύει τὸ στόμα καὶ γίνεται διαχυτικώτερος. Ἐντεῦθεν τὸ convivium ἐν τῇ ἀληθεῖ τῆς λέξεως σημασίᾳ εἶναι «συμβίωσις», εὐκαιρία πρὸς διάλεξιν, οὐχὶ πρὸς πόσιν ὥσπερ παρὰ Γερμανοῖς, παρ' οἷς δύναταί τις νὰ ὀνομάσῃ αὐτὸ ὀρθότερον convinium, ὡς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλεῖται *συμπόσιον*. Οὐχὶ ἄνευ λόγου ἐμβάλλει ὁ Κικέρων εἰς τοῦ παλαιοῦ Κάτωνος τὸ στόμα τάδε (de sen. 13, 45): «τὴν τῶν φίλων εὐωχίαν, ὡς οὖσαν βίου κοινωνίαν, οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὠνό-

μασαν convivium ὀρθότερον τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες τὸ αὐτὸ τοῦτο ***συμπόσιον*** ἢ ***σύνδειπνον*** καλοῦσιν, ἐπαινοῦντες τοῦτο μάλιστα, ὅπερ ἐν αὐτῷ εἶναι ἐλάχιστον». [Ἄξια παραθέσεως εἶναι καὶ ἅπερ ὁ Κικέρων ἐπιστέλλει πρὸς τὸν Παῖτον (ad famil. IX, 21, 3): «Ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ σπουδάζων, φίλε Παῖτε, συμβουλεύω σοι, ὅπερ κατ' ἐμὴν γνώμην συντελεῖ εἰς εὐδαιμονίαν, νὰ συναναστρέφεσαι πρὸς τοὺς ἀγαθούς, τοὺς χαρίεντας, τοὺς φιλοῦντας σε· οὐδὲν εἰς τὸν βίον ὠφελιμώτερον τούτου, οὐδὲν εἰς τὸ εὖ πράττειν προσφορώτερον. Νομίζω δὲ τοῦτο ἀποβλέπων οὐχὶ εἰς τὴν ἡδονήν, ἀλλ' εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ βίου καὶ τῆς διαίτης καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν ἄνεσιν παραγομένην μάλιστα διὰ τῆς φιλικῆς διαλέξεως, ἥτις εἶναι ἡδίστη ἐν τοῖς συμποσίοις. Φρονιμώτεροι λοιπὸν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων· οὗτοι μὲν ἔχουσι ***συμπόσια*** καὶ ***σύνδειπνα***, ἡμεῖς δὲ convivia, διότι τότε μάλιστα οἱ ἄνθρωποι συνδιατρίβουσι πρὸς ἀλλήλους» (quod tum maxime simul vivitur)].

Πάντων τῶν τοῦ βίου ἀγαθῶν μέγιστον εἶναι ἡ δόξα. Διὸ ignominia (ἀνωνυμία) δηλοῖ ὄνειδος. Apex autem senectutis auctoritas est (Κικ. de sen. 17, 60). Virtus εἶναι τὸ κεφάλαιον πάντων ἅπερ ἀπαιτοῦνται παρ' ἀνδρὸς (Vir) καὶ περιποιοῦσι κόσμον καὶ εὐγένειαν εἴς τε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, μάλιστα δὲ κυρίως ἡ ἀνδρεία (melius est virtute ius; nam saepe virtutem mali nasciscuntur, Ἐνν. fr. 223 V), εἶτα δὲ καθ' ὅλου ὁ ἐνάρετος βίος. Αἱ θυγατέρες τῆς λατινικῆς ἔχουσι μόνον τὴν τελευταίαν σημασίαν (γαλλ. la vertu, ἰτ. virtù· ἱσπαν. virtud). Μεγίστη τῶν ἀρετῶν ἦτο πρὸς τὸν Ἕλληνα ἡ ***σωφροσύνη*** Τὸ ἀπόφθεγμα ***μηδὲν ἄγαν*** ἐνεβλήθη ἤδη εἰς τὸ στόμα ἑνὸς τῶν ἑπτὰ σοφῶν, καὶ δὴ καὶ ἦτο ἐπὶ τοῦ προνάου τοῦ δελφικοῦ ἱεροῦ ἐπιγεγραμμένον παρὰ τὸ παράγγελμα: ***Γνῶθι σαυτόν!*** Ἡ δὲ ἀντίστοιχος λατινικὴ λέξις modestia πρὸς τὸν Ῥωμαῖον τὸν κατὰ τὸν ἑαυτὸν χαρακτῆρα χρωματίσαντα τὸν σημαινόμενον αὐτῆς, δηλοῖ ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι τὴν χρη-

στότητα, καὶ ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς τὴν ὑπακοήν· bonus ἐν δικαστηρίῳ μὲν δηλοῖ τὸν χρηστόν, ἐν δὲ τοῖς πολιτικοῖς τὸν καλὸν κἀγαθόν, τὸν φιλόπατριν. Fortis ἐν τῇ παλαιᾷ λατινικῇ σημαίνει τὸν ἀνδρεῖον ἅμα καὶ εὐγενῆ (πρβλ. Πλαυτ. Trin. V, 2, 9 καὶ O. Hey, Semasiolog, Studien, Λιψία 1891, σελ. 114).Mollis ἔχει συνήθως κακὴν σημασίαν, ἀφ' οὗ εἶνε ἀπαραιτήτως ἀναγκαία ἡ εὐστάθεια καὶ ἡ αὐστηρότης. Ὁ ἰταμὸς καὶ θρασὺς φαίνεται τῷ Ῥωμαίῳ ἀήθης (insolens). Χαρακτηριστικὸν εἶναι προσέτι, ὅτι ὁ Κικέρων τὴν ἑλλην. λέξιν *καλὸν* = ὡραῖον, ἠθικῶς καλόν, ἑρμηνεύει διὰ τοῦ honestum = ἔντιμον (πρβλ. Κικ. de off. ἔκδ. Heine σελ. 33). Οἱ μὲν λοιπὸν Ἕλληνες θεωροῦσι τὴν ἠθικότητα ἐξ αἰσθητικῆς ἀπόψεως μηνύοντες οὕτω τὴν ἑαυτῶν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐνθυμοῦνται μάλιστα τὴν ἐντύπωσιν, ἣν τοῖς ἄλλοις ἐμποιεῖ ἡ ἠθικὴ πρᾶξις, καὶ προσνέμουσιν τῇ πράξει τὴν ἀνάλογον ἀξίαν: τὸ ἔντιμον (honestum) φέρει τιμὰς (honores). Οἱ ναοὶ τῆς Virtus καὶ Honos ἔκειντο ἐγγὺς ἀλλήλων, ὑπὸ δὲ τοῦ Μαρίου μετὰ τὴν ἧτταν τῶν Κίμβρων ἀμφότεραι αἱ θεότητες ἡνώθησαν ἐν ἑνὶ ἱερῷ.

16. Ἡ προσηγορία τῆς μεσογείου θαλάσσης mare nostrum ἐμφαίνει ὑπερηφανίαν. Ὄντως ἡ θάλασσα, ἧς ποτε ἐκράτησαν Φοίνικες καὶ Ἕλληνες καὶ Καρχηδόνιοι καὶ Τυρρηνοὶ καὶ ἥτις κατὰ τὰ ἐγγὺς τῆς Ἰταλίας ἑλληνικῷ ὀνόματι ἐκαλεῖτο (Τυρρηνικὸν καὶ Ἰόνιον πέλαγος), ἀπὸ τῆς Κύπρου μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν περιέπεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Ρωμαίων. Ἐὰν δ' ὁ θαλασσοκράτωρ Ἄγγλος ὁ τῶν ἄλλων Εὐρωπαίων καταφρονῶν γράφῃ ἐν τῇ ἑαυτοῦ γλώσσῃ κεφαλαιώδει γράμματι μόνον τὸ προσφιλὲς ἐγὼ (I), διὰ τί νὰ ὀνειδίζωμεν τῷ Ρωμαίῳ τὴν αὐταρέσκειαν ταύτην;

Ὁ μὲν εὐσεβὴς Ἰσραηλίτης *προσαγορεύων* λέγει μεθ' ἱεροπρεποῦς σεμνότητος: εἰρήνη μετὰ σοῦ!, ὁ δὲ φαιδρὸς καὶ εὔθυμος Ἕλλην προσφωνεῖ τῷ ἀπαντῶντι *χαῖρε!*, ὁ δὲ Ρωμαῖος οὐ-

σιῶδες ὑπολαμβάνει τὴν ὑγείαν καὶ ἰσχύν. Αἱ προσαγορεύσεις vale! καὶ salve! σημαίνουσι κυρίως ἔρρωσο καὶ ὑγίαινε!

Τὰ ὀνόματα τῶν *μέτρων μήκους*, ὧν τὰ πλεῖστα παρ' Ἕλλησιν εἶναι ἀπὸ τῶν γυμνασίων καὶ ἀγώνων εἰλημμένα (στάδιον, δόλιχος, ἱππικόν), ἐμφαίνουσι παρὰ Ρωμαίοις λίαν ξηρὰν ἀντίληψιν, ἀποδίδουσιν ἁπλῶς τὸ κεφάλαιον τῆς ἀριθμήσεως τῶν βημάτων (duo milia passuum κ. ἄ). Ὡσαύτως τὰ *ὀνόματα τῶν νομισμάτων* εἶναι πολλαπλάσια τοῦ as (sestertius = sem-is – tertius, τρία ἡμίσεος δέοντα (2 ½ ἀσσάρια, denarius—deni asses, 10 ἀσσάρια). (Πρβλ. τοὐναντίον τὰ ἑλληνικὰ δραχμὴ (= τὸ δράγμα), ὀβολὸς (= ὀβελός), τάλαντον (= ζυγόν).

17. Εἰς τὸ αὐτὸ καταλήγομεν ἐξετάζοντες τὰ *ὀνόματα τῶν μηνῶν*. Ὡς ὁ πεζὸς καὶ πρακτικὸς Ἀμερικανὸς τὰς ὁδοὺς τῶν πόλεων δὲν ἐπονομάζει ἐκ τοπικῶν γεγονότων οὐδ' ἐξ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ διασημαίνει αὐτὰς δι' ἀριθμῶν, οὕτω πως καὶ ὁ Ρωμαῖος ποιεῖ ὀνομάζων πολλοὺς ἐκ τῶν μηνῶν. Ὁ Σεπτέμβριος εἶναι πρὸς αὐτὸν ὁ ἕβδομος μήν, ὁ Ὀκτώβριος ὁ ὄγδοος, ὁ Νοέμβριος ὁ ἔνατος, ὁ Δεκέμβριος ὁ δέκατος. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχε καὶ μὴν Quinctilis καὶ Sextilis, οἵτινες πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ Αὐγούστου μετωνομάσθησαν Ἰούλιος καὶ Αὔγουστος. Πόσον ὡραῖα τοὐναντίον καὶ πόσον παριστατικὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων Γερμανικῶν καὶ Ἑλληνικῶν μηνῶν!

Ὀφείλομεν ἔτι νὰ θαυμάζωμεν, ἐὰν τὴν αὐτὴν πεζὴν μέθοδον εὑρίσκωμεν καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν *προσωπικῶν ὀνομάτων;* Εἰς τοὺς παῖδας ἐπιτίθενται προωνύμια ἀριθμοί, ὡς εἰς πράγματα πρὸς πώλησιν ἐκτεθειμένα, οἷον Quintus, Sextus, Septimus, Octavus, Decimus (πρβλ. τὰ γενῶν ὀνόματα Sextius, Septimius, Octavius, Nonius, Decius).

Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι διδάσκει ἡμᾶς ἡ τῶν προσωπικῶν ὀνομάτων ἔρευνα. Προσηγορικὰ ὄντα ἀρχῆθεν ταῦτα ἐμφανίζουσι πρὸς τοὺς τὸ ὄνομα ἐπιτιθέντας γονέας προσφιλεστάτην τινὰ παράστασιν, μάλιστα δὲ εὐχὴν καὶ πόθον, ὃν οὗτοι ὑποκάρδιον τρέφουσι

περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ παιδός. Πρόδηλον δὲ ὅτι ὀνομάζοντες τὸν ἀπόγονον παρέχουσιν ὡς συνακόλουθον ἐν τῇ τοῦ βίου πορείᾳ ἐκεῖνο, ὅπερ αὐτοῖς τούτοις φαίνεται πολυτιμότατον καὶ ποθεινότατον. Οἱ πρόγονοι τῶν Γερμανῶν φιλομαχώτατοι ὄντες καὶ τὴν καρδίαν ἅμα πίστεως βαθείας ἔμπλεων ἔχοντες ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν τέκνων αὐτομάτως ἐξέφαινον τὰ αἰσθήματα τὰ ἀδιαλείπτως κινοῦντα τὰ ἑαυτῶν στήθη. Διὸ τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ γερμανικῇ κύρια ὀνόματα καὶ σὺν αὐτοῖς πλεῖστα τῶν νῦν ἐν Γερμανίᾳ οἰκογενειακῶν ἢ ἀντηχοῦσι πολέμου βοὴν καὶ ὅπλων κλαγγὴν ἢ ἐξαγγέλλουσιν ὅπερ οἱ πρόγονοι τῶν Γερμανῶν ἐθεώρουν ἰδεῶδες τοῦ βίου, σοφίαν, δύναμιν, πλοῦτον, ἀμετάτρεπτον φρόνημα, τόλμην καὶ ἀταραξίαν [19]). Ὡσαύτως τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα τὰ πλεῖστα σημαίνουσιν εὐγενές τι καὶ ὑψηλόν, ὃ ἡ νεότης ὀφείλει νὰ ζηλοῖ καὶ νὰ μιμῆται. Ἐξαγγέλλουσι δὲ μάλιστα δόξαν, ἀνδρείαν, δεξιότητα περὶ τὸν χειρισμὸν τῶν ὅπλων καὶ δύναμιν πολιτικήν. Τὰ πλεῖστα λήγουσιν ἐς-κλῆς (ἀπὸ τοῦ κλέος) ἢ ἄρχονται ἀπὸ Κλυτο- Κλεο- [20]). Ἀλλὰ παρὰ Ῥωμαίοις ἡ κατηγορία αὕτη εἶναι σπανιωτάτη, συνηθέστατα δὲ τοὐναντίον ἐν τοῖς κυρίοις αὐτῶν ὀνόμασιν ἀποκαταφαίνεται ἡ πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ γεωργίαν ἀγάπη. Ὡς ὁ Πλίνιος (Φ. Ἱστ. XVIII, 3) παρετήρησε, Fabius σημαίνει τὸν περὶ τὴν καλλιεργίαν τῶν κυάμων ἀσχολούμενον *(Φαβατᾶς)*, Lentulus εἶναι ὁ *Φακᾶς* (lens), Piso ὁ *Μπιζελᾶς* (pisum), Cicero ὁ *Ρεβιθᾶς* (cicer), Caepio ὁ *Κρομμύδας* (caepa)· τὰ δὲ ὀνόματα γενῶν τῶν Porcii, Asinii, Vitellii, Caninii, Caprarii, Ovidii, Ovinii (πρβλ. Taurus, Asellio, Bubulcus κ. λ.) ἔχουσι μεγάλην σχέσιν πρὸς τὰ κατοικίδια ζῷα. Παράδοξοι προσέτι σωματικαὶ ἰδιότητες, κακίαι καὶ ἐλαττώματα παντοῖα, χρώματα τριχῶν κτλ. παρεῖχον ἀφορμὴν πρὸς ὀνομασίας πολλῷ μᾶλλον τοῖς Ῥωμαίοις ἢ τοῖς Ἕλλησι καὶ Γερμανοῖς. Πάμπολλα γένη φέρουσιν ὀνόματα χρωμάτων, οἱ Albii, Rufii, Rutilii, Flavii, Livii, Caesii, Fulvii, Nigidii κλπ. Ἀλλὰ κύρια ὀνόματα, οἷον Plancus (Πλατυπόδης), Plotus, Pedo, Pedu-

caeus (Κατωπόδης), Scaurus, Varus, Varro, Valgius (Στραβοπόδης), Claudius (Κουτσός), Flaccus ('Αφτιᾶς), Sulla (=surula, ὁ ἔχων μικρὰν κνήμην), Capito (Κεφαλᾶς), Fronto (Κουτελᾶς), Mento (Πηγουνᾶς), Naso (Μυτᾶς), Silo (Πλακουτσομύτης) Labeo ('Αχειλέας), Bucco (Μαγουλᾶς), Lurco (Φαγᾶς), Strabo, Paetus (Στραβός), Calvus, Glabrio (Φαλακρὸς ἢ Φαρακλός), Crispus (Κατσαρός), Crassus (Παχύς), Dorso, Tubero (Γόμπος), Naevius (ὁ φέρων φακοειδὲς στίγμα), Stolo (μωρός), Dentio (Δοντᾶς), Barbo (Πωγωνᾶς), Balbus (Τραυλός), κτλ. (πρβλ. καὶ 'Ορατ. σατ. I, 3, 44) δεικνύουσι σαφῶς ὁπόσον οἱ παλαιοὶ Ρωμαῖοι ἔχαιρον ἐξευρίσκοντες μικρὰ σωματικὰ ἐλαττώματα καὶ ψυχικὰς κακίας, σκώπτοντες ἀλλήλους καὶ μυκτηρίζοντες. Παντα ἀληθῶς τὰ καταλεχθέντα ὀνόματα εἶναι σκωπτικαὶ ἐπωνυμίαι, δείγματα τοῦ Italum acetum ('Ορατ. σατ. I. 7, 32). Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἅμα coloni καὶ clowns (=coloni), ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἄγγλοι.

Εὐγενέστερος παρίσταται ἡμῖν ὁ δῆμος τῶν Ρωμαίων ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἐνδόξων ἐπωνυμιῶν τῶν ἐπιτεθειμένων νικηφόροις στρατηγοῖς, οἷον Africanus, Asiaticus, Numantinus, Numidicus, Creticus κτλ., ἀπὸ τῆς χώρας ἐφ' ἧς μαχόμενοι ἠνδραγάθησαν. Αἱ ἐπωνυμίαι αὗται ποιοῦσιν ἡμῖν φανερὸν τὸ αἴσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης, ὅπερ οἱ Ρωμαῖοι ἔτρεφον ἐπὶ τῇ τελεσφόρῳ διοικήσει μεγάλων πολέμων καὶ τὴν ὑπερηφανίαν ἅμα μεθ' ἧς προέφερον τὰ ὀνόματα τοιούτων ἡρώων. Καὶ τὸ ἔθιμον τοῦτο συνᾴδει πρὸς τὴν τῶν Ρωμαίων συνήθειαν ἐν κρισίμοις καιροῖς τοῦ πολιτικοῦ βίου, οἷον ἐν θριάμβοις καὶ κηρύξεσι πολέμου, νὰ ποιῶνται ἐξαιρετικὴν χρῆσιν ἐξωτερικῶν τύπων παραδόξων, ἰσχυρῶς ἐξεγειρόντων τὴν φαντασίαν. Παρ' Ἕλλησι, πρὸς οὓς ὕψιστον τῶν ἀγώνων αὐτῶν ἔπαθλον ἦτο ἁπλοῦς ἐξ Ὀλυμπίας στέφανος ἐλαίας, οὐδὲν τοιοῦτον εὑρίσκομεν. Ἀλλ' οἱ νεώτεροι ἡμερωμένοι λαοὶ πολλάκις ἐμιμήθησαν τῶν Ρωμαίων τὸ ἔθιμον. Ἀρκεῖ μόνον νὰ μνημονεύσω τὰ ὀνόματα Blücher von Wahl-

statt, York von Wartenburg, Lannes, duc de Montebello, Masséna, duc de Rivoli, Diebitsch Sabalkansky, Paskiewitsch Eriwnasky.

18. Τί δὲ διδάσκουσιν ἡμᾶς τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν; Διότι καὶ ταῦτα μαρτυροῦσι περὶ τοῦ χαρακτῆρος λαοῦ τινος. Τῷ ὄντι ἡ μυθολογία γέννημα οὖσα τῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ εἶναι συμφυὴς πρὸς τὸν ψυχικὸν αὐτοῦ βίον καὶ δὴ πρὸς αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ ἔθνους. Ἡ δὲν ἀνταναχλᾶται ἐν τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ἡ αἰθρία τοῦ ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ φύσις ἡ ἐπέραστος; Ἐν δὲ τοῖς παλαιοῖς Γερμανικοῖς μύθοις δὲν ἀποτυποῦται σαφῶς τοῦ βορείου κόσμου ἡ σοβαρότης καὶ μελαγχολία; Ἀλλὰ πλὴν τῶν γενικῶν τούτων γνωρισμάτων δέον νὰ ἐπιστήσωμεν τὸν νοῦν καὶ εἰς τὰς μεταμορφώσεις ἃς ἔπαθον ἔνιαι τῶν πατροπαραδότων θεοτήτων μεταβαίνουσαι ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν καὶ πρὸς τὸν χαρακτῆρα ἑκάστου μεθαρμοζόμεναι. Χαρακτηριστικὸν τῆς διανοίας τῶν παλαιῶν Γερμανῶν εἶναι ὅτι τὸν ὕπατον θεὸν τῆς ἰαπετικῆς ἐποχῆς, τὸν ἀρχαῖον θεὸν τοῦ φωτὸς Djaus (= ἡμέρα), τὸν Δία τῶν Ἑλλήνων καὶ Jovis pater=Jupiter [ἢ μᾶλλον Ju-piter=Ju-pater, κλητ. Ζεῦ πάτερ] τῶν Ρωμαίων, ὡς Ziu (Tiu) συσχετίσαντες πρὸς τὸν πόλεμον ἐποίησαν θεὸν τοῦ πολέμου. Ἀντ' αὐτοῦ δὲ μέγιστος δεσπότης ἐγένετο πρῶτον μὲν παρὰ Φράγκοις, εἶτα κατὰ μικρὸν παρὰ τοῖς λοιποῖς γερμανικοῖς φύλοις ὁ Wuotan ὁ θεὸς τῶν ἀνέμων, ἡ προσωποποίησις τοῦ νεφελώδους οὐρανοῦ καὶ τῶν μαινομένων θυελλῶν (πρβλ. τὸ ἀρχαῖον Γερμ. Wuotan καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ συγγενῆ λέξιν Wut = μανία). Ὥστε ὁ θεὸς ὁ παριστῶν τὸ ἱλαρὸν φῶς τὸ ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἑλλάδα διαχεόμενον ὑπεχώρησεν εἰς τὸν θεὸν τοῦ βορείου συννεφώδους οὐρανοῦ. Ἀλλ' ἐτάχθη παρ' αὐτῷ ἄλοχος καὶ ἀδελφή, Ἥρα οὕτως εἰπεῖν τοῦ βορρᾶ, ἡ ἐρατεινὴ καὶ προσηνὴς θεὰ Freia. Οὕτω τὰ ὀνόματα Ziu καὶ Freia ἑρμηνεύουσι τὴν διπλῆν φύσιν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, τὴν καὶ ἐν τοῖς προσωπικοῖς ὀνόμασι παρατηρηθεῖσαν, τὸ φρόνημα τὸ Ἄρεως μεστὸν καὶ τὸ αἴσθημα τὸ βαθύ.

Παρὰ Ρωμαίοις αἱ μέγισται τῶν ἀρχαίων χρόνων θεότητες ἦσαν ὁ θεὸς τῶν ἀγρῶν Saturnus, ὁ προστάτης τῶν σπορῶν (Satum) καὶ ὁ θεὸς τοῦ πολέμου Mars (Mamers) Ἀπὸ τοῦ Mars ὠνομάσθησαν μὲν πολλὰ ἰταλικὰ φῦλα καὶ τόποι, οἷον ὁ Marsi Marrucini, Mamertini, Marruvium κτλ., ἐκλήθη δὲ ὁ πρῶτος μὴν τοῦ παλαιοῦ ρωμαϊκοῦ ἔτους, ὁ mensis Martius. Ὡς ὁ Ζεύς, καὶ αὐτὸς ἐτιμήθη διὰ τοῦ ἐπιθέτου pater (Marspiter), συνηθέστατα δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔκειτο μετωνυμικῶς ἀντὶ τοῦ bellum (aequo Marte, suo Marte, Marscom munis). Ὢν κατ' ἀρχὰς τοῦ φωτὸς θεὸς (πρβλ. μαρ-μαίρω), ὡς αἱ πλεῖσται ἰαπετικαὶ θεότητες, μετεμορφώθη ὑπὸ τοῦ φιλοπολέμου λαοῦ εἰς θεὸν τοῦ πολέμου. Ὕστερον δὲ εἰσελαυνούσης εἰς Ἰταλίαν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ὁ μὲν Saturnus ταυτισθεὶς πρὸς τὸν Κρόνον ἐγένετο πατὴρ τοῦ ἀπὸ τοῦδε αὖθις ἐπὶ τὸν ὕψιστον θρόνον ἀναβιβασθέντος Jupiter, ὁ δὲ Mars υἱὸς αὐτοῦ, ὡς ὁ Ziu υἱὸς τοῦ Wotan καὶ τῆς Freia. Τῷ Σατούρνῳ ἐγένετο σύζυγος ἡ Ops, ἡ θεὰ τῆς γονιμότητος τῶν ἀγρῶν καὶ τῆς γεωργίας (πρβλ. opus, ὅθεν ὠνομάσθησαν καὶ οἱ Osci = Opsci, γεωργοί) Πλὴν τούτων πολλαὶ ἄλλαι θεότητες ἦσαν ἐν μεγάλῃ τιμῇ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, Ceres ἡ θεὰ τοῦ σίτου (cerealia), Flora, ἡ τῶν ἀνθέων, Maia ἡ τῶν ἀγρῶν καὶ τοῦ ἔαρος, ἧς ἦτο ἱερὸς καὶ ἐθύετο αὐτῇ ὁ σιτευτὸς χοῖρος (maia-lis), Tellus ἡ θεὰ τῆς καρποφόρου γῆς. Faunus (ὁ εὔνους. ἀπὸ τοῦ favere), ὁ προστάτης τῶν ποιμνίων, ὁ καὶ Lupercus ὀνομαζόμενος, ἤτοι Ἀλεξίλυκος (lupos arcens), Pales ὁ γονιμοποιὸς θεὸς τῶν ποιμνίων, Terminus ὁ θεὸς τῶν ὁρίων καὶ Pomona, ἡ θεὰ τῆς ὀπώρας. Ἀλλὰ μάτην θὰ ζητήσῃ τις ἀρχαίας ρωμαϊκὰς θεότητας τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ποταμῶν. Ὁ Ρωμαῖος δὲν προσείλκετο ὑπὸ τῆς θαλάσσης οὐδ' ὑπὸ τῶν θαυμάτων αὐτῆς, οὗ ἕνεκα καὶ οἱ θεοὶ τῶν ποταμῶν καὶ τῆς θαλάσσης κατάγονται ἐξ Ἑλλάδος ἢ ἐκ Τυρρηνίας ἢ τοὐλάχιστον ἐξ ἐπιδράσεως τῶν λαῶν τούτων ἐγεννήθησαν. Neptunus ὁ παλαιὸς Ρωμαϊκὸς

θεὸς τῶν νεφῶν (πρβλ. νέφος, nubes) μετεμορφώθη εἰς θεὸν τῆς θαλάσσης ταυτισθεὶς πρὸς τὸν Ποσειδῶνα.

Ἔπειτα ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ζωηρὰν φαντασίαν καὶ τὴν λεπτὴν αἰσθητικὴν κρίσιν ἔπλασαν ψηλαφητὰς θεῶν μορφάς, οἱ νηφάλιοι καὶ πεζοὶ Ρωμαῖοι, οἱ εἰς ἁπλᾶς ἀφαιρέσεις μόνον ἀρκούμενοι οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νὰ δημιουργήσωσι οὕτω ζωηρὰ ὄντα. Τοὐναντίον δὲ ἕνεκα τῆς περὶ τὰ θρησκευτικὰ πράγματα μικρολόγου αὐτῶν εὐλαβείας ἔχουσι περὶ πάσης ἀνθρωπίνης ἐνεργείας νὰ ἐπιδείξωσι καὶ ἰδίας θεότητας. Ὁ γεωργὸς κατὰ τὴν πρώτην ἄροσιν ἐπεκαλεῖτο τὸν Vervactor, κατὰ τὴν δευτέραν τὸν Redarator, κατὰ τὴν αὐλάκισιν τὸν Imporcitor, κατὰ τὴν σπορὰν τὸν Insitor, κατὰ τὴν τελευταίαν ἄροσιν τὸν Obarator, κατὰ τὴν βωλοκόπησιν τοῦ Occator, κατὰ τὴν σκάλευσιν τὸν Sarritor, κατὰ τὸν βοτανισμὸν τὸν Subruncator, κατὰ τὸν θερισμὸν τὸν Messor, κατὰ τὴν δράγμευσιν τὸν Convector, κατὰ τὴν ἀποθήκευσιν τὸν Conditor κτλ. Καὶ ὅπερ ἐνταῦθα, τὸ αὐτὸ τοῦτο συνέβαινε καὶ ἐπ' ἄλλων σχέσεων. Αὐτὰς τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κλίσεις ὁ λαὸς οὗτος κατὰ τὸν ἑαυτοῦ ἠθικὸν καὶ πρακτικὸν χαρακτῆρα ἐποίησε θεούς: π. χ. Mens, Aequitas, Clementia, Cupido, Voluptas, Amor, Providentia, Pudicitia, Honor, Virtus, Spes, Libertas, Salus, Victoria, Fides, Pietas κ. ἄ.

19. Εἰς τὴν κατανόησιν τῆς συναφείας γλώσσης καὶ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος οὐχὶ ὀλίγον συμβάλλονται καὶ *αἱ παροιμιώδεις φράσεις, οἱ κομψοὶ λόγοι* καὶ *τὰ ἀποφθέγματα*. Ὁ Goethe εἶπεν: «αἱ παροιμίαι χαρακτηρίζουσι τὰ ἔθνη, ἀλλ' ἵνα νοήσωμεν αὐτάς, πρέπει νὰ κατοικῶμεν ἐν ἐκείνοις». Καὶ τῷ ὄντι ὀρθῶς νὰ κρίνῃ περὶ τῆς μεγάλης σχέσεως καὶ ἀναφορᾶς τῶν παροιμιῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἔθνους τινός δύναται μόνον ὁ ἐπαισθόμενος οὕτως εἰπεῖν τὸν σφυγμὸν τοῦ ἔθνους τούτου καὶ οἰκειότατος γενόμενος πρὸς τὴν νόησιν καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ. Ἡ παροιμία ἔχεται στερρῶς τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ, ἀποκαλύπτει τὴν διάθεσιν

αὐτοῦ πρὸς τὰ ζῷα, πρὸς τὴν φύσιν καὶ πρὸς πάντα τὰ πράγματα τὰ συναποτελοῦντα τὸν βίον τοῦ ἔθνους ἐν τῇ περιόδῳ τῆς πρωτογόνου ἁπλότητος καὶ ἀφελείας, παρέχει ἡμῖν σύνοψιν τῆς πορείας τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ποιεῖ φανερὸν τίνα γνώμην λαός τις ἔχει περί τε τῶν γειτόνων καὶ περὶ τῶν προγόνων Οὕτως ἄξιον παρατηρήσεως πῶς ἐν Ῥώμῃ ἔσκωπτον τὰς παραδόξους ἰδιότητας καὶ κακὰς ἕξεις ξένων λαῶν, πρὸς οὓς διετέλουν ἐν ἐπιμειξίᾳ, καὶ πῶς πάλιν ἐσπούδαζον νὰ λαμπρύνωσι τῶν προγόνων τὰ ἔργα. Ἐκ τῶν παροιμιωδῶν φράσεων Punica fides (λιβυκὴ ἀπιστία), Gallorum crudelitas, Graecorum libertas, Campanorum arrogantia νοοῦμεν ὅτι τὰ ἐλαττώματα ταῦτα οὐ μόνον ἦσαν οἰκεῖα τῶν λαῶν τούτων, ἀλλὰ καὶ ἄγνωστα καὶ ἀπεχθῆ αὐτοῖς τοῖς Ῥωμαίοις. Πρὸς ταῦτα ἀντίκειται τὸ more Romano loqui ἢ Latine loqui (Κικ. Φιλιππ. 8, 6 καὶ Otto ἐν Wölflins Archiv III, 376 A), ὅπερ σημαίνει «εἰλικρινῶς, εὐθυρρημόνως λέγειν». Ἀνάλογον δὲ φράσιν ἔχει ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα. Θέλων ὁ Γερμανὸς νὰ εἴπῃ λόγον ὄρθιον μὲν καὶ αὐθέκαστον, ἀλλὰ τραχύν, ποιεῖται καὶ σήμερον ἔτι χρῆσιν ἀντιστοίχου φράσεως, λέγων ὅτι θέλει deutsch reden. Γνωστὸν προσέτι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠρέσκοντο νὰ πίνωσι διὰ μειζόνων ἢ οἱ Ῥωμαῖοι ποτηρίων. Ἐντεῦθεν ἀπορρέουσιν οὐ μόνον αἱ λατινικαὶ φράσεις graeco more bibere, pergraecari (τ. ἔ. maioribus poculis bibere), ἀλλὰ καὶ ὁ διάφορος τρόπος καθ' ὃν ἑκάτεροι τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐξέφερον γνωμολογικῶς. Τὸ τῶν Ῥωμαίων inter os et offam [ὑπονοεῖται: multa intervenire posse] (Γέλ. XIII, 18,1) παρ' Ἕλλησι διετυποῦτο ἐν τῷ στίχῳ: «πολλὰ πέλει μεταξὺ κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου». Καὶ ἐν ᾧ οἱ Γερμανοὶ περὶ ἀνθρώπου δυσκόλου καὶ ἀδιορθώτου λέγουσιν: An dem ist Hopfen und Malz verloren, τὸ ἀντίστοιχον λατινικὸν εἶναι: «operam et oleum perdidi, μεταφορὰ ἀπὸ τῶν μονομαχικῶν ἀγώνων εἰλημμένη.

Ἔχοντες προσέτι οἱ Ῥωμαῖοι ἀεὶ ἀνὰ στόμα τὰ ἀξιολογώτατα

γεγονότα τῆς παλαιᾶς αὐτῶν ἱστορίας καὶ τὰ ὀνόματα τῶν εὐκλεῶν ἡρώων καὶ λαμπρύνοντες ἐν παροιμίαις τὴν Pugna Osculana, Cannensis κτλ. καὶ ἄνδρας ὡς τὸν Ῥωμύλον καὶ Ῥέμον, τὸν Κάμιλλον, τὸν Κούριον Δεντᾶτον, τὸν Φαβρίκιον, τὸν αὐστηρὸν τιμητὴν Κάτωνα καὶ τὸν Φάβιον Μάξιμον, τὸν ἥρωα qui cunctando restituit rem, σφόδρα τῶν Ἑλλήνων διέφερον, παρ' οἷς μάλιστα οἱ καλλιτέχναι καὶ οἱ φιλόσοφοι ἠξιοῦντο τῆς τιμῆς ταύτης [21]). Δὲν εἶνε τέλος χαρακτηριστικὸν ὅτι οὐδεὶς τῶν θεῶν οὐδὲ τῶν ἡρώων ἀπαντᾷ ἐν ταῖς ῥωμαϊκαῖς παροιμίαις συχνότερον τῆς ῥωμαλέας μορφῆς τοῦ Ἡρακλέους;

20. Καὶ νῦν περὶ *τῶν κομψῶν καὶ ἀποφθεγματικῶν λόγων!* Ἐξαιρουμένων τῶν ἐξ ἀναγνώσεως ἑλληνικῶν ἔργων καὶ καθ' ὅλου ἕνεκα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας παρὰ τῶν χαριεστέρων ῥωμαικῶν οἰκογενειῶν δεκτῶν γενομένων, ὅθεν κατ' ὀλίγον κατεστάλαξαν καὶ εἰς τὸν δῆμον, οἷον Circaeum poculum, dapes Alcinoi κτλ., ὑπολείπονται γνήσιά τινα ἀποφθέγματα, ἅπερ ἐγένοντο κτῆμα σύμπαντος τοῦ λαοῦ, διότι συνῇδον πρὸς τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο ἀληθεύει οὐ μόνον περὶ τῶν ἀποφθεγμάτων τοῦ παλαιοῦ Κάτωνος καὶ τοῦ ἔτι παλαιοτέρου Ἀππίου Κλαυδίου, ἀλλὰ καὶ περὶ πλείστων γνωμικῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων. Τί ἀπόφθεγμα ἑρμηνεύει κάλλιον τὰς τῶν Ῥωμαίων παραστάσεις τοῦ πολυθρυλήτου: Fortes fortuna iuvat; Διὸ καὶ οὐδὲν ἄλλο μνημονεύεται συχνότερον ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ γραμματείᾳ ὑπό τε τῶν ποιητῶν καὶ τῶν πεζογράφων· ἀπὸ τοῦ Ἐννίου καὶ Τερεντίου μέχρι τοῦ Λουκανοῦ καὶ Κλαυδιανοῦ ἡ αὐτὴ ἀντηχεῖ ἐπῳδός [22]). Καὶ τίς προσέτι ῥῆσις ἐνεφάνιζεν εὐστοχώτερον τὴν ἀγερωχίαν καὶ τὸ καταφρόνημα τοῦ κοσμοκράτορος τῶν Ῥωμαίων δήμου τῆς τοῦ Ἀτρέως παρ' Ἀττίῳ (203. Ribbeck): oderint dum metuant! (ἂς μισῶσιν, ἀρκεῖ νὰ φοβῶνται). Οὐδὲν θαῦμα εἰ συχνάκις παρατίθενται αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς. Παρὰ τῷ Κικέρωνι ἐντυγχάνομεν ταύτῃ τρὶς (Φιλιππ. I, 14, 34. de off. I. 28, 97. poro Sest. 48, 102), καὶ ὁ Καλιγόλας ἡσμένι-

ζεν εἰς τὴν χρῆσιν αὐτῆς (Σουητων. Calig. 30). Ὅτι δὲ καὶ ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις διετήρησεν ἡ ῥῆσις αὕτη τὴν παλαιὰν αὐτῆς δύναμιν ἐκδηλοῦσα τὸν σφοδρὸν τῶν ῥωμαίων ***σωβινισμόν***, ἀποδεικνύει ἡ ὁμολογία τοῦ πράου καὶ μονονοὺ χριστιανικὴν τὴν ψυχὴν ἔχοντος Σενέκα, ὅστις πολλάκις μνημονεύων αὐτῆς (de ira I, 20, 4, de clementia I, 12, 3, καὶ II, 2, 3) παρατηρεῖ τάδε: «Ἐκεῖνο κατ' ἐμαυτὸν λογίζομαι, ὅτι πολλὰ ἀποφθέγματα μεγάλα μέν, ἀλλ' ἀποτρόπαια εἰσῆλθον εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων καὶ παρὰ πάντων διαθρυλοῦνται, ὡς τό: oderint, dum metuant». Καὶ τὸ τοῦ Κικέρωνος: Silent leges inter arma (pro Mil. 4, 10) ἐγένετο προδήλως κοινὸν κτῆμα τοῦ ὅλου ἔθνους. Καὶ ὁ Κοϊντιλιανὸς ἔτι (V, 14, 17) καὶ ὁ Λουκανὸς (1,277) παρατίθενται αὐτό.

21. Λαοῦ ἔχοντος λίαν ἰσχυρῶς ἀνεπτυγμένην τὸν νοῦν οὐδόλως εἶναι παράδοξος ἡ μεγάλη πρὸς τὴν ***παρονομασίαν*** ἤτοι τὸ λογοπαίγνιον ἀγάπη καθ' ἁπάσας τὰς περιόδους τῆς ῥωμαϊκῆς γραμματείας ἀναφαινομένη, μάλιστα μὲν παρὰ τοῖς κωμικοῖς καὶ τοῖς ῥήτορσιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἐπικοῖς καὶ λυρικοῖς ποιηταῖς· Πλαῦτος, Κικέρων καὶ Ὀβίδιος εἶναι γονιμώτατοι τεχνῖται παρονομασιῶν. Οὐδεὶς δὲ συγγραφεὺς ὀλιγωρεῖ πάσης πρὸς τοῦτο εὐκαιρίας, μάλιστα δὲ οὐχὶ σπανίως ἡ αὐτὴ λέξις ἐπαναλαμβάνεται κατακόρως πρὸς τοιαῦτα παίγματα. Ποσάκις ὁ Κικέρων ἐν τοῖς λόγοις τοῖς ἐπιγραφομένοις Verrinae παίζει πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ Οὐέρρου, Verres [ὅπερ ὡς προσηγορικὸν σημαίνει τὸν χοῖρον, πρβλ. IV, 24. 53: Nos quidem quid facimus in *Verre* quem in *luto volutatum* totius corporis vestigiis invenimus? αὐτ. 25, 57. 43, 95], ἢ ἐν ταῖς πρὸς Ἀττικὸν ἐπιστολαῖς πρὸς τὰ ἀμφίλογα ὀνόματα Brutus, Balbus, Lepidus κτλ! Καὶ πόσοι προσέτι ὑπαινιγμοὶ περιέχονται πιθανῶς ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ γραμματείᾳ διαλαθάνοντες μέχρι τοῦδε τὸν ὀξὺν ἐρευνητὴν διὰ τὴν ἀνεπαρκῆ τῶν ἱστορικῶν πραγμάτων γνῶσιν!

Ὁ Κικέρων ἐν τοῖς λόγοις (*) αὐτοῦ σφόδρα θηρεύει τὸ δραστήριον τοῦτο τέχνασμα, ἵνα γαργαλίζῃ τὸν οὐχὶ εὐαίσθητον τῶν Ρωμαίων οὐρανίσκον, πᾶν τοὐναντίον ποιῶν ἢ ὁ μέγας Ἕλλην ῥήτωρ Δημοσθένης, παρ᾽ ᾧ παρονομασίαι, οἷον ῥᾴσας.... ῥᾳθυμεῖν Ὀλ. I, 13 εἶναι σπανιώταται. Καὶ παρὰ τοῦ Πλουτάρχου δὲ καὶ τοῦ Κοϊντιλιανοῦ μανθάνομεν ὅτι ὁ Ρωμαῖος ῥήτωρ ἐχρῆτο κατακόρως τῇ περὶ τὰ σκώμματα καὶ τὰς παιδιὰς εὐτραπελίᾳ ἐν τῷ καθ᾽ ἡμέραν βίῳ ἔτι μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς λόγοις (πρβλ. Herwig, Das Wortspiel in Ciceros Reden, Attendorn 1889).

22. Ὡς ἐν τῇ τῶν λέξεων σημασίᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ συντάξει ἀποτυποῦται ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ. Ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν προτάσεων ἐπικρατεῖ ἀκρίβεια, ἐνέργεια καὶ αὐστηρὰ λογικὴ ἀκολουθία, ἐξ οὗ δῆλον διὰ τί ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἦτο ἐπιτηδειοτέρα πρὸς τὴν δικανικὴν ῥητορείαν καὶ τὴν ἀφήγησιν πολεμικῶν πράξεων ἢ πρὸς τοὺς μαλακοὺς τῆς λύρας τόνους. Πάντων δὲ κάλλιστα ἐγίνωσκον τοῦτο αὐτοὶ οἱ Ρωμαῖοι. Πεπεισμένος ὁ Κοϊντιλιανός, ὅτι γράφοντες οἱ συμπολῖται αὐτοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ μιμῶνται τὴν χάριν καὶ τὴν ἀφροδίτην τοῦ Ἕλληνος λόγου, συμβουλεύει ταῦτα (XII, 10, 36), «μὴ δυνάμενος ὁ λόγος ἡμῶν νὰ εἶναι ἰσχνὸς καὶ ἀπέριττος, ἔστω ἰσχυρός· ἡττώμενος κατὰ τὴν λεπτότητα, ἂς ἰσχύῃ κατὰ τὴν ἔμφασιν». Ἂν καὶ ὁ Κικέρων κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κατώρθωσε νὰ ποιήσῃ

(*) Περὶ τῆς ἐν τῇ ῥητορικῇ χρήσεως ἀποφθεγμάτων καὶ σκωμμάτων **salse dicta, bona dicta**, ἢ ἁπλῶς **dicta**. **facetiae, facetum dicendi genus**) πραγματεύεται διὰ μακρῶν ὁ Κικέρων **de orat** II, 54, 266—71, 289. Συλλογαὶ δὲ τοιούτων ἀποφθεγμάτων ὑπῆρχον ἤδη ἐν Ρώμῃ. ὡς ἡ τοῦ Κάτωνος τοῦ πρεσβυτέρου (Κικ. **de off.** 1, 29, 104: **multa multorum facete dicta, ut ea quae a sene Catone collecta sunt, quae vocant** ἀποφθέγματα), ἡ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (Κικ **ad famil.** 9, 16, 4) ἣν ὁ Σουητώνιος (ἐν βίῳ Καίσαρος 25) ὀνομάζει **dicta collectanea**. Ὅτι καὶ ὁ Κικέρων ἦτο φιλοπαίγμων καὶ φιλοσκώμμων, αὐτὸς ὁμολογεῖ ἔνθ᾽ ἀνωτ. 16, 3). Σφόδρα δ᾽ ἐδυσφόρει ὁσάκις ἀπεδίδοντο αὐτῷ ἀλλότρια ἀποφθέγματα. Διὸ καὶ ὅτε διατελῶν ἐν Κιλικίᾳ ἔμαθε δι᾽ ἐπιστολῆς τοῦ Οὐολομνίου ὅτι πάντα πάντων τὰ ἀποφθέγματα αὐτῷ ἀνατίθενται, ἀντεπιστέλλων πρὸς τὸν φίλον (**ad famil** VII, 32, 1) χαριέντως ἐπιπλήττει αὐτῷ «**quod parum diligenter possessio salinarum mearum a te procuratore defenditur.** Σ. Μ.

τὴν λατινικὴν μαλακωτέραν καὶ εὐστροφωτέραν, τοιαύτη ὅμως μεταμόρφωσις μέχρι τινὸς μόνον ἦτο δυνατή. Ὁλοσχερῆ ἐν τῇ γλώσσῃ μεταβολὴν οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ ἢ ἀναγέννησίς τις καὶ ὁλοσχερὴς μεταβολὴ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ. Πρὸς δὲ καὶ οἱ τοῦ Κικέρωνος διάδοχοι ἐν τούτῳ ἦσαν πολὺ καταδεέστεροι αὐτοῦ. Πρὸς εὐδόκιμον ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμβολίου δι' οὗ ἤθελεν ὁ ῥήτωρ ἐκεῖνος τὸ στέλεχος τῆς μητρικῆς γλώσσης νὰ ἐξημερώσῃ, ἔλειπεν ὁ ἀναγκαῖος ὅρος, ὁ Ρωμαῖος ἔμεινε Ρωμαῖος, μὴ δυνάμενος νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν: naturam expellas furca, tamen usque recurret.

23. Ὅπερ πρῶτον ἐμποιεῖ ζωηρὰν ἐντύπωσιν ἐν τῇ λατινικῇ συντάξει, εἶναι τὸ *δραστήριον* καὶ ἐμφαντικόν, τὸ ἀνδρικὸν καὶ σεμνοπρεπές, ἥκιστα δ' ἐπαισθητὰ εἶναι τὸ χαρίεν καὶ λεπτόν, τὸ θηλυπρεπῶς ἁβρὸν καὶ μαλθακόν. Αἱ περίοδοι βαίνουσιν εὔκοσμοι καὶ μετ' ἀξιώματος, σύντονοι καὶ μετ' ἐνεργείας, ὡς στρατιώτης τοῦ ρωμαϊκοῦ λεγεῶνος. Ἡ μὲν ὅλη αὐτῶν φυσιογνωμία ἀναμιμνήσκει τὸ ἡλιοκαὲς τοῦ παλαιστράτου πρόσωπον, τὸ δὲ μεγαλοπρεπὲς αὐτῶν βῆμα τὸ ἀγέρωχον ἐκείνου καὶ ἀρχικὸν σχῆμα. Ἀμφότεροι, μαχηταὶ καὶ γλῶσσα, βέβαιοι περὶ τῆς νίκης, ἐξελθόντες ἐκ τῆς πατρίδος ἐκράτησαν τῆς οἰκουμένης.

Πρὸς τὴν *παθητικὴν* τοῦ Ρωμαίου φύσιν συμφωνεῖ ὁ προσφιλὴς ρητορικὸς καλλωπισμὸς τοῦ λόγου. Συχνὰ πυκνὰ λοιπὸν ἡ φράσις περιέργως καὶ παρὰ φύσιν ὀγκοῦται ἐκεῖ, ἔνθα τὸ ἡμέτερον γλωσσικὸν αἴσθημα μείζονα θὰ ἀπῄτει ἁπλότητα καὶ ἀφέλειαν. Οὐδὲν δὲ θαῦμα ὅτι ἡ λέξις φαίνεται κατάτεχνος μᾶλλον καὶ ἐπιτετηδευμένη ἢ ἄπλαστος καὶ φυσικὴ καὶ ὅτι poetae καὶ oratores σημαίνει ποιηταὶ καὶ *πεζογράφοι*. Ὁ ὑπερθετικὸς βαθμὸς εἶναι εὐχρηστότατος οὐ μόνον ἐν προσφωνήσεσιν οἷον viri nobilissimi, amplissimi, ornatissimi, ἀλλὰ καὶ ἐν παραθέσεσι κυρίων ὀνομάτων, λ. χ. Corinthus, urbs opulentissima = ἡ πλουσία Κόρινθος κτλ. Ὁ τετελεσμένος μέλλων οὐχὶ σπανίως κεῖται ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ. Ὁ σημαιοφόρος τοῦ 10ου λεγεῶνος ἅμα τῇ προ-

σορμίσει τοῦ Καίσαρος εἰς Βρεττανίαν (Καισ. b. g. 4, 25) λέγει: Desilite milites, nisi vultis aquilam hostibus prodere: ego certe meum r. p. atque imperatori officium praestitero [23]). Ἠσμένιζον τῇ χρήσει τοῦ πληθυντικοῦ ἀντὶ τοῦ ἑνικοῦ (π. χ. inimicitiae * odia) ἵνα σαφέστερον ἐξάρωσι τὴν ἰσχὺν τοῦ αἰσθήματος. Χίλια καὶ πλέον οὐσιαστικὰ ἀφῃρημένα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ λατινικῇ ὧν ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς εἶναι μεμαρτυρημένος. [Ὁ Draeger ἐν ἱστ. Συντ. I, Σελ. 10 ἀριθμεῖ 3814 ἀφῃρημένα, ἐξ ὧν 2500 μόνον ἐν τῷ ἑνικῷ ἀπαντῶσι, τὰ δὲ λοιπὰ καὶ ἐν τῷ πληθυντικῷ]·

24. Ἕτερον γνώρισμα τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ρωμαίων πιστῶς ἐν τῇ συντάξει ἀπεικονιζόμενον εἶναι ἡ αὐστηρὰ τῶν προτάσεων *ὑπόταξις*. Τῆς ἰσχυρᾶς τοῦ λαοῦ τούτου βουλήσεως καὶ ἐνεργείας ἐπικολούθημα εἶναι ἡ ἀκαμψία καὶ ἡ εὐστάθεια, ἐφ' ᾗ θαυμάζομεν τὸν T. M. Τορκουᾶτον καὶ πλείστους ἄλλους Ρωμαίους, ἡ στερεὰ πειθαρχία, τὸ ἀστεμφὲς στρατιωτικὸν ἦθος καὶ ἡ ἐξαισία ὑπακοή. Οὐχὶ ἄνευ λόγου τὸ ῥῆμα velle παρὰ Κικέρωνι καὶ ἄλλοις συγγραφεῦσιν εἶναι ἡ συνήθης λέξις περὶ τῶν γνωμῶν καὶ δογμάτων τῶν προγόνων καὶ περὶ παντός, ὅπερ ἐθεωρεῖτο συμφέρον τῇ πόλει. (π. χ. de off. 31, 111: Nullum enim vinculum ad adstringendam fidem iure iurando maiores artius esse *voluerunt*, pro lege Manil. 11, 39). Καὶ ἐνταῦθα ἡ τοῦ ῥωμαίου φύσις διακρίνεται σαφῶς τῆς τοῦ Ἕλληνος. «Ὁ μὲν Ἕλλην, λέγει ὁ Mommsen, κατεχαρίζετο τὸ ὅλον πρὸς τὸ ἐπὶ μέρους, τὸ ἔθνος πρὸς τὸν δῆμον καὶ τοῦτον πρὸς τὸν πολίτην, ἡ παράστασις αὐτοῦ ἡ θρησκευτικὴ τοὺς θεοὺς ἐποίησε κατ' ἀρχὰς ἀνθρώπους, ἵνα ὕστερον ἀρνηθῇ αὐτούς· ὁ δὲ Ρωμαῖος ἐνεποίει τῷ υἱῷ τὸν φόβον πρὸς τὸν πατέρα, τῷ πολίτῃ τὸν φόβον πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ πᾶσι τούτοις τὸν φόβον πρὸς τοὺς θεούς. Ἡ πόλις ἦτο αὐτῷ τὰ πάντα καὶ ἡ μόνη ὑψηλὴ σκέψις ἡ μηδενὶ ἀπόρρητος

* Ὅπερ καθ' ἑνικὸν εὑρίσκεται μόνον ἐν τῷ φιλοσοφικῷ λόγῳ ὡς ἀφῃρημένη ἔννοια, π. χ. Κικ. Tuscul. 4, 7, 16. Σ. Μ.

οὖσα ἦτο ἡ αὔξησις τῆς πόλεως.» Ἡ βούλησις τῆς κραταιᾶς πόλεως ἐρρύθμιζε τὰ τῶν ἐπαρχιῶν, εἰς ταύτην ὡς εἰς κέντρον ἀπέβλεπον πάντες οἵ τε κρείττονος παιδείας ἐπιθυμοῦντες καὶ οἱ δημόσια ἀξιώματα ἐπιδιώκοντες καὶ οἱ τιμῆς καὶ δόξης ὀρεγόμενοι. Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ κέντρου ῥοπὴ καὶ ἐπίδρασις ὑπῆρξε τοσαύτη, ὅση καὶ παρὰ τοῖς πρὸς δυσμὰς τῶν Γερμανῶν γείτοσι, τοῖς Ἄγγλοις. Καὶ αὐτὴ ἡ τῆς γραφομένης γλώσσης ἐξεργασία καὶ ὁ πλουτισμὸς ἐν Ῥώμῃ ἐγίνετο· διότι ἡ πόλις ἦτο τὸ κέντρον πάντων τῶν *γραμματειακῶν ἀγώνων*.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ὑποτάξεως διήκει διὰ τῆς ὅλης συντάξεως τῶν τε λέξεων καὶ τῶν προτάσεων τῆς δοκίμου λατινικῆς, ἐν ᾗ, εἴπερ καὶ ἐν ἄλλῃ τινὶ ἰαπετικῇ γλώσσῃ, εὐρύτατα καὶ ἰσχυρότατα ἐφηρμόσθη. Οὐδ' αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ ἀποφεύγουσι τὰς μακροσκελεῖς προτάσεις, π. χ. ὁ Λουκρήτιος I, 930 — 950 καὶ ὁ Κάτουλλος ἐν ἀρχῇ τοῦ περὶ καταστερισμοῦ τῆς κόμης τῆς Βερενίκης ποιήματος κατατείνουσι μακρὰς περιόδους [πρβλ. E. Norden ἐν ὑπομνήματι εἰς τὸ 6ον βιβλίον τῆς Αἰνειάδος σελ. 689]. Ἡ κυρία ἔννοια ἐξαίρεται διὰ τῆς ὑποτάξεως τῶν δευτερευουσῶν καὶ δὴ πολλάκις καὶ ἐκεῖ, ἔνθα Γερμανὸς καὶ Ἕλλην μεταχειρίζονται τὴν παράταξιν. Ἀντὶ τῶν Γερμανικῶν μορίων zwar-aber, und so, und daher, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν «μὲν-δέ», μὲν-ἀλλά», ὁ Ῥωμαῖος εἰσάγει χρονικάς, αἰτιολογικὰς καὶ παραχωρητικὰς προτάσεις ἢ μετοχάς. Ὁ F. A. Krummacher (1811) ἐποιήσατο βαθείας ἐρεύνας περὶ τῶν λέξεων «καὶ» καὶ «ἀλλὰ» παρ' Ἑβραίοις καὶ Ἕλλησι καὶ περὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὸν πνευματικὸν τῶν λαῶν τούτων βίον. Οὐδεμία μὲν ἀμφιβολία ὅτι ὁ συγγραφεὺς ὑπερβάλλει ὑποβάλλων εἰς τὰ δύο ταῦτα λεξίδια πράγματα ἅπερ ἀδύνατον νὰ ἔχωσιν, ἀναντίρρητον δ' ὅμως ὅτι ταῦτα εἶναι χαρακτηριστικὰ τῶν εἰρημένων ἐθνῶν. Ὁ μὲν αἰσθηματικὸς Ἑβραῖος καὶ διανοούμενος καὶ πράττων ἦτο παιδικός, ὡς ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἡ ἀφελὴς καὶ ἀπέριττος· [πανταχοῦ ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ λογοτεχνίᾳ βλέπομεν λ. χ. τὴν κατὰ κόρον χρῆσιν προ-

τάσεων παρατακτικῶν συμπλεκομένων διὰ τοῦ *καί*, οἷον Τωβ. κεφ. V, 3: Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὸ χειρόγραφον καὶ εἶπεν αὐτῷ, ζήτησον σεαυτῷ ἄνθρωπον, ὅς συμπορεύεταί σοι, καὶ δώσω αὐτῷ μισθὸν ἕως ζῶ, καὶ λάβε πορευθεὶς τὸ ἀργύριον. Καὶ ἐπορεύθη... καὶ εὗρε... καὶ οὐκ ᾔδει]· ὁ δὲ Ἕλλην ὁ εὐφάνταστος κατεσκεύαζε μάλιστα τὸν λόγον πλαστικὸν καὶ ἐναργῆ. Ἄλλως ἔχουσι τὰ τῆς λατινικῆς. Διηνεκῶς παρατηροῦμεν τὴν τάσιν πρὸς τὴν ὑπόταξιν, ἐκδηλουμένην ἔν τε τῇ συνδέσει τῶν προτάσεων διὰ τῶν ἀναφορικῶν ἀντωνυμιῶν 300κις ἀπαντώσῃ παρὰ Καίσαρι, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ χρήσει τῶν ἐγκλίσεων. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παρ' Ἕλλησι καὶ Γερμανοῖς χρῆσιν ἐκ τοῦ ἄλλως συνήθους πρὸς παράστασιν πραγματικῶν γεγονότων ἀποφαντικοῦ τύπου (ὁριστική) ἀνεπτύχθη σὺν τῷ χρόνῳ σφόδρα ὁ ἐξηρτημένος λόγος (ὑποτακτικός), ἁπλῶς ὅπως ἐξαίρηται σαφέστατα ἡ ὑπόταξις καὶ τὸ δευτερεῦον νόημα ἐμφανίζηται ὡς γνώμη τοῦ λαλοῦντος ὑποκειμένου. [Ὁ ὅρος ***παράταξις*** εἰσήχθη εἰς τὴν γραμματικὴν ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ γραμματικοῦ Fr. Thiersch πρώτου καλέσαντος τὸ ἐναντίον φαινόμενον οὐχὶ ***ὑπόταξιν,*** ὃς ὅρος εἶναι νῦν ἐν χρήσει, ἀλλὰ ***σύνταξιν.*** Ὁπωσδήποτε ἔκτοτε ἡ ἀρχὴ ὅτι ἡ ὑπόταξις παρήχθη ἐκ τῆς παρατάξεως ἐγένετο κοινὸν τῆς ἐπιστήμης κτῆμα (πρβλ. Delbrück, Grundriss der vergleich. Grammat. der indogerm. Sprachen, τόμ. 5, σελ. 413. Ὥσπερ λοιπὸν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἰαπετικαῖς γλώσσαις, καὶ ἐν τῇ λατινικῇ κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχε μόνη ἡ κατὰ παράταξιν σύνταξις, καθ' ἣν αἱ προτάσεις εἶχον μὲν πρὸς ἀλλήλας ψυχολογικὰς σχέσεις ἐν τῇ τοῦ λόγου συναφείᾳ, ἐξεφαίνοντο δὲ παρὰ τοῦ λέγοντος αἱ σχέσεις αὗται αὐτομάτως πως δι' ἀντανακλαστικῶν ἢ μᾶλλον ἐκφραστικῶν κινήσεων, τοῦ διαφόρου τόνου τῆς φωνῆς καὶ τῶν ταχυτέρου ἢ βραδυτέρου χρόνου ἐν τῇ τῶν προτάσεων ἐξαγγελίᾳ, τῶν μουσικῶν δηλ. στοιχείων τοῦ λόγου, δὲν ἐξεδηλοῦντο δ' ὅμως καὶ γραμματικῶς. Τὸ τοιοῦτον ἐπῆλθε κατὰ μικρόν, ὅτε ἐδημιουργήθησαν οἱ σύνδεσμοι καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν αἱ ἐγκλίσεις (ὑποτακτική, εὐκτική) (πρβλ.

4

E. Morris, On principles and methods in Latin Syntax, New York 1901 σελ. 103 κέ). Ἡ πλαγία π. χ. ἐρώτησις θὰ προέκυψεν ἐκ τῆς εὐθείας ὧδέ πως. Ἡ ἀρχαιοτάτη τῆς ἐρωτήσεως μορφὴ ἦτο τοιαύτη τις: Πλαυτ. Poen. 5, 3, 24: quid illi locuti sunt inter se? dic mihi εἶτα τὸ λεκτικὸν ρῆμα μετατοπισθὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐρωτηματικὴν πρότασιν: Πλαυτ Amph. 1, 1, 265: signi dic quid est: Καὶ τέλος προετάχθη τῆς ἐρωτημ. προτάσεως αὐτ. 1, 1, 221: loquere quid venisti? Αἱ δύο αὗται προτάσεις ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων οὖσαι οὐχὶ ψυχολογικῶς, ἀλλὰ γραμματικῶς, ἔλαβον κατὰ μικρὸν ἐν τῷ γλωσσικῷ τῶν λαλούντων αἰσθήματι τοιαύτην προσάλληλον σχέσιν, οἵαν ἔχουσιν οἱ ὅροι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς προτάσεως (loquere causam adventus tui), τέλος δὲ διὰ τῆς χρήσεως τῆς ὑποτακτικῆς (quid veneris) ἐξεδηλώθη ἡ σχέσις αὕτη καὶ γραμματικῶς].

Αἱ προτάσεις αἱ συμπερασματικαὶ καὶ αἱ διὰ τοῦ ***ἱστορικοῦ, αἰτιολογικοῦ*** καὶ ***ἐναντιωματικοῦ*** cum εἰσαγόμεναι, αἵτινες καὶ εν τη ἀρχαιοτέρα ἔτι λατινικῇ οὐχὶ σπανίως ἔχουσι τὸν τύπον τῆς πραγματικότητος [24]) (τὸ quoniam=quom iam, cum iam διετήρησε τὸν τύπον τοῦτον, καθ' ὃν ἐκφέρονται καὶ οἱ ἑλληνικοὶ σύνδεσμοι *ὥστε, ἐπεί, ὅτε* πρὸς παράστασιν πραγματικῶν σχέσεων) ἐν τῷ δοκίμῳ λατινισμῷ προσέλαβον τὸν τύπον τῆς ἐξαρτήσεως. Τὸ αὐτὸ ρητέον καὶ περὶ τῶν πλαγίων ἐρωτήσεων. Ἀπὸ δὲ τοῦ Λιβίου ἡ χρῆσις αὕτη ἐπέδωκε ἔτι μᾶλλον, ἐπεκταθεῖσα ἐπὶ τὸν διηγηματικὸν prius quam, ἐπὶ τον dum, quamquam κτλ., εἰ καὶ ἐν ταῖς προτάσεσι μηδεμία ἔννοια σκοποῦ ἐδηλοῦτο. Καὶ ὁ ἐπαναληπτικὸς cum σπανίως πρὸ τοῦ συγγραφέως τούτου συνετάσσετο ὑποτακτικῇ, παρ' αὐτῷ δὲ συνηθέστατα (π.χ. 21, 28, 10; 23, 3, 10). [25])

25. Ἡ πρὸς τὴν ὑπόταξιν σφοδρὰ τάσις καταφαίνεται ἔτι μᾶλλον ἔκ τε τῆς ἀκριβοῦς χρήσεως ***τῆς τῶν χρόνων ἀκολουθίας,*** εἰς ἣν ὑπόκεινται αὐστηρῶς πᾶσαι αἱ ἐξηρτημέναι προτάσεις, καὶ ἐκ τῆς πολλῷ ἰσχυροτέρας ἢ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἀγάπης

πρὸς τὸν *πλάγιον λόγον*, καθ' ὃν ἑκάστη πρότασις ἢ σύμπλεγμα προτάσεων ὑπόκειται εἰς τὴν αὐστηρὰν ἐξάρτησιν ἑνὸς δεσπόζοντος ῥήματος (dixit, respondit κ.λ.), μᾶλλον δὲ τοῦ λαλοῦντος ὑποκειμένου, ὡς οἱ στρατιῶται τάγματος εἰς τὸ παράγγελμα τοῦ στρατηγοῦ. Καθάπερ οὗτοι πάντες βλέπουσιν ἀτενῶς πρὸς τὸν ἑαυτῶν στρατηγόν, οὕτω καὶ ἐν τῷ πλαγίῳ λόγῳ πᾶσαι αἱ εἰς τὸν λέγοντα ἀναφερόμεναι ἀντωνυμίαι πρὸς αὐτὸν καὶ μεταστρέφονται [πρβλ. λ.χ. Καισ. b. g. 1, 14: His Caesar ita respondit: eo *sibi* minus dubitationis dari, quod eas res quas legati Helvetii commemorassent, memoria teneret,......... qui si alicuius iniuriae *sibi* conscius fuisset, non fuisse difficile cavere κτλ]· Ἐὰν δὲ προστεθῇ τούτοις καὶ τὸ τραχὺ καὶ ἐνεργὸν τοῦ τόνου, ὅστις ἀναμφιβόλως προσεποίει τῇ λατινικῇ ἦθος ἀνδρικὸν καὶ ἀγέρωχον, εὐνόητος γίνεται ἡ περὶ αὐτῆς ἀπόφανσις τοῦ Ἐρρίκου Ἅϊνε: «Ἡ γλῶσσα τῶν Ρωμαίων οὐδέποτε δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν ἑαυτῆς καταγωγήν. Εἶναι πρὸς μὲν τοὺς στρατηγοὺς ἡ γλῶσσα τῶν ἐπιταγμάτων, πρὸς δὲ τοὺς διοικητὰς ἡ τῶν δογμάτων, πρὸς δὲ τοὺς τοκιστὰς ἡ δικανική, πρὸς δὲ τὸν σκληρὸν ὡς ὁ λίθος δῆμον τῶν Ρωμαίων ἡ γλῶσσα ἡ ἐπιγραφική». (gesammelte Werke, v, 144).

Καὶ ἐν τῷ *ῥητορικῷ τόνῳ* τῆς προτάσεως καταδεικνύεται σαφῶς ὁ τῆς ὑποτάξεως νόμος. Ἐν τοῖς δοκίμοις χρόνοις ἔπιπτεν οὗτος κανονικῶς ἐπὶ τὸ ῥῆμα. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ ῥῆμα ἐτάσσετο ἐν τῷ τέλει τῆς προτάσεως, ἡ τοῦ τόνου δυναμις ἀπ' ἀρχῆς μέχρις τέλους τῆς προτάσεως ἔβαινεν ἐπαυξανομένη καὶ αἱ ἐφεξῆς προηγούμεναι ἄτονοι ἢ ἀσθενέστερον τονούμεναι λέξεις προανήγγελλον τὴν ἔχουσαν τὸν κύριον τόνον μετὰ τοσαύτης ἐνεργείας, μεθ' ὅσης οἱ ἐφεξῆς προηγούμενοι ῥαβδοῦχοι τὸν ὕπατον ἢ τὸν δικτάτωρα (*).

(*) Τῆς *συνθέσεως τῶν ὀνομάτων*, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ἤτοι τῆς ἐν τῇ προτάσει τάξεως τῶν λέξεων δύο εἴδη διακρίνει ὁ Delbrück (Synt. Forschung. Σελ. 148, Grundriss. τόμ. 5, Σελ. 38), τὴν *συνήθη* ἢ *κατὰ παράδοσιν*, (habituelle ἢ

26. Πρακτικοὶ ὄντες οἱ Ρωμαῖοι καὶ σαφῶς διανοούμενοι καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ καθ' ἑαυτά, οἷα εἶναι, θεωροῦντες, σφόδρα ἠσμένιζον εἰς τὰ *συγκεκριμένα ὀνόματα*. Ὁ μὲν Ἕλλην καὶ ὁ Γερμανὸς ἀρέσκονται ὑψούμενοι εἰς γενικὰς καὶ ἀφῃρημένας ἐννοίας, ὁ δὲ Ρωμαῖος ἔχεται τῶν καθ' ἕκαστα πραγμάτων, νομίζων προσφορωτάτην τὴν αἰσθητὴν τούτων καὶ συγκεκριμένην παράστασιν. Παραβληθήτω ἡ φράσις «μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως» πρὸς τὴν urbe capta [ἢ post urbem captam], ἢ αἱ φράσεις: εἶναι συνετὸν (πρᾶγμα) ταῖς προτροπαῖς τινος πείθεσθαι, τὴν ἀλήθειαν λέγειν, ἐρωτᾶν τὴν γνώμην τινός, κραυγὴ θαυμασμοῦ πρὸς τάς: prudentis est (συνετοῦ ἐστι) alicui hortanti parere, verum dicere (τἀληθῆ λέγειν), ex aliquo quaerere quid sentiat, clamor admirantium κτλ. Καὶ ἡ ζωηρότης τῆς παραστάσεως καὶ τοῦ αἰσθήματος ἡ ἐμφαινομένη ἐν ἑλληνικαῖς συντάξεσιν οἷον *φθονοῦμαι* (πρβλ. φθονῶ τινι) καὶ *ἀποτέμνεται τὴν κεφαλὴν* ἢ ἐν τῇ προτιμήσει τοῦ ἐνεργητικοῦ ῥήματος μᾶλλον ἢ τοῦ παθητικοῦ (βαίνουσιν = itur) εἶναι ἀλλοτρία τῆς λατινικῆς.

[Ὡσαύτως πρὸς δήλωσιν τῆς ἡλικίας καθ' ἣν ἢ ἀφ' ἧς γίνεταί τι καὶ πρὸς ὁρισμὸν τοῦ χρόνου πράξεώς τινος διὰ τῆς ἀρχῆς τῶν ἀνωτέρων ἀρχόντων γίνεται χρῆσις συγκεκριμένων οὐσιαστικῶν. π. χ. Hannibal puer (ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ) in Hispaniam se contulit. A puero (ἐκ παιδικῆς ἡλικίας) infirma valetudine usus sum. Ante Metellum consulem (πρὸ τῆς ὑπατίας τοῦ M.). — Ὡς κατηγορούμενον προσώπου ἢ ἐννοίας προσωπικῶς λαμβανομένης τίθεται ὄνομα δηλωτικὸν προσώπου μᾶλ-

traditionelle, καὶ τὴν κατὰ περίστασιν okkasionelle), τὴν τάξιν δῆλον ὅτι, ἣν ἑκάστοτε κανονίζει ἴδιος σκοπὸς ἐμφάσεως ἢ εὐφωνίας. Κατὰ τὴν ἐκ παραδόσεως τάξιν τῶν λέξεων ἐν τῇ λατινικῇ τὸ μὲν ὑποκείμενον κεῖται ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς προτάσεως, τὸ δὲ ῥῆμα ἐν τῷ τέλει, ἐν δὲ τῷ μέσῳ οἱ μὲν τοῦ ὑποκειμένου διορισμοὶ ἕπονται αὐτῷ, οἱ δὲ τοῦ ῥήματος προηγοῦνται αὐτοῦ οἷον: Appius inter patres lectus haud ita multo post in principum dignationem pervenit. Ἂν δ' ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ προσποιηθῇ μείζων ἔμφασις τῷ ῥήματι, προτάσσεται τοῦτο, π. χ. Dixit Democritus, credidit Theoprastus esse herbam κτλ. Πρβλ. Delbrück Grundriss 5, Σελ. 66. Shmalz Lat. Stil. [3] § 42, Her. Ziémer. Junggram. Streifzüge Σελ. 50. Σ.Μ.

λον ἢ πράγματος· οἷον ὁ Ἀννίβας ἐγένετο ἡ ἀφορμὴ τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου = Hannibal *auctor* secundi belli punici fuit, ἡ σοφία εἶναι πηγὴ πολλῶν ἀγαθῶν = Sapientia multarum bonarum rerum effectrix (parens) est. — Μεταχειρίζονται τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν συγκεκριμένων ὀνομάτων ὅπου ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα ἀντιστοίχους ἀφῃρημένας ἐννοίας. Λέγοντες οἱ Ῥωμαῖοι hi mores νοοῦσι *τὸ πνεῦμα τῆς παρούσης ἐποχῆς*· οἷον Κικ. p. Quinctio 18, 59: antequam officii rationem dilexit, cuius splendor omnis *his moribus* obsolevit. Τὴν μελαγχολίαν ὀνομάζουσιν angores, *τὴν πολιτικὴν δρᾶσιν* munera rei publicae, *τὸν ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν βίον* ἔθνους τινὸς res inventae et actae (πρβλ. Κικ. Brut. 56, 205). Ἄξια σημειώσεως εἶναι τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιστημῶν· ἡ ῥητορικὴ λέγεται dicendi ἢ rhetorum praecepta. Λέγων ὁ Κικέρων de fin. 1, 21, 72: an ille se, ut Plato, in *musicis*, geometria, *numeris*, *astris* contereret? παρὰ τὴν γεωμετρίαν νοεῖ τὴν μουσικήν, τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὴν ἀστρονομίαν. Διὰ τοῦ tempora σημαίνεται *ἡ χρονολογία* π. χ. Κικ. Φιλιπ. 2, 46, 117: in eo non tu quidem tota re, sed, quod maximum est, *temporibus* errasti (περὶ τὴν χρονολογίαν ἐπλανήθης). Σημειωτέον δ' ἐν τέλει ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μεταχειρίζονται συγκεκριμένας λέξεις ἀντὶ ἀφῃρημένων, ἀλλ' οὐχὶ τόσον σταθερῶς οὐδ' αὐστηρῶς ὅσον οἱ Ῥωμαῖοι].

27. Ἔχων ὁ Ῥωμαῖος νοῦν ὑγιᾶ καὶ καθαρὸν ἦτο ἐπιτήδειος μάλιστα νὰ διαστέλλῃ σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων τὰς ἐννοίας καὶ νὰ προσποιῇ τῷ λόγῳ ἀκρίβειαν, σαφήνειαν καὶ διαύγειαν. Λέγων δὲ ταῦτα ἐννοῶ βεβαίως οὐχὶ τὴν ἀτημέλητον λαλιὰν τοῦ ὄχλου, ἀλλὰ τὸν ἐξειργασμένον λεκτικὸν χαρακτῆρα τῶν δοκίμων πεζογράφων, οὓς ἐν τούτῳ συγκρίνω πρὸς τοὺς ἀρίστους ἕλληνας καὶ γερμανοὺς συγγραφεῖς. Ὁ πεπαιδευμένος Ῥωμαῖος ἦτο ἐπιμελέστατος περὶ τὴν δήλωσιν *τῆς χρονικῆς σχέσεως*. Ἐκ δύο πράξεων ἀναφερομένων εἰς τὸ μέλλον, τὴν χρονικῶς προτέραν ὁ μὲν Ἕλλην

ἐκφέρει καθ' ὑποτ. ἀορίστου, ὁ δὲ Ῥωμαῖος κατὰ τετελεσμένον μέλλοντα, ὅπερ ἀκριβέστερον: ut sementem feceris, ita metes= ὅπως σπείρῃς, οὕτω θὰ θερίσῃς. Καὶ θέλων προσέτι νὰ δηλώσῃ τὴν ἐπανάληψιν πράξεως ἐν τῷ παρόντι ἢ ἐν τῷ παρελθόντι προτέρας ἄλλης τινὸς πράξεως ἐκφέρει διὰ χρονικῆς προτάσεως κατὰ παρακείμενον ἢ ὑπερσυντέλικον, ὅτε ἐν τῇ κυρίᾳ προτάσει κεῖται ἐνεστὼς ἢ παρακείμενος: tum denique homines nostra intellegimus bona quom, quae in potestate habuimus, ea amisimus. — cum ceciderat, surgebat. *

Καὶ ἐν τῇ χρήσει τῶν παραθετικῶν βαθμῶν καὶ τῶν ἀριθμῶν εἶναι ἀκριβέστερος ὁ Ῥωμαῖος τοῦ Γερμανοῦ οἷον: «πότερος ὑμῶν ἐστι πρεσβύτερος»; λατινιστὶ λέγεται: uter vestrum maior natu est? γερμανιστί δέ: Wer ist der älteste von euch beiden? [Ἐπειδὴ δῆλον ὅτι ὁ μὲν συγκριτικὸς βαθμὸς σημαίνει σύγκρισιν ἑνὸς πρὸς ἓν ἢ πρὸς πολλὰ ὡς μονάδα λαμβανόμενα, ὁ δὲ ὑπερθετικὸς ἑνὸς πρὸς πολλὰ (πρβλ. O. Schwabe, Histor. Syntax der Griech. Comparation, I. Heft. σελ. 17 κέ.) οὐχὶ λογικῶς ὁ Γερμανὸς ἐν τῷ ἀνωτέρω παραδείγματι χρῆται ὑπερθετικῷ (älteste), ἔνθα ἡ σύγκρισις εἶναι ἑνὸς πρὸς ἕν]. Ἀντὶ τοῦ ἑνικοῦ μεταχειρίζεται τὸν πληθυντικόν, ὅταν ἡ λέξις περιέχῃ τὴν ἔννοιαν πολλῶν: ligna, nives, adulatoribus *aures* praebere (τοῖς κόλαξι τὰ ὦτα παρέχειν), pedibus ire, ἔνθα ὁ Γερμα-

* Ὁ παρακείμενος καὶ ὑπερσυντέλικος ἐχρησίμευον ὅπως δηλώσωσι τὸ προτερόχρονον ἐν σχέσει πρὸς τὸν χρόνον τοῦ ἐν τῇ κυρίᾳ προτάσει ῥήματος. Καθ' ὅλου δὲ ῥητέον ὅτι κατ' ἀρχὰς ἡ χρῆσις τῶν χρόνων, πλὴν τοῦ ὑπερσυντελίκου, ἦτο ἐν τῇ λατινικῇ, ὡς καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ, ἀπόλυτος, τ. ἔ. ὁ χρόνος ὡρίζετο ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸν τὸν λέγοντα, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ ἀνεπτύχθη ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ ἡ καλουμένη σχετικὴ χρῆσις (bezogener Gebrauch), καθ' ἣν ὁ χρόνος τοῦ ῥήματος προτάσεώς τινος ὡρίζετο ἐν σχέσει πρὸς τὸν χρόνον τοῦ ῥήματος ἄλλης προτάσεως. Τῆς σχετικῆς ταύτης χρήσεως ἐπακολούθημα εἶναι ἡ καλουμένη consecutio temporum. Πρβλ. H. Lattmann, Selbständiger und bezogener Gebrauch der tempora im Lateinischen, Göttingen 1890, M. Wetzel, Selbständiger und bezogener Gebrauch der tempora im Lateinischen, Padeborn 1890. Schmalz, Latein Syntax[3], 265 κέ. Ἰουλ. Lebreton, Etudes sur la langue et la grammaire de Ciceron, Paris 1901 σελ. 208. κέ. Σ. Μ.

νὸς ἀντὶ τοῦ πληθυντικοῦ aures, pedibus μεταχειρίζεται τὸν ἑνικόν. Παραπλήσιαι λεπταὶ διαφοραὶ εὑρίσκονται καὶ ἐν τῇ συντάξει *τῶν ἐγκλίσεων* καὶ *τῶν πτώσεων*. Ἡ λατινικὴ διδάσκει ἡμᾶς ὅτι κυρίως δὲν δυνάμεθα νὰ διατάττωμεν: «αἰδοῦ» ἢ «ἔσο εὐτυχής», ἀλλ' ὡς ὁ Ῥωμαῖος, νὰ εὐχώμεθα: te pudeat, sis felix.

Συχνάκις δὲ καὶ ἐν τῇ συντάξει τῶν ρημάτων γίνεται αὐστηροτάτη διάκρισις προσώπου καὶ πράγματος, κυρίας καὶ μεταφορικῆς σημασίας, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει τιθεμένων συνήθως προθέσεων (a, per, cum κτλ.), ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ μόνον τῶν πτώσεων· οὕτω λέγεται: fame perire, ἀλλὰ ab aliquo perire, τὸ ὄργανον ἐπὶ μὲν πράγματος ἐκφέρεται καθ' ἁπλῆν ἀφαιρετικὴν (lacte vivere), ἐπὶ δὲ προσώπου διὰ τοῦ per μετ' αἰτιατ. (Caesar per exploratores cognovit).

Προσέτι ἡ διαρκὴς ἰδιότης καὶ ἡ παροδικὴ πρᾶξις ἐν τῇ μετοχῇ, τοῦ ἐνεστῶτος διαστέλλονται διὰ τῆς διαφόρου πτώσεως (patriae amans = ὁ φιλόπατρις, patriam amans = ὁ ἔν τινι στιγμῇ ἀγαπῶν τὴν πατρίδα) [πρβλ. κατωτέρω § 121]. Ὁ τύπος τοῦ οὐδετέρου τῆς ἀντωνυμίας ἐν μὲν τῇ ὀνομαστικῇ καὶ αἰτιατικῇ διατηρεῖται (studium aliquid legendi), ἐν δὲ ταῖς πλαγίαις πτώσεσι προστίθεται ἡ λέξις res (alicuius rei), διότι ἐνταῦθα εἶναι δυνατὴ σύγχυσις πρὸς τὰ ἄλλα γένη. Ἀποφεύγουσιν ἐπ' ἴσης τὴν παρ' ἀλλήλους παράθεσιν δύο ὁμοίων τύπων κλίσεως εὐκόλως παραγόντων εἰς πλάνην καὶ δὴ καὶ κακοήχων· ὅθεν λέγουσι bos cervi figura, οὐχὶ figurae, laudatos fore, οὐχὶ futuros esse ad imitandum propositus, οὐχὶ imitandus propositus. Δὲν μεταχειρίζονται τύπους οἷον, interfectus existimatus est [ἐν ᾧ κανονικῶς λέγεται interfectus (esse) existimatur] οὐδὲ παρατάττουσι παρ' ἀλλήλας δύο προθέσεις (de cum Persis gestis bellis, περὶ τῶν πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμων).

28. Σαφὴς καὶ λογικὴ τῶν σχέσεων ἀντίληψις καταφαίνεται ἐν τῇ *χρήσει* τῆς *ἀφαιρετικῆς*. Ἔνθα ἡμᾶς ἐπιπολαιότερον λογιζόμενοι ἐχόμεθα τῆς ἐπιφανείας τῶν πραγμάτων καὶ τὰς πρώτας

ἐντυπώσεις τὰς ἔξωθεν ἐν ἡμῖν ἐγγιγνομένας διαπιστεύομεν ἀμεταβλήτους εἰς τὸν λόγον, ἐνταῦθα τὸ ἐρευνητικὸν τοῦ Ρωμαίου ὄμμα εἰσδύεται βαθύτερον καὶ ἀποκαλύπτει τὴν ἐνδόμυχον τῶν πραγμάτων ἀναφοράν. Διὸ πολλάκις ὁ Ρωμαῖος ἐκδηλοῖ τὴν σχέσιν τοῦ αἰτίου, ὅπου ἡμεῖς ἀρκούμεθα ἐξαίροντες τὴν τοῦ τόπου. Ἡ ἀφαιρετικὴ τοῦ αἰτίου (π.χ. niti aliqua re =στηρίζεσθαι ἐπί τινος) καὶ ἔτι συχνότερον ἡ τοῦ ὀργάνου κεῖται, ἔνθα ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα τοπικοὺς διορισμούς: δέχεσθαι ἐν τῇ πόλει τινὰ = recipere aliquem oppido, κρύπτεσθαι ἐν τῷ δάσει = se occultare silvâ, κατέχειν ἑαυτὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ = se castris tenere, ἐν μάχῃ νικᾶσθαι = proelio vinci, ἐν πλαισίῳ βαδίζειν = quadrato agmine proficisci, ἐπὶ φορείου φέρειν = lectica ferre, ἐν χερσὶν ἔχειν = manu tenere, ἐν ψυχρῷ ὕδατι λούεσθαι = frigida (aqua) lavari, εἰς τοσαύτην τόλμην ἔρχεσθαι (εἰς τοῦτο τόλμης ἰέναι) = tantum audaciâ progredi, ἐν τῇ μνήμῃ διατηρεῖν = memoria tenere, περιπίπτειν εἰς σφάλματα = erroribus implicari, αἱ ἐν κομψῷ λόγῳ ἐκπεφρασμέναι γνῶμαι = sententiae optimis verbis expressae, διὰ τῆς φυγῆς τὴν σωτηρίαν ζητεῖν, = fuga salutem quaerere. *

Ὑπερβάλλειν τινὰ κατὰ τὴν ταχύτητα: celeritate alicui praestare, ἄγειν τινὰ ἐκ τῆς χειρός: manu ducere aliquem, κατὰ πάντα τὰ μέλη τρέμειν: omnibns artibus contremiscere ἐθίζειν τινὰ ἢ ἐθίζεσθαι πρὸς τὸ ψῦχος: aliquem frigore assuefacere ἢ assuescere.

Ἐφ' ἁμάξης ὀχεῖσθαι, ἐπὶ νεὼς πλέειν: curru, navi vehi, σῖτον διὰ τοῦ ποταμοῦ κομίζειν: frumentum flumine subvehere, ἐπ' ὤμων φέρειν: humeris sustinere, ἐπὶ λέμβων διαβιβάζειν: ratibus traicere, ἐπὶ τῆς Ἀππίας ὁδοῦ πορεύεσθαι: Appia via proficisci.

* Ἐπί τινων τῶν παρατεθέντων παραδειγμάτων καὶ τῶν κατωτέρω μνημονευθησομένων ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ποιεῖται χρῆσιν καὶ τῆς ἁπλῆς δοτικῆς ὀργανικῆς, ἀλλ' οὐχὶ τόσον αὐστηρῶς, ὅσον ἡ λατινικὴ τῆς ἀφαιρετικῆς. Σ. Μ.

Κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν: terra marique, ὑπηρετεῖν ἐν τῷ ἱππικῷ: equo merere, εἰς μάχην προκαλεῖσθαί τινα: proelio aliquem lacessere, καταδικάζειν τινὰ εἰς θάνατον: aliquem capite damnare, εἰς πρόστιμον 10 ταλάντων καταδικάζειν: decem talentis damnare, τὰς δυνάμεις διὰ τοῦ Ρήνου εἰς Γαλατίαν διαπερᾶν: copias Rheno traducere, διὰ τῆς Καπίνης πύλης εἰς Ρώμην εἰσέρχεσθαι: porta Capena Romam intrare. Διὰ κρέατος (κρέατι) τρέφεσθαι: carne vivere ἢ vesci, αἷμα (ἢ αἵματι) στάζειν: sanguine manare.

Τὰ καταλεχθέντα παραδείγματα, οἷς θὰ ἠδυνάμεθα καὶ πλείονα νὰ προσθῶμεν, εἶναι ἱκανὰ νὰ δείξωσιν, ὅτι ἡμεῖς μὲν ἀφελέστεροι ὄντες ἀκολουθοῦμεν μᾶλλον εἰς τὰς αἰσθητικὰς ἐντυπώσεις, ὁ δὲ διαλογιζόμενος Ρωμαῖος ἀντιλαμβάνεται τῶν συντακτικῶν σχέσεων μετ' ἀκριβείας λογικῆς.

29. Ἐκ τοῦ ὅτι παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἐπεκράτει κατ' ἐξοχὴν ἡ σκέψις καὶ ἡ λογικὴ κρίσις, ἑρμηνεύεται ὡσαύτως ἡ σπουδὴ αὐτῶν πρὸς τὴν *διμελῆ τοῦ λόγου κατασκευήν*. Ὁπόσον δὲ οὗτος σαφής, εὐσύνετος καὶ εὐσύνοπτος ἀποβαίνει, ἀπόδειξις ὁ Λέσιγγ, ὅστις μάλιστα πάντων τῶν Γερμανῶν συγγραφέων κατὰ μίμησιν τῶν Ρωμαίων τούτου τοῦ τύπου τοῦ νοήματος καὶ τῆς προτάσεως χρῆσιν ποιησάμενος προσεποίησεν εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἑαυτοῦ λόγου τὴν ἔξοχον ἐκείνην σαφήνειαν, ἐφ' ᾗ ἀείποτε θαυμάζομεν αὐτόν. [Σπανιώτατα οἱ Ρωμαῖοι, λέγει ὁ Nägelsbach (Stil[8]. § 172) τάσσουσιν ἀριθμόν τινα προτάσεων ἢ κώλων παρ' ἄλληλα ἄνευ ὀργανικῆς τινος συναφείας καὶ ἀναφορᾶς· τοὐναντίον δὲ πᾶσα τοιαύτη σειρὰ ἀκριβέστερον ἐξεταζομένη, εὑρίσκεται διατεταγμένη κατ' ἀριθμητικάς τινας σχέσεις, καὶ τὰ μέρη αὐτῆς διαγινώσκονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὡς συναφῆ ἐκ τῆς κατὰ *χιασμὸν* ἢ *ἀναφορὰν* (παραλληλισμὸν) σχέσεως αὐτῶν. Ἡ τῶν μερῶν διάταξις εἶναι διττή, ἤτοι *διμελὴς* ἢ *τριμελὴς* (oratio bimembris, oratio trimembris). Τοῦ διμελοῦς λόγου, ὅστις εἶναι καὶ ἀρχαιότερος καὶ συνηθέστερος παράδειγμα κάλλιστον εἶναι τὸ Κικέρ. de or. II,

16, 68: equidem omnia quae pertinent ad *usum civium morem hominum*, quae versantur in *consuetudine vitae* in *ratione rei publicae*, in hac *societate* civili in *sensu hominis communi*, in *natura* in *moribus*, comprehendenda esse oratori puto. Ad Att. XVI, 16c, 12: enitere elabora, vel potius eblandire effice. De off. I, 27, 94: *falli* errare, labi *decipi*, ἔνθα παρατήρει καὶ τὸν χιασμόν]. Καθ' ἁπάσας τὰς περιόδους τῆς γλώσσης καὶ παρὰ πεζοῖς καὶ παρὰ ποιηταῖς ἀπαντῶσιν ἡ ἀντίθεσις καὶ ὁ παραλληλισμὸς [ἢ ἡ ἀναφορὰ] τῶν μελῶν τῆς προτάσεως. Ταῦτα δέον νὰ θεωρῶνται ὡς οἱ κύριοι μοχλοὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ λατινικοῦ λόγου. ['Αρχὴ θεμελιώδης τοῦ ἀρχαίου λόγου, λέγει ὁ Nägelsbach (ἔνθ. ἀνωτ. § 166) εἶναι νὰ **προβαίνῃ ἐν ἀντιθέσεσι**. Οὐδόλως θὰ νοήσῃ τὴν κατασκευὴν τοῦ λατινικοῦ λόγου οὐδὲ θὰ δυνηθῇ νὰ μιμηθῇ αὐτὴν ὁ μὴ τὴν ἀρχὴν ταύτην κατανοήσας. 'Εκ τοῦ χαρακτῆρος τούτου τῆς γλώσσης ἀπορρέει ἡ σπουδὴ πρὸς τὸ διαιρεῖν καὶ χωρίζειν, ὅπου τοῦτο εἶναι δυνατόν. Διὸ ἐν τῇ λατινικῇ, ἵνα παραλίπω τὴν 'Ελληνικὴν δυναμένην πολλαχῶς νὰ ἐξαίρῃ τὰς ἀντιθέσεις, γίνεται συχνοτέρα ἢ ἐν τῇ Γερμανικῇ χρῆσις πάντων τῶν συμπλεκτικῶν καὶ διαζευκτικῶν μορίων. 'Αλλὰ διὰ μόνης τῆς ἀντιθέσεως ὁ λόγος θ' ἀπέβαινε τραχὺς καὶ ἀπότομος. Ἵνα εἰς τὸν ἀνόργανον σωρὸν τῶν λέξεων καὶ προτάσεων προσγένηται κόσμος καὶ συμμετρία, συντελεῖ ὁ **χιασμὸς** καὶ ἡ **ἀναφορὰ** ἤτοι ὁ παραλληλισμός, αἱ δύο δυνάμεις αἱ δεσπόζουσαι τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς λατινικῆς περιόδου. 'Ο μὲν χιασμὸς ἐκδηλοῖ τὴν ἀντίθεσιν ἐντὸς τῆς προτάσεως διὰ τῆς χιαστῆς τῶν λέξεων τάξεως (π. χ. de off. I, 31, 114: ergo histrio hoc *videbit* in scaena, non *videbit* sapiens vir in vita [1]). Διὰ δὲ τῆς ἀναφορᾶς ἢ τοῦ παραλληλισμοῦ ἐπανέρχεται ἡ αὐτὴ τῶν λέξεων σειρὰ εἴτε ἐν τῇ αὐτῇ προτάσει εἴτε ἐν διαφόροις· (π. χ. Καισ. b. g. II, 27, 3: ut non nequiquam tantae virtutis homines iudicari deberet ausos esse *transire latissimum flumen, ascendere altissimas ripas, subire ini-*

quissimum locum, quae facilia ex dificillimis animi magnitudo redegeret). Ἡ ἀναφορὰ ἐξαίρει τὰς ἀντιθέσεις ἐξουσιοῦσα αὐτὰς κατὰ τὴν μορφήν. Ἐν ᾧ διὰ τοῦ χιασμοῦ τὰ ἀντίθετα παρίστανται καὶ ἐξωτερικῶς ὡς τοιαῦτα, διὰ τῆς ἀναφορᾶς μορφὴ καὶ περιεχόμενον ἀντίκεινται πρὸς ἄλληλα. Ἐν τῷ ἀνωτέρω παραδείγματι παρίστησιν ἐναργῶς ὁ Καῖσαρ πῶς οἱ Νερούιοι τρία ἐτόλμησαν πράγματα διάφορα μέν, ἀλλὰ καὶ τὰ τρία ἐξ ἴσου δυσχερῆ. Βλέπομεν οἱονεὶ πῶς μετὰ τὴν ὑπερνίκησιν δυσχερείας τινὸς ἐπακολουθεῖ πάλιν νέα, πῶς εἰς τὸ transire ἀκολουθεῖ τὸ ascendere, εἰς τὸ ascendere τὸ subire, καὶ πάντα ὁμοίως ἐκτελοῦνται. Εὐτεχνοτάτη δὲ γίνεται ἡ λατινικὴ περίοδος, ὅταν ἀναμίσγωνται ἀναφορὰ καὶ χιασμός. Παραδείγματα πάντων τούτων ὅρα παρὰ Nägelsbach ἔνθ. ἀν § 167, 168, 169].

Τὸν αὐτὸν τῆς ἀντιθέσεως καὶ ἀναφορᾶς λόγον ἔχει καὶ ἡ συχνὴ χρῆσις τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀνταποδιδομένων συνδέσμων et—et, aut—aut, non solum—sed etiam, quot—tot, quantus—tantus. Πολλάκις δὲ ἡ ἀντίθεσις ἐκδηλοῦται ἐν τῷ τύπῳ, ὅταν ἡ δευτέρα ἔννοια ὑπονοῆται, οἷον ἐπὶ τοῦ dexter (—ter=συγκρ. κατάληξις—τερος), Germania inferior.*

Ἡ ἐκφορὰ νοήματός τινος διὰ δύο συνωνύμων ἢ καὶ ἀντιθέτων λέξεων, ἀλλ' ἀσυνδέτως παρακειμένων ὡς velitis iubeatis,

* Κατ' ἀρχὰς ἡ κατάληξις τοῦ συγκριτικοῦ προστιθεμένη μάλιστα εἰς λέξεις σημαινούσας χῶρον ἢ χρόνον, ἐδήλου σύγκρισιν πρὸς τὴν ἐναντίαν ἔννοιαν· π. χ. dex-ter (δεξιτερός) ἐλέγετο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ sinsister (ἀριστερός), inferior, citerior ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ superior, ulterior. Εἶτα δ' ὅμως ἐπεκταθεῖσα ἡ κατάληξις αὕτη ἐπὶ πάντα τὰ ἐπίθετα ἐδήλου σύγκρισιν οὐχὶ πλέον πρὸς τὴν ἀπολύτως ἀντίθετον ἔννοιαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν διὰ τοῦ θετικοῦ βαθμοῦ ἐκφραζομένην (σοφώτερος—σοφός), ὅτε ὁ συγκριτικὸς βαθμὸς προσέλαβε τὴν σημασίαν καὶ τῆς ὑπεροχῆς. Ὅτι δ' ὅμως καὶ ἐν τῇ ἱστορικῇ περιόδῳ τῆς γλώσσης διεσώθη ἡ πρωτόγονος ἐκείνη σημασία τῆς ἀντιθέσεως πολλαχοῦ καὶ ὅπου ἐπιπολαιότερον κρίνοντες νομίζομεν ὅτι ὑπάρχει σύγκρισις ὑπεροχῆς, τοῦτο ἀπέδειξε σαφέστατα ὁ Otto Schwabe ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι Hist. Syntax der griech. Comparation, τόμος 4ος. τευχ. 1ον τῶν συμβολῶν εἰς τὴν ἱστορ. σύνταξιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὑπὸ M Schanz, πρβλ. καὶ Delbrück, Vergleich. Syntax der indogerm. Sprachen, μέρος 1ον σελ. 412 κέ. Brugmann, Kurze vergleich. Grammatik der indoger. Sparchen σελ. 323.

purus putus, eminus com minus, voievultu κ. ἄ. εἶναι ἀρχαιοτάτη ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ (πρβλ. S. Preuss, de bimembris dissoluti apud scriptores Romanos usu sollemni) καὶ τὸ *ἓν διὰ δυοῖν* ἔλαβε κατὰ μικρὸν μεγίστην ἐπίδοσιν.

['Ο C. Müller παρὰ Seyffert ἐν ὑπομνήμασιν ἐς Λαίλιον τοῦ Κικέρωνος Σελ. 210 ἑ. ψέγων τοὺς διὰ τοῦ ὀνόματος ἓν διὰ δυοῖν περιλαμβάνοντος τὰς ἀναριθμήτους περιστάσεις καθ' ἃς δύο οὐσιαστικὰ συνδεδεμένα ἔχουσι πρὸς ἄλληλα λογικήν τινα σχέσιν (π. χ festinatio brevitasque temporum, ἔνθα ἡ festinatio εἶναι αἰτία τῆς brevitas) ὀρθῶς περιστέλλει τὸ σχῆμα τοῦτο εἰς ἓν ὡρισμένον καὶ ἀληθῶς παράδοξον εἶδος συνδέσεως, καθ' ὃ δύο λέξεις περιγράφουσι τὴν αὐτὴν ἑνιαίαν καὶ ἀδιαίρετον ἔννοιαν, ἀλλ' ἐκ διαφόρου ἑκατέρα ἀπόψεως, οἷον ἐν Οὐεργιλ. Γεωργ. 2, 192: libamus pateris et auro αἱ φιάλαι οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ χρυσὸς καὶ ὁ χρυσὸς οὐδὲν ἄλλο ἢ αἱ φιάλαι. Ἡ δευτέρα λέξις σημαίνει τὸ αὐτὸ καὶ ἡ πρώτη, ἀλλ' ἐκ διαφόρου θεωρούμενον ἀπόψεως, ἥτις τῷ ποιητῇ οὕτως ἐφάνη οὐσιώδης, ὥστε δὲν προσέθηκεν αὐτὴν εἰς τὴν πρώτην ὡς ἐγγύτερον διορισμὸν καὶ οἱονεὶ παράρτημα, ἀλλὰ παρέταξεν ὡς ἰσοδύναμον αὐτῇ· πρβλ. Κικ. Verr. 5, 72, 184: donum dignum *Capitolio* atque *ista arce* omnium nationum. Ἐπεκτείνεται δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο πλὴν τῶν οὐσιαστικῶν καὶ εἰς ἄλλα τοῦ λόγου μέρη, οἷον εἰς τὰ ῥήματα· ὅρα κατωτέρω § 126].

Ἐκ πάντων τούτων συνάγεται ὅτι νόμος ὕπατος τοῦ λατινικοῦ λόγου εἶναι ἡ λογικὴ ἀκολουθία καὶ ἡ ἀκρίβεια τῆς φράσεως. Ὀρθῶς λοιπὸν ὁ Willmann (Didaktik, II, 114) λέγει ὅτι χαρακτηριστικὸν τῆς λατινικῆς γλώσσης καὶ τῆς γραμματικῆς αὐτῆς εἶναι σταθερά τις καὶ ἔμμονος λογική. Ὁ νοῦς ὑπαγορεύει τὰς λέξεις, τὸ δὲ κάλλος τίθεται ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ ἢ καὶ ὅλως παραμελεῖται, πάντως δὲ εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἡ μητρυιὰ τοῦ ὕφους. Τοὐναντίον δὲ ἐν τῇ φράσει τῇ ἑλληνικῇ πόσην δύναμιν ἔχει ἡ εὐφωνία καὶ ἡ ἁρμονία! Τῶν Ἑλλήνων ὁ λόγος κεῖται ἐν τῷ

μέσῳ τῆς ἐναργοῦς φυσικότητος ἀφελοῦς λαοῦ καὶ τοῦ λογικοῦ τρόπου ψυχρῶς διανοουμένων σοφῶν. Αἴσθημα καὶ νοῦς, εὐχερὴς καὶ ἐλευθέρα χρῆσις καλῆς μορφῆς καὶ αὐστηρὰ ἐννοιῶν ἀκολουθία ἀναμισγόμενα καὶ ἐπ' ἄλληλα ἐπιδρῶντα, παράγουσιν ἐναλλαγὴν καὶ ποικιλίαν τῆς φράσεως καὶ προσποιοῦσι εἰς τὸν λόγον τὸ ἀπαραμίλλητον αὐτοῦ κάλλος Οὐδέποτε παρὰ Ῥωμαίοις ἡ ἕλξις, ὁ ἀναλογικὸς σχηματισμὸς καὶ ἄλλαι ψυχολογικαὶ ἐνέργειαι ἀπαντῶσιν οὕτω συχναί, ὡς παρὰ τοῖς Ἕλλησι συγγραφεῦσι, πεζοῖς τε καὶ ποιηταῖς. Αὐτὴ ἡ δημώδης λατινικὴ φωνή, ἐν ᾗ ὁπωσδήποτε εἶναι συχνότερα τὰ τοιαῦτα φαινόμενα, σφόδρα ἐν τούτῳ ἐλαττοῦται τῆς ἀδελφῆς Ἑλληνικῆς. «Ζωηρὰ διανοητικὴ κίνησις, οἵα ἐκδηλοῦται ἐν ταῖς συντακτικαῖς ἀφομοιώσεσι, προϋποτίθησι τοιαύτην δαψίλειαν γραμματικῶν τύπων καὶ ζωηρότητα πνεύματος, οἵαν μόνον παρ' Ἕλλησιν εὑρίσκομεν. Ἔνθα δὲ ὁ μὲν πρακτικὸς σκοπὸς εἶναι ὁ δεσπόζων, ὡς παρὰ Ῥωμαίοις, ἡ δὲ νόησις γίνεται ἀεὶ μᾶλλον ἀφῃρημένη καὶ ἀκριβεστέρα καὶ ἐν μείζονι ἐπιστημονικῇ αὐστηρότητι, τ. ἔ. λογικῇ μορφῇ, διατυποῦται, ὡς παρὰ Γερμανοῖς καὶ ἔτι μᾶλλον παρὰ Γάλλοις, ἡ δὲ ἀκρίβεια τῶν λεκτικῶν τύπων ἠφανίσθη, ὡς παρ' ἅπασι τοῖς νεωτέροις λαοῖς, ἐνταῦθα συναφανίζονται καὶ αἱ συντακτικαὶ ἐκεῖναι λειτουργίαι καὶ ὁ λόγος ῥέει ἠρέμα ἐν σιδηρῷ ὀχετῷ τύπων ὁπωσδήποτε ἀναγκαστῶν καὶ ἀναποφεύκτων [26]».

30. Δέον προσέτι διὰ βραχέων νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὴν *κλίσιν* τῆς λατινικῆς γλώσσης. Ἡ λατινικὴ δὲν ἔχει ἐν τῇ κλίσει τὴν δαψίλειαν, ὑγρότητα καὶ εὐστροφίαν τῆς ἑλληνικῆς. Τῆς πάλαι ποτὲ πληθώρας τῶν τύπων τῆς ἀρχεγόνου ἰαπετικῆς γλώσσης ὁ λεπτὸς τὴν αἴσθησιν Ἕλλην πολλῷ πλείονα διέσωσεν ἢ ὁ πεζὸς καὶ πρακτικὸς Ρωμαῖος, ὅστις πᾶσαν ἔτι καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ πολυτέλειαν ἀπεχθαίρων ἀπέκοπτε πᾶν ὅ,τι ἐφαίνετο περιττόν, ἐξαρκούμενος τοῖς ὀλίγοις. Μάλιστα δὲ καταφαίνεται τοῦτο ἐν τῇ ρηματικῇ συζυγίᾳ, ἔνθα συνεχωνεύθη ἡ εὐκτικὴ πρὸς τὴν ὑποτακτικὴν καὶ ὁ ἀόριστος πρὸς τὸν παρακείμενον. Σφόδρα προσέτι

ἠλαττώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν μετοχῶν καὶ μάτην ζητοῦμεν τὴν ἀφθονίαν τῶν χρονικῶν τύπων τῆς Ἑλληνικῆς. Ἡλίκος λ. χ. πλοῦτος τύπων ἐν τῷ ρήματι *τρέπω* ἔχοντι 6 ἀορίστους [ἔτρεψα, ἔτραπον, ἐτραπόμην, ἐτρεψάμην, ἐτρέφθην, ἐτράπην] ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ λατινικὸν lego! Ἡ δὲ μετάπτωσις τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος [οἷον λίπειν—λιπεῖν—λελοιπέναι, δρατὸς—δέρειν—δορὰ] μονονοὺχ ἠφανίσθη, ἡ διάκρισις ρημάτων εἰς—μι καὶ εἰς—ω καὶ ρημάτων ἐνθέμων καὶ ἀθέμων ἀπώλετο· οὐδ' ἡ αὔξησις πρὸς διαστολὴν ἀρκτικῶν καὶ ἱστορικῶν χρόνων διεσώθη. Καὶ τοῦ διπλασιασμοῦ ἀραιά τινα ὑπελείφθησαν ἴχνη. Ἄλλοτε δ' ὅμως ποτὲ ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα. Καὶ οἱ παλαιοὶ Λατῖνοι εἶχον προφανῶς, ὅπως πάντες οἱ φυσικοὶ λαοί, [27]) μείζονα αἴσθησιν τῆς ἐν τοῖς γλωσσικοῖς τύποις γραφικότητος. Καὶ αἱ συγγενέσταται διάλεκτοι τῶν Ὄσκων καὶ Ὄμβρων ἔχουσι πλείστους ρηματικοὺς καὶ ὀνοματικοὺς τύπους δεδιπλασιασμένους, ὧν οἱ ἀντίστοιχοι ἐν τῇ λατινικῇ στεροῦνται διπλασιασμοῦ.

Τὰ ρήματα πλὴν ὀλίγων τύπων τῶν καλουμένων neutropassiva ἀπέβαλον τὴν δύναμιν τοῦ σχηματίζειν χρόνους ἐνεργητικοὺς καὶ μέσους. Τὰ μανθάνω—μαθήσομαι, γιγνώσκω—γνώσομαι δὲν ἔχουσι τὰ ἀνάλογα αὐτῶν ἐν τῷ κλασσικῷ λατινισμῷ. Ὅλως δ' εἰπεῖν ἡ γλῶσσα στερεῖται ὑγρότητος καὶ εὐκαμψίας καὶ τὰ πάντα ἀποκρυσταλλούμενα προσλαμβάνουσιν εἰσάπαξ τὸν σταθερὸν αὐτῶν τύπον. Ἡ λατινικὴ οὐχὶ σφόδρα ρέπουσα πρὸς τὰς συνθέσεις, ἐάν ποτε ἐποίησε τοιαύτας, τὰ συνθετικὰ μέρη συνεκόλλησε καὶ συνήνωσεν ἕνωσιν οὕτω συμπαγῆ, ὥστε πᾶς τυχὸν χωρισμὸς ἀποβαίνει ἀδύνατος. Ἅμα τῆς συνθέσεως γενομένης, τὰ μέρη τὰ συνθετικὰ ἀποβάλλουσι τὴν ἑαυτῶν αὐτοτέλειαν. [Διὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸν λόγον καὶ τὰ σύνθετα τῆς λατινικῆς ἐλαττοῦνται τῶν τῆς ἑλληνικῆς. Τὰ ἀρχαιότερα σύνθετα δῆλον ὅτι ἔπαθον ἐν τῇ λατινικῇ τοιαύτας φθογγικὰς ἀλλοιώσεις, ὥστε δὲν ἐφαίνοντο ἔτι τοῖς λαλοῦσι σύνθετοι λέξεις, ἀλλ' ἁπλαῖ, οὗ ἕνεκα δὲν ἠδύναντο νὰ χρησιμεύωσιν ὡς ὑποδείγματα πρὸς

κατασκευὴν νέων συνθέτων. «Ἡ συγχώνευσις τῶν συνθετικῶν μερῶν, λέγει ὁ H. Paul (Principien [3] σελ. 321) δέον μέχρι τινὸς νὰ χωρῇ, ἵνα τὸ σύμπλεγμα ἐμποιῇ τὴν ἐντύπωσιν συνθέτου, ἀλλὰ νὰ μὴ προβαίνῃ καὶ περαιτέρω, διότι ἄλλως τὸ σύμπλεγμα ἐμποιεῖ τὴν ἐντύπωσιν οὐχέτι συνθέτου, ἀλλ' ἁπλοῦ». Ἄξια παραθέσεως νομίζω καὶ τὰ τοῦ M. Bréal (Essai de sémantique,[3] Paris 1904. σελ. 163 κἑ. «Ἠγέρθη τὸ ζήτημα διὰ τί ἡ λατινικὴ σχηματίζει ἐλάττω σύνθετα τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ὡς λόγος ἐδόθη ἔλλειψίς τις «πλαστικῆς δυνάμεως», ὅπερ εἶναι ἅμα petitio principi καὶ μεταφορὰ κενὴ νοῦ. Εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ ποιηταὶ ἐζήλουν καὶ ἐμιμοῦντο τὰ σύνθετα τῆς ἑλληνικῆς. Αἱ ἀπόπειραι ἐν τούτῳ δὲν λείπουσι. Διὰ τί δὲ τὰ σύνθετα ταῦτα φαίνονται δάνεια; Διατί οἱ Λατῖνοι πρῶτοι θὰ ἐγέλασαν ἐπὶ τούτοις; Ἀναμφιβόλως διότι εἶναι ἀνάγκη ἡ διάνοια τῶν πολλῶν νὰ προπαρασκευάζηται πρὸς τὰ τῶν ποιητῶν πλάσματα ὑπὸ τῆς καθ' ἡμέραν γλώσσης. Ἀλλὰ τὰ ἀρχαῖα σύνθετα princeps, pauper, simplex κτλ. ἦσαν ἤδη ὑπὸ τῆς προφορᾶς σφόδρα συγκεχωνευμένα καὶ ἀπέβαλον πλεῖστον τῆς ἑαυτῶν διαφανείας, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύωσι ὡς πρότυπα πρὸς μίμησιν.»] Ἡ συχνὴ ἐν τῇ ἑλληνικῇ τμῆσις σπανιώτατα ἀπαντᾷ καὶ δὴ παρὰ ποιηταῖς τοῦ μέτρου ἀναγκάζοντος [28]). Ἡ χαλαρωτέρα τῶν προθέσεων προσαρμογὴ ἡ ἐν Γερμανικοῖς συνθέτοις ἐμφανιζομένη, οἷον vorsagen, einsehen, übersetzen (τὸ τελευταῖον ἐν μὴ μεταφορικῇ σημασίᾳ) (πρβλ. er sagte vor, sah ein, setzte über) εἶναι ἀλλοτρία τῆς λατινικῆς. Καὶ ὁ διπλασιασμὸς μεταξὺ προθέσεως καὶ θέματος οὐχὶ ἡδέως προσπίπτων τῇ ἀκοῇ ἐξέπιπτε κανονικῶς (tetigit, ἀλλὰ contigit). [Τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ διπλασιασμοῦ ἐν τοῖς λατινικοῖς συνθέτοις ῥήμασιν αἰτία εἶναι ὁ ἐν τῇ προϊστορικῇ περιόδῳ τῆς γλώσσης ἐπικρατήσας νόμος τοῦ ἀναβιβάζειν τὸν τόνον ὡς πορρωτάτω τῆς ληγούσης πρὸς τὴν ἀρκτικὴν τῆς λέξεως συλλαβήν. Τοῦ νόμου τούτου ἐπακολούθημα εἶναι ἡ ἀπώλεια φωνηέντων τῆς τρίτης ἢ τετάρτης ἀπὸ τοῦ τέλους συλλα-

δῆς, ἅτε ἐπιφερομένης μετὰ τὴν ἔντονον συλλαβὴν π.χ. balneum ἀντὶ * Bálineum. optimns ἀντὶ * ópitimus, rettuli, ἀντὶ * rétetuli, reccidi ἀντὶ * rececidi κτλ. Πρβ. Stolz γραμ.[3] § 73-74· καὶ Χατζηδάκι Ἀκαδ. Ἀναγ. Τομ. 2, § 63· ὅρα καὶ κατωτέρω § 90].

31. Ὀνοματικοὶ τύποι ἅμα γενόμενοι ἐπιρρήματα διατελοῦσιν οἱονεὶ ἀποκεκρυσταλλωμένοι καὶ ἀναλλοίωτοι, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀναλάβωσι τὴν πρόσθεν ὀνοματικὴν φύσιν, ὡς λάβα, ἥτις ἄλλοτέ ποτε ὑγρὰ οὖσα ἐσκληρύνθη καὶ ἀπελιθώθη. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ γερμανικῇ, ἐν ᾗ χρονικοί, τοπικοὶ κ. ἄ. διορισμοὶ προσλαμβάνοντες καταλήξεις, ἀναζῶσι γινόμενοι ὀνόματα κλιτὰ (οὕτω ἐκ τοῦ einst γίνεται einstig, die einstingen Gewonheiten, dort—dortig, damals — damalig κ. λ.), ἢ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐν ᾗ ἡ πρόταξις τοῦ ἄρθρου ἀρκεῖ πρὸς ἀναβίωσιν τοῦ ἐπιρρήματος (π. χ. οἱ νῦν ἄνθρωποι, ὁ τότε βασιλεύς, ἡ ἄνω πόλις). Καὶ ἐν τοῖς *ἀπροσώποις* ἡ λατινικὴ ἔχει τὰ ἴδια ἑαυτῆς, τὰ διαστέλλοντα αὐτὴν ἀπο τῶν προρρηθεισῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν. Μάλιστα δὲ ῥήματά τινα ψυχικοῦ πάθους δηλωτικὰ ἐπάγησαν γενόμενα ἀπρόσωπα, οἷον pudet παρὰ τὸ *αἰσχύνομαι,* miseret παρὰ τὸ *ἐλεῶ* [περὶ τῶν ἀπροσώπων τούτων τῆς λατινικῆς ὅρα κατωτέρω § 95].

Ὁπόση ὡσαύτως διαφορὰ περὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν ὑποκοριστικῶν! Ἑλληνικὴ καὶ Γερμανικὴ ἐν τοῖς ὑποκοριστικοῖς τύποις πλάττουσι ὅλως νέα ὄντα, μεταβάλλουσαι τὸ γένος τῶν λέξεων [οἷον παῖς — παιδίον, χρυσὸς — χρυσίον, γυνὴ — γύναιον, der Mann-das Männchen, die Frau-das Fräulein). Αἱ νέαι αὗται λέξεις ἀπέβαλόν τι τῆς ἑαυτῶν φύσεως, τῆς ζωτικότητος καὶ ἐνεργείας, καὶ τὴν ἀπώλειαν ταύτην ἐμφανίζει τὸ οὐδέτερον. Ἀλλ' ἡ λατινικὴ δὲν ἔχει οὔτε τὴν ἐλευθερίαν τῆς διαθέσεως τοῦ γένους οὔτε τὴν βαθύτητα τοῦ αἰσθήματος, διότι ἐν τοῖς ὑποκοριστικοῖς διατηρεῖ ἀμετάβλητον τὸ γένος τοῦ ἐξ οὗ παράγονται ὀνόματος· (π. χ. liber-libellus, silva-silvula, flos-flosculus).

32. Ὑπολείπεται τέλος ἡ διὰ βραχέων ἐξέτασις τῆς *φθογγολογίας*. Ὁ Γουλιέλμος Οὐμβόλδος ἀπεφήνατο, ὅτι οἱ φθόγγοι ὄντες μέρος τοῦ ὅλου ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ ἔχον ἐνδόμυχον πρὸς τὴν ψυχὴν σχέσιν εἶναι συναφέστατοι καὶ πρὸς τὸν ὅλον τοῦ ἔθνους χαρακτῆρα. Τοῦτο καταδεικνύει μάλιστα ἡ σύγκρισις τῶν νεωτέρων βορείων καὶ μεσημβρινῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Ἐν τοῖς γερμανικοῖς καὶ ἰδίᾳ ἐν τοῖς σλαβικοῖς ἰδιώμασιν ἡ τῶν συμφώνων ἐνέργεια καὶ δύναμις εἶναι πολλῷ μείζων ἢ ἐν τοῖς ρωμανικοῖς, ἅτινα ὑπερέχουσι κατὰ τὸν πλοῦτον τῶν φωνηέντων. Διὰ τῶν φωνηέντων π. χ. ἡ Ἰταλικὴ προσλαμβάνει ἀπαράμιλλον χάριν καὶ ἁπαλότητα, ἀφροδίτην καὶ κάλλος (πρβλ, Byron, Beppo 44). Ἡ γλῶσσα αὕτη οὖσα τοῦ ὅλου ἔθνους καλλίτεχνον δημιούργημα δεικνύει, ὅτι οἱ Ἰταλοὶ κέκτηνται ὀξεῖαν τὴν αἴσθησιν τοῦ κάλλους τῆς μορφῆς, ἐκδηλουμένην προσέτι καὶ ἐν ταῖς τέχναις, τῇ ζωγραφικῇ, μουσικῇ, ποιήσει καὶ ἀρχιτεκτονικῇ. Τίς θὰ ἠρνεῖτο ὅτι οἱ βόρειοι λαοὶ δὲν εἶναι ἐν ταύταις πολλῷ καταδεέστεροι αὐτῶν;

Ἡ λατινικὴ λοιπὸν κατέχει τὸ μέσον μεταξὺ τοῦ τῶν φωνηέντων πλούτου καὶ τῆς ὑγρᾶς ἁπαλότητος τῆς Ἰταλικῆς καὶ τῆς τῶν συμφώνων *ἐπισωρεύσεως* τῆς Ρωσσικῆς. Κατὰ τοῦτο ἀφίσταται πολὺ μᾶλλον τῆς Ἑλληνικῆς [29]) ἢ τῆς γραφομένης Γερμανικῆς, πρὸς ἣν ἔχει καὶ πλείστας ἰδιότητας κοινὰς ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν φθόγγων. « Ἡ λατινικὴ γλῶσσα, λέγει ὁ Φρ. Α. Οὐόλφιος, στερεῖται τῆς εὐφωνίας τῆς ἑλληνικῆς. Εἶναι τύπος στρατιωτικός, τραχεῖα καὶ μεγαλοπρεπής. Τὰ πολλὰ σύμφωνα καὶ τὰ ὀλίγα φωνήεντα προσάπτουσιν αὐτῇ σχῆμα τραχὺ καὶ χαρακτηρίζουσι τὸ ἔθνος», καὶ ὁ Fr. Scerbo ἀποφαίνεται (Caratteristiche del Graeco e del Latino, Firenze 1893 Σ. 1): « τὸ μὲν τῆς ἑλληνικῆς φωνηεντικὸν σύστημα εἶναι πλουσιώτερον, λεπτότερον καὶ ποικιλώτερον, διασῷζον μᾶλλον τὴν δροσερότητα καὶ εὐστροφίαν τῶν ἀρχεγόνων φθόγγων, τὸ δὲ τῆς λατινικῆς φαίνεται ἡμῖν οὐχὶ ἁρμονικὸν οὐδ' εὔκαμπτον οὐδ' ἀκέραιον καί πως μᾶλλον ἀστα-

θές». Τέλος δὲ ὁ Γ. Οὐμβόλδος (über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbau, ἐκδεδ. ὑπὸ Pott 11, 232, Βερολῖνον 1876) κρίνει ὧδε: «Οὐδέποτε ἐν τῇ ρωμαϊκῇ γλώσσῃ παρήχθη δαψιλὴς φθόγγων πληθώρα οὐδ' ἀπελύθη ἡ φαντασία ἐλευθέρα πρὸς τὸν σχηματισμὸν αὐτῶν. Τὸ ἀνδρικώτερον καὶ σοβαρώτερον τοῦ λαοῦ πνεῦμα τὸ πρὸς τὰ πράγματα αὐτὰ καὶ πρὸς τὸ ἀμέσως ἐν αὐτοῖς οὐσιῶδες μέρος, ἤτοι τὸ νοητόν, ἀπευθυνόμενον δὲν ἐπέτρεπεν οὐδεμίαν ἄπλετον καὶ ἐλευθέραν παραγωγὴν φθόγγων». Καθάπερ λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ γλυπτικῇ, ἀρχιτεκτονικῇ, ζωγραφικῇ καὶ μουσικῇ καὶ καθ' ὅλου ἐν ἁπάσαις ταῖς τέχναις, παρηυδοκίμησαν τοὺς Ρωμαίους, οὕτω καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ, εἰς ἣν προσεποίησαν τὴν ἐκ τῆς μουσικῆς εὐφωνίας γοητείαν, δείκνυνται ἔχοντες μείζονα αἴσθησιν τοῦ κάλλους τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἡδύτητος καὶ ἁρμονίας τῶν φθόγγων. Διὸ σφόδρα φιλοῦσι καὶ τὴν *φωνηεντικὴν παρήχησιν* (assonanz) καὶ τὸν διὰ *τῶν φωνηέντων χρωματισμὸν* τῆς γλώσσης, ἐν ᾧ τοῦ Ρωμαίου τὸ οὖς καὶ τὸ αἴσθημα ἔστεργε μᾶλλον τὴν *συμφωνικὴν παρήχησιν** (allitteratio).

Ἡ συμφωνικὴ παρήχησις προσποιεῖ τῷ στίχῳ ἦχον τινὰ μᾶλλον ἢ μελῳδίαν καὶ παρέχει δύναμιν καὶ ἐνέργειαν μᾶλλον ἢ κάλλος. Οἱ Ρωμαῖοι, καθάπερ οἱ παλαιοὶ Γερμανοί, περὶ πλείονος ἐποιοῦντο τὸν χαρακτηρισμὸν ἢ τὸ κάλλος, τὴν οὐσίαν ἢ τὴν μορφήν. Ἐπὶ τῆς παρηχήσεως ταύτης στηρίζεται σύμπασα ἡ παλαιὰ ρωμαϊκὴ ποίησις καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ σατουρνίου ἢ κρονίου στίχου, ἀπ' αὐτῆς ἕλκουσι τὴν γένεσιν πλεῖσται φράσεις διατηρη-

* Συμφωνικὴ παρήχησις (ἢ *προσγραμματισμὸς* κατ' ἄλλους) παράγεται, ὅταν ἐπακολουθῶσιν ἐφεξῆς δύο ἢ πλείονες λέξεις ἀρχόμεναι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ συμφώνου: purus putus, sale saxa sonabant Οὐεργ. Αἰν. V, 866ι. Ὁ ὅρος allitteratio εἶναι νεώτερον πλάσμα πιθανῶς τοῦ Ἰταλοῦ ἀνθρωπιστοῦ J. Jovius Pontanus. Ὁ Κορνιφίκιος ad Her. 4, 12, 18 ἐν τῷ γνωστῷ τοῦ Ἐννίου στίχῳ ψέγει τὴν ὑπερβάλλουσαν eiusdem litterae assiduitatem (o Tite, tute, Tati, tibi tanta tyranni tulisti) Πρῶτος ὁ Δονᾶτος ὠνόμασε τὸ σχῆμα τοῦτο *παρόμοιον* (parhomoeum est cum ab isdem litteris diversa verba sumuntur) Σ. Μ.

θεῖσαι καθ' ἅπαντα τὸν βίον τῆς λατινικῆς γλώσσης, οἷον purus putus, sane sarteque [30]) κ. ἄ. Καὶ ὁ Οὐεργίλιος θεωρῶν αὐτὴν παλαιὸν ἐθνικὸν τέχνημα ἐποιήσατο πλείστην χρῆσιν ἐν τῇ Αἰνειάδι τῇ ὑμνούσῃ τὰς παλαιὰς ρωμαϊκὰς ἀρετὰς [οἷον III. 183: casus Cassandra canebat, αὐτ. ἐν στιχ. 82: Anchisen agnovit amicum παρατηρητέα ἡ φωνηεντ. παρήχησις].

33. Ἐκ πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε παρατηρήσεων ἡμῶν συνάγεται, ὅτι ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐν πολλοῖς διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ γερμανικῆς, καὶ τούτου αἰτία εἶναι ἡ διαφορὰ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, ἐκδηλουμένου ἔν τε τῇ νοήσει καὶ τῇ πράξει καὶ ἐν τῷ λόγῳ. Ἐὰν ἠθέλομεν καὶ ἀντιθέτως νὰ βασανίσωμεν τὴν ὀρθότητα τῆς ἡμετέρας γνώμης, θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι λαοὶ ἔχοντες κοινὰ πολλὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ δεικνύουσι καὶ ἐν ταῖς γλώσσαις αὐτῶν μεγάλην συμφωνίαν καὶ κοινότητα. Ὅτι τοῦτο ἔχει οὕτως, ἓν μόνον παράδειγμα ἀρκεῖ ν' ἀποδείξῃ. Πασῶν τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν οὐδεμία εἶναι μᾶλλον παρεμφερὴς πρὸς τοὺς Ρωμαίους κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ τὸ ἦθος ἢ ἡ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἑκάτεροι ἦσαν ἄριστοι περὶ τὰ πολεμικὰ καὶ περὶ τὴν ἄσκησιν αὐστηρᾶς πειθαρχίας, καὶ εἶχον ἀδόκιμον μὲν ἱππικὸν καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὰ ναυτικά, ἀλλ' ἔρωτα καὶ ἐπιτηδειότητα περὶ τὸ νομοθετεῖν καὶ πολιτεύεσθαι· παρ' ἑκατέροις εὑρίσκομεν διχασμὸν τῆς διοικήσεως τῆς πόλεως [δύο βασιλεῖς, δύο ὕπατοι], μείζονα τοῦ γήρατος σεβασμὸν καὶ τιμὴν τῆς γυναικός. Τοὐναντίον δὲ ἔν τε ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις οἱ Σπαρτιᾶται ἀπολείπονται ἄλλων ἑλληνικῶν φυλῶν. Καὶ ἐν ταῖς γλώσσαις τῶν δύο τούτων λαῶν εὑρίσκομεν κοινὰ χαρακτηριστικά. Παρ' ἑκατέροις δυσχέρεια συνθετική, ἔνδεια λέξεων, πεπυκνωμένος ρυθμός, ἀκρίβεια λογική, βραχυλογία, ἀγάπη συντόμων καὶ εὐστόχων σκωμμάτων (O. Müller, Dorier II, 385. ἑ), ἰδίᾳ δὲ τοῦ λογοπαιγνίου, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς ἐμφύτου εὐτραπελίας, μεγάλη σταθερότης τῶν φωνηέντων καὶ τῶν ἔκπαλαι παραδεδομένων τύπων τῶν ρηματικῶν καταλήξεων.

Τὰ ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ βίου γνωρίσματα καὶ φαινόμενα, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη ἡ ἡμετέρα ἀπόδειξις, εἶναι τὰ πλεῖστα μικροῦ λόγου ἄξια, ἀλλὰ μικρὰ ἐπὶ μικροῖς κατατιθέμενα ποιοῦσι μέγα τι. Ὡς ἐκ τῶν μικρῶν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου γεγονότων καταμανθάνομεν τὴν ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, οὕτω καὶ τὰ καθ' ἕκαστα λιθάρια, ἅπερ ἐνταῦθα παρ' ἄλληλα καταλέξαμεν, συναπαρτίζουσιν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν ὡς ἐν ψηφοθετήματι ζωηρὰν εἰκόνα τοῦ πρακτικοῦ καὶ δραστηρίου χαρακτῆρος τοῦ ἀρχαίου Ρωμαίου καὶ τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ καὶ διανοητικῶν ἕξεων καὶ κλίσεων, καὶ παρέχουσιν ἡμῖν τὴν αὐτὴν τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος αὐτοῦ διάγνωσιν ἣν καὶ τὰ μνημεῖα τὰ καλλιτεχνικα καὶ τὰ γεγονότα τὰ ἱστορικά. Ὀρθῶς ἄρα ὁ Rückert λέγει: «Ἡ γλωσσολογία εἶναι αὐτὰ τὰ πράγματα ἐν τῷ εὐρυτάτῳ τῆς γνώσεως κύκλῳ καὶ ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὸ ἦθος καὶ τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων».

II.

ΥΦΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

34. Ἡ γλῶσσα εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ὁ πιστότατος συνοδὸς ἐν τῇ ἐπὶ τῆς γῆς ὁδοιπορίᾳ. Ἀνεξίτηλοι ἐν αὐτῇ αἱ τῆς ὁδοῦ ἐντυπώσεις, ὡς ἐν τῷ δένδρῳ οἱ ἐνιαύσιοι δακτύλιοι, ἐγχαρα-τόμεναι, ἑρμηνεύουσι πρὸς τὸν ἀπόγονον τὴν ἐποχὴν τῶν προγόνων. Τί μὲν ἐκεῖνοι ἐπεῖδον καὶ ὑπέμειναν, τί δὲ διενοήθησαν καὶ ᾔσθοντο, τί δὲ ἐπόθησαν καὶ κατώρθωσαν, πάντα ταῦτα ἐξαγγέλλουσα εὐγλώττως ἡ γλῶσσα πρὸς τὸν προσέχοντα τὸν νοῦν ἀποβαίνει ἱστορία καὶ δὴ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ. [31]) Αἱ θεωρίαι καὶ προλήψεις, αἱ ἀρεταὶ καὶ κακίαι τοῦ χρόνου παντὶ ἑκάστῳ σχεδὸν ἐμφύονται, ἀφ' ὧν μέχρι τινὸς ν' ἀποσπασθῶσιν ὀλίγοι μόνον, οἱ εὐφυέστεροι, κατορθοῦσιν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ὧν τὰ ὀνόματα εἶναι χρυσοῖς γράμμασιν ἀνάγραπτα ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ἱστορίας, ἀδυνατοῦσι νὰ διαφύγωσι παντελῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑαυτῶν αἰῶνος. Καὶ τὰ ἔργα προσέτι τῆς διανοίας αὐτῶν φέρουσι τὴν σφραγῖδα τῆς ἐποχῆς. Νομίζοντες ὅτι ὠθοῦσιν, ὠθοῦνται αὐτοὶ καὶ θέλοντες νέαν ὁδὸν ἡμερώτεως νὰ τέμωσι, πορεύονται αὐτοὶ τὴν πεπατημένην τοῦ συγχρόνου πνεύματος. Ἡ συνήθεια εἶναι τύραννος ἔν τε τοῖς πνευματικοῖς καὶ τοῖς ὑλικοῖς πράγμασι. Ὡς ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ὁ ρυθμὸς τῶν μνημείων ἀπεικονίζει τὰς παραστάσεις τῆς ἑκάστοτε γενεᾶς, οὕτω καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τὸ ὕφος τῶν συγγραφέων ἑκάστων εἶναι ἀκριβὲς ἐκμαγεῖον τῶν συγχρόνων ἠθῶν. Οὐχὶ λοιπὸν ἀνάξιον εἶναι νὰ διεξέλθωμεν τὴν προσάλληλον ταύ-

την ἐπενέργειαν ἠθῶν καὶ ὕφους ἐν τῇ διὰ τῶν αἰώνων ἀναπτύξει τῆς λατινικῆς γλώσσης.

35. Τὸ ὑπὸ τοῦ Κοϊντιλιανοῦ περὶ τοῦ Ἐννίου λεγόμενον: «ἂς λατρεύωμεν τὸν Ἔννιον, ὡς τὰ ἱερὰ διὰ τὴν παλαιότητα ἄλση, ἐν οἷς αἱ ὑψίκομοι καὶ παμπάλαιαι δρύες ἐμποιοῦσι τὸν σεβασμὸν μᾶλλον ἢ τὸν ἐπ' εὐμορφίᾳ θαυμασμόν», ἀληθεύει καὶ περὶ τῆς ὅλης παλαιᾶς ῥωμαϊκῆς γραμματείας: Ὀζώδης καὶ σκληρός, ὡς ὁ κορμὸς τῆς δρυός, εἶναι πάντων τῶν παλαιῶν ῥωμαίων συγγραφέων ὁ κάλαμος. Ἁπλοῦς, ἀφελὴς καὶ εὐθύς, ὡς ὁ βίος καὶ ὁ ἐνδιάθετος χαρακτὴρ τῶν prisci Latini, εἶναι καὶ ὁ φραστικὸς αὐτῶν χαρακτήρ. Οὐδεμία παρ' αὐτοῖς ἐπιτήδευσις, καλλωπισμὸς οὐδείς, οὐδεμία ἐπίδειξις· λαλοῦντες ἢ γράφοντες ποιοῦσι τοῦτο ἁπλῶς τοῦ πράγματος χάριν, τῆς δὲ μορφῆς ἤτοι τοῦ ὕφους ἤ τι ἢ οὐδὲν μέλει αὐτοῖς. Ἐν τοῖς βιοτικοῖς παραγγέλμασιν, ἅτινα ὁ παλαιὸς Κάτων, ὁ τύπος γνησίου Ῥωμαίου, ἔδωκε τῷ υἱῷ, πρῶτον εἶναι τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο: Rem tene, verba sequentur. «Διεσώθησαν ἡμῖν οἱ δριμεῖς ψόγοι, οὓς ὁ γηραιὸς ὕπατος Ἄππιος Κλαύδιος ἐξετόξευσεν ἐπὶ τοὺς Συγκλητικοὺς ὀλιγωρῶν τῆς παρ' ἡμῖν σήμερον καλουμένης ***κοινοβουλευτικῆς εὐπρεπείας***: «ποῦ ὁ νοῦς ὑμῶν ὁ προτοῦ ὑγιὴς ὤν, παραπλανηθεὶς ἐγένετο ἄνους; (Ἔννιος παρὰ Κικέρωνι de sen. 9, 16). Καὶ ἐκράτησεν αὐτῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ τῶν βασιλέων βασιλεὺς αὐτός, καὶ ἡ σεμνὴ Σύγκλητος ἐπείσθη τοῖς λόγοις τοῦ σεμνοτάτου ῥήτορος. Οὕτω κατήγαγε τὸν μέγιστον θρίαμβον ῥητορείας ἐνεργοῦ μὲν καὶ σθεναρᾶς, ἀλλ' ἥκιστα πληρούσης τὰς χρείας τῆς τέχνης. Ἄλλως δὲ καὶ οἱ ἀκροαταὶ αὐτοῦ θὰ ἦσαν ἀνίκανοι νὰ κρίνωσι λόγον κατὰ τοὺς τεχνικοὺς κανόνας διαπεπονημένον». (M. Hertz, Schrifsteller und Publicum im altem Rom Σελ. 5).

36. Μεγίστη εἶναι ἡ ἀντίθεσις ἡ ***κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς γραμματείας*** ἐκδηλουμένη. Τὸ μὲν ἀρχαιότατον ἑλληνικὸν ἔργον εἶναι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, τὸ δὲ ἀρχαιότατον

ρωμαϊκὸν ἢ δωδεκάδελτος. Ὅση εἶναι ἡ καθ' ὕλην διαφορὰ ἀπ' ἀλλήλων τῶν δύο τούτων ἔργων, ἅτινα ἐπ' αἰῶνας ἐδιδάσκετο ἡ νεότης, τοσαύτη εἶναι καὶ ἡ γλωσσικὴ ἀντίθεσις τῆς ὅλης παλαιᾶς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς γραμματείας. Πρὸς τὴν ζωηρότητα ἐκείνης καὶ ἐνάργειαν ἀντίκειται τὸ ὕπτιον καὶ πεζὸν ταύτης. Οἱ μὲν ἥρωες τῆς παλαιᾶς ρωμαϊκῆς γραμματείας λέγουσι λόγους ξηρούς, ἀπὸ δὲ τῆς γλώσσης τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων ρέει αὐδὴ μέλιτος γλυκίων καὶ ἔπεα πτερόεντα ὡς δροσεραὶ μελῳδίαι. Εἰκότως δὲ ὁ γέρων Πύλιος Νέστωρ παρίσταται ἡμῖν ***λιγὺς ἀγορητὴς*** καὶ ἡ λαλιὰ τῶν γερόντων Τρώων παραβάλλεται πρὸς τὸ ᾆσμα τῶν καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα τεθρυλημένων τεττίγων (Ἰλ. III, 151). Ἐμμέλεια καὶ τόνος ἀνεπλήρουν τότε τὴν ὕστερον περίτεχνον κατασκευὴν τῶν περιόδων. Διὸ καὶ παρὰ μὲν τῷ Ὁμήρῳ οἱ λόγοι τῶν ἡρώων προεξαγγέλλονται διὰ τῶν ρημάτων ***αὐδᾶν, φωνεῖν, φθέγγεσθαι*** κ. ἄ. προσηκόντως σημαινόντων τὸ κατ' ἐξοχὴν μελῳδικὸν καὶ εὔφθογγον τοῦ λόγου. παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις τὰ ἀντίστοιχα ρήματα loqui, dicere, fari κλ. δὲν ἔχουσι τὴν λεπτοτέραν ταύτην σημασίαν.

37. Κατὰ τὸ ἀξίωμα: naturalia non sunt turpia αἱ κατὰ φύσιν ἐκφράσεις δὲν προσέκρουον πρὸς τὰ ἀφελῆ τῶν χρόνων ἐκείνων ἤθη. Τοῖς καθαροῖς πάντα καθαρὰ (omnia munda mundis) καὶ ἀδιστάκτως μὲν ὁ Σισήννας καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Ἔννιος καὶ ὁ Πλαῦτος ἠδύναντο νὰ λέγωσι: concubiā nocte = ἐν βαθείᾳ νυκτὶ (κυρ. κατὰ τὸν χρόνον τοῦ concubium) ἀδιστάκτως δὲ καὶ ὁ Πείσων Frugi: adulescentes peni (τῇ ἀκολασίᾳ) deditos esse. Πανταχοῦ ἠκολούθουν τῷ στωϊκῷ ἀξιώματι: κάλει τὰ πράγματα ἕκαστον διὰ τοῦ ἑαυτοῦ ὀνόματος, οὐδὲν λεγόμενον εἶναι βδελυρὸν οὐδ' αἰσχρὸν (Κικ. ad famil. IX, 22).

38. Ἡ διαφορὰ ποιητικῆς καὶ πεζῆς λέξεως ἦτο τότε ἔτι μικρά. Ὁ ἡσύχιος καὶ ἀξιωματικὸς ρυθμὸς τοῦ σατουρνίου στίχου ἥρμοττεν οὐ μόνον τῇ ἱεροπρεπεῖ σεμνότητι τῶν παλαιῶν ᾀσμάτων τῶν fratres Arvales καὶ τοῦ ἔπους τῶν Σαλίων (car-

mina Saliorum), ἀλλὰ καὶ τῷ στερρῷ βήματι τοῦ Ρωμαίου στρατιώτου ἐν τῷ bellum Punicum τοῦ Ναιβίου. Τὰ κύρια τοῦ ποιητικοῦ λόγου τεχνάσματα, ἡ *συμφωνικὴ παρήχησις* καὶ ἡ τῶν λέξεων ἐπανάληψις ἦσαν οἰκεῖα καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου*. Ἐκείνη μὲν διήκουσα διὰ τῆς γλώσσης τῶν νόμων καὶ τῶν ὕμνων προσεποίει τῷ λόγῳ ἐνέργειαν καὶ δύναμιν, διότι ἐνεφάνιζε σφόδρα τὸ νευρῶδες καὶ ὀστῶδες τῆς γλώσσης διὰ τῆς συμπλοκῆς τῶν συμφώνων μάλιστα ἐκφραζόμενον. Ἡ δὲ τῶν λέξεων ἐπανάληψις εἶναι παμπάλαιον σχῆμα τῶν ἰαπετικῶν γλωσσῶν ἐνισχῦον καὶ ζωογονοῦν τὸν λόγον καὶ μάλιστα τὸν ἔμμετρον. Ἐν τοῖς μαγικοῖς τύποις συνηθεστάτη εἶναι ἡ τριπλῆ ἐπανάληψις ὡρισμένων λέξεων [π. χ. ἐν τῷ μαγικῷ τοῦ Κάτωνος τύπῳ: hauat hauat hauat, ista, pista, sista. Ribbeck ἱστορ. Ρωμα. ποιήσ. κατὰ μετάφρ. Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, τομ. 1. σελ. 7] καὶ ἐν τῷ δημώδει Γερμανικῷ ᾄσματι ὁ ἐπῳδὸς εἶναι σταθερός. Καὶ ἐν τῷ carmen Fratrum Arvalium πᾶσα πρότασις ἐπαναλαμβάνεται τρὶς διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων ἀπὸ τοῦ enos, Lases, iuvate μέχρι τῆς τελικῆς λέξεως triumpe.

Κοσμητικῶν ἐπιθέτων ἡ ποίησις τῶν χρόνων ἐκείνων στερεῖται παντάπασι σχεδόν. Ἐλλείπει εἰσέτι ἡ κρίσις πρὸς διατύπωσιν τρυφερῶν αἰσθημάτων, λεπτῶν νοημάτων καὶ ἐπιχαρίτων εἰκόνων. Ἡ ***κατασκευὴ τῶν προτάσεων*** εἶναι σύντονος μὲν καὶ πεπυκνωμένη, ὡς ἡ τῶν Ἰνδικῶν Veda, ἀλλ' ἄκομψος καὶ ἄχαρις. Ἡ λατινικὴ Ὀδύσσεια τοῦ Λιβίου Ἀνδρονίκου παραβάλλεται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος πρὸς ἄκαμπτον τοῦ Δαιδάλου ξόανον. Ἡ ἀρχαιοτάτη αὕτη λατινικὴ ποίησις πάντως διαφέρει τοῦ ἑλληνικοῦ ἀρχετύπου, ὥσπερ ἄκαμπτος ξυλουργὴς εἰκὼν περικαλλοῦς μαρμαρίνου καλλιτεχνήματος. Ἀπέριττος καὶ ἁπλοῦς,

* Ὁ Schmalz (Stil.[3] § 70, 2) λέγει ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς allitteratio ζητητέα μᾶλλον ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἢ ἐν τῇ ποιήσει· διότι ἓν τῶν ἀρχαιοτάτων ποιητικῶν μνημείων, τὸ carmen Arvale οὐδεμίαν ἀξιοσημείωτον παρήχησιν περιέχει, αἱ δὲ κατὰ παρήχησιν ἐξενηνεγμέναι πεζαὶ φράσεις εἶναι παλαιότεραι τῶν πρώτων τῆς Ρώμης ποιητῶν. Σ Μ.

ἀκαλλώπιστος καὶ ἄτεχνος εἶναι καὶ ὁ πεζὸς τοῦ Κάτωνος λόγος, ἐν τέλει τῆς 3ης ἑκατονταετηρίδος. Τέρπει μὲν ἡμᾶς ἥ τε βραχύτης τῆς φράσεως ἡ τῷ χαρακτῆρι τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν Ρωμαίων καθ' ὅλου προσήκουσα καὶ παρὰ τοῦ Κικέρωνος (de or. II, 12, 53) καὶ Σαλλουστίου (ἀποσπ. I, 2 σελ. 5 ἔκδ. Kr.) ἐπαινουμένη, καὶ ἡ magna verborum gravitas et sententiarum· οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ τὸν λόγον ἐντονώτερον, σφοδρότερον καὶ ἐνεργότερον. Ἀλλ' ἡ ***κατασκευὴ τῆς περιόδου*** καὶ ὁ ***ῥυθμὸς*** εἶναι ἔτι ἀτελῆ καὶ στοιχειώδη. Αἱ προτάσεις εἶναι παρ' ἀλλήλας παρατεταγμέναι, διότι ἡ γλῶσσα τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ πάθους δὲν προβαίνει, ὡς ἡ τοῦ ἐπιμελῶς διαλογιζομένου νοῦ, δι' εὐμήκων, τεχνηέντως συνηρμοσμένων καὶ συμμέτρων περιόδων. Πᾶσα ἐντύπωσις εἶναί τι αὐτοτελὲς καὶ ἀνεξάρτητον καὶ δύναται αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν νὰ ἐπαρκῇ τελείως εἰς τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας, μηδόλως χρήζουσα τοῦ νοῦ τοῦ διακοσμητικοῦ, ὅπως περιτορνεύῃ τὴν φράσιν καὶ συναρμόττῃ τὰς ἐννοίας.

39. Διὰ συχνῆς τοῦ ὑποκειμένου ἀλλαγῆς γίνεται πολλάκις ἡ φράσις τραχεῖα. Καὶ τὸ ***ἀσύνδετον*** τὸ ἐν παλαιοῖς τύποις ἀπαντῶν οἷον velitis iubeatis, patres conscripti κ. ἄ. εἶναι παρὰ Κάτωνι εὐχρηστότατον. Ἐν ἀποσπασμ. 108 λέγει: multa me dehortata sunt huc prodire: anni aetas, vox, vires, senectus, ἀποσπ. 101 : exercitum suum pransum, paratum, cohortatum eduxit foras atque instruxit, πρὸς ἃ παραβλητέα ποιητικὰ χωρία οἷον τὸ τοῦ Ναιβίου: «Διαπερᾷ ὁ τῶν Ρωμαίων στρατὸς εἰς Μελίτην, τὴν νῆσον ἅπασαν καίει, δῃοῖ, λεηλατεῖ, τὰ τῶν πολεμίων διαρπάζει». Ἐπιτηδεύει τὸ ***ἐτυμολογικὸν σχῆμα*** καὶ τὴν ***συμφωνικὴν παρήχησιν*** π. χ. ἀποσπ. 25: cognobiliorem cognitionem καὶ Orat. σελ. 73, 10: vecticulariam vitam vivere. Φράσεις τινὲς ἐπανέρχονται παρ' αὐτῷ περιοδικῶς ὡς οἱ versus iterati τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν, π. χ. τὰ τρία ἐπίθετα magnus, pulcher, pisculentus, μεταχειρίζεται μνημονεύων τῶν ποταμῶν Ἴβηρος (ἀπ. 110) καὶ Ναρὸς (ἀπ. 97). Θέλων νὰ κα-

ταστήσῃ τὸν λόγον ἐνεργότερον καὶ ἀνυσιμώτερον, δὲν ὀκνεῖ νὰ ***ἐπισωρεύῃ καθ' ὑπερβολὴν συνωνύμους λέξεις:*** ἐν ἀποσπ. 95α παραδέδοται ἡμῖν πρότασίς τις τοῦ λόγου τοῦ ἐπιγραφομένου oratio Rhodiensis, ἐν ᾧ πολλὰς ἐννοίας ἐξαίρει ὧδε: Scio solere plerisque hominibus rebus secundis atque prolixis atque prosperis animum excellere atque superbiam atque ferociam augescere atque crescere. Ὁ Γέλλιος ὁ τὸ χωρίον παραδιδοὺς (N. A. XIII, 25, 13) σημειοῦται τοῦτο μετ' ἐκπλήξεως. Δεικνύει δὲ προσέτι ἡ περικοπὴ αὕτη τὴν ἀγάπην τοῦ συγγραφέως πρὸς τὸ ἐντόνως χαρακτηριστικὸν atque. Καὶ καθ' ὅλου ὁ Κάτων ἀσμενίζει εἰς τὴν χρῆσιν μορίων ἐμφαντικῶν (π. χ. verum enim vero).

Ἐκλεγόμενος προσέτι ***λέξεις παλαιὰς*** οἷον tuburchinabundus (λαφύκτης) καὶ larchinabundus (λίχνος) (πρβλ. Κοϊντιλ. 1, 6, 42)—***πρίνινα κάρυα*** ὀνομάζει αὐτὰς ὁ Φρόντων—σπουδάζει, ὅπως προσάπτῃ τοῖς λόγοις αὐτοῦ πίνον καὶ ἀρχαιοπρέπειαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπιμελῶς ἀποφεύγει καὶ τὰ μικρὰ τῆς ἑλληνικῆς ρητορικῆς τεχνάσματα τὰ συντελοῦντα εἰς καλλωπισμὸν τοῦ λόγου, οὐδὲν θαυμαστὸν ὅτι ὁ Κικέρων καλεῖ τοὺς λόγους αὐτοῦ horridulae (or. 45, 152).

40. Ἐκ πάντων τούτων συνάγεται, ὅτι ὁ Κάτων ἐπειρᾶτο νὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοὺς ἀκροατὰς καὶ ἀναγνώστας οὐχὶ καλλύνων τὸν λόγον οὐδὲ διανθίζων αὐτὸν διὰ κενῶν ρητορικῶν σχημάτων οὐδ' ἐπιζητῶν ἐντέχνως πεποιημένας λέξεις καὶ κεκαλλιεπημένας φράσεις, ἀλλ' ἁπλῶς προσποιῶν νεῦρα καὶ δύναμιν εἰς τὸ περιεχόμενον (ἔγραψε δὲ κυρίως περὶ γεωργίας (de re rustica) καὶ περὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου (de moribus) καὶ κατέγραψε τοὺς ὑφ' ἑαυτοῦ ρηθέντας λόγους), ὅπερ ἦτο παντάπασι σύμμετρον πρὸς τὰς χρείας τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὁ λατινισμὸς αὐτοῦ ἦτο κατ' οὐσίαν ὁ τῶν συγχρόνων, τὸ ἐπιγραφικὸν δῆλον ὅτι ὕφος τῶν μνημείων, ἀτεχνίτευτος καὶ ἄπλαστος, ἀλλὰ πλήρης ἐνεργείας καὶ ἀρχαϊκοῦ σθένους [32]. « Ὁ ἀγαθὸς ἀνήρ, υἱὲ Μᾶρκε, εἶναι ἐμ-

πειρος τοῦ λόγου» (Κοϊντιλ. XII 1, 1) ἔγραφεν ὁ Κάτων πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὑποδηλῶν δι' αὐτοῦ ὅτι ὁ Ρωμαῖος, ἵνα εὖ λέγῃ, δὲν ἔχει χρείαν τῶν κανόνων τῆς *ἑλληνικῆς ῥητορικῆς.* [33]).

41. Ὄντως ἡ Ἑλληνικὴ ρητορικὴ εἶχεν ἤδη τότε ριζοβολήσει ἐν Ρώμῃ πεσοῦσα ἐπ' ἀγαθὴν γῆν. Ἀπὸ τοῦ Λιβίου Ἀνδρονίκου, ἤτοι ἀπὸ τοῦ πρὸς τοὺς Ταραντίνους πολέμου, ἐγένετο ἐπαισθητὴ ἡ ροπὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐξ οὗ ἔλαβε γένεσιν ἡ ρωμαϊκὴ γραμματεία. Τὸ ὑπὸ Πλινίου τοῦ πρεσβυτέρου μετά τινας ἑκατονταετηρίδας ρηθὲν «ὠθούμεθα ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ» ἤδη ἔκτοτε ἠλήθευεν. Ἡ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς κάτω Ἰταλίας ἐπιμειξία ἡ πολὺ πρότερον διὰ τοῦ ἐμπορίου κατασταθεῖσα, νῦν ἕνεκα τῶν πολέμων εἰσῆλθεν εἰς νέαν περίοδον. Ὅπερ ἤρξατο κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Ταραντίνους πόλεμον, διετέλεσε γινόμενον κατὰ τοὺς λιβυκούς. «Κατὰ τὸν δεύτερον λιβυκὸν πόλεμον ἡ Μοῦσα πτερωτῷ τῷ ποδὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ πολεμικὸν καὶ ἄγριον τοῦ Ρωμύλου γένος» (Πόρκιος Λικῖνος παρὰ Γελλίῳ, N. A XVII, 21). Διὸ καὶ ὁ Ἔννιος ἀρχόμενος τῶν χρονικῶν αὐτοῦ ἐπικαλεῖται τὰς μούσας τὰς ἑλληνικάς, οὐχὶ τὰς Καμήνας τὰς ἐθνικάς. Τὰ ἴχνη τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἑλληνικῆς ἡμερώσεως τὰ πανταχοῦ ἐντετυπωμένα ἔν τε τῇ τέχνῃ καὶ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ ἐμπορίᾳ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι, τάχιστα ἐξεδηλώθησαν καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ. Ἡ γλῶσσα δῆλον ὅτι, ὡς συμβαίνει ἐν χρόνοις ἐλαχίστης φιλολογικῆς ἀναπτύξεως, ἦτο σφόδρα ἀστάθμητος καὶ σαλεύουσα οὐ μόνον περὶ τοὺς φθόγγους καὶ τὰς κλίσεις, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν σύνταξιν, καὶ ἂν καὶ τὸ ἰδίωμα τῆς πρωτευούσης ἀπὸ πολλῶν ἤδη αἰώνων διέφερε τοῦ τῶν περιοικίδων πόλεων, οἷον τῆς Πραινέστου, ὅμως ἡ γλῶσσα καὶ ἐνταῦθα ἔτι ἔχρῃζε διαμορφώσεως καὶ στερεώσεως. Ἐν τοῖς δυσὶ λ.χ. ἑξαμέτροις, δι' ὧν ὁ Ἔννιος ἐν χρονικοῖς καταλέγει τὰ ὀνόματα τῶν δώδεκα μεγίστων θεῶν.

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus Mars,
Mercurius, Jovi(s), Neptunus, Vulcanus, Apollo,

ἡ διάφορος δύναμις τοῦ τελικοῦ ς ποιεῖ φανερὸν τὸν τότε

ἔτι ὑπάρχοντα σάλον. Ἐν ᾧ δῆλον ὅτι ἐν ταῖς ἄλλαις λέξεσι τὸ γράμμα τοῦτο σώζει ἅπασαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ὥστε νὰ καθιστᾷ τὸ προηγούμενον φωνῆεν θέσει μακρόν, ἐν τῷ Jovis δὲν εἶναι αἰσθητὸν ὡς ἴδιός τις φθόγγος, ὥστε ἡ λέξις ἀναγνωστέα ὡς πυρρίχιος (Jŏvĭs). Καὶ παρὰ Λουκρητίῳ εἶναι φανερὰ τὰ ἴχνη τῆς σαλευούσης ταύτης ἀξίας τῶν τελικῶν συμφώνων, ἡ δὲ τοῦ τελικοῦ m ἔκθλιψις πρὸ ἐπομένου φωνήεντος ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐπεκράτησε καθ' ἁπάσας τὰς περιόδους τῆς ῥωμαϊκῆς ποιήσεως. Ἀλλὰ τὸ αἴσθημα τοῦ ὅτι τὰ τελικὰ ταῦτα σύμφωνα ἔχουσι δικαίωμα ὑπάρξεως διετηρεῖτο ἀκμαῖον ἕνεκα τῆς γραφομένης γλώσσης. Ἀποδεικνύουσι δὲ τοῦτο οἱ λόγοι τοῦ Κικέρωνος (or. 48, 161) τὴν ἐκφορὰν omnibu(s) princeps διαρρήδην καλοῦντος *ἤδη ὑπαγροικοτέραν*, ἀλλὰ προστιθέντος: *ἄλλοτε δὲ ἐθεωρεῖτο κομψοτέρα.* *

42. Ἡ μεταρρύθμισις αὕτη τῆς γλώσσης ἐτελεῖτο ὡς εἰκός, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρόν. «Ἡ γλῶσσα εἶναι θυγάτηρ τῆς ἀνάγκης καὶ τρόφιμος τῶν κοινωνικῶν σχέσεων· ὁ μὲν σχηματισμὸς καὶ πλουτισμὸς αὐτῆς εἶναι τοῦ χρόνου, ὁ δὲ καλλωπισμὸς τῆς φιλοκαλίας ἔργον, πρὸς δὲ τὴν ὑψίστην αὐτῆς τελείωσιν αἱ μοῦσαι ἀθρόαι ὀφείλουσι νὰ συντελῶσιν. Ἡ γραφομένη γλῶσσα μεγάλου ἔθνους, ἡ βραδέως καὶ μόνον κατὰ μίμησιν ἄλλης γλώσσης ἐκ σκαιᾶς καὶ βαρβάρου βαθμηδὸν ἡμερωτέρα καὶ εὐγενεστέρα γινομένη, δεῖται πολλῶν ἑκατονταετηρίδων, μέχρις οὗ ἔλθῃ εἴς τινα τελειότητα. Πρὸς τοῦτο δέον νὰ συνεργήσωσι πολλαὶ εὐκαιρίαι.

*Αἰτία τῆς ἀπωλείας ταύτης τῶν τελικῶν συμφώνων εἶνε ὁ καὶ ἀνωτέρω σημειωθεὶς νόμος τῆς ἀναβιβάσεως τοῦ τόνου ὡς πορρωτάτω ἀπὸ τῆς ληγούσης πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς λέξεως. Ὡς δὲ γίνεται φανερὸν ἐξ ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ἂν μὴ εἰσήλαυνεν εἰς Ῥώμην πρωΐμως ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, ἧς ἕνεκα παρήχθη γλῶσσα γραπτὴ ἔχουσα συντάξεις καὶ τύπους σταθεροὺς καὶ μονίμους, ἤδη ἐκ παλαιοῦ ἡ λατινικὴ ἐκινδύνευε νὰ γίνῃ ὅ,τι μετά τινας αἰῶνας, γλῶσσα δῆλον ὅτι ῥωμανική. Οὕτως εὕρηνται ἐν παλαιοτάταις ἐπιγραφαῖς: **Cornelio (= Cornelius), Corsica (= Corsicam), viro (= virum), Antioco (= Antiochum), honore (= honorem), dede (= dedit), dedro (= dederunt)** κτλ. τύποι δῆλα δὴ οὐδὲν σχεδὸν διαφέροντες τῶν τῆς σημερινῆς Ἰταλικῆς. Σ. Μ.

Ἀλλ' ὅμως οἱ μάλιστα πλουτίζοντες, διαμορφοῦντες καὶ λεαίνοντες αὐτὴν εἶναι οἱ λόγιοι καὶ ἐν αὐτοῖς οἱ συγγραφεῖς οἱ πρωτότυποι, εὐφυεῖς καὶ γλαφυροί, οἱ ποιηταί, οἱ ῥήτορες, οἱ ἱστοριογράφοι καὶ οἱ δημώδεις φιλόσοφοι». (Wieland 1782). Καθάπερ ὁ Λούθηρος ὢν ἐκ τῆς μέσης Γερμανίας, ἐπειδὴ εἶχεν ὀξεῖαν τὴν αἴσθησιν τῶν διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων ὡς ἀκούων τὰς διαλέκτους ἅμα τῆς ἄνω καὶ κάτω Γερμανίας, ἐξελέγη παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπως διὰ τῆς ἑρμηνείας τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐξαπλώσῃ ἐπ' εὐρὺ τὴν γραφομένην γλῶσσαν τὴν ἐν χρήσει ἐν τοῖς πολιτικοῖς γραφείοις τῆς ἄνω Γερμανίας, οὕτως οἱ Ἕλληνες, Ἡμιέλληνες, Ὄσκοι, Ὄμβροι, Κελτοί, ἐπειδὴ τὴν λατινικὴν ἔβλεπον ὅλως ἐξ ἀντικειμένου ὡς οὖσαν ξένην γλῶσσαν, ἣν ὤφειλον νὰ διδαχθῶσιν, ἐγένοντο οἱ ἱδρυταὶ τῆς γραπτῆς τῶν Ῥωμαίων γλώσσης.

43. Ἡ φιλοκαλία βεβαίως τῶν παλαιῶν ῥωμαίων ποιητῶν δὲν ἦτο πάνυ λεπτὴ οὐδ' οἱ πολλοὶ ἠξίουν μεγάλα ὡς ὄντες καὶ αὐτοὶ ἄμοιροι βαθείας αἰσθητικῆς μορφώσεως. Τῶν ποιητικῶν ἔργων τὸ ἐπαγωγὸν ἦτο οὐχὶ τὸ αἰσθητικὸν μέρος ἤτοι τὸ κάλλος τῆς μορφῆς, ἀλλὰ ἡ *ὕλη ἤτοι τὸ περιεχόμενον*. Ἡ τοῦ Ἐννίου ἐπίκλησις τῶν Μουσῶν ἐν τῷ προοιμίῳ τῶν χρονικῶν: **Musae, quae pedibus magnum pulsatis Olympum** ἠδύνατο ἐπ' ἴσης ν' ἀπευθυνθῇ πρὸς χαλπάζοντας ἵππους· καὶ ἡ παιδικὴ χαρά, ἣν ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται, μιμούμενος ἐν ἱστορικῷ ἔπει τὴν κλαγγὴν τῶν σαλπίγγων δι' ὀνοματοποιίας: **At tuba terribili sonitu taratantara dixit** (χρον. 452. V), ἄκοντας ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ μειδιάσωμεν. Τραχεῖς μὲν καὶ βίαιοι εἶναι οἱ ἀκρωτηριασμοὶ λέξεων ὡς **gau (laetificum gau, ann. 451)=gaudium [endo suam do (=domum ann. 563)** κατὰ μίμησιν τοῦ ὁμηρικοῦ δῶ!], βάρβαροι δὲ αἱ συσσωρεύσεις τυπων οἷον **quicquam quisquam cuiquam** ἐν δράματι **(trag. 448)**. Ἐκ παρονοήσεως τῆς τμήσεως τῆς προς τὴν φύσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης ἀντικειμένης προέρχεται ἡ βιαία διάσπασις λέξεων οἷον **cere—comminuit—brum (ann. 586)** καὶ **Massili-portabant iuvenes ad litora—tanas (ann. 605)**. Ἐν τῇ

ἐκλογῇ τῶν ὀνομάτων οὐδόλως ἦσαν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπιμελεῖς. Λέξεις ὑπὸ τοῦ δοκίμου λόγου βραδύτερον ἀποσκορακισθεῖσαι καὶ ἐν τῷ στόματι τοῦ ὄχλου ἀφεθεῖσαι, εἶναι εὐχρηστόταται. ὅλαι δὲ κατηγορίαι λέξεων δημώδους κόμματος, οἷον ἐπιρρήματα εἰς — iter ἐξ ἐπιθέτων τῆς δευτέρας κλίσεως, οὐσιαστικὰ εἰς — ēla, — monium, — tudo, εἶναι ἀρεστόταται. Παρεισδύονται προσέτι *ὅλαι φράσεις ἑλληνικαὶ* καὶ ἄρχεται ἤδη τὸ βάρβαρον ἔθος τῆς συνθέσεως *διφυῶν λέξεων*, ἤτοι κατὰ μὲν τὸ ἕτερον συνθετικὸν μέρος ἑλληνικῶν, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον λατινικῶν, οἷον thermo — potare, antelogium, rapacida [34]). Παρεμφερὴς πρὸς τὸ ἔθος τοῦτο ἦτο ὁ συμφυρμὸς [contaminatio], δι' οὗ πλείονα ἑλληνικὰ δράματα συνεκολλῶντο καὶ συνηρμόττοντο εἰς ἓν ρωμαϊκὸν συναναμισγομένων ἑλληνικῶν ἅμα καὶ ρωμαϊκῶν στοιχείων. Πρὸς δὲ τούτοις οἱ πλεῖστοι τῶν ποιητῶν ἐπεχείρουν νὰ ποιῶσι καὶ κωμῳδίας καὶ τραγῳδίας, ὡσανεὶ πᾶς ἕκαστος εὐφυὴς ὢν πρὸς ἀμφότερα ἠδύνατο νὰ θεραπεύῃ τὴν σεμνὴν ἅμα καὶ ἱλαρὰν μοῦσαν. Μόλις δ' ἀπὸ τοῦ Πλαύτου ἄρχεται ὁ παρ' Ἕλλησι συνήθης καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας. Ὁ χαρακτὴρ λοιπὸν ἁπάσης ταύτης τῆς περιόδου εἶναι ἡ ἀτέλεια. Οἱ λόγιοι ἐμφοροῦνται πλείστου ζήλου, ἀλλὰ δὲν ἦτο εἰσέτι γεγραμμένον τὸ τοῦ Ὁρατίου: Versate diu, quid ferre recusent, quid valeant humeri, οὐδὲ τὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ: nonum prematur in annum καὶ ultra posse nemo obligatur. Οἱ τότε Ρωμαῖοι ἄλλως περὶ τούτου διενοοῦντο, οὐδ' ὕστερον ἐξέλιπον οἱ θαυμασταὶ καὶ φίλοι ἐκείνων τῶν prisci καὶ casci viri, οἵτινες ἀγόμενοι ὑπὸ μονομεροῦς προκαταλήψεως ὑπὲρ τῆς πάλαι ρωμαϊκῆς ἁπλότητος καὶ ἀφελείας δὲν εἶχον ἀνεπιθόλωτον τὴν κρίσιν. Τὸ πιθανῶς λ. χ. ὑπὸ τοῦ Οὐάρρωνος εἰς Ναίβιον ποιηθὲν ἐν σατουρνίοις στίχοις ἐπίγραμμα ὑμνεῖ τὰς ἀρετὰς τοῦ ποιητοῦ ὧδε: «Ἐὰν ἦτο θεμιτὸν οἱ ἀθάνατοι νὰ κλαίωσι τοὺς θνητούς, αἱ θεῖαι Καμῆναι θὰ ἔκλαιον τὸν ποιητὴν Ναίβιον. Διὸ κατελθόντος τούτου εἰς ᾅδου, ἐπελάθοντο ἐν Ρώμῃ νὰ λαλῶσι τὴν λατινικὴν» τὴν παλαιὰν δη-

λον ὅτι καὶ ἐθνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ὁ Αἴλιος Στόλων ἀπεφήνατο ὅτι ἐὰν αἱ Μοῦσαι ἤθελον νὰ λαλῶσι λατινιστί, ἀναμφιβόλως θὰ προῃροῦντο τὸν λεκτικὸν χαρακτῆρα τοῦ Πλαύτου Ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην οὐδαμῶς ἠσπάζετο ὁ Κοϊντιλιανός, ὅστις θαυμαστὴς ὢν τῆς Κικερωνείου λέξεως ἠπίστατο νὰ διακρίνῃ σαφῶς τὸν λεπτῶς διηρθρωμένον καὶ ἀπηκριβωμένον λόγον κλασσικοῦ συγγραφέως τοῦ ἁπλοῦ καὶ πρὸς τὸ δημῶδες ἰδίωμα προσηρμοσμένου λατινισμοῦ τοῦ Πλαύτου. Ἡ περὶ Ἀττίου καὶ Παχουβίου κρίσις αὐτοῦ [X, I, 97]: «ἡ ἐν τοῖς ποιήμασιν ἔλλειψις γλυφυρίας καὶ ἀκριβοῦς ἐξεργασίας ἀποδοτέα, φαίνεται, τῇ ἐποχῇ μᾶλλον ἢ τοῖς ποιηταῖς αὐτοῖς» ἀληθεύει ἔτι μᾶλλον περὶ τῶν προγενεστέρων αὐτῶν.

44. Ἀλλ' ὅμως ἐν ἐκείνοις τοῖς ἔργοις περιείχετο ἤδη τὸ σπέρμα νέας ζωῆς τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς γλώσσης. Πρόοδος δ' ἐγένετο μάλιστα ἀπὸ τοῦ Ἐννίου πρώτου κατὰ τὸν Λουκρήτιον καταβιβάσαντος ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος τὸν ἀειθαλῆ στέφανον. Ὁ σατούρνιος στίχος ὤφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸν *ἑλληνικὸν ἑξάμετρον*, ἤτοι ὁ τονικὸς ρυθμὸς πρὸς τὸν ποσοτικόν. * Τὸ ἀπὸ τοῦδε αἱ μὲν συλλαβαὶ μετὰ μακρὰν κύμανσιν προσέλαβον ὡρισμένην ποσότητα, οἱ δὲ τελικοὶ φθόγγοι μείζονα σταθερότητα, ἡ κατὰ τὸν ἐπιγραφικὸν λόγον κατασκευὴ τῶν προτάσεων ἐπαύσατο καὶ «ἀντὶ τῆς ἀσθματικῆς παρατάξεως ἰσχνῶν μελῶν ἀντικατεστάθη ἁδρὰ σὰρξ καὶ δαψιλεῖς τόνοι». Κατὰ μίμησιν τῶν Ἑλλήνων τὸ λεξικὸν ἐπλουτίσθη διὰ πλείστων νεοτεύκτων συνθέτων, Πρὸς τούτοις προσετέθησαν καὶ ξενικαὶ λέξεις. Προτοῦ μὲν ἑλληνικαὶ λέ-

* Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς φαίνεται ἀποδεχόμενος τὴν γνώμην τῶν φρονούντων, ὅτι ὁ σατούρνιος στίχος στηρίζεται ἁπλῶς ἐπὶ τοῦ τονικοῦ ῥυθμοῦ, συγκείμενος ἐκ συλλαβῶν ἐναλλὰξ τονουμένων καὶ ἀτόνων, ὧν ἡ ποσότης δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει, καὶ διαιρούμενος διὰ τῆς τομῆς εἰς δύο ἡμιστίχια οἷον: **Dábunt málum Metélli | Naévió poétae.** Κατ' ἄλλους δὲ ὁ στίχος οὗτος στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ποσοτικοῦ ρυθμοῦ, συγκείμενος ἐξ ἓξ ποδῶν μετ' ἀνακρούσεως καὶ τομῆς μετὰ τὴν 4ην ἄρσιν ἢ σπανίως μετὰ τὴν 3ην θέσιν κατὰ τὸ σχῆμα: ∪ ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ | ∪ | ⊥ ∪ ⊥ ∪ ⊥ – οἷον: **Dabúnt malúm Metélli | Naévió poétae.** Σ. Μ.

ξεις εἰσήγοντο εἰς Ῥώμην μόνον ἕνεκα τῆς παλαιᾶς ἐμπορικῆς ἐπιμειξίας, νῦν δὲ ἡ παραδοχὴ αὐτῶν γίνεται καὶ διὸ γραμματειακῆς ἐπιδράσεως. Λέξεις οἷον daedalus (δαίδαλος), malacus (μαλακός, mollis), cumatilis (ἀπὸ τοῦ κῦμα, θαλασσόχρους, κυανοῦς), dia dearum (δῖα θεάων), pelagus (πέλαγος), termo (τέρμων terminus). ephebus (ἔφηβος). poema (ποίημα) poeta (ποιητής). pontus (πόντος), campsare (κάμπτειν) κλπ. παρ' ἀρχαιοτέροις ποιηταῖς, ἰδίᾳ δὲ παρ' Ἐννίῳ ἀπαντῶσαι εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἐπενεργείας τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως. Κανὼν ἀεὶ μᾶλλον ἐγίνετο νὰ ζωογονῶσι τὸν λόγον δι' ***ἐπιθέτων,*** ἅτινα ἕνεκα τοῦ ἑξαμέτρου κατεσκευάζοντο καὶ διεπλάσσοντο καθ' ἑλληνικὰ παραδείγματα. ***Παραβολαὶ*** καὶ ***μεταφοραὶ*** σπάνιαι πρὶν οὖσαι ἐπληθύνθησαν, εἰ καὶ αἱ πλεῖσται εἶναι ἁπλᾶ ἐκ τοῦ Ὁμήρου καὶ ἄλλων ποιητῶν μεταφράσματα ἢ μιμήματα. Παρὰ τὰς ἐκ τῆς γεωργίας καὶ τοῦ πολέμου εἰλημμένας μεταφορὰς ἀξιολογώταται ἦσαν οἱ ἀπὸ τῆς ***θαλάσσης*** καὶ τῆς ***θήρας τρόποι.*** Ἡ παραβολὴ τοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταρασσομένου δήμου πρὸς τὴν σαλεύουσαν θάλασσαν ἐφάνη τῇ Συγκλήτῳ τῶν Ῥωμαίων ἐν ἔτει 189 καινὴ ἔτι καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀνυσιμωτάτη (Πολυβ. XXI, 31. πρβλ. XI, 29, 9), ἀλλ' ἐπὶ Κικέρωνος καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ Λιβίου ἦτο ὅλως τετριμμένη. Τότε ἴσως ἐπετελέσθη καὶ ἡ τοῦ ῥήματος percontari (contus = κοντὸς) μεταφορὰ ἀπὸ τοῦ διὰ τοῦ κοντοῦ ἐρευνᾶν τὸ βάθος τῶν ὑδάτων ἐπὶ τὸ ἐρευνᾶν καθ' ὅλου, καὶ ἀνεφάνησαν αἱ φράσεις: verborum fluctus (=ἀπεραντολογία), animus fluctuat (ἐνδοιάζω τῇ γνώμῃ, κυμαίνω, πρβλ. π. χ. Πλαυτ. Merc. v, 2, 49), praeda undat (Ἔννιος, trag. 320), iacturam facere (κυρίως ἐκβολὴν τῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὴν θάλασσαν ποιεῖσθαι, εἶτα καθ' ὅλου βλάβην ὑφίστασθαι πρβλ. Lorenz εἰσαγωγ. εἰς Πλαύτου Miles glor. Σελ. 48). Τότε πιθανῶς τὸ indagare [ind-agare] = κυρίως ἐλαύνειν τὸ θήραμα εἰς τὰ δίκτυα (πρβλ. Πλαυτ. Trinum 240: indagator celatûm = θηρατὴς τῶν ἀποκρύφων) καὶ τὸ investigare (ἰχνεύειν. πρβλ. vestigium = ἴχνος)

ἀπὸ τῆς θήρας μετηνέχθησαν ἐπὶ πᾶσαν ἄλλην ἀσχολίαν. Ὁ Ἔννιος ποιεῖται ταύτην τὴν παρομοίωσιν (Ann. 344): sicut si quando vinclis venatica velox | apta solet canis forte feram sei nare sagaci | sensit voce sua nictit ululatque ibi acute κτλ.

Ὁμολογητέον μὲν ὅτι τινὲς τῶν τρόπων τούτων ἐσχηματίσθησαν κατὰ ζῆλον ἑλληνικόν, φανερὸν δ' ὅμως ὅτι εἰ μὴ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ θήρα καὶ ἡ θαλασσοπλοΐα ἦσαν ἐν Ρώμῃ ἀρεσταί πως, οὐδόλως οἱ ποιηταὶ θὰ κατέσπειρον ἐν τοῖς ποιήμασι τοιαύτας μεταφοράς. Καθ' ὅλου δὲ παρετηρήθη πρὸ πολλοῦ ὅτι ἐν ταῖς μεταφοραῖς καὶ ταῖς παρομοιώσεσι ἀπεικονίζεται ἡ ἑκάστοτε ἡμέρωσις λαοῦ τινος. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ὁμήρου διδάσκει ἡμᾶς περὶ τῶν ἠθῶν τῶν ὁμηρικῶν χρόνων. «Τὰς πλείστας τῶν μεταφορῶν ὁ ποιητὴς λαμβάνει ἀπὸ τῶν στοιχειωδῶν φυσικῶν φαινομένων, ἀπὸ τῶν ἀσχολιῶν τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἐγγύτερον τῆς φύσεως ζῶντος ἀνθρώπου, ἀπὸ τοῦ κυνηγοῦ, ἁλιέως, ποιμένος, ἀγρότου, χαλκέως, τέκτονος, βυρσοδέψου κτλ.» (Jacob Bauer, das Bild in der Sprache 1889 Σελ. 17). Σπανιωτάτη γίνεται ἐν αὐταῖς χρῆσις τῆς νεώς διότι τότε ἡ ναυτιλία δὲν ἦτο εἰσέτι ἱκανῶς ἀνεπτυγμένη. Ἀλλ' ὅμως τῇ περὶ τὰ ναυτικὰ ἐπιδόσει τῶν Ἑλλήνων δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν σαφῶς ἐν ταῖς μεταφοραῖς τῶν ὕστερον ποιητῶν. Παρὰ μὲν τῷ Πινδάρῳ ἀπαντῶσι 17, παρὰ δὲ τῷ Αἰσχύλῳ 30, παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ 11 καὶ παρ' Εὐριπίδῃ 36 τοιαῦται μεταφορικαὶ χρήσεις. Ὥστε ὀρθότατα ὁ Pecz (Beiträge zur vergleichenden Tropik der Poesie, I. Teil, Berlin 1886) ἰσχυρίζεται ὅτι ἐν μὲν ταῖς μεταφορικαῖς τοῦ Αἰσχύλου ἀπεικονίζονται πιστῶς οἱ χρόνοι τῶν Περσικῶν πολέμων, ἐν δὲ ταῖς τοῦ Σοφοκλέους ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους καὶ ἐν ταῖς τοῦ Εὐριπίδου ἡ περίοδος τῆς δημαγωγίας. * Οὕτω καὶ αἱ εἰκόνες τῆς παλαιᾶς ρωμαϊκῆς ποιήσεως διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅτι

* Εὐστόχως ὁ Wilamowitz (Εὐριπίδου Ἡρακλῆς τόμ. 1. Σελ. 6. Σημ. 10) ὀνομάζει τὸν Εὐριπίδην ποιητὴν τῆς ἀττικῆς θαλασσοκρατίας. Σ. Μ.

6

οἱ Ρωμαῖοι ἐπὶ μακρὸν πρότερον χρόνον ἀποσχόμενοι τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου ἤσκουν τότε δραστηρίως αὐτό, καὶ σύνηθες ἀπὸ τῶν λιβυκῶν πολέμων ἐγένετο κατὰ μίμησιν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν νὰ ἀσχολῶνται περὶ τὴν θήραν.

45. Ἐν γένει τότε ποίησις καὶ ποιηταὶ ἦσαν ἔτι ἐν ὀλίγῃ τιμῇ. Poeticae artis honor non erat (Κάτων). Οἱ ἐπὶ φιλοκαλίᾳ καὶ ἐπιστημονικῇ παιδείᾳ διαπρέποντες ἦσαν οἱ Σκιπίωνες καὶ οἱ περὶ αὐτούς. Ἔχαιρον δὲ προσέτι οὗτοι ἀξιοῦντες τοὺς ποιητὰς τῆς ἑαυτῶν οἰκειότητος καὶ συνομιλίας, εἰ καὶ οὐχὶ ἄνευ τινὸς ἰδιοτελείας. Ὡς πρῶτοι ἔπλασαν τὴν cohors praetoria, ἵνα ἐπαυξήσωσι τὴν λάμψιν τῆς μεγίστης ἀρχῆς πρὸ τῶν ὑπηκόων λαῶν, οὕτω σφόδρα ἐσπούδαζον τοὺς ψάλτας τῶν ἑαυτῶν μεγαλουργημάτων νὰ θεραπεύωσι ἐκ παντὸς τρόπου, πιθανῶς δὲ καὶ νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν κάθαρσιν καὶ τὸν καλλωπισμὸν τοῦ φραστικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος. Ὁ Γέλλιος τοὐλάχιστον μαρτυρεῖ (N. A. 2, 20, 5) ὅτι «ὁ Σκιπίων ἐκ πάντων τῶν συγχρόνων μετεχειρίζετο χαρακτῆρα λόγου καθαρώτατον». Οἱ Scribae, * οἷς μέχρι τοῦδε ἦτο δεδομένος τόπος πρὸς σύνοδον ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου, ἔνθα ᾤκουν οἱ Πληβεῖοι, ἐξαχθέντες ἐκ τῶν φωλεῶν αὐτῶν ἡλιάσθησαν ἐν τῇ λάμψει τῶν στρατηγῶν. Τὸν Ἔννιον ὁ μὲν Κάτων ἤγαγεν εἰς Ῥώμην, ὁ δὲ Μ. Φούλβιος Νοβιλίωρ παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τοὺς Αἰτωλοὺς στρατείαν. Καὶ ἄλλοι δὲ ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τοῦτο, καὶ δὴ ἀπὸ Σκιπίωνος τοῦ νεωτέρου ἔθος ἐγένετο τοῖς στρατηγοῖς νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ αὐτῶν καὶ ποιητάς. Τὰ ἐντεῦθεν ἐπακολουθήματα ἦσαν ἀναπόφευκτα. Παρὰ Τερεντίῳ δὲ μάλιστα καταφαίνεται ἡ ἐπὶ τὴν γλῶσσαν ῥοπὴ τῶν περὶ τοὺς Σκιπίωνας. Ὁ λόγος τοῦ ποιητοῦ τούτου εἶναι ἀκραιφνέστερος καὶ καθαρώτερος, σαφέστερος καὶ μᾶλλον ἀπεκριβωμένος ** ἢ ὁ τοῦ Πλαύτου. Ἀλλ' ὁπόσον

* Οὕτως ἐκαλοῦντο κατ' ἀρχὰς οἱ ποιηταί, πρβλ. Φῆστον 333: scribas proprio nomine antiqui et librarios et poetas vocabant. Σ. Μ.

** Δια τὰς ἀρετὰς ταύτας τοῦ λόγου οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Τερεντίου διεθρύλουν, ὅτι ἐν τῇ

ὀλίγον ἐξετιμῶντο ἔτι τότε αἱ ἀρεταὶ αὗται, ἀποδεικνύουσιν αἱ δυσμενεῖς τῶν συγχρόνων κρίσεις καλούντων τὸν λόγον αὐτοῦ oratio tenuis (ἰσχνὸν) καὶ τὸν γραφικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα παραβαλλόμενον πρὸς τὸν τοῦ Καικιλίου scriptura levis (ἄτονον καὶ ψυχρόν). Ἀπὸ τοῦ Τερεντίου ἤρξατο καὶ ἡ *ῥητορικὴ* μᾶλλον νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν ποίησιν, μεγίστην δὲ μετ' οὐ πολὺ κτησαμένη δύναμιν ἐπεξετάθη βαθμηδὸν ἐπὶ πάντα τὰ εἴδη τῆς γραμματείας. Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς δευτέρας π. Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες ἐγένοντο ἐν Ῥώμῃ αἴτιοι τηλικαύτης κινήσεως καὶ ἀνακαινίσεως, ὥστε πᾶς ἀνταγωνισμὸς τῶν εὖ φρονούντων καὶ φιλοπατρίδων ἀνδρῶν ἀπέβη ἀλυσιτελής. Οἱ Ἐπικούρειοι Ἀλκαῖος καὶ Φιλίσκος οἱ τῷ 173 ἐξορισθέντες, ἀλλὰ μάλιστα ὁ γραμματικὸς Κράτης ὁ Μαλλώτης, προσέτι δὲ ὁ ἱστοριογράφος Πολύβιος μετὰ τῶν λοιπῶν πολυαρίθμων Ἀχαιῶν τῶν ἐπὶ μακρὸν ὡς ὁμήρων ἐν Ῥώμῃ κρατηθέντων, τέλος δὲ ἡ τῶν Ἀθηναίων πρεσβεία ἡγουμένου τοῦ Ἀκαδημεικοῦ Καρνεάδου ἔσχον ἐπὶ τὴν ῥωμαϊκὴν νεολαίαν τοσαύτην ῥοπήν, ὥστε τοῦ λοιποῦ γραμματικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σπουδαὶ ἐγένοντο ἀναπόσπαστοι ἀπὸ τῆς τοῦ Ῥωμαίου ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως. Ἐπέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τὰς σπουδὰς ταύτας *ὡσανεὶ ἐπιθυμοῦντες πολυχρόνιον νὰ πληρώσωσι δίψαν* (Κικ. de sen. 8, 26). Συνηρμόζετο δὲ ὡς ἀληθῶς ἡ ῥητορικὴ πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων κλίσιν τοῦ σαφῶς καὶ εὐκαταλήπτως διανοεῖσθαι καὶ τοῦ μετὰ λογικῆς ἀκριβείας λέγειν. Μετ' ὀλίγον καὶ λατῖνοι ῥητοροδιδάσκαλοι ἵδρυσαν τὰς ἑαυτῶν σχολάς. Καὶ ἤδη παρὰ Πακουβίῳ καὶ Ἀττίῳ φαίνονται σαφέστερον τὰ ἐπακολουθήματα τῶν ῥητορικῶν σπουδῶν. Αἱ ἀντιθέσεις καὶ ὁ παραλληλισμὸς τῶν προτάσεων, αἱ εὐτόρνευτοι καὶ περιεκτικαὶ περίοδοι παρὰ τοῖς ποιηταῖς

συνθέσει τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ ἐβοηθεῖτο ὑπὸ τοῦ Λαιλίου καὶ Σκιπίωνος. Σημειοῦται δὲ ὁ Σουητώνιος (Σελ. 293, ἐκδ. C. Roth), ὅτι αὐτὸς ὁ ποιητὴς συνετέλεσεν εἰς τὴν αὔξησιν του θρύλου τούτου, ἅτε ἀσθενῶς ἀνασκευάσας αὐτὸν ἐν τῷ προλόγῳ τῆς κωμῳδίας τῆς ἐπιγραφομένης *Ἀδελφοὶ* (πρβλ. Κικ. ad Att. 7, 3, 10. Κοΐντιλ. 10, 1, 99) Σ. Μ.

τούτοις ἀντέκειντο σφόδρα πρὸς τὴν ἄλλην τοῦ λόγου ὑφὴν ἐνέχουσαν πολλὴν χυδαιολογίαν.

46. Οἱ μάλιστα ἐκ τῆς περὶ τὴν ρητορικὴν μελέτης ὠφεληθέντες ἦσαν οἱ ῥήτορες Ἡ τέχνη ἡ ἐν Συγκλήτῳ καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν δικαστηρίοις πειθοῦς δημιουργὸς ἀνέκαθεν ἤδη ἐκαλλιεργήθη καὶ εἶναι λίαν ἀξιοσημείωτον, ὅτι τὸ πρῶτον ὑπὸ Ρωμαίου συγγραφέως δημοσιευθὲν πεζὸν ἔργον εἶναι λόγος τις τοῦ τυφλοῦ τιμητοῦ Ἀππίου Κλαυδίου. Νῦν δὲ ἐπιστάντος τοῦ καιροῦ νὰ διδαχθῶσι τὴν ἔντεχνον τοῦ λόγου κατασκευήν, ἐπελάβοντο αὐτοῦ προθύμως, ἐλπίζοντες ὅτι οὕτω μείζονα θὰ κατορθῶσι καὶ πιθανώτεροι θὰ γίνωνται. Πάντων εὐφυέστατοι περὶ τοὺς λόγους ἦσαν ὁ *Μ. Ἀντώνιος* καὶ ὁ *Λ. Λικίνιος Κράσσος,* εἰς ὧν καὶ μόνων τὸ στόμα ἠξίωσεν ὁ Κικέρων ἐν τῷ de oratore συγγράμματι νὰ ἐμβάλῃ τὰς περὶ τῆς ρητορικῆς γνώμας αὐτοῦ καὶ σκέψεις. Οὗτοι κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ (de orat. 1, 26, 118) ἀπείχοντο μάλιστα τῆς πλημμελοῦς τοῦ ἀγοραίου ὄχλου λαλιᾶς (barbaries forensis) καὶ ἐπετήδευον ὀρθοέπειαν. Ἀλλ' ὅτι τοῦτο κατώρθωσαν μάλιστα μελετῶντες περὶ τὴν ρητορικὴν καὶ ἀσκούμενοι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς σχολῆς, ἀποδεικνύουσιν οὐ μόνον τῶν λόγων αὐτῶν τὰ λείψανα, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Κράσσου τοὐλάχιστον ἑξάμετρός τις τοῦ Λουκιλίου (frag. inc. XXXIII): Crassum habeo generum, ne rhetoricotoros tu sis, καὶ λέγων ὁ αὐτὸς ποιητής: Crassi pater huius panaethi (splendidi) νοεῖ πιθανῶς τὸν αὐτὸν ῥήτορα. Καὶ ἀπὸ τοῦ Λικινίου Κράσσου νομίζεται, ὅτι ἄρχεται ἡ ἐπιμέλεια τοῦ κάλλους τῆς ρητορικῆς μορφῆς. Ἡ λέξις αὐτοῦ ἦτο σαφής, ἐκλεκτή, χαρίεσσα καὶ εὐτράπελος. Ἠγάπα προσέτι τὴν βραχυλογίαν καὶ τῶν περιόδων τὸ εὐπερίγραφον. Τοῦ παραλληλισμοῦ τῶν προτάσεων, λίαν ἐπικουροῦντος εἰς τὴν τοῦ λόγου σαφήνειαν, ἐποιεῖτο πυκνοτάτην χρῆσιν. Τοὐναντίον δὲ ὁ Μ. Ἀντώνιος ὢν μαθητὴς διάθερμος μεγάλου διδασκάλου, τοῦ Κάτωνος, ἐπετήδευε μᾶλλον λέξιν ἀπερίεργον καὶ ἄπλαστον. Ἀλλ' ἐγίνωσκε τὰ κῶλα τῶν προτάσεων,

ὡς δεξιὸς στρατηγὸς τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας, προσηκόντως νὰ καταχωρίζῃ, ὥστε αἱ περίοδοι ἦσαν ὅμοιαι πρὸς στρατιὰν καλῶς ὡς εἰς μάχην παρατεταγμένην. Πάντων μέγιστον καὶ σπουδαιότατον ἐνόμιζεν οὐχὶ τὸ κάλλος, ἀλλὰ τὴν ὠφέλειαν τὴν πρακτικήν. Καὶ ὁ Σαλλούστιος ἐβάδισε πολλαχῶς ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Κάτωνος, ἐπιζητῶν μετ' ἐπιμελείας τύπους ἀρχαϊκούς [35]. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ῥήτορος Ὁρτησίου ἤρξατο νὰ ἐπιπολάζῃ ὁ ὀγκηρὸς χαρακτὴρ τῆς ἀσιανῆς ῥητορείας.

47. Παρὰ ***Κικέρωνι*** πρώτῳ συνεζεύχθησαν ἡ κομψότης καὶ χάρις τῆς ἑλληνικῆς μορφῆς πρὸς τὴν σεμνότητα καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ῥωμαίου. Πρῶτος οὗτος ἐποίησε τὴν ῥωμαϊκὴν γλῶσσαν, οἵα προώριστο νὰ γίνῃ, ἡ προξενήτρια οὕτως εἰπεῖν τῆς κλασσικῆς παιδείας καὶ ἁπάσης καθ' ὅλου τῆς ἀρχαίας μούσης καὶ ἡμερώσεως εἰς τοὺς πρὸς ἄρκτον βαρβάρους λαούς. Δικαίως δὲ λέγει ὁ Οὐελήιος Πάτερκλος (I, 17, 3): «Ἀλλὰ τὴν ῥητορικὴν δύναμιν καὶ τὸ κάλλος τοῦ πεζοῦ λόγου, ἄς μοι ἐπιτρέψωσι νὰ εἴπω τοῦτο ὁ Κράσσος καὶ ὁ Σκιπίων καὶ ὁ Λαίλιος καὶ οἱ Γράγχοι καὶ ὁ Φάννιος καὶ ὁ Σερούιος Γάλβας, οὕτω τέλεια ἀπειργάσατο ἐξ ἀρχῆς ὁ Κικέρων, ὥστε πρὸ αὐτοῦ ἡδονὴν μὲν ἐμποιοῦσιν ὀλίγιστοι συγγραφεῖς, θαυμασμὸν δ' ὅμως οὐδείς». Καὶ ὁ Τάκιτος ἀποφαίνεται ἐν τῷ περὶ τῶν ῥητόρων διαλόγῳ (κεφ. 18): «Σὺν τῷ χρόνῳ μεταβάλλονται καὶ οἱ τύποι καὶ χαρακτῆρες τοῦ λόγου· οὕτω τοῦ μὲν παλαιοῦ Κάτωνος μεστότερος καὶ ἁδρότερος εἶναι ὁ Γ. Γράγχος, τοῦ δὲ Γράγχου γλαφυρώτερος καὶ ἀνθηρότερος ὁ Κράσσος, ἑκατέρων δὲ εὐκρινέστερος καὶ ἁβρότερος καὶ μεγαληγορώτερος ὁ Κικέρων». Ὁ καθ' Ἕλληνας *δεινὸς λέγειν* ἦτο, ὡς ἀνὴρ Ῥωμαῖος, ὁ Κικέρων. Εἴ περ τις καὶ ἄλλος, ἦτο κύριος τῆς γλώσσης.

Πρὸς τοὺς περὶ τὴν γλῶσσαν ἀγῶνας καὶ μόχθους τοῦ Κικέρωνος ἀνεφάνησαν βεβαίως ἀντίπαλοι· ἄλλοι ἄλλοθεν ἐπειρῶντο νὰ ἐναντιῶνται πρὸς αὐτόν. Οἱ μὲν ῥωμαῖοι ἀττικισταὶ ἡγουμένου τοῦ Λικινίου Κάλβου ἀντεπεξήρχοντο δριμέως ἐπικρίνοντες

τὸν λόγον αὐτοῦ (Κοϊντιλ. XII, 10, 12), ἄνδρες δὲ ἐμφορούμενοι ἐθνικῆς ὑπερηφανίας καὶ φρονήματος ἀκάμπτου, ἀντέπραττον καὶ ἐσεμνύνοντο λαλοῦντες ὡς οἷόν τε μάλιστα inusitate καὶ inquinate, ἐπειδὴ τὸ ὀρθῶς λέγειν ἐνόμιζον ἰσοδύναμον πρὸς τὸ ἀήθως λέγειν. Εἰ καὶ ἡ διόρθωσις καὶ ὁ καλλωπισμὸς τῆς γλώσσης προώδευεν ἤδη ἀκάθεκτος, πολλοὶ ὅμως ἦσαν ἔτι οἱ ζηλωταὶ οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τὸν ἑλληνίζοντα, ἤγουν τὸν εὔστροφον καὶ κομψὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου, ἀλλὰ προαιρούμενοι παντάπασι τὸν παλαιὸν ρωμαϊκόν. Ἀλλὰ πᾶσα ἀντίπραξις ἦτο φυσικῷ τῷ λόγῳ ματαία. Καὶ ὁ Κικέρων δὲ πάλιν εἶχεν οὐχὶ ὀλίγους θαυμαστὰς καὶ ἐπιθυμητάς. Τὴν περιφανεστάτην ἀπόδειξιν παρέσχεν ὁ Καῖσαρ, ὅστις προσφωνῶν αὐτῷ τὸ *περὶ ἀναλογίας* σύγγραμμα αὐτοῦ γράφει: « Ἀνεκάλυψας πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς ρητορείας καὶ πρῶτος αὐτοὺς μετεχειρίσθης. Διὸ πολλοῦ μὲν ἄξιος ἐγένεσο περὶ τὸν δῆμον τῶν Ρωμαίων, τιμᾷς δὲ τὴν πατρίδα. Ἔλαβες δόξαν καλλίστην καὶ κατήγαγες θρίαμβον κρείττονα τοῦ τῶν μεγίστων στρατηγῶν· διότι κρεῖττον εἶναι τὸ ἐκτείνειν τὰ ὅρια τῆς διανοίας μᾶλλον ἢ τῆς ἀρχῆς ».

48. Πάντως μετὰ τοῦ Κικέρωνος τοῦ parens facundiae Latinarumque litterarum (Πλιν. Φ. Ἱστ. VII, 30) ὁ ρητορικὸς καὶ φιλοσοφικὸς πεζὸς λόγος ἐπήρθη εἰς τὸν κολοφῶνα. Οὐδεὶς οὔτε πρότερον οὔτε ὕστερον δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς αὐτὸν οὔτε κατὰ τὴν σαφήνειαν καὶ εὐαρμοστίαν τῆς φράσεως οὔτε κατὰ τὴν ἀνθηρότητα τοῦ λόγου οὔτε κατὰ τὴν ἁρμονίαν καὶ εὐρυθμίαν οὔτε κατὰ τὴν συμμετρίαν τῶν προτάσεων καὶ κώλων. Κίνδυνός τις βεβαίως ἐκ τούτου ὑπῆρχε. Εὐχερῶς ὁ ρήτωρ παραγόμενος, ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ σφόδρα τῇ ἑαυτοῦ ρητορικῇ δεινότητι καὶ ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενος νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι θὰ ἐπικουρήσῃ εἰς τὴν νίκην κακῆς τινος ὑποθέσεως καὶ θὰ ἐξαπατήσῃ τὸν δῆμον· καὶ τῷ ὄντι ὁ Κικέρων οὐχὶ σπανίως κατέστη εἰς τὸν κίνδυνον τοῦτον. Ἅμα μὲν ὁ σάλος καὶ ἡ ἀστάθεια τοῦ ἀνδρὸς ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι, ἅμα δὲ τὸ ρητορικὸν

ὕφος ἔφθειραν αὐτοῦ τὸ ἦθος. Ὅπερ ποτέ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν τριῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ἐφοβήθη ὁ Κάτων, μὴ οἱ νέοι τὴν ἐπὶ τῷ λέγειν ἀγαπήσωσι δόξαν μᾶλλον τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ στρατειῶν καὶ μὴ ἕνεκα τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης διαλεκτικῆς οὐχὶ εὐμάθητος καταστῇ ἡ ἀλήθεια (Πλουτ. Κάτων 22. Πλιν. Φυσ. Ἱστορ. VII, 31, 11), τοῦτο ἐπετελέσθη νῦν ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς παιδεύσεως.

49. Μέχρι μὲν τοῦδε διετρίψαμεν περὶ τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα τὰ συντελέσαντα κυρίως εἰς τὴν διόρθωσιν καὶ ἀπολέπτυνσιν τοῦ λατινισμοῦ, νῦν δὲ μνημονευτέα καὶ ἐκεῖνα, ἐν οἷς γίνεται ἰδίᾳ καταφανὴς ἡ συνάφεια αὐτοῦ πρὸς τὴν ἡμέρωσιν. Διὰ τῶν τρόπων καὶ μάλιστα διὰ τῶν παρὰ Κικέρωνι [36]) *μεταφορῶν* δυνάμεθα νὰ διίδωμεν σαφῶς τὸν βίον καὶ τὰ ἤθη τῶν χρόνων ἐκείνων. Παρὰ τὰς παλαιὰς καὶ προσφιλεῖς εἰκόνας τὰς ἐκ τῆς γεωργίας, τοῦ πολέμου καὶ τοῦ δικαίου ἀνεφάνησαν νῦν νέαι. Ἐπεκράτησαν οἱ τεχνικοὶ ὅροι τῶν ἱπποδρομιῶν καὶ τῶν μονομαχικῶν ἀγώνων. μεταφοραὶ ἀπὸ τοῦ θεάτρου, τῆς ἰατρικῆς καὶ καθ' ὅλου ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐγένοντο εὔχρηστοι καὶ ὑπαινιγμοὶ εἰς ἔργα τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ὁμήρου συχνότατοι.

Διὰ τῆς μελέτης, διὰ τῆς μεταφράσεως καὶ ἑρμηνείας φιλοσοφικῶν συγγραφῶν καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν τῶν Ἑλλήνων ἔργων ἡ γλῶσσα ἐπλουτίσθη διὰ πλείστων *νέων ὅρων, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀφῃρημένων* σφόδρα ηὐξήθη καὶ ἀνεφάνησαν *γενικαὶ ἔννοιαι* ὧν ἡ ἔλλειψις κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ὑπῆρξεν ἐπαισθητή. Ἀλλ' ἡ πρόοδος αὕτη ἐπετελέσθη βαθμηδόν. Ἡ λέξις συγγνώμη περιεφράζετο εἰσέτι διὰ τοῦ ignoscendi ratio (Κικ. Rosc. Am. 1, 3). Πρὸς ἑρμηνείαν τῆς λέξεως *ὄν* ὁ Σενέκας ἠπόρει εἰσέτι ὀνόματος· «τὸ ὄν, λέγει (ἐπιστ. 58, 6), ἑρμηνεύω «quod est», ἀναγκάζομαι ἀντὶ τοῦ ὀνόματος ν' ἀντικαταστήσω τὸ ῥῆμα»· βραδύτερον δὲ κατὰ μίμησιν τῆς ἑλληνικῆς ἐσχηματίσθησαν αἱ λέξεις essentia (οὐσία) καὶ ens.

50. Ἐν πᾶσι μὲν τοῖς ἐπιτηδεύμασι τοῦ καθ' ἡμέραν βίου ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν *ξενικῶν λέξεων*, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς διανοητικοῖς Ἂν καὶ τοῦ Κικέρωνος οἱ ἀγῶνες καὶ μόχθοι πρὸς δημιουργίαν ὅρων φιλοσοφικῶν ἀπέβησαν οὐχὶ ἄκαρποι, σφόδρα δὲ καὶ παρ' ἄλλων ὑπεστηρίζετο ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ τοῦ νὰ ἐκλατινίζῃ τὰ ἑλληνικὰ τεχνικὰ ὀνόματα, [87]) κανὼν ὅμως καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρξεν ὁ ἁπλοῦς δανεισμός. Αὐτὸς ὁ Λουκρήτιος, εὐφυὴς ποιητής, ἐπιτυχῶς λύσας τὸ μέγα πρόβλημα τοῦ νὰ ὑποτυπώσῃ ἐντείνων εἰς στίχους σύστημα φιλοσοφικόν, ὡμολόγησεν (I, 136 ἑ.): «Οὐδόλως λανθάνει με, ὅτι εἶναι δυσχερὲς τῶν Ἑλλήνων τὰ ἐπινοήματα τὰ σκοτεινὰ νὰ διασαφηνίσω διὰ στίχων λατινικῶν, ἄλλως τε καὶ ἀφ' οὗ διὰ τὴν ἔνδειαν τῆς γλώσσης καὶ τὴν καινότητα τῶν πραγμτων δέον πολλὰ διὰ καινῶν νὰ παρασταθῶσι ὀνομάτων,» καὶ (III, 259 ἑ): «Ἐπιθυμῶν νὰ ἑρμηνεύσω κωλύομαι ὑπὸ τῆς ἐνδείας τῆς μητρικῆς γλώσσης».

Καὶ ἄλλοι πολλοὶ τὰ αὐτὰ ἐπιχειρήσαντες, ὡς ὁ Λουκρήτιος, τὰ αὐτὰ ἔπαθον. Διὸ ὁ ἀριθμὸς τῶν ξενικῶν λέξεων ηὐξήθη ἱκανῶς ἐν τῇ γραμματείᾳ, οἱ δὲ Ρωμαῖοι συγγραφεῖς ἀεὶ μᾶλλον εἰθίζοντο νὰ θεωρῶσι τὴν ἑλληνικὴν ἐπιτηδείαν πρὸς καλλωπισμὸν τοῦ λόγου, ὡς οἱ Γερμανοὶ τὴν Γαλλικὴν ἰδίᾳ ἐπὶ Λουδοδοβίκου τοῦ 14ου. Ἀλλ' ὅμως παρὰ μὲν τοῖς Γερμανοῖς ἡ ποίησις ἀπείχετο σφόδρα ἀλλοτρίων προσθηκῶν, παρὰ δὲ τοῖς Ρωμαίοις ἐπεζήτει αὐτὰς ἐπιμελῶς. Πάντες μὲν σήμερον ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ποίησις οὖσα ἐκδήλωσις τῶν ἐνδιαθέτων τοῦ ἀνθρώπου αἰσθημάτων καὶ τῶν ἰσχυρῶν τῆς καρδίας κινήσεων καὶ ἐξεγέρσεων, ὀφείλει νὰ εἶναι καὶ ἐθνική, οἱ δὲ Ρωμαῖοι οὐδὲν τοιοῦτον ἐφρόνουν, ἀλλὰ περὶ ἓν μάλιστα ἐσπούδαζον, ὅπως τέρπωσι τὸ οὖς τοῦ ἀκροατοῦ διὰ τοῦ ἡδέος ἤχου τῶν λέξεων καὶ τῆς χαριέσσης μορφῆς: Non satis est esse pulchra poemata, dulcia sunto.

51. Τῆς λεπτοτέρας τῶν ἠθῶν ἡμερώσεως τεκμήριον ἦτο καὶ τὸ ὅτι ἐπεχείρουν ἐπιμελῶς νὰ συγκαλύπτωσι τὰ φυσικὰ

πράγματα ἢ ὅλως ν' ἀποφεύγωσι τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν. Ἵνα λεπτότερον ἐκφράζωνται, ἀπείχοντο ἐν πρώτοις τῶν κυρίως ῥυπαρῶν λέξεων μεταχειριζόμενοι ἄλλας ἁγνάς. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ταύτας συνήπτοντο διὰ τῆς συχνοτέρας χρήσεως δυσάρεστοι παραστάσεις, ὥστε δυσφημούμεναι καὶ αὐταὶ ἐξέπιπτον ἐκ τῆς χρήσεως τῶν λογίων. Καὶ νῦν ὀνόματα οἷον anus, cunnus, mentula, penis, ἃ πρόσθεν ἀνενδοιάστως μετεχειρίζοντο ἐν τῇ γραμματείᾳ, ἐξεβλήθησαν ἐκ τοῦ γραπτοῦ λόγου τῶν χαριεστέρων καὶ ἐνίοτε μόνον ὑπὸ σατιρικοῦ τινος ἐξεζητοῦντο μηδαμῶς ὀκνοῦντος νὰ ἀνασκάπτῃ τὸν βόρβορον, ὅπως ἀποκαλύπτῃ τὰς συγχρόνους κακίας: Ὁ Κικέρων γράφει πρὸς τὸν Παῖτον (ad famil. IX, 22): «Ἐγὼ τηρῶ καὶ θὰ τηρῶ—διότι οὕτως εἰθίσθην—τὴν αἰδημοσύνην τοῦ Πλάτωνος. Ἔγραψα λοιπὸν πρὸς σὲ διὰ λέξεων συγκεκαλυμμένων, ὅπερ οἱ Στωϊκοὶ λέγουσιν ἀπροκαλύπτως. Ἀλλ' ἐκεῖνοι λέγουσιν ὅτι πρέπει καὶ οἱ crepitus νὰ εἶναι ἐλεύθεροι ἐξ ἴσου καὶ αἱ ἐρυγαὶ» καὶ ὁμοίως ἀποφαίνεται de orat. III 164: «Φευκτέα πᾶσα αἰσχρολογία...... δὲν θέλω νὰ λέγηται, ὅτι διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀφρικανοῦ castrata est res publica οὐδὲ νὰ καλεῖται ὁ Γλαυκίας stercus curiae» Ἐγίνωσκον τὰ βδελυρά, ἀλλὰ φυλαττόμενοι νὰ εἴπωσιν αὐτὰ διὰ τῆς κυρίας λέξεως, ὠνόμαζον εὐτρεπέστερον ὑποκοριζόμενοι [38]).

Τοὐναντίον δὲ συνέβη εὐγενεῖς λέξεις ἔχουσαι ἐννοίας ἀθῴας καὶ ἀπονήρους νὰ προσλάβωσιν εἰρωνικὴν σημασίαν καὶ καταπεσοῦσαι νὰ γίνωσι δηλωτικαὶ καταφρονήσεως. Ὄντως δὲ ὁ δεκαετὴς πόλεμος καὶ οἱ δόλοι καὶ αἱ ἐπιβουλαὶ τῶν μηνυτῶν (delatores) ἔφθειραν τοῦ δήμου τὸ ἦθος. Ἡ παιδικὴ ἀφέλεια, τὸ αὔταρκες καὶ εὔηθες τοῦ ἐγγύτερον πρὸς τὴν φύσιν ζῶντος λαοῦ καταγελασθέντα ἠφανίσθησαν. Οὕτως δ' εἰθίσθησαν πρὸς τὰ κακὰ καὶ φαῦλα, ὥστε ἀβουλήτως ἐξέφραζον αὐτὰ προσποιοῦντες εἰς λέξεις ἀκάκους κακὴν σημασίαν. Ὁ Θουκυδίδης μνημονεύων τῆς ἐπὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ῥοπῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου λέγει (III, 82, 4): «Καὶ τὴν εἰωθυῖαν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων

εἰς τὰ ἔργα ἀντήλλαξαν τῇ δικαιώσει. Τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος ἀνδρεία φιλέταιρος ἐνομίσθη, μέλλησις δὲ προμηθὴς δειλία εὐπρεπής, τὸ δὲ σῶφρον τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν ἐπὶ πᾶν ἀργόν· τὸ δ' ἐμπλήκτως ὀξὺ ἀνδρὸς μοίρᾳ προσετέθη, ἀσφαλείᾳ δὲ τὸ ἐπιβουλεύσασθαι ἀποτροπῆς πρόφασις εὔλογος». Παραπλήσια καὶ ὁ Σαλλούστιος ἀπεφήνατο περὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, ἐμβάλλων εἰς τὸ στόμα Κάτωνος τοῦ νεωτέρου, προαποδεδειγμένου δημάρχου, τάδε (Κατιλ. 52, 11): «Τούτων οὕτως ἐχόντων τολμᾷ τις νά μοι προφέρῃ τὰς λέξεις *πρᾳότητα* καὶ *οἶκτον!* Πρὸ πολλοῦ ἡμεῖς ἀπωλέσαμεν, νομίζω, τὰ ἀληθινὰ τῶν πραγμάτων ὀνόματα. Διότι τὸ μὲν ἀφειδεῖν τῶν ἀλλοτρίων ἀγαθῶν καλεῖται ἐλευθεριότης, ἡ δὲ περὶ τὰ κακὰ τόλμη ἀνδρεία, οὗ ἕνεκα ἡ πόλις ἵσταται ἐπὶ ξηροῦ ἀκμῆς». Ταυτὰ ποιεῖ λέγοντα καὶ τὸν Λικίνιον Μάκρον (ἱστορ. ἀποσπ. III, 82, 13. ἐκδ. Kriz): «Παραινῶ ὑμῖν νὰ προσέχητε τὸν νοῦν μηδὲ μεταβάλλοντες ὑπὸ ῥᾳθυμίας τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων τὴν εἰρήνην νὰ καλῆτε δουλείαν».

52. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Αὐγούστου ἤρξατο νέα περίοδος τῆς ρωμαϊκῆς γραμματείας· τότε ἡ ποίησις ἤρθη εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης. Ἡ Ῥώμη ἀνεζωπυρήθη ἐν τῇ ἠπίᾳ τῆς εἰρήνης πνοῇ καὶ αἱ ἀκτῖνες αἱ ἐκπεμπόμεναι ἐκ τοῦ ἡλίου τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος ἐθέρμαναν καὶ ἀνέψξαν τὰς καρδίας. Ἐπῆλθεν ᾀσμάτων ἔαρ, οἷον δὲν εἶδεν εἰσέτι τὸ Λάτιον· ὁ οἶνος, ἡ γυνὴ καὶ ἡ ᾠδὴ ὑμνήθησαν ὑπὸ φοιβολήπτων ἀοιδῶν. Καὶ τῷ αὐτοκράτορι δὲ σφόδρα διέφερε νὰ διατρίβῃ ὁ δῆμος κατὰ τὸ δυνατὸν περὶ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ὅπως ἀποτρέπηται ἀπὸ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ἔχων λοιπὸν συνεπίκουρον τὸν Μαικήναν, ἐσπούδαζε μὲν νὰ προάγῃ ἰσχυρῶς τὴν ποίησιν προσκαλῶν παρ' ἑαυτὸν τοὺς κρατίστους τῶν συγχρόνων ποιητῶν καὶ ἀξιῶν τῆς ἑαυτοῦ φιλίας, ἐτέλει δὲ μετ' ἐξαιρέτου λαμπρότητος ἀγῶνας καὶ κυρίως παντομίμους, ναυμαχίας κ. ἄ. Ἡ ῥητορεία ἡ μέχρι τοῦδε ἐν τῷ forum θριαμβεύουσα,

ὑπὸ τοῦ νέου πιεζομένη καθεστῶτος περιωρίσθη ἐντὸς τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ ἀκροατηρίου. Ἀλλὰ νῦν μάλιστα νέοι καὶ γέροντες συνέρρεον εἰς τὰς ῥητορικὰς σχολάς, ἵνα μετάσχωσι τῶν ἐν αὐτοῖς γινομένων μελετῶν, αἵτινες ἐκαλοῦντο suasoriae [δηλ. orationes = παραινέσεις] καὶ controversiae (ἀμφισβητήσεις), * διδασκόμενοι πῶς δεδομένον θέμα δύνανται λεπτολογοῦντες καὶ σοφιστευόμενοι νὰ πραγματεύωνται in umtramque partem. Δῆλον δὲ ὅτι ἐντεῦθεν ὠφελήθη καὶ ἡ ποίησις «Ἡ ἀσφαλὴς ἐκείνη τέχνη τῆς συνθέσεως καὶ τῆς παραστάσεως, ἡ ἔξοχος πλαστικότης τοῦ λόγου καὶ καθ' ὅλου τῆς μορφῆς ἡ ἐντέλεια ἥτις καὶ εἰς μέτρια κατ' οὐσίαν ἔργα δύναται νὰ προσδώσῃ τὸν τύπον τὸν κλασσικόν, ἐκεῖθεν πηγάζει, ἐκ τῶν ῥητορικῶν δηλαδὴ σχολῶν, εἰς ἃς ἐφοίτων πάντες οἱ ποιηταί» (Ribbeck—Σακελλαροπ. ἔνθ' ἀνωτ. Ἱστορ. Ρωμ. ποιησ. 2, 14). Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ τοιαῦτα *ῥητορικὰ μηχανήματα* προσήκουσι τῷ καταλογάδην μᾶλλον ἢ τῷ ποιητικῷ λόγῳ, ἀναγινώσκοντες τὰ ἄριστα τῆς περιόδου ἐκείνης ἔργα ἐπαισθανόμενα, ὅτι εἶναι μᾶλλον τοῦ νοῦ τοῦ ψυχροῦ δημιουργήματα, καὶ συχνάκις ποθοῦμεν τοῦ αἰσθήματος τὴν θερμὴν πνοὴν τὴν ἐκ τῶν ἀδύτων τῆς καρδίας ἐξορμῶσαν καὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν ὑποστρέφουσαν. Τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην ἐμπεδοῖ ἡ τῶν ῥωμαίων ποιητῶν σπουδὴ πρὸς *ἐπίδειξιν πολυμαθείας*. Κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ποιητῶν, οὓς νῦν ἠρέσκοντο μιμούμενοι, κατέστη συνηθέστατον ν' ἀποκαλύπτωσι πρὸς τὸν μακρόθυμον ἀκροατὴν ἢ ἀναγνώστην τοὺς θησαυροὺς τῶν γνώσεων αὐτῶν. Πόσον εὐαρεστεῖται ὁ Ὀβίδιος καταριθμούμενος ἐν ταῖς μεταμορφώσεσι τὰ ὀνόματα τῶν ποταμῶν πάντων καὶ τῶν ὀρέων, ἅτινα παρελαύνοντος τοῦ Φαέθοντος ἔμελλον νὰ πάθωσιν ἕνεκα τοῦ ἡλιακοῦ καύματος! Ὁ Προπέρτιος ἐν ταῖς ἐλεγείαις κατακλύζει ἡμᾶς δι' ὑπαινιγμῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μυθο-

* Πρβλ. Ribbeck — Σακελλαρόπουλον Ἱστορ. Ρωμ. ποιήσεως τόμ. 2. Σελ. 276, Σημ. Σ. Μ.

λογίαν, ὁ Ὁράτιος ἀσμενίζει καὶ αὐτὸς ἐπιδεικνύμενος διὰ τῆς ἀπαριθμήσεως ὀνομάτων ἑλληνικῶν καὶ ὁ Οὐεργίλιος οὐχὶ σπανίως κόπτει τὸν ἤρεμον ροῦν τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ἐνείρων σοφὰς σκέψεις περὶ τῶν παρόντων πραγμάτων ἢ παρατηρήσεις, οἷον VI, 173: si credere dignum est. Ταῦτα δὲν ἁρμόζουσιν εἰς ποιήματα, διότι ἡ ποίησις, ὡς ὁ Σχίλλερ λέγει ὀρθῶς, ὀφείλει νὰ μὴ βαδίζῃ διὰ τῆς ψυχρᾶς τοῦ νοῦ χώρας μηδὲ νὰ ἔχῃ ἑρμηνεύτριαν ἑαυτῆς τὴν πολυμάθειαν, ἀλλὰ νὰ στοχάζηται τῆς καρδίας, καθάπερ καὶ ἐκ τῆς καρδίας πηγάζει. Προσέτι δὲ ἐν Ῥώμῃ δὲν ἐδίσταζον ἀηδέστατα νὰ καίωσι λιβανωτὸν πρὸ τοῦ κραταιοῦ Καίσαρος, κολακεύοντες καὶ μονονοὺ προσκυνοῦντες αὐτὸν κατὰ τὰ ἔθιμα τῶν ἀνατολικῶν λαῶν.

53. Ἀπηκριβωμένης τυχὼν παιδείας* ὁ Αὔγουστος εἶχεν ὀξεῖαν τὴν αἴσθησιν τοῦ κάλλους τῆς μορφῆς. Ἡ τῆς συγχρόνου λογοτεχνίας λάμψις ἐποίησεν αὐτὸν ἀνεπαίσθητον τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς ἀφελοῦς τραχύτητος τοῦ παλαιοῦ Ῥωμαϊκοῦ λόγου. Ἔψεγε τὸν ἑαυτοῦ πρόγονον, τὸν ὕστερον αὐτοκράτορα Τιβέριον, ὅτι θηρεύει ἀρχαῖα ὀνόματα, τὰς δὲ ἀήθεις καὶ ἀρχαϊκὰς λέξεις ἐκάλει foetores reconditorum verborum (δυσωδίας πεπαλαιωμένων ὀνομάτων Σουητ. Aug. 86), καὶ πλὴν τοῦ Οὐεργιλίου ὅστις διὰ τῆς συχνοτέρας χρήσεως λέξεων καὶ φράσεων ἀρχαϊκῶν ἠθέλησε ἐπιτυχῶς νὰ ὑποτυπώσῃ τὴν σεμνότητα καὶ τὸ ἀξίωμα τὸ ἐμπρέπον τοῖς παλαιοῖς ρωμαϊκοῖς χρόνοις, οὐδείς που τῶν αὐγουστείων ποιητῶν ὑπερέβη τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁρατίου χαραχθέντα περὶ τούτου ὅρια ἐν τῇ ποιητικῇ τέχνῃ (Στιχ. 48 ἑ.). Τοὐναντίον δὲ παντὶ τρόπῳ ἐπεμελήθησαν νὰ ποιήσωσι τὴν γλῶσσαν κατὰ μίμησιν τῶν Ἑλλήνων εὔκαμπτον καὶ εὔστροφον, οὗ ἕνεκα ὁ Τάκιτος (διαλ. κεφ. 36) ποιεῖται λόγον περὶ τῶν calamistri Maecenatis· Οὕτως ἐγένοντο μὲν παραδεκταὶ *συντάξεις ἑλληνικαί*, ὡς gaudet potitus [ῥῆμα δῆλον ὅτι ψυχικοῦ παθήματος συνετάττετο πρὸς μετοχήν, τῆς ἀκραιφνοῦς χρήσεως ἀπαιτούσης ἀπαρέμφατον ἢ πρό-

* Περὶ τῆς παιδείας τοῦ Αὐγούστου παραθλητέος ὁ Σουητώνιος ἐν βίῳ 89. Σ. Μ.

τασιν διὰ τοῦ quod), παλαιαὶ δὲ ρωμαϊκαὶ κατ' ἀναλογίαν τῶν ἑλληνικῶν ἐπεκταθεῖσαι μετηνέχθησαν ἐπὶ συνωνύμους λέξεις. Μάλιστα δ' ἐπέδωκε ἡ ἐξ ἐπιθέτων ἐξαρτωμένη γενικὴ ἀντικειμενική· κατ' ἀναλογίαν π. χ. τοῦ plenus καὶ ἐκ συντάξεων ἑλληνικῶς ὡς *πλούσιός τινος* τὰ ἐπίθετα fecundus, dives κ. ἄ. συνετάχθησαν πρὸς γενικήν. Ὡσαύτως ἐξετάθη σφόδρα ἡ χρῆσις τοῦ ἀπαρεμφάτου μόνου (impellere μετ' ἀπαρεμφ. κατ' ἀναλογίαν τοῦ iubere καὶ συντάξεων ἑλληνικῶν οἷον τοῦ *κελεύειν*). Κατὰ μίμησιν τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν σχήματά τινα ἀπέβησαν συνηθέστατα, οἷον *τὸ ἀπὸ κοινοῦ*, οὗ τοσοῦτον ἐπέδωκεν ἡ χρῆσις, ὥστε παρὰ μὲν τῷ Κατούλλῳ εὕρηται 9κις, παρὰ δὲ τῷ Τιβούλλῳ 23κις, παρὰ δὲ τῷ Προπερτίῳ 57κις, καὶ παρ' Ὁρατίῳ 188κις (Aken, De figurae ἀπὸ κοινοῦ usu apud Catullum, Tibullum, Propertium, Schweriner Progr. 1884, Zeitschr. für Gymnasialw. XXVI, 337. ἑ).*

Ἀλλὰ καὶ *τύποι τῆς ἑλληνικῆς κλίσεως* μάλιστα ἐν οὐσιαστικοῖς εἰσήχθησαν καὶ ἐγένοντο σταθεροί. Ἡ δὲ χρῆσις αὕτη παρὰ μὲν τῷ Ἀττίῳ ἔτι δυσηρέστει καὶ ἐψέγετο, [39]) ἀλλὰ νῦν οὐδὲν ἔτι εἶχε τὸ ἀλλόκοτον. Τὸ πάλαι μὲν αὐτομάτως προσεποίουν εἰς τὰς ξένας λέξεις ἐθνικὴν φυσιογνωμίαν καὶ δὴ καὶ ἐξελατίνιζον τὰς καταλήξεις, νῦν δὲ ἡ ἐναντία παρατηρεῖται τάσις. Ἑλληνικοὺς πτωτικοὺς τύπους ὑπελάμβανον ἁρμονικωτέρους καὶ κομψοτέρους καὶ ἦσαν μάλιστα τῆς γνώμης, ὅτι τοιοῦτοι τύποι ἦσαν πρεπωδέστεροι πρὸς τὸ δίαρμα καὶ τὸν ὄγκον τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Τῶν τύπων τούτων ἀφειδῶς χρῆσιν ποιεῖται ὁ Προπέρτιος, πολλῷ δὲ φειδωλότερος εἶναι ὁ Ὁράτιος. Ἐν μὲν ταῖς σατίραις γράφει Europam καὶ Penelopam, ἐν δὲ ταῖς ᾠδαῖς Euro-

* Σχῆμα *ἀπὸ κοινοῦ* καλεῖται ἡ σύμμετρος ἀναφορὰ μέλους τινὸς τῆς προτάσεως πρὸς δύο ἄλλα· οἷον Εὐριπ. Ἰφιγ. ἐν Ταύροις 498: Φιλότητι γ' ἐσμέν, οὐ κασιγνήτω γένει — φιλότητι γ' ἐσμὲν ⟨κασιγνήτω⟩, οὐ κασιγνήτω γένει, Ὁρατ. ᾠδ. 2, 7, 24: quis udo deproperare apio coronas curatve myrto = quis udo deproperare apio coronas ⟨curat⟩ curatve myrto, αὐτ. 19, ore pedes tetigitque crura. Σ. Μ.

pen καὶ Penelopen. Ἐν τοῖς κυρίοις μάλιστα ὀνόμασι φυλάττεται ὁ τύπος ὁ ἑλληνικός, οὗ ἕνεκα οὐχὶ σπανίως εὕρηνται σχηματισμοὶ τῆς πρώτης κλίσεως εἰς e, es, en καὶ an, τῆς δευτέρας εἰς os καὶ on αἰτιατικαὶ τῆς τρίτης εἰς in, yn καὶ as, γενικαὶ εἰς os καὶ δοτ. πληθυντ. εἰς sin, καὶ ὁ Κηνσωρῖνος λέγει (de die nat. κεφ. 24): «Ἀστὴρ ὃν ὁ μὲν Πλαῦτος Vesperuginem, ὁ δὲ Ἔννιος Vesperam, ὁ δὲ Οὐεργίλιος Hesperon καλεῖ».

54. Τῆς ποιήσεως τὴν ἰσχυρὰν ῥοπὴν δὲν ἦτο ἔτι δυνατὸν νὰ διαφύγῃ ὁ *πεζὸς λόγος,* ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ γίνῃ ὑποχείριος αὐτῆς ἦτο σημεῖον τῆς παρακμῆς αὐτοῦ. Ὁ πεζὸς λόγος ὀφείλει νὰ κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δημώδους φραστικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ποιητικῆς λέξεως καὶ ἴσα κατὰ τὸ δυνατὸν ἀφ' ἑκατέρου ν' ἀπέχῃ· μετακινηθέντος δὲ τοῦ μεθορίου ἐπὶ θἄτερα, δὲν διατηρεῖ ἔτι τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καταπίπτει. Τῷ μὲν παλαιῷ τῶν Ρωμαίων πεζῷ λόγῳ ἦτο ἄφθονος εἰσέτι ἰλὺς προσκεκολλημένη, ὁ δὲ ἀργυροῦς λατινισμὸς κατέπεσεν εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον. Ὑποκύπτων εἰς τὴν ῥοπὴν τοῦ Οὐεργιλίου ἐπεζήτησε πρωτοτυπίαν ἐν τῷ ποιητικῷ τῆς λέξεως χρωματισμῷ. Ὁ Τάκιτος (διαλ. κεφ. 20) ὁμολογεῖ, ὅτι «νῦν ἀπαιτοῦσι παρὰ τοῦ ῥήτορος καὶ ποιητικὸν κόσμον» καὶ ὁ Κοϊντιλιανὸς (VIII, προοίμ. 25) συμπληροῖ τὴν ὁμολογίαν ἀναπτύσσων εὐρύτερον: «παρὰ πάντων τῶν φαυλοτάτων ποιητῶν δανειζόμεθα σχήματα καὶ μεταφοράς». Ὅλως δ' εἰπεῖν ὑπερμαχοῦσι τῆς ἀρχῆς: «ἡ ἱστορία εἶναι οἱονεὶ ποίημα ἐν πεζῷ λόγῳ» (Historia quasi carmen solutum. Κοϊντιλ. X, 1, 31). Ἀλλ' αἱ τότε προσφιλέσταται ῥητορικαὶ μελέται «ζηλοῦσαι τὰ *κομψά,* ἀθετοῦσι τὰ ἀναγκαῖα» (Σεν. Controv. 9 praef. 2). Ἐὰν αἱ περίοδοι τοῦ λόγου τῶν ἀρχαίων ὡμοίαζον πρὸς ναοὺς πεποιημένους *ἐξ ἀξέστων λατομημάτων* καὶ *ἀκανονίστων πλίνθων,* αἱ τῆς ἐποχῆς ταύτης δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς κτίρια μαρμάρῳ στίλβοντα καὶ χρυσῷ ἀπαστράπτοντα: qui marmore nitent et auro radiantur (Τακιτ. ἔνθ' ἀνωτ.) [40].

Ὁ πεζὸς τῶν Γερμανῶν λόγος ὑπὸ ποιητῶν μάλιστα ἐφιλο-

τεχνήθη καὶ ἐμορφώθη, ἀλλ' ὑπὸ τοιούτων οἵτινες ἦσαν ἅμα πρότυπα πεζογραφίας· ἴσως δὲ ὁ Λέσσιγγ τοὐλάχιστον καὶ ὁ Γκαῖτε, ἐκεῖνος μὲν ὡς κεκτημένος νοῦν κριτικὸν καὶ μᾶλλον πεζόν, οὗτος δὲ ὡς θετικώτερον ἀντιλαμβανόμενος τῶν πραγμάτων, εἶχον ἔμφυτον δεξιότητα ἰδίᾳ πρὸς τὸν πεζὸν λόγον καὶ διὰ τοῦτο σφόδρα, ὡς εἰκός, ηὐδοκίμησαν ἐν αὐτῷ. Ἀλλ' ὁ ἰσχυριζόμενος ὅτι δέον νὰ εἶναί τις ποιητής, ὅπως καλῶς πεζογραφῇ, παρανοεῖ τὴν φύσιν τοῦ πεζοῦ λόγου, ὡς οἱ συγγραφεῖς τοῦ ἀργυροῦ λατινισμοῦ. Ἀλλ' ὅμως οὗτοι ἦσαν τέκνα τῶν ἑαυτῶν χρόνων, θέλοντες νὰ ἀρέσκωσι διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ὤφειλον νὰ προσαρμόττωνται πρὸς τὸ σύγχρονον πνεῦμα.

55. Οἱ τότε Ρωμαῖοι ἐξώκειλαν εἰς χλιδὴν καὶ ἀκολασίαν. Μετὰ τῶν κακῶν ἠθῶν εἰσέδυσαν καὶ *κακαὶ λέξεις* εἰς τὴν γλῶσσαν. «Τότε πρῶτον, λέγει ὁ Τάκιτος (ann. VI. 1), αἱ πρὶν ἄγνωστοι λέξεις sellarii καὶ psintriae ἐπενοήθησαν ἐκ τῆς αἰσχρότητος τοῦ τόπου καὶ τῆς πολλαπλῆς ἀσελγείας». Ἐπὶ μὲν τοῦ Κικέρωνος ἐζήτουν νὰ συγκαλύπτωσι τὰ ῥυπαρά, νῦν δὲ ἐτόλμων εἰς λέξεις χρηστὰς καὶ ἀπονήρους αἰσχρὰς καὶ πονηρὰς νὰ ὑποβάλλωσι σημασίας. Ἀναμφιβόλως ὁ Σαλλούστιος τὰς φράσεις ductare exercitus καὶ patrare bellum, μετεχειρίσατο ἄνευ οὐδεμιᾶς κακῆς σημασίας, ἀλλ' ἐπὶ Κοϊντιλιανοῦ ἡ ἀγνότης καὶ αἰδημοσύνη οὕτως ἠτιμάσθη, ὥστε ἐν ταῖς φράσεσι ταύταις νὰ ὑπονοῶσί τι ἄναγνον καὶ ἄσεμνον. Οὕτω λοιπὸν λέξεις ἐξ ἁγνῶν ἐγένοντο ἄναγνοι, ἐπειδὴ αὐτὴ τῶν ἀναγινωσκόντων ἡ ἐποχὴ ἦτο ἐν ἠθικῇ διαφθορᾷ. Τοῦτο δὲ ἐκάλουν *κακόφατον*, ὅπερ καὶ ἑρμηνεύοντες ἔλεγον, ὅτι «*κακόφατον* εἶναι ἡ ἐκ κακῆς ἕξεως διαστροφὴ τοῦ λόγου πρὸς ῥυπαρὰν ἔννοιαν» (Κοϊντιλ. VIII, 3, 44).

Τὸ κομψὸν παλαιὸν ἔθος τοῦ νὰ ἄρχωνται τῶν *ἐπιστολῶν* ἀπὸ τῆς φράσεως: si vales, bene est; ego valeo, τὸ ἐπὶ Κικέρωνος [41]) ἤδη σπανιώτερον γενόμενον, νῦν ὅλως ἐξέλιπε. Διὸ ὁ Σενέκας ἔλεγε (ἐπιστ. 15): «Παλαιὸν ἔθος μεχρι τῶν ἐμῶν διατηρηθὲν χρόνων ὑπῆρξε ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς νὰ προτάσσωνται

αἱ λέξεις: si vales, bene est, ego valeo», καὶ ὁ Πλίνιος (ἐπ. I, 11, 1) ἐπεβεβαίωσε τοῦτο διὰ τῶν λέξεων: «Γράφε μόνον ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ συνήθιζον οἱ πρόγονοι ν' ἄρχωνται· si vales, bene est, ego valeo. Τοῦτο ἀρκεῖ μοι, διότι εἶναι μέγιστον». Ὅπως περὶ τῆς ἀρχῆς, τῶν ἐπιστολῶν, ὡσαύτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ περὶ τῶν *προοιμίων τῶν λόγων.* Τὸ πάλαι σύνηθες ἦτο οἱ λέγοντες προοιμιαζόμενοι νὰ ἐπικαλῶνται τοὺς θεούς. Ὁ Σέρβιος εἰς Οὐεργιλ. Αἰν. 2, 301 λέγει: «Οἱ πρόγονοι οὐδενὸς ἤρχοντο λόγου, εἰ μὴ ἐπεκαλοῦντο τοὺς θεούς. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Κάτωνος καὶ τῶν Γράγχων, ἐν οἷς πᾶσιν ἀναγινώσκομεν τυπικὸν προοίμιον». Ἀλλὰ τὸ καλὸν τοῦτο ἔθος ἐπὶ Κικέρωνος ἤδη ἐξηφανίσθη, διότι οὐ μόνον ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ οὐδόλως παρατηρεῖται, ἀλλὰ καὶ μάλιστα χλευάζει αὐτὸ (Σέρβιος ἔνθ' ἀν. per irrisionem) ἐν τῷ in Caecilium 13, 43 λόγῳ: «καὶ ἐὰν δυνηθῇς νὰ διδαχθῇς ἐκ παλαιοῦ τινος λόγου τὸ «Jovem ego Optimum Maximum» ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, νομίζεις ὅτι θὰ ἔλθῃς εἰς τὸ δικαστήριον κάλλιστα παρεσκευασμένος;»

56. Ἡ εἰς τὸ δῆμον καὶ τὴν πόλιν τῶν Ρωμαίων παραδοχὴ πολλῶν ξένων τὴν γαλατικὴν ἢ ἄλλην τινὰ μὴ λατινικὴν γλῶσσαν λαλούντων, πρὸς δὲ ἡ κατὰ μικρὸν ἀπώλεια τῶν παλαιῶν γενῶν τῶν ἐπιμελουμένων τῆς ἁγνότητος καὶ καθαρότητος τῆς γλώσσης, ἡ ὑπερβάλουσα φιλαυτία ἡ καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ διὰ τῆς ἐπαυξανομένης ὑποκειμενικότητος ἀποτυπωθεῖσα, πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν κατάπτωσιν τοῦ λατινισμοῦ. Ὡς ἐν τῇ χλιδῇ καὶ ἐν τῷ μεγέθει τῶν οἰκοδομιῶν, οὕτω καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν προτάσεων οὐδὲν ἐτήρουν μέτρον. Τοῦ μὲν Λιβίου αἱ περίοδοι ὑπερβαίνουσιν πολλάκις τὰ ὅρια τοῦ καλοῦ διὰ τοῦ μήκους αὐτῶν, αἱ δὲ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων διὰ τῆς βραχύτητος. Ὁ μὲν Κικέρων ἐθήρευε μάλιστα τὴν συμμετρίαν τῶν περιόδων, νῦν δὲ τοὐναντίον ἐπιμελῶς ἔφευγον αὐτήν. Ἀντὶ τοῦ alii.....alii ἔλεγον alii..... magna pars κτλ. Ἀνταπεκρίνοντο πρὸς ἀλλήλας ἀφαιρετικὴ καὶ μετοχὴ (Τακιτ. ann

I, 23: fletu καὶ verberans, II, 1: metu καὶ diffisus), ὡσαύτως ἐπίρρημα καὶ ὄνομα (Τακιτ. ann. XV 45: prospere aut in metu) ἢ διάφοροι πτώσεις (Τακιτ. ann XIV, 19: ut par ingenio ita morum diversus, VI 30: effusae clementiae, modicus severitate). Ἔνθα αἱ προτάσεις ἐν τῷ δοκίμῳ λόγῳ συνήπτοντο ἐπιμελῶς, νῦν παρατάσσονται παρ' ἀλλήλας συχνάκις ἀσυνδέτως. Παρενθέσεις καὶ ἀσύνδετα ἦσαν ἀσπαστότατα. (παραδείγματα παρὰ Draeger, Εἰσαγωγὴ εἰς Τακίτου annal. § 70. 75. 120). Αἱ λέξεις ἐμηκύνθησαν ὑπερμέτρως, ἑπτασύλλαβα ἐπίθετα εἰς —bilis καὶ —ilis ἀεὶ μᾶλλον ἐπεπόλαζον καὶ βαρεῖς καὶ δυσέκφοροι τύποι ὑπερθετικῶν, οὓς πρότερον εὐλαβῶς ἔφευγον, οἷον miserabilissimus, ἐγένοντο νῦν οὐχὶ σπάνιοι.

57. Ἐπαυξανομένης τῆς τρυφῆς καὶ ἡδυπαθείας, ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου ἐγίνετο λαμπρότερος καὶ δριμύτερος, ὀγκηρότερος καὶ κομπωδέστερος, κεκαλλωπισμένος καὶ κατάτεχνος, ἐπὶ δὲ τούτοις πολλάκις τραχὺς καὶ σκοτεινός. Ὠνθύλευον αὐτὸν δι' εἰκόνων, παραβολῶν [40]) καὶ παντοίων ἄλλων ποιητικῶν καρυκευμάτων, ἵνα γαργαλίζωσι κατὰ τὸ δυνατὸν τὸν οὐρανίσκον τοῦ ἀπημβλυμμένου δήμου. Ἐν μὲν τοῖς παλαιοτάτοις χρόνοις ἡ ὕλη ἦτο τὸ οὐσιῶδες καὶ παρημελεῖτο ἡ μορφή, νῦν δὲ πᾶν τοὐναντίον συμβαίνει. Ἡ *κολακεία* καὶ ἡ ἀνδραποδώδης θεραπεία ἐπετάθη μάλιστα ἀπὸ τῆς τυραννίδος τοῦ Νέρωνος καὶ Δομιτιανοῦ· τότε πάντες διετέλουν οὕτως εἰπεῖν διὰ βίου ταπεινοὶ θεράποντες «Τοιοῦτος τοῖς ἀνθρώποις ὑπῆρξεν ὁ λόγος, οἷος ὁ βίος (Σενέκας ἐπ. 114. 1). Τὸ ὕφος τῆς περιόδου ταύτης εἶναι παραδόξως ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν Γερμανῶν ἀρχομένης τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ αὐτὸς παρ' ἀμφοτέροις ὄγκος καὶ καλλωπισμὸς ἀναμιμνήσκων τὴν κατακόσμον ἱσπανικὴν στολήν, ὁ αὐτὸς στόμφος καὶ ἐπιτήδευσις, πρὸς δὲ καὶ ἰσχυρὰ σπουδὴ νὰ φαίνηται ὁ γράφων κομψὸς καὶ ἀγχίνους καὶ νὰ ἐπιδεικνύηται διὰ τῆς χρήσεως καινῶν καὶ ἀήθων λέξεων καὶ φράσεων. Παρ' ἀμφοτέροις ὁ λόγος εἶναι μεστὸς τολμηρῶν μεταφορῶν καὶ παρομοιώσεων, λεπτεπιλέπτων σκαλαθυρμάτων καὶ κοι-

7

νῶν τόπων. Διὰ δὲ φράσεων ἠχηρῶν πειρῶνται νὰ συγκαλύπτωσι τὴν ἔσωθεν κενότητα καὶ ἐρημίαν τῶν νοημάτων. Τούτοις προσθετέα ἡ χαμαιρπὴς θεραπεία καὶ δουλικὴ θωπεία πρὸς τὴν αὐλὴν καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἐν ἀξιώματι ὄντας, ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Ἐν ᾧ οἱ ἐπὶ τῆς μεταρρυθμίσεως λόγιοι Γερμανοὶ τὸν Κικέρωνα ἐξελέγοντο καὶ τοὺς λοιποὺς δοκίμους συγγραφεῖς λατίνους πρότυπον τοῦ λατινικοῦ αὐτῶν λόγου, οἱ τῆς ἐπομένης ἑκατονταετηρίδος ζηλοῦσι τοὺς κατὰ τὴν διάνοιαν οἰκειοτέρους συγγραφεῖς τοῦ μεταγενεστέρου λατινισμοῦ, οὓς καὶ ἐπιμελοῦνται νὰ παρευδοκιμήσωσι κατὰ τὴν ἐπιτήδευσιν καὶ τὸν ἀπειρόκαλον καλλωπισμὸν τοῦ λόγου. [43])

58. Ἀλλὰ τὰ ἄκρα ἅπτονται ἀλλήλων. Μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθεν ἐν Ῥώμῃ αἰφνιδία μεταστροφὴ καὶ ἀντίδρασις. Ὁ *Κοϊντιλιανὸς* μάλιστα καὶ *Πλίνιος ὁ νεώτερος* ἔστρεψαν τὰ βλέμματα πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ τὸν Κικέρωνα προεστήσαντο πρότυπον. Ἡ κλασσικὴ γλῶσσα ἐγένετο βαθμηδὸν νεκρὰ καὶ ξένη πρὸς τὰ ἴδια τῆς χώρας τέκνα. Τὸ ὅτι δὲ τὸ ἐν τῇ γραμματείᾳ εὔχρηστον καὶ ἐν τῷ σχολείῳ διδασκόμενον ἰδίωμα ἤρξατο ν' ἀποβαίνῃ τοῖς συγχρόνοις ἀδιανόητον, τοῦτο ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ διαπλάττωσι τὸν λόγον κατ' ἀρχαιότερα πρότυπα. [44]) Ἀλλ' ὀλίγης ἔτυχον μιμήσεως. Τὸ ἔργον αὐτῶν ἦτο βραχὺ ἔαρ, εἰς ὃ δὲν ἐπηκολούθησε θέρος, ἀγὼν ἀσθενὴς πρὸς τὴν ἐπιτεινομένην ὑποκειμενικότητα ἐν χρόνοις δουλείας καὶ τυρρανίδος. Ἡ γενεὰ ἦτο, ὡς αὐτὸς ὁ Πλίνιος παρατηρεῖ εὐστόχως (ἐπιστ. VIII, 14, 9), hebetata, fracta, contusa. Βαρέως αὕτη καταπιεζομένη δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεγερθῇ εἰς ἐλευθερίαν πνευματικήν, ἡ ὁρμὴ τοῦ ποιητικοῦ πνεύματος ἀνεκόπη, τὸ δὲ πάντων χαρακτηριστικώτατον, ὁ μόνος τῆς περιόδου ταύτης ὀνομαστὸς ποιητὴς ἦτο σατιρικός, ὁ Ἰουβενάλιος. Ὁ πεζὸς λόγος διετέλει πορευόμενος τὴν ἀπόκρημνον ὁδόν, εἰς ἣν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων εἰσῆλθεν. Οὐδὲ γενναιότεροι τὸ ἦθος αὐτοκράτορες, ὁ Νερούας καὶ Τραϊανός, ἠδυνήθησαν νὰ ἐπενέγκωσι μεταβο-

λὴν οὐδεμίαν. Μόνον ἄνδρες ἔχοντες τὸν χαρακτῆρα ἄτεγκτον, ὡς ὁ Τάκιτος, μέγα αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν δυνάμενοι, ὑψώθησαν ὑπὲρ τὸν ὄχλον καὶ ἰδίαν ἐβάδισαν ὁδόν. Στομωθεὶς ὁ ἀνὴρ οὗτος καὶ ἐπιρρωσθεὶς ἐν ταῖς συμφοραῖς τῆς καθ' ἑαυτὸν ἐποχῆς, ἐλεπτούργησε τὸν χαρακτῆρα ἐκεῖνον τοῦ λόγου τὸν ἁδρόν, τὸν πεπυκνωμένον, τὸν σύντομον ἅμα καὶ σύντονον, ὅστις ἐπισπᾶσται αὐτομάτως τὸν ἡμέτερον θαυμασμόν. [45]) «Ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν προτάσεων τούτων ἐκπηδῶσιν ἀμυδροὶ σπινθῆρες πυρὸς ἐπινεμομένου, ὀργῆς συγκεκρυμμένης καὶ βαρυθυμίας προφητικῆς. Ἡ χολῇ μεμειγμένη βραχυλογία, αἱ ταχεῖαι σκιεραὶ ἀποχρώσεις τῆς ἐννοίας καὶ τῆς εἰρωνείας, καὶ οἱ σεισμοὶ τοῦ λόγου οἱ ἡφαιστειώδεις ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ σύμβολα Κασσάνδρας, ἥτις πρὸς τῷ ἐσχάτῳ τέρματι τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἵσταται σύννους.» (Mundt Deutsche Prosa σελ. 58). Ὀξέως ὁ Τάκιτος διέγνω τὴν ἠθικὴν τοῦ δήμου διαφθορὰν καὶ ὡς οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες πρότυπον μιμήσεως προέβαλλον ἑαυτοῖς τοὺς Ὑπερβορείους, οὓς ὑπελάμβανον ὅτι διῆγον ἔτι ἐν παιδικῇ ἀφελείᾳ καὶ ἠθῶν ἁγνότητι, οὕτω καὶ ὁ μέγας ἱστορικὸς τοὺς πάλαι Γερμανοὺς ἐπεδείκνυεν ἰδεῶδες ἀρχαϊκοῦ καὶ ἀνδρικοῦ ἤθους, ὡς ἄνδρας ἔχοντας νοῦν ὑγιᾶ ἐν ὑγιεῖ σώματι. «Ἐπὶ τῆς διηγήσεως τοῦ Ταχίτου ἐπικάθηται διάθεσίς τις καὶ τόνος εἰδυλλιακοῦ ποιήματος, δι' οὗ ὁ ἡμερωμένος ἄνθρωπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ φαντασίᾳ παραμυθεῖται καὶ ἐπαναπαύει τὸν πόθον πρὸς τὴν πάλαι ποτὲ ἀθῳότητα». (Scherer, Γερμανικὴ γραμματολογία Σελ. 5). Οὕτω δὲ ἐγένετο ὁ πρόδρομος τῆς ἐπὶ Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίνων γραμματείας. Γνώρισμα τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὁ πόθος τῶν καλῶν παλαιῶν χρόνων. Ἀλλ' ὁ πόθος οὗτος ἐκφαίνεται ἐν τῇ γραμματείᾳ, οὐχὶ ἐν τοῖς ἤθεσιν. Ὁ μὲν Κοϊντιλιανὸς ἀνέκαμψεν ἐπὶ τὸν Κικέρωνα, νῦν δὲ ἐλαύνουσι περαιτέρω, θέλουσι ν' ἀναστήσωσι τὸν Κάτωνα καὶ τοὺς χρόνους αὐτοῦ. Τούτου ὁ λεκτικὸς χαρακτὴρ ἠξιώθη νῦν εὐνοίας, ἐμιμοῦντο, ἐθαύμαζον αὐτόν. Ὁ φιλόσοφος Φαβωρῖνος ὠνείδισε νεανίαν, ὅτι μεταχειρίζεται παλαιὰς καὶ ἀγνώστους λέξεις ἐν τῷ καθ'

ἡμέραν λόγῳ, ὡσανεὶ διελέγετο πρὸς τὴν μητέρα τοῦ Εὐάνδρου (Γελλ. N. A. I, 10, 1). Οἱ Ἀφρικανοὶ Φρόντων καὶ Ἀπουλήιος, ὧν, ὡς ἡ πατρίς, καὶ ἡ διάπυρος φαντασία ἔτικτε τέρατα, ὑπερέβαλον πάντας κατὰ τὴν **ἀρχαιομανίαν** (Πρβλ. A. Ebert De syntaxi Frontoniana, Acta semin. phil. Erlang. II 311 κ. ἑ. H. Koziol, der Stil des L. Apuleius. Wien 1872 Σελ. 354, Kretschmann, De latinitate L. Apulei Madaurensi, Königsberg 1865). Σωφρονέστερος καὶ ξηρότερος ἦτο ὁ *Γέλλιος*. Αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ὁ περὶ πάντα τὰ εἴδη τῆς γραμματείας ἐρασιτεχνῶν, ἦτο ἐπίκουρος τῆς τάσεως ταύτης. Οἱ ἀρχαϊσμοί, δι' ὧν δαψιλῶς ἐπικοσμεῖται ὁ λόγος, προσλαμβάνουσι παντάπασιν ἀλλόκοτον σχῆμα, φαινόμενοι ὥσπερ ἐπιρράμματα πεπαλαιωμένα καὶ ἐξίτηλα ἐπὶ καινουργοῦς ἐσθῆτος. Ἑνὶ λόγῳ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Κοϊντιλιανοῦ ἐπηκολούθησε νῦν ἀλλόκοτος τοῦ λόγου ἀρχαιοτροπία (Rokoko). « Πολλοὶ ἐξ ἀλλοτρίου αἰῶνος, λέγει ὁ Σενέκας (ἐπιστ. 114, 13) δανείζονται ὀνόματα, ἔχουσιν ἀνὰ στόμα τὴν δωδεκάδελτον. Τὸν Γράκχον καὶ Κράσσον καὶ Κουρίωνα νομίζουσι πάνυ κομψοὺς καὶ προσφάτους, ἀνέρχονται μέχρι τοῦ Ἀππίου καὶ Κορουγκανίου ». Ἀεὶ μείζων ἐγίνετο ἡ ἐν τῇ πόλει εἰσβολὴ ξένων στοιχείων, ἣν ἐπήνεγκεν ἡ πολιτικὴ ἐξίσωσις τῶν ῥωμαίων ὑπηκόων μὴ ἀναγνωριζόντων νῦν μηδὲ τὴν λογοτεχνικὴν ὑπεροχὴν τῆς Ῥώμης καὶ ἀδεῶς μεταχειριζομένων τὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἰδιώματα. « Ἕκαστον ἔθνος τοῖς Ῥωμαίοις ὑποταχθὲν διεβίβασεν εἰς Ῥώμην μετὰ τοῦ πλούτου αὐτοῦ καὶ τὰς κακίας τῶν τε ὀνομάτων καὶ τῶν ἠθῶν. » (Ἰσίδωρ. Orig. I, 31). Οὕτως ἐπῆλθε τῇ γλώσσῃ φθορὰ ἀνεπανόρθωτος, μυρίαι χυδαιολογίαι παρεισεφθάρησαν εἰς τὸν γραπτὸν λόγον καὶ κανὼν ἐγένετο ἡ ἔλλειψις κανόνος καὶ ἡ αὐθαιρεσία, ἄχρις οὗ τέλος λογία καὶ δημώδης γλῶσσα συνεχωνεύθησαν καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀνατροπὴν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους παρήγαγον μετὰ νέας ἀκμῆς τὰ ῥωμανικὰ ἰδιώματα.

59. Περὶ τῆς γλώσσης λοιπὸν καὶ γραμματείας τῶν Ῥω-

μαίων ἀληθεύει ὅ,τι καὶ περὶ τῆς τέχνης αὐτῶν, μᾶλλον δὲ περὶ τῆς τέχνης καθ' ὅλου. Ἐν τῇ τέχνῃ, λέγει ὁ Winckelmann ἔν τινι ἐπιστολῇ, ἀναπτύσσεται πρῶτον τὸ ἀναγκαῖον, εἶτα τὸ καλόν, καὶ τέλος τὸ περιττόν. Ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιοτάτοις τῆς γραμματείας χρόνοις πάντες ἐφρόντιζον περὶ τῆς ὕλης ἤτοι τοῦ περιεχομένου, τὸ νόημα ἐδέσποζε τῆς μορφῆς, ἐν δὲ τῇ κλασσικῇ περιόδῳ ἀμφότερα, ὕλη καὶ μορφή, ἰσοσταθμοῦσι καὶ τυγχάνουσι τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας, τὸ καλὸν σῶμα δέον νὰ περιβάλληται καὶ καλὴν ἐσθῆτα, ἐν δὲ τῷ ἀργυρῷ λατινισμῷ ἡ μορφὴ ἐπικρατεῖ καὶ παραμελεῖται ἡ ὕλη.

Ἐξ ἀρχῆς ἄρα ἡ τελευταία περίοδος ἐνεῖχεν ἐν ἑαυτῇ τοῦ θανάτου τὸ σπέρμα. Τὸ λαμπρὸν περίβλημα ἦτο κενὸν οὐσιώδους καὶ εὐχύμου πυρῆνος, ἡ λεκτικὴ μορφὴ κενὴ ἀληθείας. Ἀπεδείχθη μὲν ἡ γλῶσσα ἐκείνη ἔτι ἱκανῶς ἰσχυρὰ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸ νέον τοῦ χριστιανισμοῦ πνεῦμα, ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἀλλ' ἢ σελαγισμός τις, καὶ πρὸς τούτοις ἐπὶ τὸν λατινισμὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων ἔσχε τοσαύτην ῥοπὴν ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνική, ὥστε ἡ ῥωμαϊκὴ πατρολογία δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς σχεδόν τι ἑλληνίζουσα.

III.

Ο ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

60. Ἐν πάσαις ταῖς ἐποχαῖς καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς, πρὸς οὓς αἱ μοῦσαι εὐμενῶς προσεμειδίασαν, καταφανὴς ὑπάρχει ἡ διαφορὰ πεζοῦ καὶ ποιητικοῦ λόγου. Ἡ μετάρσιος ψυχικὴ διάθεσις τοῦ ἀοιδοῦ τοῦ ἀποσπωμένου ἀπὸ τῶν παραστάσεων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ ἀπὸ τῶν προσγείων φροντισμάτων ἀπαιτεῖ καὶ λόγον μεγαλειότερον. Τὰ ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐν στιγμῇ θείας ἐμπνεύσεως ἀναβλύζοντα αἰσθήματα, ἅτε ἱερὰ ὄντα, μόνον ἐν μεγαλοπρεπεῖ καὶ σεμνῇ περιβολῇ δύνανται νὰ ἐμφανισθῶσι. Τοῦ ποιητοῦ ἔργον εἶναι νὰ παριστᾷ τὸ καλόν, νὰ πληροῖ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἡδέων φθόγγων καὶ νὰ μυῇ αὐτὴν θεσπέσια καὶ ὑψηλὰ διδάγματα. Ὥστε ὀφείλει προσέτι νὰ ἐπιμελῆται, ὅπως τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ νοήματα περιβάλλῃ πάγκαλον μορφὴν τέρπουσαν μὲν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ὦτα, τέρπουσαν δὲ τὴν καρδίαν καὶ τὸ αἴσθημα [46]). Ὁ ὕψιστος τοῦ λόγου αὐτοῦ νόμος εἶναι τὸ *κάλλος*·

61. Τοῦ ποιητοῦ ἡ τέχνη εἶναι συγγενεστάτη πρὸς τὴν μουσικήν. Ἀοιδὸς καὶ ποιητὴς συγχέονται ἐν τῇ γνώμῃ τῶν πολλῶν καὶ πολλάκις καὶ τὸ αὐτὸ ὀνομάζονται ὄνομα. Πρὸς κιθάραν οἱ παλαιοὶ ῥαψῳδοὶ ἀπήγγελον τὰ ἔπη τὰ μελῳδικά, ἅπερ ἐφθέγξατο τοῦ Μαιονίδου τὸ στόμα, καὶ σήμερον ἔτι πλεῖστα λυρικὰ ποιήματα ἐν ταῖς χερσὶ τῶν μουσουργῶν μεταμορφοῦνται εἰς μελῳδικὰ ᾄσματα. Ἡδέως καὶ μαλακῶς θωπεύουσι τὸ οὖς ἡμῶν οἱ ῥυθμοί, ἐφ' ὧν ὡς ἐπὶ πτερύγων ὀχεῖται τοῦ ποιητοῦ ἡ διάνοια.

«Ἐν τῇ ρυθμικῇ τοῦ στίχου ἁρμονίᾳ αἴσθημα καὶ παράστασις αἰρόμενα ὑπὲρ τὴν πραγματικότητα αἰωροῦνται ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκροατῶν οἱονεὶ ἐκλελαμπρυσμένα (Freytag, Technik des Dramas Σελ. 275).

Ἡ *στιχουργία* τῶν πάλαι ἰαπετικῶν λαῶν ἦτο ἁπλῆ καὶ ἀπέριττος. Ὁ στίχος, ἤγουν ἡ μακρὰ γραμμή, ἔβαινε βῆμα μεμετρημένον, γνώρισμα δ' αὐτοῦ οὐσιῶδες ἦτο ἡ ἀρχὴ τῶν ἄρσεων καὶ θέσεων. Ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθησαν οἱ ἰνδικοὶ Sloke καὶ ὁ γερμανικὸς στίχος τῶν Niebelungen καὶ τῶν Ἑλλήνων ὁ ἑξάμετρος καὶ τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων ὁ σατούρνιος. Ἕκαστος βεβαίως λαὸς ἐν τῇ φορᾷ τῶν αἰώνων μετέβαλε τὴν παλαιὰν κληρονομίαν· αἱ προκύψασαι ἐθνικαὶ διαφοραὶ προσεποίησαν τῷ ἀρχαίῳ στίχῳ καὶ ἰδίας ἐθνικὰς ἀποχρώσεις. Πρὸς μὲν τῶν Ἑλλήνων τὴν εὐκινησίαν ἥρμοττεν ὁ εὔρους ἑξάμετρος, πρὸς δὲ τοῦ παλαιοῦ Ῥωμαίου τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν σεμνότητα ὁ σατούρνιος ὁ ἐπὶ τοῦ τόνου καὶ τῆς συμφωνικῆς παρηχήσεως στηριζόμενος καὶ ἦθος ἔχων ἡσύχιον καὶ ἤρεμον. Numerus horridus καλεῖ τὸ μέτρον τοῦτο ὁ Ὁράτιος (ἐπιστολ. 2, 1, 157), ἀποστέργων αὐτὸ οὐχ ἧττον ἢ τὴν τραχεῖαν τῶν χρόνων ἐκείνων γλῶσσαν. Ἀλλ' ὁ ἀοιδὸς οὗτος ὁ ὑπὸ τῶν κανόνων τῆς ἑλληνικῆς ρυθμικῆς προκατειλημμένος δὲν εἶχεν ἀνεπιθόλωτον τὴν διάνοιαν οὐδ' ἠδύνατο νὰ κρίνῃ τὰ ἔργα τῶν ἑαυτοῦ προγόνων ἀπροκαταλήπτως καὶ ἀπὸ τοῦ ἴσου.

62. Τῷ ἀρχαίῳ ἰωνισμῷ τῷ ἔχοντι ροώδεις καὶ εὐφώνους τύπους καὶ εὐκαμψίαν καὶ μαλακότητα μεγάλην ὁ ἑξάμετρος ἦτο προσφυέστατος καὶ δὴ πρὸς ἑρμηνείαν ἐπικῶν ὑποθέσεων, οἷαι εἶναι αἱ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας. Διότι εἶναι ἐπίκαιρος μὲν πρός τε τὴν ἀληθῆ παράστασιν καὶ τὴν σύμμετρον τῶν προτάσεων κατασκευήν, εὐάρμοστος δὲ πρὸς τὸν ροῦν τοῦ εὐκινήτου καὶ γοργῶς προβαίνοντος λόγου. Ἥκιστα δ' ὅμως οἰκεῖος ἦτο πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ' ἀφ' οὗ εἰσήχθη καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὸς ὑπὸ τῶν χαριεστέρων καὶ ἑλληνικῆς τυχόντων παιδεύσεως, ἐδέησε νὰ συνδιαλλαγῶσι πρὸς αὐτὸν

καὶ νὰ προσαρμόσωσι πρὸς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα [47]). Διὸ παρὰ τὴν χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων αὐτομάτως ἀνεμείγνυον συχνότερον τοὺς βαρυτέρους καὶ ἐμβριθεστέρους σπονδείους καὶ ἠρέσκοντο μεταχειριζόμενοι τὰς ἀρσενικὰς καλουμένας τομὰς τὰς τραχύτερόν πως τὸν στίχον τεμνούσας καὶ τὴν ἄρθρωσιν αὐτοῦ ἰσχυρότερον ἐμφανιζούσας, μάλιστα δὲ ἐν τῷ τρίτῳ ποδὶ (caesura semiquinaria, τομὴ πενθημιμερής). Ἐδυσχέραινον τοὐναντίον τοῦτο μὲν τὰς πολυσυλλάβους καὶ μακροσκελεῖς λέξεις—ὁ Ὁράτιος καλεῖ αὐτὰς verba sesquipedalia — ἐν τῷ τέλει τοῦ ἑξαμέτρου, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες προετίμων αὐτάς, ὅπως προσποιῶσι τῷ στίχῳ τελευτὴν μαλακωτέραν καὶ μουσικωτέραν (gracili mollem pede claudere versum Cir. 20) [48]), τοῦτο δὲ τοὺς σπονδείους ἐν τῇ προτελευταίᾳ χώρᾳ (versus spondiaci, στίχοι σπονδειάζοντες), οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔπιπτον ἐπὶ λέξεις τετρασυλλάβους (πρβλ. καὶ Κοϊντιλ. IX, 4, 65). Ἔχει μὲν ὁ Ἔννιος καὶ κατὰ μίμησιν αὐτοῦ καὶ ὁ Λουκρήτιος μαλακὰς στίχων τελευτὰς οἷον nātūrāi, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἐπὶ Αὐγούστου ποιηταῖς δὲν εὕρηνται αὗται εἰμὴ κατ' ἐξαίρεσιν παρὰ τοῖς πλείστοις ἐπὶ λέξεων ἑλληνικῶν (πρβλ. Flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites: Κικ. ad Att. VII 2, 1). *

63. Ὡς ὁ ἑξάμετρος, καὶ τὰ λυρικὰ μέτρα, ἅτινα ὅσῳ μᾶλλον ἑλληνίζουσα ἀπέβαινεν ἡ ρωμαϊκὴ ποίησις, τοσούτῳ εὐπροσδεκτότερα ἐγίνοντο, μεθηρμόσθησαν καὶ ἀφωμοιώθησαν ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς λατινικῆς γλώσσης. Οὕτω γνωστὸν εἶναι ὅτι ὁ Ὁράτιος ἐν τῇ Ἀλκαϊκῇ καὶ Σαπφικῇ στροφῇ πανταχοῦ, ὅπου ἦτο δυνατόν, ἀντὶ τοῦ ἰάμβου ἢ τροχαίου ἀντικατέστησε τὸν σπονδεῖον καὶ ἐν ταῖς ᾠδαῖς εἰσήγαγε τὴν μακρὰν συλλαβὴν ἐπὶ τῆς

* Ἐνταῦθα ὁ Κικέρων σκώπτει τοὺς περὶ τὸν Κάτουλλον συγχρόνους ποιητάς, οὓς καὶ *νεωτέρους* καλεῖ (πρβλ. καὶ Or. 161: poetae novi), ἢ cantores Euphorionis. Οὗτοι ποιοῦνται κατάχρησιν τοῦ σπονδειάζοντος στίχου, οὗ ἕνεκα καὶ ἐπιφέρει: hunc σπονδειάζοντα si cui voles τῶν νεωτέρων pro tuo vendita. Περὶ τῶν παρὰ Κατούλλῳ σπονδειαζόντων στίχων ὅρα A. Riese ἐν ἐκδόσει τοῦ Κατούλλου Σελ. XXXIX. Σ. Μ.

ἀνακρούσεως καὶ δὴ συχνότερον ἀπὸ βιβλίου εἰς βιβλίον. Εἶναι δὲ ταῦτα τεχνάσματα πάντα σκοποῦντα νὰ προσαρμόσωσι πρὸς τὰς ἰδιότητας τῆς οἰκείας γλώσσης τὰ ἐπὶ ξένου ἐδάφους ἀναφυέντα μέτρα.

64. Ἀλλ' ὁ νόμος τοῦ κάλλους εἶναι ἡ κυρία αἰτία οὐ μόνον τῆς τοῦ μέτρου μεταβολῆς, ἀλλὰ καὶ *τῆς τῶν ὀνομάτων ἐκλογῆς*. Ἀναμφήριστον μὲν ὅτι ὁ τόνος καὶ ὁ φραστικὸς χαρακτὴρ τῶν σατιρῶν καὶ ἐπιστολῶν τοῦ Ὁρατίου προσπελάζει πολὺ μᾶλλον πρὸς τὴν δημώδη φωνὴν ἢ ἡ ἐκλεκτοτέρα λέξις τῶν ᾠδῶν καὶ ἐλεγειῶν καὶ ὅτι ἐκεῖναι ἀνέχονται πολλὰ ὀνόματα ἀποκρουόμενα ὑπὸ τούτων, ἀλλ' ὁμολογητέον πάντως, ὅτι καὶ ἐν τῷ λόγῳ καθ' ὅλου καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ τῶν ὀνομάτων ἐκλογῇ ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ποιητὴς τὸ ἰδεῶδες τοῦ κάλλους. Νόμος αὐτοῦ ἔμπεδος εἶναι τὸ φεύγειν τὸν ῥύπον τοῦ χυδαίου λόγου. Ἐπὶ τῆς σημαίας αὐτοῦ εἶναι ἐπιγεγραμμένον: odi profanum volgus — verborum — et arceo. Ἐπειδὴ καθημαξευμέναι καὶ συνήθεις λέξεις, δὲν κοσμοῦσι, ἀλλὰ σπιλοῦσι τὴν ποίησιν, μεταχειρίζεται αὐτὰς ὁ ποιητὴς μόνον ὅταν ἐπιδιώκῃ ὅλως ὡρισμένον τινὰ σκοπόν. ***Καθωμιλημένα ὀνόματα***, οἷον agaso, balatro, caupo nebulo, popino ἀπαντῶσι μὲν παρ' Ὁρατίῳ ἐν ταῖς δημωδέστερον ἐχούσαις χαρακτῆρα σατίραις καὶ ἐπιστολαῖς, ἀλλ' εἶναι ἀπεληλαμένα ἀπὸ τῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ μάτην θ' ἀναζητήσῃ τις αὐτὰς ἐν ταῖς ᾠδαῖς καὶ ἐπῳδοῖς [49]). Ἐὰν ὁ ποιητὴς εἶναι θεόπνευστος ψάλτης καὶ ἐντὸς αὐτοῦ καίηται τὸ πῦρ τὸ ἱερὸν ἀληθινῆς ποιήσεως, διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ διήκει ἁρμονία, ὕψος, καὶ καθαρότης, εὐγενῆ, ὡς ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, εἶναι καὶ τὰ ἀπὸ τῆς γλώσσης ῥέοντα ῥήματα. Ὁ Ὁράτιος ἐν ἐπιστ. II, 2, 111 λέγει περὶ τοῦ ἐπιθυμοῦντος νὰ ποιήσῃ ποίημα κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης ἐξειργασμένον: «θὰ τολμήσῃ τὰ ὀνόματα τὰ ἄκομψα καὶ εὐτελῆ καὶ φαῦλα νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, καὶ ἂν ταῦτα ἀκουσίως ἀποχωρῶσι καὶ θεωρῶνται ἄχρι τοῦδε ἱερά».

65. Ἐν πάσῃ γραμματείᾳ ὑπάρχουσι πλεῖσται *λέξεις, αἵτινες*

εἶναι εὔχρηστοι μόνον ἢ σχεδὸν μόνον παρὰ ποιηταῖς εἴτε παρ' αὐτῶν τούτων πλασθεῖσαι, οἷον πολλὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα, εἴτε τοῦ χρόνου προϊόντος προτιμηθεῖσαι πρὸς ποιητικοὺς σκοπούς, οὗ ἕνεκα διεσώθησαν μὲν ζωηραὶ ἐν τῷ ποιητικῷ λόγῳ, ἐξηφανίσθησαν δὲ ἐκ τῆς δημώδους φωνῆς, οἷον latices (latex) καὶ lympha περὶ τοῦ ὕδατος. Οὐχὶ λόγου ἀνάξιον θὰ ἦτο νὰ ἐξετασθῇ ἀκριβῶς περὶ τίνων ἐννοιῶν ἕκαστος λαὸς ἔχει ἰδίας ἐν τῷ λεξικῷ αὐτοῦ τῷ ποιητικῷ λέξεις, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ οὕτω λαμπρὸν θὰ ἐπεχύνετο φῶς ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν τῶν λαῶν τούτων ἰδιοτήτων. Χαρακτηριστικὸν τοῦ Γερμανοῦ εἶναι ὅτι διαστέλλει σαφῶς τὰς λέξεις Maid καὶ Ross ἀπὸ τῶν Mädchen καὶ Pferd, ἐξ οὗ τεκμηριοῦται ἡ πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸ εὐγενέστατον ζῷον στοργή. Οὐχ ἧττον σημαντικὸν εἶναι ὅτι ὁ Ἑβραῖος περὶ τοῦ θεοῦ μάλιστα ἔχει ἰδίας λέξεις ἐν τῷ ποιητικῷ λόγῳ. Τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἔργον ἦτο κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ σημιτικὸν δὲν ἀντείχετο τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου οὐδὲ τῶν ποικίλων αὐτοῦ φαινομένων, ἀλλὰ μετηρσιοῦτο ὑπὲρ αὐτὰ ἐπὶ τὸ θεῖον. Οὕτω καὶ ὁ Ῥωμαῖος παρὰ τὸ πεζὸν gladius ἔχει τὸ ποιητικὸν ensis [καὶ ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην ὁ πρωΐμως ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν παρὰ τὸ πεζὸν *θάλαττα* ἔχει τὰ ποιητικὰ *ἅλς* καὶ *πόντος*, ὁμοίως παρὰ τὸ *ξίφος* τὰ *φάσγανον* καὶ *ἄορ*]. Ἐξ οὗ φανερὸν γίνεται ὅτι κατὰ πρῶτον ἐπὶ τοιούτων ἐννοιῶν ἐπῆλθε χωρισμὸς λόγου ποιητικοῦ καὶ πεζοῦ, αἵτινες ἦσαν πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ λαοῦ οἰκειόταται, οὗ ἕνεκα καὶ τὰ ὀνόματα τὰ ἐκδηλοῦντα αὐτὰς ῥᾳδίως ἠδύναντο νὰ κατατριβῶσι καὶ καθομιληθῶσιν.

Συχνάκις ἡ ἀπὸ τοῦ πεζοῦ λόγου διάκρισις ἔγκειται ἐν τῇ χρήσει ἑτέρου τινὸς προσφύματος, οἷον pauperies, = paupertas, iuventa καὶ iuventas = iuventus, contagium = contagio, oblivium = oblivio Graii = Graeci, rabidus = rabiosus ἢ ἐν τῷ διαφόρῳ σχηματισμῷ τοῦ πληθυντικοῦ, οἷον sibila = sibili, ὅστις πιθανῶς λόγον ἔχει μετρικὰς δυσχερείας.

66. Ἐν Ῥώμῃ προσέτι ἐκδηλοῦται ἰσχυρὰ καὶ ἡ *ἔξωθεν ἐπί-*

δρασις. Ὡς ὁ Γερμανὸς πλείονος λόγου ἀξίας ὑπολαμβάνει τὰς λέξεις τὰς ἔξωθεν εἰσαγομένας καὶ ὀθνείας ἢ τὰς παρ' ἑαυτῷ καὶ οἰκείας, οὕτω καὶ ὁ Ρωμαῖος ἔχει τὴν ἀδυναμίαν ὀνόματα ἑλληνικὰ νὰ νομίζῃ κρείττονα γνησίων λατινικῶν. Ἐξ Ἑλλάδος ἕλκουσι τὴν καταγωγὴν οἱ τύποι Tartarus καὶ carbasus, ὧν ἡ χρῆσις ἀντὶ τῶν inferi καὶ velum παντάπασί που περιωρίσθη ἐν τῷ λόγῳ τῷ ποιητικῷ. Πρὸς δ' ἔτι τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα προσέπιπτον πρὸς τὰ ὦτα τῶν πεπαιδευμένων Ρωμαίων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μᾶλλον ἡδέως ἢ οἱ ἐπιχώριοι φθόγγοι. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Κοϊντιλιανὸς (XII, 10, 33): «Τοσούτῳ ἡδυτέρα εἶναι ἡ ἑλληνικὴ τῆς λατινικῆς, ὥστε οἱ ἡμέτεροι ποιηταὶ θέλοντες τὰ ποιήματα νὰ εἶναι ἡδέα, ἐκόσμουν αὐτὰ ὀνόμασιν ἑλληνικοῖς». Πῶς λοιπὸν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ διαισθάνηται ὁ Ὁράτιος, ὁπόσον ἡδέως καὶ ἁρμονικῶς ἦχουν αἱ λέξεις diota, barbitos, philyra, amystis, ὧν τὰ φωνήεντα χαρακτηρίζει δαψίλεια χρωμάτων καὶ ὑγρὰ οὕτως εἰπεῖν ἁπλότης;

67. Δεύτερος τοῦ ποιητικοῦ λόγου νόμος εἶναι ἡ *ἐνάργεια*. «Ἡ ποίησις δὲν φροντίζει τόσον περὶ τῆς ἀκριβείας καὶ λεπτότητος τοῦ συλλογισμοῦ, ὅσον περὶ τῆς ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐπιδράσεως καὶ περὶ τῆς λαμπρότητος τῶν εἰκόνων καὶ μεταφορῶν.» [50]) Ὁ μὲν ποιητὴς ἀπευθύνεται μάλιστα πρὸς τὴν καρδίαν, ὥστε ὁ τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἀναγινώσκων ὀφείλει νὰ συναισθάνηται αὐτὰ καὶ νὰ παθαίνηται, ὁ δὲ πεζογράφος πρὸς τὸν νοῦν, ὥστε τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀπαιτοῦσι νὰ κατανοῶνται καὶ διερευνῶνται. Οὗτος μὲν λοιπὸν ὀφείλει νὰ ἐκλέγηται λέξεις κυρίας καὶ ὀρθῶς τὸ πρᾶγμα διαλευκαινούσας καὶ νὰ ἔχῃ τὴν ἑρμηνείαν σαφῆ καὶ συνακόλουθον, διότι θέλει νὰ πείθῃ, ἐκεῖνος δὲ τοὐναντίον νὰ κατατασκευάζῃ τὸν λόγον καλὸν καὶ ἐπαγωγόν, ζωηρὸν καὶ ἐναργῆ, χαρίεντα καὶ τὴν καρδίαν κινοῦντα, διότι θέλει νὰ τέρπῃ.

Ἀλλὰ πῶς ὁ ποιητὴς κατορθοῖ τὴν ἐνάργειαν; ἢ διὰ πλαστικῆς φράσεως καὶ δραματικῆς καὶ ζωηρᾶς ἐνεργείας ἄγων τὰ λε-

γόμενα ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν ἢ διὰ τῆς αὐξήσεως καὶ ἀντιθέσεως μεγεθύνων αὐτά.

68. Τοῦ λόγου τὸ πλαστικὸν κατορθοῦται ἐν πρώτοις διὰ *γραφικῶν προσθηκῶν*. Τὰ παραλειπόμενα ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ὡς ὑπονοούμενα, εἶναι πρὸς τὸν ποιητὴν συχνάκις οὐσιώδη γνωρίσματα. Οὕτω κεῖται π.χ. ἐν Αἰν. I, 614: ore locuta est, 1, 94, 208: voce refert, 1, 519: animum arrecti, ἀλλαχοῦ κατά τινα φαινόμενον πλεονασμὸν αἱ λέξεις manu, oculis καὶ τὰ τοιαῦτα [πρβλ. τὰ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν *ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν, χερὶ σπάσας ξίφος,* κτλ.]. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ τὰ *κοσμητικὰ ἐπίθετα*. Ταῦτα ὁμοιάζουσι πρὸς σταγόνας δρόσου, αἵτινες καταυγαζόμεναι ὑπὸ τοῦ ἡλίου στίλβουσι δίκην ἀδαμάντων. Θαυμάσιον προσνέμουσι τῷ λόγῳ θέλγητρον καὶ ἐξάπτουσι τὴν φαντασίαν ἰσχυρῶς· ἐξαίροντα τοὺς οὐσιώδεις τῶν πραγμάτων χαρακτῆρας ἐμποιοῦσιν ἡμῖν ζωηροτέραν αὐτῶν παράστασιν. Ἔτι δ' ἀνυσιμώτερον ἐπενεργοῦσι τὰ ἐπίθετα ταῦτα καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἐντύπωσις εἶναι ἔτι ἰσχυροτέρα, ἐὰν εἶναι καινὰ καὶ πρωτότυπα. Κατὰ τοῦτο ὁμολογητέον, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ποιηταὶ ἠστόχησαν. Πυκνὰ ἀναμασσῶνται τὰ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς προτύποις εὑρημένα ἐκλατινίζοντες οὐδὲ κατορθοῦντες νὰ παραγάγωσι τῆς ἑλληνικῆς λέξεως τὸ κάλλος καὶ τὴν ἐνάργειαν. Πόσον γενικὴ καὶ δὴ καὶ ὑπτία εἶναι ἡ τοῦ *πτερόεις* ἑρμηνεία διὰ τοῦ *celer*, τοῦ *νῆες ἀμφιέλισσαι,* διὰ τοῦ curvae naves, τοῦ *καλλιρόῳ ποταμῷ* διὰ τοῦ flumine pulchro καὶ τοῦ *εἰνοσίφυλλος* διὰ τοῦ silvis coruscis ἢ τῶν ἐπιθέτων τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων οἷον *κορυθαίολος* (περὶ τοῦ Ἕκτορος) διὰ τοῦ cristatus καὶ *καλλιπάρῃος* ἢ *καλλιπλόκαμος* διὰ τοῦ pulcher! Καὶ πόσον δραστηριώτερον καὶ παραστατικώτερον εἶναι *τὸ ἠὼς ἠριγένεια* τῆς τοῦ Ὀβιδίου μιμήσεως aurora vigil, (μεταμορφ. II, 112)!

Αἰτία δὲ εἶναι τοῦ ἀνυπερβλήτου κάλλους τῶν ὁμηρικῶν ἐπιθέτων ὅτι οὐ μόνον ταῦτα εἶναι ἀτομικά, ἀλλὰ καὶ περιέχουσι συλλήβδην καὶ ἐν κεφαλαίῳ πολλὰ γνωρίσματα (ἐπίθετα praegnantia). Τὰ σύνθετα ἐπίθετα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὐμορφό-

τερα τῶν ἁπλῶν καὶ τοῦ τεχνίτου ἡ ἀρετὴ γίνεται φανερὰ ἐκ τῆς κατασκευῆς τοιούτων ἐπιθέτων. Ἐν ἱεραῖς ἐμπνεύσεως στιγμαῖς ὁ δημιουργικὸς τοῦ ποιητοῦ νοῦς κατορθοῖ νὰ πλάσῃ λαμπρὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ σύνθετα μήπω τεθησαυρισμένα ἐν τοῖς λεξικοῖς μηδ' ὑπὸ τῆς χρήσεως καθιερωμένα. Ὁ Λέσσιγγ σφόδρα ἐπῄνει τοῦ Wieland τὴν εὔστοχον κατασκευὴν τῶν ὀνομάτων, τὰ δὲ τοῦ Σχίλλερ giftgeschwollene Bäuche der Schlangen (=*ἰοπλησθεῖς* γαστέρες τῶν ὄφεων), leichtgeschürzte Horen (=εὔζωνοι Ὧραι), καὶ τὰ τοῦ Γκαῖτε feuchtverklärtes Blau (= τὸ κυανοῦν τοῦ οὐρανοῦ χρῶμα λελαμπρυσμένον ἐν διαυγεῖ ὑγρῷ), Wellenatmender Mond (=*κυματόπνους* σελήνη) [ἢ τὸ τοῦ Αἰσχύλου (Ἀγαμ. 196): *παρθενοσφάγοισι ῥείθροις*, τὸ τοῦ Σοφοκλέους (Ἀντιγ. 345): *σπείραισι δικτυοκλώστοις*, (Οἰδ. Κολ. 1062): *ῥιμφαρμάτοις ἁμίλλαις*], ταῦτα ὀλίγα ἐκ πολλῶν παραδείγματα, ἀρκοῦσι νὰ ἐμφανίσωσιν ἡμῖν τὸ ποιητικὸν δαιμόνιον: *ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα.* Ἀναντιρρήτως δὲ τοιαῦτα σύνθετα εἶναι ἐναργέστερα καὶ γραφικώτερα, ἅμα δὲ καὶ βραχύτερα καὶ εὐληπτότερα ἢ αἱ ὕπτιαι καὶ ἄτονοι περιφράσεις. Μία λέξις εἶναι ἀείποτε πλαστικωτέρα ἢ ἡ σύνδεσις πολλῶν, τὸ *ῥοδοδάκτυλος* π.χ. εἶναι δραστηριώτερον καὶ ἐντονώτερον τῆς περιφράσεως plena rosarum (Ὀβιδ. μετ. II, 113). Οὐδὲν δὲ θαῦμα ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ποιηταὶ ἀπ' ἀρχῆς ἐπειράθησαν παντὶ σθένει ὅπως καὶ ἐν τούτῳ τὴν σκληρὰν μαλάξωσι λατινικὴν καὶ καταστήσωσιν εὐκαμπτοτέραν. Κατὰ μίμησιν τοῦ Ὁμήρου, τῆς ἀκενώτου πηγῆς, ἐξ ἧς πάντες οἱ ἐπικοὶ τῆς Ρώμης ἤντλησαν, πολλοὺς νέους ὅρους ἔπλασαν οἱ παλαιότατοι ποιηταὶ καὶ ἔκτοτε οἱ Ρωμαῖοι βαθμηδὸν καὶ ἐπιπόνως ἐκτήσαντο ὅ,τι ἡ γλῶσσα ἐνδεὴς οὖσα ἠρνεῖτο αὐτοῖς. «Καὶ κενὰ καὶ νεότευκτα ὀνόματα θὰ ἔχωσι κῦρος, λέγει ὁ Ὁράτιος (A. P. 52 ἑ.), καὶ ἂν ἀπορρέωσιν ἐξ ἑλληνικῆς πηγῆς μετρίως παραστραφέντα.*»

* Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς παρατιθέμενος ἐνταῦθα τοὺς στίχους τούτους τοῦ Ὁρατίου νομίζει, ὅτι ὁ ποιητὴς νοεῖ συνθέτους λέξεις οἷον magniloquus, centimanus κτλ. Ἀλλ' αἱ λέξεις αὗται δὲν ἀπορρέουσιν ἐξ *ἑλληνικῆς πηγῆς*, ἀλλ' εἶναι μιμήσεις ἑλληνικῶν λέ-

Ἀπὸ τοῦ Ἐννίου προσφιλέστατοι τοῖς ἐπικοῖς ἦσαν οἱ ἕνεκα τοῦ δακτυλικοῦ ρυθμοῦ παραχθέντες σχηματισμοί, λέξεις δῆλον ὅτι ὧν τὸ δεύτερον συνθετικὸν ἤρχετο ἀπὸ βραχείας συλλαβῆς, προερχόμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ ρημάτων ἐχόντων βραχὺ τὸ θεματικὸν φωνῆεν. Ὅταν πρὸς τοιοῦτον συνθετικὸν συναφθῇ ὡς πρῶτον λέξις τροχαϊκή, γεννᾶται δάκτυλος οἷον magniloquus, altivolans κτλ.

69. Ὁ ποιητὴς ὁσάκις δὲν ἀρκεῖται δι' ἑνὸς μόνον ἐπιθέτου νὰ καταθέλγῃ τὴν φαντασίαν ἡμῶν, ποιεῖται χρῆσιν πλατυτέρας ἐξηγήσεως, οἷον τῆς distributio.** Βουλόμενος ὁ Οὐεργίλιος μετ' ἐμφάσεως νὰ δηλώσῃ ὅτι θὰ ὑπάρχῃ τι ἐσαεί, διατυποῖ ὧδε (Αἰν. I, 567):

Ὅσον εἰς πόντον ποτάμια ῥέουσι ῥεῖθρα, καὶ ὅσον
νάπαι τὰ ὄρη σκιάζουσιν, ἄστρα δὲ τρέφει ὁ πόλος,
θὰ διαμέν' ἡ τιμὴ καὶ τὸ κλέος τὸ σὸν καὶ ἡ φήμη,

ἐν ᾧ ὁ Ὀβίδιος τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἀποδίδωσιν ὧδε (Μεταμ. XV, 871):

Ἔργον λαμπρὸν ἐπετέλεσα νῦν, ὅπερ δὲν θ' ἀφανίσῃ
οὔτε Διὸς ἡ ὀργὴ οὔτε τὸ πῦρ οὔτε χρόνος ποτὲ
ὁ πανδαμάτωρ.

Ὡς ἐκ τοῦ Λαοκόοντος τοῦ Λέσσιγγ ἱκανῶς γνωστὸν εἶναι, λεπτὸν τοῦ Ὁμήρου τέχνασμα ἦτο νὰ μεταβάλλῃ τὴν περιγραφὴν τῶν ἀντικειμένων εἰς ἐκτέλεσιν, νὰ μὴ περιγράφῃ δῆλον ὅτι παρ' ἄλληλα τὰ καθ' ἕκαστα πράγματός τινος ὡς ἤδη ἀπο-

ξεων (μεγαληγόρος, ἑκατόγχειρ.). Ὀρθότερον λοιπὸν ἀκούουσι τὸ χωρίον οἱ ἀποδεχόμενοι, ὅτι ὁ ποιητὴς νοεῖ λέξεις τοιαύτας, οἷον barbitos, diota, bassareus κτλ., αἵτινες εἰ καὶ Graeco fonte cadunt, ὅμως ἐγένοντο παραδεκταὶ καὶ ἔλαβον κῦρος μετρίως μεταβληθεῖσαι (parce detorta), ὥστε δῆλον ὅτι μήτε ἀπὸ τῆς φύσεως τῆς λατινικῆς γλώσσης ν' ἀπᾴδωσι μήτε νὰ ποιῶσι ἀφανῆ τὴν ἑλληνικὴν καταγωγήν. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Ὁρατίου προειλόμεθα τὴν διόρθωσιν τοῦ Madvig: etsi.......cadent, ἀντὶ τῆς παραδεδομένης γραφῆς si.....cadent. Σ. M.

** Distributio ἤτοι *μερισμὸς τῆς ἐννοίας* ὁρίζεται παρὰ τοῦ Κορνιφικίου (ad Her. IV, 47): cum in plures res aut personas negotia quaedam certa dispertiuntur. Σ. M.

τετελεσμένου καὶ ἑτοίμου, ἀλλὰ νὰ ἄγῃ ταῦτα ὑπὸ τὰ ὄμματα ἡμῶν νῦν μετ' ἄλληλα ποιούμενα καὶ βαθμηδὸν τελεσιουργούμενα καὶ συναρμοττόμενα εἰς ἓν πάγκαλον ὅλον. Ὁμοφυεῖς ποιηταί, ὡς ὁ Γκαῖτε (π. χ. ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ κτήματος τοῦ ξενοδόχου ἐν τῷ ἔπει τῷ ἐπιγραφομένῳ «Ἑρμαννὸς καὶ Δωροθέα»)· ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τοῦτο. Ἀλλ' οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι δὲν ἐνόουν τὴν λεπτότητα ταύτην τῆς ἐπικῆς τέχνης καὶ αἱ ὑπ' αὐτῶν γενόμεναι περιγραφαὶ τῶν πραγμάτων εἶναι ξηρόταται, εἰ καὶ ἀνέγνωσαν καὶ αὐτοὶ τὸν Ὅμηρον, ὡς καὶ ἡμεῖς. Πόσον ὠχρὸν ἀπείκασμα τῆς περιφήμου περιγραφῆς τῆς τοῦ Ἀχιλλέως ἀσπίδος εἶναι τὸ ἀντίστοιχον ἐπεισόδιον τοῦ ὀγδόου βιβλίου τῆς Αἰνειάδος (607—731), ἔνθα περιγράφων ὁ Οὐεργίλιος τὰ μέρη τῆς τοῦ Αἰνείου ἀσπίδος ἐπιφέρει ἑκάστοτε τὰ μονότονα ἐκεῖνα «ἐνταῦθα εἶναι» καὶ «ἐκεῖ εἶναι» ! Ὁ μὲν Ὅμηρος προσάγει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὸν κλυτοτέχνην Ἥφαιστον χαλκεύοντα διὰ τῶν τεχνικῶν αὐτοῦ χειρῶν τὴν παρὰ τῆς Θέτιδος αἰτηθεῖσαν ἀσπίδα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ συναρμολογοῦντα, ὁ δὲ Οὐεργίλιος ἀφηγεῖται πῶς ἐπὶ τοῦ καλλιτεχνήματος ἡ δεῖνα εἰκὼν ὑπάρχει παρὰ τὴν δεῖνα. Πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Ὁμήρου ἐὰν παραβληθῶσιν αἱ περιγραφαί, ἃς ὁ αὐτὸς Ῥωμαῖος ποιεῖται τῶν θυρῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Κυμαίου Ἀπόλλωνος (Αἰν. VI, 20) καὶ τῶν εἰκόνων τοῦ ἐν Καρχηδόνι ναοῦ τῆς Ἥρας (Αιν. 1, 465 ἑ.) ἢ ἡ παρ' Ὀβιδίῳ περιγραφὴ τοῦ οἴκου τοῦ Ἡλίου (Μεταμ. II, 1 ἑ), θὰ γίνῃ φανερὸν ὁπόσον ξηρότεροι καὶ πεζότεροι ἐν τούτῳ εἶναι οἱ Ῥωμαῖοι τῶν Ἑλλήνων.

70. Τὸ πλαστικὸν τοῦ λόγου κατορθοῦται καὶ διὰ τῶν *τρόπων* [51]). Ὁτὲ μὲν ἐξεγείρει ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν τοῦ ἀναγνώστου καὶ ἀκροατοῦ, ὥστε ἐν ταῖς λέξεσι puppis, carina καὶ velum νὰ νοῇ ὅλην ναῦν, τὸ μέρος δῆλον ὅτι διὰ τῆς νοήσεως νὰ ἐπεκτείνῃ εἰς τὸ ὅλον, ὁτὲ δὲ ἀναγκάζει αὐτὸν τοὐναντίον τὸν ἐλέφαντα ἤτοι τὸ ὅλον νὰ συστέλλῃ εἰς τὸν ὀδόντα αὐτοῦ, ἤτοι εἰς τὸ μέρος, τὴν δρῦν εἰς τὸ φύλλωμα τῆς δρυός. Ἄλλοτε πάλιν

ἐπιβάλλει τὴν μελίαν νὰ μεταμορφῶμεν εἰς δόρυ, τὸν χρυσὸν εἰς χρυσοῦν ἀγγεῖον, νὰ ἐκδεχώμεθα τὴν flamma ἀντὶ τῆς θερμότητος, τὸ lux ἀντὶ τῆς ἡμέρας, ἤτοι νὰ ἐναλλάττωμεν αἴτιον καὶ αἰτιατόν. [Ὡς ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει τὸν χαλκὸν *νηλέα*, τὸν λίθον *ἀναιδέα*, τὰ δόρατα *λιλαιόμενα χροὸς ἆσαι*] ἢ ὡς ὁ Σχίλλερ ποιεῖ τὸν λίθον συναισθανόμενον καὶ τὴν φύσιν καλεῖ *προσηνῆ* καὶ τὴν πτῆσιν *σπεύδουσαν*, οὕτω καὶ ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς προσνέμει εἰς τὰ ὦτα καὶ τοὺς βραχίονας συναισθήματα λέγων: auriculae gaudent praenomine ἢ bracchia gaudentia loris. Ἐν τῇ ἑαυτοῦ διανοίᾳ ἐμψυχοῖ τὰ ἄψυχα καὶ εἰς πᾶσαν τὴν κύκλῳ φύσιν ἐμφυσᾷ ζωῆς πνοήν.

71. Καὶ ἐν τῇ χρήσει τῶν τρόπων οἱ Ῥωμαῖοι βεβαίως ἀπολείπονται σφόδρα τῶν συγγενῶν Ἑλλήνων. Ἀνεξάρτητοι καὶ πρωτοτυπώτατοι εἶναι περὶ τὴν χρῆσιν τῆς *συνεκδοχῆς* συχνότερον τῶν ἄλλων σχημάτων ἀπαντώσης παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ποιητῶν. Ἐν τῷ σχήματι τούτῳ οὐδὲν ἄλλο ἐγίνετο ἢ ἐναλλαγὴ δύο παραστάσεων τοπικῶς συνδεομένων πρὸς ἀλλήλας καὶ διὰ τοῦτο ὑποπιπτουσῶν τῇ αἰσθήσει. *

Μετὰ συνεκδοχὴν συχνόταται παρὰ Ρωμαίοις εἶναι ἡ *μετωνυμία* καὶ ἡ *ἀντονομασία*, οἱ *τρόποι* δῆλον ὅτι τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς παραθέσεως, παρ' οἷς ἡ προσάλληλος τῶν παραστάσεων ἀναφορὰ εἶναί πως δυσχερεστέρα, ἅτε μὴ ὑποπίπτουσα ἀμέσως εἰς τὴν αἴσθησιν. Ἀλλ' ἡ χρῆσις τῆς μετωνυμίας δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη μονοτονίας τινὸς καὶ ἡ συχνὴ ἐπανάληψις τοῦ Mars=bellum, Ceres=frumentum, Liber=vinum, vulcanus=ignis, Phoebus=sol, Nereus=mare, καὶ παντὸς ἄλλου θεοῦ ἠναγκασμένου, ὁσάκις εἶναι χρεία, ἐξ ἑαυτοῦ νὰ ὀνομάζῃ τὸ ἑαυτοῦ προϊόν,

* *Συνεκδοχὴ* λέγεται 1ον) ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ μέρους πρὸς τὸ ὅλον (**pars pro toto**) καὶ τἀνάπαλιν, οἷον **limen** ἢ **tectum** ἀντὶ **domus**, **elephantus** ἀντὶ **ebur** 2ον) τὸ γένος ἀντὶ τοῦ εἴδους (**genus pro specie**) καὶ τἀνάπαλιν, οἷον **mortales** ἀντὶ **homines**. **Σ. Μ.**

δὲν εἶναι ἐπιτηδεία νὰ ἐμποιήσῃ ἡμῖν λίαν ὑψηλὴν ἔννοιαν περὶ τῆς γονιμότητος τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν.*

Μείζων εἶναι ἡ ποικιλία ἐν τῇ *ἀντονομασίᾳ*,** ἔνθα χρησιμώτατα ἦσαν τὰ ἑλληνικὰ πατρωνυμικὰ (π. χ. Pelides = Achilles), πρὸς δὲ τούτοις καὶ αἱ περιφράσεις διὰ τοῦ satus, editus, natus (π. χ. Maia natus), genus (Iapeti genus = Prometheus), senex Pylius = Nestor, filius Anchisae = Aeneas, fratres Helenae = Castor et Pollux κ. ἄ.

72. Πολὺ ἐνδεεστέρα εἶναι ἡ εὕρεσις τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν ἐν ταῖς *μεταφοραῖς* καὶ ταῖς *παραβολαῖς*. Πλὴν τῶν καὶ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ συνήθων μεταφορῶν αἱ ἐν τῇ ποιήσει δὲν εἶναι πολλαί, χωρία δὲ ὡς τὸ Αἰν. VI, 1 ἑ., ἔνθα αὗται πυκνῶς διαδέχονται ἀλλήλας, εἶναι σπάνια, καὶ αἱ παρὰ τοῖς ἐπὶ Αὐγούστου ποιηταῖς ἀπαντῶσαι πηγάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρεωτικῆς ποιήσεως. Καὶ τῶν παραβολῶν αἱ πλεῖσται εἶναι εἰλημμέναι ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὁ δὲ μάλιστα ἐνταῦθα συληθεὶς εἶναι ὁ πατὴρ Ὅμηρος, π. χ. τὰ Αἰν. I, 589 ἑ. καὶ I, 498 ἑ. χωρία ὑπομιμνήσκουσι σαφῶς τὰ τῆς Ὀδυσσείας VI, 232 ἑ. καὶ VI, 102 ἑ. Πρὸς δὲ ἡ μίμησις δὲν εἶναι ἀείποτε εὔστοχος, ἀλλ' οὐχὶ σπανίως φαίνεται περιέρ-

* Ἐν τῇ *μετωνυμίᾳ* ἀντὶ τοῦ κυρίου οὐσιαστικοῦ κεῖται ἕτερον, ὅπερ περιέχει ἔννοιαν διατελοῦσαν ἐν ἀμέσῳ σχέσει πρὸς τὴν κυρίαν λέξιν. Εἶναι δὲ τοιαύτη ἡ σχέσις τῶν ἐναλλασσομένων ἐννοιῶν, ὥστε ἐὰν ἀμφότεραι ἔκειντο ἐν τῷ λόγῳ, τὸ μετωνυμικὸν ὄνομα ἢ θὰ ἔκειτο κατὰ γενικὴν ἢ θὰ μετεβάλλετο εἰς διοριστικὸν ἐπίθετον ἢ εἰς ἀναφορικὴν πρότασιν, ὥστε ἡ μετωνυμία εἶναι ὁ *τρόπος τοῦ διορισμοῦ*. Μετωνυμικῶς ἐναλλάσονται αἱ ἑξῆς ἔννοιαι. 1ον) τὸ αἴτιον καὶ τὸ αἰτιατόν: **lego Homerum** (= **carmina Homeri**), **Mars** ἀντὶ **bellum** κλ. 2ον) ἡ ὕλη καὶ τὸ ἐκ τῆς ὕλης: **ferrum** ἀντὶ **gladius**, **harundo** ἀντὶ βέλος. 3ον) Τὸ ἀφῃρημένον καὶ συγκεκριμένον: **vicinitas** ἀντὶ **vicini**, **iuventus** ἀντὶ **iuvenes**. 4ον) Ὁ κτήτωρ καὶ τὸ κτῆμα π. χ. **ardet Ucalegon** (= **domus Ucalegontis**) Αἰν. II, 311. 5ον) Τὸ ἐξωτερικὸν σημεῖον καὶ ἡ ἔννοια: **laurus** ἀντὶ **victoria**, **toga** ἀντὶ **pax**, **taedae** ἀντὶ **nuptiae**, *δόρυ* ἀντὶ μάχη. Περὶ τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ μετωνυμικῆς χρήσεως τῶν οὐσιαστικῶν ὅρα Ἑλλην. Συντ. Kühner — Gerth, τόμ. 1ος § 346. Σ. Μ.

** Ἐν τῇ *ἀντονομασίᾳ* ἀντὶ οὐσιαστικοῦ, μάλιστα δὲ προσωπικοῦ ἢ κυρίου ὀνόματος, κεῖται ἄλλη οὐσιαστικὴ ἔννοια δυναμένη νὰ ἐπενεχθῇ εἰς τὸ *κύριον* ὄνομα ὡς παράθεσις ἢ διὰ τοῦ ῥήματος *εἶναι* ὡς κατηγορούμενον. Κατὰ ταῦτα ἡ *ἀντονομασία* εἶναι ὁ *τρόπος τῆς παραθέσεως* ἢ τοῦ *οὐσιαστ. κατηγορουμένου*. Σ. Μ.

γως τετεχνημένη καὶ βεβιασμένη. Πόσον ὡραιοτέρα εἶναι ἡ τῆς φαιδρᾶς μεταξὺ τῶν συμπαιζουσῶν ἀμφιπόλων παρθένου Ναυσικάας παραβολὴ πρὸς τὴν ἰοχέαιραν Ἄρτεμιν μεθ' ἧς συμπαίζουσιν αἱ ἀγρονόμοι νύμφαι, ἢ ἡ τῆς βασιλίσσης Διδοῦς (Αἰν. 1, 496) ἐν μέσῳ πολλοῦ πλήθους ἀγούσης ἐπὶ τὸν ναὸν ἵνα δικαιοδοτήσῃ παρομοίωσις πρὸς τὴν θεὰν τῆς θήρας! Ἀλλ' ὅπου οἱ Ρωμαῖοι ποιηταὶ εἶναι πρωτότυποι δὲν ὀκνοῦσι νὰ παλιλλογῶσι. Τὴν ἐν Αἰν. I. 430 παραβολὴν πρὸς τὴν ἀκάματον τῶν μελισσῶν ἐργασίαν ὁ ποιητὴς σχεδὸν αὐτολεξεὶ παρέλαβε ἐκ τῶν Γεωργ. IV, 162—169. Παρομοιώσεις τινές, οἷον τῆς ἀναισθήτου καρδίας πρὸς βράχον ἢ πρὸς σίδηρον ἀπαντῶσι συχνότατα. Ἤδη παρ' Ἐννίῳ εὑρηται ἐν ἀποσπ. 101: quasi ferrum aut lapis durat καὶ ἀπ. 174: lapideo corde, ἴσως κατὰ μίμησιν τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν (Εὐριπ. Μηδ. 29, 1279, Ἀνδρ. 537) [ἢ τοῦ Ὁμήρου ἐν Ἰλιαδ. Π. 35]. Καὶ ὁ Ὀβίδιος χρῆται τῇ παραβολῇ ταυτῃ Μετ. IX, 613. VII, 32. XIV, 712. Ἡρωϊδ. 7, 37. Λυπηρ. 1, 8, 41. III, 2, 3. IV, 12, 31. Ἐπ' ἴσης πολλάκις ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἡ σύγκρισις ἀναισθήτου ἀνθρώπου πρὸς θαλάσσιον τέρας (Scylla, Charybdis) ἢ πρὸς θηρίον (λέοντα, τίγριν) π.χ. Κατουλλ. 60, 1. 64, 154. Ὀβιδ. Μετ. VIII, 120. IX, 613. VII, 32. Οὐχὶ σπανίως περιπίπτουσιν οἱ ποιταὶ εἰς τὸ σφάλμα τῆς ἐν τῷ αὐτῷ συμφορήσεως τῶν παραβολῶν, ὅπερ ὡσαύτως διαπράττουσι συχνάκις καὶ ὅταν κταλέγωσι παραδείγματα (πρβλ. Ὀρ. ᾠδ. I, 1. III, 1).

73. Παρευδοκιμοῦσιν οἱ Ρωμαῖοι τοὺς Ἕλληνας διδασκάλους ἐν τῇ *ἀλληγορίᾳ* καὶ τῇ *προσωποιΐᾳ* τῶν παθῶν, οἷον τοῦ φόβου, τῆς ἀπληστίας, τῆς ὀργῆς. Οἱ ποιηταὶ ἀσμενίζουσι σφόδρα τῇ χρήσει τῶν σχημάτων τούτων καὶ ὁ Herder μεγάλην ἀρετὴν τῆς ποιήσεως τοῦ Ὁρατίου ὑπολαμβάνει τὸ ὅτι προσωποποιεῖ τὰς ἀφῃρημένας ἐννοίας, μάλιστα δὲ τὰς ἠθικάς, π. χ. ᾠδ. III, 1, 14: Necessitas sortitur («τοῦτο εἶναι οὐσιῶδες γνώρισμα τοῦ πνεύματος τοῦ Ὁρατίου καὶ μέγας καλλωπισμὸς τῶν ᾠδῶν αὐτοῦ») [52]). Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν προσω-

ποποιίαν ὡς ἰδιότητα τούτου μόνου τοῦ ποιητοῦ, διότι καὶ πάντες οἱ ἄλλοι παρέχουσι παραδείγματα αὐτῆς. Παρὰ μὲν τῷ Τιβούλλῳ ἡ Spes, Pax, Mors, Poena κ. ἄ., παρὰ δὲ τῷ Ὀβιδίῳ ἡ Cura, Amor κ. ἄ. ἐμφανίζονται ὡς ὄντα προσωπικά, καὶ ὅσῳ μᾶλλον καταβαίνομεν πρὸς τὸ τέλος τῆς ρωμαϊκῆς γραμματείας, τοσούτῳ καταφανεστέρα γίνεται ἡ ροπὴ πρὸς τὴν νεκρὰν ἀφαίρεσιν καὶ τὴν παγερὰν ἀλληγορίαν. Καὶ τῷ ὄντι ἡ Διχόνοια, τὸ Γῆρας, ἡ Πεῖνα, ἡ Νόσος κτλ. εἶναι ἐν ἀδιακόπῳ χρήσει παρὰ τῷ Σιλίῳ Ἰταλικῷ, * Κλαυδιανῷ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀπὸ τῆς αὐτῆς σχολῆς. Αἱ ποικίλαι μορφαὶ αἱ ἄσαρκοι καὶ ἀμύελοι, ὧν ὁ Ἰταλὸς ἐπλήρωσε τὸ ἑαυτοῦ Πάνθεον, αὗται εἶναι καὶ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ποιήσεως αὐτοῦ.

Ἐκ πάντων τούτων συνάγεται ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ηὐμοίρησαν τῆς ἀνθηρᾶς φαντασίας, τῆς ποικιλίας καὶ εὐστροφίας τοῦ ποιητικοῦ τῶν Ἑλλήνων πνεύματος, ἀλλ' ἐπέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τὰς λογικὰς ἐργασίας τῆς σκέψεως καὶ ἀφαιρέσεως. Ἡ μὲν ἑλληνικὴ ποίησις εἶναι θελκτήριος ἀνθών, ὅστις βρίθει μὲν χαριεστάτων τέκνων τῆς θεᾶς χλωρίδος, περιπέτονται δ' ἐν αὐτῷ πολύχρωμοι καὶ φαιδραὶ χρυσαλλίδες, ἡ δὲ Ῥωμαϊκὴ εἶναι ὁμοία μᾶλλον πρὸς καλλίφυτον κῆπον κομψῶς διατεταγμένον καὶ εὐκόσμοις πρασιαῖς συνηρμοσμένον.

74. Ἐν ᾧ τὸ πλαστικὸν τοῦ λόγου εἶναι ἐπιτήδειον νὰ ἄγῃ ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν τὰ πράγματα, τὴν ***αὔξησιν*** καὶ τὴν ***τῶν ἐναντίων παράθεσιν*** μεταχειρίζονται οἱ ποιηταὶ ἵνα μεγεθύνωσι ταῦτα καὶ ποιῶσιν αἰσθητότερα [πρβλ. Ἀριστοτ. ρητορ. Γ. 9: «τὰ ἐναντία γνωριμώτατα καὶ παρ' ***ἄλληλα*** μᾶλλον γνώριμα]. Ἡ ἀναδίπλωσις (ἐπαναφορά), ἡ ἐπίζευξις, ἡ ἐπανάληψις, ἡ κλῖμαξ, ἡ λιτότης, τὸ ἓν διὰ δυοῖν, ὁ χιασμός, τὸ ὀξύμωρον, ὁ πλεονασμός, ἡ ὑπερβολή, τὸ πολυσύνδετον καὶ εἴ τι ἄλλο σχῆμα, εἰς τὸ αὐτὸ ἀποβλέπουσιν. Ἔνθα ὁ πεζὸς συγγραφεὺς λέγει : ubi se-

* Περὶ τῆς παρὰ Στατίῳ ἀλληγορίας πρβλ. Ribbeck — Σακελλαρ. ἔνθ' ἀν. Τόμ. 3 Σελ. 355 Σ. Μ.

cuit, in membra redegit, ἔχει ὁ ποιητὴς ἐξουσίαν πρὸς ἐναργῆ παράστασιν τῆς ταχείας διαδοχῆς τῶν πράξεων νὰ εἴπῃ: secuit sectamque in membra redegit ('Ὀβιδ. Μετ. I, 33). * Μετ' ἐπικῆς περισσολογίας γράφει ὁ Οὐεργίλιος cavae cavernae (Αἰν. II, 53), rursus relegens (Αὐτ. 690) κ. ἄ., ὅπερ δὲν εἶναι μὲν ὅλως ἴδιον τῆς λατινικῆς ποιήσεως, ἀλλ' εἶναι συχνότατος αὐτῆς κόσμος. Οὐδὲν δὲ τὸ ἄτοπον ἔχει τοῦτο παρὰ λαῷ, ὅστις ἀνέκαθεν μελετῶν τὸν καθορισμὸν τοῦ δικαίου ἦτο εἰθισμένος περὶ τὴν σαφήνειαν καὶ ἀκριβολογίαν.

Εἰς τὴν αὔξησιν συμβάλλεται ἡ συχνὴ χρῆσις τοῦ πληθυντικοῦ συγκεκριμένων ἀντὶ τοῦ ἑνικοῦ καὶ μάλιστα ἐν λέξεσι σημαινούσαις τὰ μέρη τοῦ σώματος (colla, corda, pectora), σκεύη (currus) καὶ καθιερωμένους τόπους (templa) [πρβλ. 'Αριστ. ρητορ. 3, 6: εἰς ὄγκον τῆς λέξεως συμβάλλεται... καὶ τὸ ἐν

* Ἡ σύνταξις καθ' ἣν τὸ ῥῆμα τῆς προτέρας προτάσεως ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῇ ἑπομένῃ κατὰ μετοχὴν καλεῖται ***ἐπιπλοκή***. Διὰ τοῦ σχήματος τούτου, οὗ συχνὴν χρῆσιν ποιοῦνται οἱ Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι πεζοί τε καὶ ποιηταί, ἅμα μὲν ὁ λόγος καθίσταται μᾶλλον συνεσφιγμένος, ἅμα δὲ δηλοῦται ἡ ταχεῖα τῶν πράξεων διαδοχή, ἢ ἔτι συχνότερον ἐμφανίζεται ἐναργῶς τὸ διαρκὲς καὶ ἡ σπουδαιότης τῆς διὰ τοῦ ῥήματος σημαινομένης πράξεως. Πρῶτος ὁ Ὅμηρος ἐχρήσατο τῷ σχήματι τούτῳ ἐν Ἰλιαδ. 1, 595: ὣς φάτο, ***μείδησε*** δὲ θεὰ λευκώλενος Ἥρη, ***μειδήσασα*** δὲ παιδὸς ἐδέξατο χειρὶ κύπελλον», ἔνθα μετ' ἐπικῆς περισσοεπείας διαγράφεται τὸ μειδίαμα τῆς θεᾶς. Πρβλ. καὶ Σοφ. Οἰδ. Τυραν. 6: νοσεῖτε καὶ νοσοῦντες, αὐτ. 1191: δοκεῖν καὶ δόξαντα, αὐτ. 1404: ἐφύσασθ' ἡμᾶς καὶ φυτεύσαντες. Συχνὴ εἶναι ἡ ἐπιπλοκὴ καὶ ἐν τοῖς διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος: π. χ. Φαίδων. 59, E: ἐκέλευσεν ἡμᾶς εἰσιέναι, εἰσιόντες οὖν, Γοργ. 473 C: ἂν.. ληφθῇ καὶ ληφθείς. Ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἤδη οἱ κωμικοὶ χρῆσιν αὐτῆς ἐποιήσαντο, οἷον Τερεντ. **Andr. 298: accepi, acceptam servabo.** Παρὰ τοῖς ποιηταῖς τοῖς μεταχειριζομένοις τὸν ἑξάμετρον ἡ ἐπιπλοκὴ ἔχει σχεδὸν σταθερὰν θέσιν, τῆς μετοχῆς κειμένης μετὰ τὴν τομὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ δευτέρου ἡμιστιχίου πρβλ. Λουκρητ. 6, 355: **Quae facile insinuatur et insinuata repente dissolvunt.** Ὁράτ. σατιρ. II, 3, 104: **si quis emat citharas, emptas comportet in unum,** 'Ὀβιδ. Μετ. IV, 54: **Quoque magis tegitur, tectus magis aestuat ignis.** Καὶ παρὰ Καίσαρι, Κικέρωνι καὶ Λιβίῳ εὕρηται τὸ σχῆμα τοῦτο, οἷον Καισ. b Civ. 1, 28: **naves reprehendunt reprehensas exipciunt.** Κικερ. p. Caecin § 23: **coegit armavit, coactis armatisque.** Δυνατὸν ἐν τῇ μετοχῇ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνηται τὸ αὐτὸ ῥῆμα, ἀλλὰ συνώνυμον **(permutatio)**: π. χ. P. Rosc Amer. § 32: **iugulastis-occisum,** αὐτ. 34: **explicemus — expositam** (πρβλ. **Landgraf** ἐν ὑπομν. εἰς τὸν **pr. Ros. Amerino** Σελ. 197 ἑ.) Σ. Μ.

πολλὰ εἰπεῖν, ὅπερ οἱ ποιηταὶ ποιοῦσιν· ἑνὸς λιμένος ὄντος, ὅμως λέγουσι λιμένας εἰς Ἀχαϊκοὺς» καὶ «δέλτου μὲν αἵδε πολύθυροι πτυχαί». Διονύσιον ἢ Λογγῖνον περὶ ὕψους (ἐκδ. I. Wahlen, XXIII, 2): ἔσθ' ὅπου προσπίπτει τὰ πληθυντικὰ μεγαλορρημονέστερα καὶ αὐτῷ δοξοκοποῦντα τῷ ὄχλῳ τοῦ ἀριθμοῦ], (πρβλ. P. Maas, Studien zum poet. Plural. Wölfl. Archiv. für Lat. Lex. XII, 479 Ed. Hailer, Freisinger Progr. 1902 καὶ ἄνωτ. § 27), ὡσαύτως ἡ χρῆσις τοῦ mille, centum κ. ἄ. ἀντὶ οἱουδήποτε καὶ μικροῦ ἔτι ἀριθμοῦ. Πρός τινα μὲν τῶν πολλῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀναγκαία ἡ ἀκριβὴς ἐξαρίθμησις ποσοῦ τινος, ὁ δὲ ποιητὴς δὲν μεριμνᾷ περὶ οὕτω πεζῶν πραγμάτων, ἀλλὰ στομφάζων πως ἐκφέρει στρογγύλον τὸν ἀριθμὸν λαμβάνων τὸν μείζονα μᾶλλον ἢ τὸν ἐλάττονα, ἵνα οὕτω μεγεθοποιῇ τὴν ἐντυπωσιν. Τῷ Πενθεῖ ἐν Ὀβιδίου μεταμορφώσεσι (III, 522) προλέγει ὁ μάντις Τειρεσίας ὅτι θὰ κατασπαραχθῇ: mille lacer spargere locis, καὶ τῷ οὐρανίῳ τόξῳ προσγράφονται mille colores (Αἰν. IV, 701). Οὐδεὶς σοφὸς θὰ ἀντείπῃ πρὸς ταῦτα συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ ἐπιστήμης· τὸ πολύχρουν τῶν τεθλασμένων ἡλιακῶν ἀκτίνων ὡραιότερον μιᾷ νὰ παρασταθῇ λέξει δὲν εἶναι δυνατόν.

Ἡ λιτότης εἶναι προσφιλεστάτη μάλιστα τοῖς κλασσικοῖς ποιηταῖς ἀπαντῶσα συχνάκις ἐν σταθεραῖς φράσεσιν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδιδομέναις (π. χ. non dissimulator amoris Ὀβ. Μετ. V, 61, cura non levis Ὀρ. ᾠδ. 1, 14, 18) (πρβλ. Weymann, Studien über die Figur des Litotes. Jahrb. f. Phil. Suppl. XV, 1887, Σελ. 451—456). Ἔτι δραστικωτέρα εἶναι ἡ ὑπερβολὴ συχνότερον παρ' Οὐεργιλίῳ ἢ παρ' Ὁμήρῳ εὑρισκομένη. Ὁτὲ μὲν εἶναι ὑπερβάλλων ὁ ἀριθμὸς ἢ τὸ μέγεθος (ὀρέων, ὀχθῶν, δένδρων, νεῶν), ὁτὲ δὲ ἡ δεξιότης τῶν ἀνθρώπων καὶ ζῴων (ταχύτης, ρώμη), ὁτὲ δὲ ἡ ἰσχὺς τοῦ πάθους (πρβλ. R. Hunziker, die Figur der Hyperbel in den Gedichten Vergils, Berlin 1896).

75. Πάνυ συχνὴ εἶναι ἡ καλουμένη Comparatio *ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου* ἤγουν ἡ παραβολὴ πρὸς πράγματα φύσει ἀδύνατα. Αἰτία δ' αὐτῆς εἶναι τὸ ὅτι οἱ ποιηταὶ φιλοῦσι λίαν τὴν ἐντύπωσιν τὴν ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν ἐναντίων. Ἡ τοιαύτη παραβολὴ εἶναι σφόδρα ἀνεπτυγμένη παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρεωτικοῖς ποιηταῖς καὶ τοῖς βουκολικοῖς, οἷον τῷ Θεοκρίτῳ, ἀλλὰ χρῆσιν αὐτῆς, εἰ καὶ σπανιωτέραν, ἐποιήσατο ὁ Ἀρχίλοχος (ἀποσπ. 76):

«μηδεὶς ἔθ' ὑμῶν εἰσορῶν θαυμαζέτω
μηδ' ἵν' ἂν δελφῖσι θῆρες ἀνταμείψωνται νομὸν
ἐνάλιον καί σφιν θαλάσσης ἠχήεντα κύματα
φίλτερα γένηται, τοῖσι δ' ἡδὺ ἦν ὄρος».

καὶ ὁ Εὐριπίδης (Μηδ. 410). [Ἀλλὰ καὶ τὸ σχῆμα τοῦτο ὁ πρῶτος μεταχειρισάμενος εἶναι ὁ πατὴρ Ὅμηρος Ἰλ. Χ 261—263:

«Ὡς οὐκ ἔστι λέουσι καὶ ἀνδράσι ὅρκια πιστὰ
οὐδὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ὁμόφρονα θυμὸν ἔχουσι,
Ἀλλὰ κακὰ φρονέουσι διαμπερὲς ἀλλήλοισιν,»

οὗ μίμησις εἶναι τὸ τοῦ Ὁρατ. ἐπῳδ. 4, 1»

Lupis el agnis quanta sortito obtigit.
Tecum midi discordia est]

Ὅτι οἱ Ρωμαῖοι τούτους εἶχον πρότυπα, ἀποδεικνύουσιν αἱ συχνάκις κατὰ λέξιν εἰλημμέναι φράσεις. Ὁ Ναίβιος λέγει (Bell. Pun. fr. inc. II): πρότερον ἡ ἀκρὶς θὰ γεννήσῃ ἐλέφαντα », παρὰ Πλαύτῳ ἀναγινώσκομεν πρὸς τοῖς ἄλλοις Poen 3, 5, 31: «ἀπαιτοῦσι νὰ ἐξαρπάσωσι ἀπὸ τοῦ λύκου ἀρνίον, Asin 99: «διατάττεις μὲ νὰ ἁλιεύω ἐν τῷ ἀέρι», καὶ Asin. 79: «γυμνὸν σιλᾶν τὰ ἐνδύματα», παρὰ Λουκρητίῳ V, 128: «ὥσπερ δὲν δύναται οὔτε δένδρον ἐν τῷ αἰθέρι οὐδὲ νεφέλη ἐν τῇ θαλάσσῃ νὰ ὑπάρχῃ, οὔτε ἰχθύες νὰ ζῶσιν ἐν τοῖς ἀγροῖς οὔτε αἷμα ἐν τῷ ξύλῳ οὐδὲ χυμὸς ἐν τοῖς λίθοις νὰ ἐνυπάρχῃ». Κατὰ ταύτας καὶ κατ' ἄλλας ποικίλας παραλλαγὰς τὸ σχῆμα τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται κατακόρως.[53])

Καὶ τὰ λοιπὰ σχήματα οἱ περὶ τὴν ρητορικὴν εὐφυεῖς ὄντες

καὶ διὰ τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ τοῖς δικαστηρίοις πρακτικῆς ἀσκήσεως μεμορφωμένοι Ρωμαῖοι οὕτως ἰσχυρῶς προσῳκειώθησαν καὶ οὕτω φυσικὰ ἐθεώρησαν, ὥστε ἦτο πρὸς αὐτοὺς ἀπαραίτητος κόσμος τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Καὶ παρὰ τοῖς κρατίστοις ποιηταῖς ἀνεφάνη ὑπερβάλλουσα κλίσις πρὸς τὴν ἐπίδειξιν καὶ τὸ ρητορικὸν πάθος καὶ συχνάκις ἀντὶ τοῦ αἰσθήματος τοῦ θερμοῦ ἀντικαθίστατο ὑπόκενος φράσις καὶ λόγων κόμπος. Τῶν νοημάτων τὴν κενότητα καὶ τῆς εὑρέσεως τὴν ἔνδειαν ἐπεχείρουν νὰ ἐπικαλύπτωσι διὰ τοῦ λαμπροῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς καλλωπισμοῦ τοῦ λόγου [54]).

76. Οἱ ποιηταὶ ἔχουσιν, ὡς εἰκός, *ἕκαστος τὰς ἑαυτοῦ ἰδιότητας*. Ὁ Οὐεργίλιος καὶ ὁ Προπέρτιος φιληδοῦσι μάλιστα τῷ παραλληλισμῷ, ὡς ἡ Ἑβραϊκὴ ποίησις, δι' οὗ νόημά τι διατυποῦται ἡμῖν κατὰ τὰ διάφορα μέρη αὐτοῦ διαπεφωτισμένον καὶ διηυκρινημένον. Ἐν τῇ ρητορικῇ ἀποστροφῇ καὶ ἐρωτήσει ὁ Προπέρτιος ἀπολείπει πάντας [56]). Τὸ *ἓν διὰ δυοῖν*, οὗ ἔχει οὗτος ἓν παράδειγμα, εἶναι παρ' Οὐεργιλίῳ συχνότατον καὶ τὸ *ἀπὸ κοινοῦ* εὕρηται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρ' Ὁρατίῳ. Ὁ δραστήριος μερισμὸς ἐννοίας ἢ πράξεως εἰς τὰ ἑαυτῆς μέρη εἶνε τέχνασμα τῆς Τιβουλλείου μούσης, τὴν δὲ παρονομασίαν (μηδαμῶς σκοπουμένων τῶν κωμικῶν) ἐπιτηδεύει μάλιστα ὁ Ὀβίδιος.

Πρόδηλον ὅτι πάντα τὰ ρητορικὰ ταῦτα κοσμήματα ἀποφαίνουσι τὸν λόγον ἐπιτετηδευμένον. Ἡ φράσις συχνάκις φαίνεται κατάτεχνος καὶ ψυχρά, ἐπιλείπει δ' αὐτὴν ἡ μανία ἡ ἔνθεος καὶ ὁ οἶστρος τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως. Καθάπερ ἐκ τῶν μαρμαρίνων ὄγκων δὲν ἠδύναντο οἱ Ρωμαῖοι νὰ πλάττωσι μορφὰς ζώσας, οἵας τῶν Ἑλλήνων ἡ σμίλη ἐξειργάζετο, οὕτω καὶ ἐκ τῆς γλώσσης δὲν κατώρθωσαν ν' ἀποσπάσωσι φθόγγους ζωὴν ἀποπνέοντας.

77. Ὁ τρίτος θεμελιώδης νόμος τῆς ποιητικῆς λέξεως εἶναι ἡ *φυσικότης*. Εἴτε ὁ ποιητὴς ἔχει ἀφέλειαν παιδικήν, ὡς ὁ Ὅμηρος, εἴτε πάθος, ὡς ὁ λυρικὸς Ὁράτιος, οὐδὲν διαφέρει, ὁ λόγος αὐτοῦ δέον νὰ μὴ φαίνηται σοφῶς περιειργασμένος καὶ περινενοη-

μένος. Ὡς ὁ περιπαθῶς διακείμενος δὲν μεταχειρίζεται ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ περιόδους εὐτάκτους καὶ εὐτέχνους, οὕτω καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν προτάσεων τοῦ ποιητοῦ δέον νὰ μὴ ὑπερισχύῃ ὁ νοῦς ὁ πάντα μὲν λογικῶς διατάσσων καὶ ἐπιμελῶς συναρμόττων, πάντα δὲ καλῶς λογιζόμενος καὶ διασταθμούμενος. Ἐκ τῆς σπουδῆς τοῦ ποιητοῦ, ὅπως κατασκευάζῃ τὴν φράσιν εὔληπτον καὶ ἀμέσως ἐντυπουμένην ἐν τῇ ψυχῇ προέρχεται ἡ χρῆσις ἁπλῶν καὶ ἀπεριέργων συντάξεων. Μάλιστα δ' ἐν κυρίαις προτάσεσι προβαίνει ὁ λόγος (πρβλ. Αἰν. 1, 402: Dixit et avertens rosea cervice refulsit. 1, 438. Aeneas ait et fastigia suspicit urbis). Ἡ ἐλευθέρα χρῆσις τῶν ἐπιθέτων (π. χ. Αἰν. 1, 208: curisque ingentibus aeger = quamquam curis ingentibus aeger erat) καὶ ἡ τῶν μετοχῶν προτίμησις ἀντὶ δευτερευουσῶν προτάσεων προσποιοῦσι τῷ λόγῳ ἐμφαντικὴν βραχύτητα· αἱ βαρεῖαι καὶ δυσμεταχείριστοι συντάξεις εἶναι ὡς οἷόν τε σπανιώταται καὶ ἀντὶ τῶν τελικῶν προτάσεων ἀντικαθίστανται ἀπαρέμφατα [56]). Ἀντὶ τῆς ὑποτάξεως γίνεται συχνὴ χρῆσις τῆς παρατάξεως, ὥστε ἡ ὅλη τοῦ λόγου σύνθεσις εἶναι οἱονεὶ ἐκτενὴς ἅλυσις, ἧς οἱ κρίκοι ἤτοι τὰ κῶλα τῶν προτάσεων διαδέχονται ἄλληλα ἐν καλῇ συμμετρίᾳ. Τοὐναντίον δὲ ἡ ῥητορικὴ περίοδος εἶναι ὁμοία μᾶλλον πρὸς στερεῶς κεκλεισμένον δακτύλιον, ὅστις μείζονα καὶ ἐλάττονα μέρη καθ' ὡρισμένην διάταξιν καὶ ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ συνάπτει συμπαγῶς, ὥστε ν' ἀπαρτίζωσι ὅλον ῥυθμοειδὲς καὶ εὔκοσμον. Ἔνθα ὁ πεζογράφος θὰ ἔλεγεν: ubi corripuere, ruunt εὑρίσκομεν παρ' Οὐεργιλίῳ Αἰν. V, 145: corripuere ruuntque ἀντὶ τοῦ cum inversum κεῖται συχνάκις τὸ ecce (π. χ. certum est dare lintea retro; ecce autem. Αἰν. III, 686) ἢ ἁπλῆ παράταξις (π. χ. iam Lucifer surgebat: cessi Αἰν. II, 801 ἑ.). Μακρὸς πλάγιος λόγος εἶναι ἴδιος τῶν ἱστορικῶν, οὐχὶ τῶν ποιητῶν, διότι ἐν τῇ τοιαύτῃ συντάξει ἔννοιαι καὶ αἰσθήματα ἀποβάλλουσι πολὺ τῆς ἑαυτῶν ζωηρότητος καὶ ἐνεργείας.

78. Εἰ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ποιηταὶ ἐνέμειναν καθ' ὅλου ἐν τοῖς

νόμοις, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, ὑπάρχουσιν ὅμως πάμπολλα παραδείγματα καὶ τοῦ ἐναντίου. Συχνότατα περιπίπτουσιν εἰς τὸ ἔμφυτον τοῦ ἔθνους ἐλάττωμα, εἰς τὴν *σκέψιν* (πρβλ. Αἰν. III, 694. VII, 14). Τοῦ Ὁρατίου αἱ ᾠδαὶ φαίνονται ὡσανεὶ ἐξῆλθον ἐκ τορνευτηρίου. Ἐπιμελῶς ὁ ποιητὴς οὗτος φροντίζει, ὅπως συνάπτῃ τὰς προτάσεις κατὰ τὸν συνήθη τοῦ πεζοῦ λόγου τρόπον καὶ αὐτοὶ οἱ συλλογιστικοὶ σύνδεσμοι ergo καὶ quodsi εἶναι οὐχὶ σπάνιοι. Καὶ ἡ προσάλληλος παρεμπλοκὴ τῶν προτάσεων εἶναι προσέτι γνώρισμα γνήσιον τῆς τοῦ Ὁρατίου λέξεως· καθάπερ ἐν τῇ τεχνικῇ περιόδῳ τοῦ ἱστοριογράφου, παντοῖαι παρένθετοι προτάσεις διακόπτουσι τὰς κυρίας, ὥστε νομίζεις ὅτι ὁ ποιητὴς ἐπελέκησε καὶ ἀπετόρνευσε τὰς ἑαυτοῦ στροφὰς οὐχὶ τῶν ὤτων ἀλλὰ τῶν ὀφθαλμῶν χάριν. Καθ' ὅλου δὲ πάντων τῶν ἐπὶ Αὐγούστου ποιητῶν μάλιστα ὁ Ὁράτιος διὰ τοῦ φραστικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος προσπελάζει πρὸς τὸν πεζὸν λόγον. [57]) Παρὰ Οὐεργιλίῳ συχνάκις ἀπαντῶσι μακραὶ [58]) περίοδοι μάλιστα ἐν τοῖς λόγοις τῶν δρώντων προσώπων καὶ οἱ Ἐλεγειακοὶ ποιηταὶ ἀδιακόπως καὶ παντὶ σθένει ἐπειρῶντο τὴν πρὸς τὴν περιοδικὴν σύνταξιν ῥέπουσαν γλῶσσαν νὰ μεθαρμόσωσι πρὸς τὸ δίστιχον, ἄχρις οὗ τέλος ὁ Προπέρτιος κατώρθωσε κάλλιστα νὰ συμβιβάσῃ τὴν τελευτὴν τοῦ νοήματος πρὸς τὴν τοῦ πενταμέτρου.

79. Τέταρτος καὶ τελευταῖος νόμος τοῦ ποιητικοῦ λόγου εἶναι ἡ μείζων ἢ ἐν τῷ πεζῷ ***ἐλευθερία καὶ ἄδεια***. Ἐν πρώτοις ὁ ποιητὴς τάσσει τὰς λέξεις κατὰ βούλησιν μὴ κωλυόμενος ὑπὸ τῶν αὐστηροτέρων τοῦ πεζοῦ λόγου κανόνων. Ἡ ἐξουσία αὕτη ἐν μὲν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις εἶναι πάντως περιωρισμένη, ἀπεριόριστος δ' ὅμως ἐν ταῖς ἀρχαίαις, ἔνθα διατηρουμένων ἀκεραίων τῶν καταλήξεων ἀπέβαινεν εὐχερεστάτη ἡ τοῦ ὅλου σαφὴς ἀντίληψις καὶ σύνοψις καὶ εὐσύνετος ἡ τῶν καθ' ἕκαστα μερῶν τῆς προτάσεως συνάφεια. Ἵνα δὲ δύο συναφεῖς ἐννοίας ἰσχυρότερον ἐξάρωσιν, ἐχώριζον οὐχὶ σπανίως διὰ τῆς παρεμβολῆς ἄλλων, τιθέντες λ. χ. τὸν μὲν ἐπιθετικὸν διορισμὸν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, τὸ δὲ

οὐσιαστικὸν ἐπὶ τῆς τελευτῆς τοῦ στίχου [π. χ. Αἰν. II, 202: sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.], ἢ μετακινοῦντες τὸ ἐπίθετον, ὅπως ἐπ' αὐτὸ πέσῃ ἡ ἔμφασις, εἰς τὸ τέλος τῆς προτάσεως καὶ ἅμα εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ στίχου [π. χ. Αἰν. II, 537: persolvant grates dignas et praemia reddant | debita.], Ἐν Μεταμ. 2, 818 αἱ τρεῖς λέξεις stemus isto pacto διασπῶνται οὕτως ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῶν λέξεων τῶν εἰσαγουσῶν τὸν εὐθὺν λόγον, ὥστε ὁ στίχος ἔχει οὕτως: Stemus, ait, pacto, velox Cyllenius, isto. Μονοσύλλαβοι λέξεις ἐν τῷ τέλει τοῦ ἑξαμέτρου κείμεναι παράγουσι τὴν ἐκ τῆς ἀντιθέσεως ἐντύπωσιν ἢ εἶναι χρήσιμοι πρὸς οἱονδήποτε ἄλλον σκοπὸν τεχνικόν, π. χ. parturiunt montes, nascetur ridiculus mus. Ἐνὶ λόγῳ ὁ ποιητὴς διὰ τῆς περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων ἐλευθερίας, ἐὰν γινώσκῃ νὰ ποιῆται αὐτῆς χρῆσιν δεξιάν, κατορθοῖ μεγάλα καὶ θαυμαστά.

80. Ἕτερον ἐκ τῆς ἐλευθερίας ἀπορρέον προνόμιον τοῦ ποιητοῦ εἶναι τὸ ***ἀρχαΐζειν***, ἡ ἐξουσία δῆλον ὅτι τοῦ ὑπερπηδᾶν τὰ ὅρια τὰ χωρίζοντα τὰς περιόδους ἑκάστας τῆς γλώσσης καὶ τοῦ μεταχειρίζεσθαι λέξεις καὶ φράσεις μὴ ἀνηκούσας εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐποχήν. Ὁ ἱστοριογράφος, ὁ ῥήτωρ καὶ καθ' ὅλου ὁ πεζὸς συγγραφεὺς εἶναι σφόδρα περιωρισμένος καὶ ὀφείλει νὰ ποιῆται χρῆσιν τῆς γλώσσης τῶν καθ' ἑαυτὸν χρόνων. Καθάπερ σήμερον τὰ χρόνῳ πολιὰ καὶ περιθρύλητα ἱστορικὰ τῶν ἀκροπόλεων μνημεῖα τὰ ἐν περικαλλεῖ ἀνυψούμενα χώρᾳ ὡς μάρτυρας χρόνων παρῳχημένων πειρώμεθα ἐκ παντὸς τρόπου νὰ διαφυλάττωμεν καὶ σῴζωμεν ἀπὸ τῆς φθορᾶς τῶν ἀνέμων καὶ χειμώνων, οὕτω καὶ οἱ ποιηταὶ οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δ' ἧττον σπουδάζουσιν ὅπως ἀποσπῶσιν ἀπὸ τῆς λήθης τὰ ἐρείπια τὰ γλωσσικὰ τῶν πρόσθεν αἰώνων τὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀοιδοῖς διασωθέντα. Ὁ ποιητικὸς λόγος εἶναι συντηρητικός, θεραπεύει καὶ περιέπει ἐκ σεβασμοῦ καὶ καθ' ἕξιν τὰ ἀρχαιοπινῆ, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ταῦτα ἠχοῦσι συνήθως ἐντονώτερον καὶ προσνέμουσι τῷ λόγῳ σεμνότητα, ἀξίωμα καὶ ῥωμαντισμόν τινα. [59] Οὐκ ὀλίγα ἀπηρχαιωμένα ὀνόματα καὶ

οὐχ ὀλίγοι ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ πεπαλαιωμένοι καὶ ἄχρηστοι τύποι οὕτως ἀπεδόθησαν πάλιν πρὸς τὴν γλῶσσαν ἐξ ἀρχαιοτέρας περιόδου καὶ ἀνεβίωσαν. Ὁ Klopstock πολλοῦ ἄξιος ἐγένετο περὶ τὴν Γερμαν. γλῶσσαν ὅτι παλαιοτέρας γερμανικὰς λέξεις, οἷον Halle, Hain Elf, Heim, Harm κατ' ἐπίδρασιν τῆς ἀγγλικῆς γραμματείας εἰσήγαγε πάλιν εἰς τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν, ὁ δὲ Uhland λέξεις οἷον Gadem, Ferge, pirschen, Wat, Bracke, fahen, lobesam, gemachsam ἀνέστησεν εἰς νέαν, εἰ καὶ τεχνητήν, ζωήν [60]).

81. Ὁ Ὁράτιος κατὰ τὸ ἑαυτοῦ ἀξίωμα: «πολλὰ ἤδη πεπτωκότα θὰ ἀναγεννηθῶσι» (A. P. 70) ἀνανεοῖ παλαιὰς λέξεις οἷον altecare (ᾠδ. IV, 14, 5) καὶ indecorare (ᾠδ. IV, 4, 36). Τὰ ἐπίθετα divus, civicus καὶ hosticus, οἷς πολλάκις ἐντυχάνομεν παρὰ τοῖς αὐγουστείοις ποιηταῖς εἶναι παντάπασιν ἠφανισμένα ἐκ τοῦ πεζοῦ λόγου πλὴν τινων συνδέσεων (divi manes, corona civica, in hostico). Γνωσταὶ λέξεις ἐπιπολάζουσιν ἔχουσαι σημασίας πάλαι ἐκλελοιπυίας: οἷον templum* Αἰν. IV, 484 = τέμενος, aptus = ἡρμοσμένος (Αἰν. IV, 482), quiescere (αὐτ. 523). ἔχει εἰσέτι τὴν ἐναρκτικὴν σημασίαν ἀνέκαθεν οἰκείαν οὖσαν πάντων τῶν εἰς = sco ῥημάτων, τὸ orare κεῖται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ σημασίᾳ τοῦ λέγειν ἐν Αἰν. X, 96. VII, 446 κ. ἄ.

Καὶ παλαιοὶ τύποι διὰ τῶν ποιητῶν διεσώθησαν ἐκ παντελοῦς ἀφανισμοῦ [Τοῖς ἀττικοῖς ποιηταῖς οὐχὶ τοῖς πεζογράφοις

* Ἡ κυρία σημασία τῆς λέξεως templum εἶναι «περίβολος», «χῶρος» πρβλ. Ἔννιον Ann. 50: manus ad caeli caerula templa tendebam. Πλαυτ. Mil 2, 5, 3 ἑ. Quae (Diana me in locis Neptuniis templisque turbulentis servavit. Ἐν δὲ τῇ θρησκευτικῇ γλώσσῃ εἰδικώτερον σημαίνει τὸν ἐν τῷ οὐρανῷ ἱερὸν χῶρον, ἤτοι τὸ οἰωνιστικὸν τετράγωνον. Ἡ στενωτέρα σημασία τοῦ templum = ἱερὸν ἄγνωστος οὖσα εἰς τὸν ἀρχαῖον λατινισμὸν ἐμφανίζεται πρῶτον ἐν τῇ γραμματείᾳ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Heerdegen (παρὰ Reisig — Haase vorles. über latein Sprach. τόμ. 2. Σελ. 136), παρὰ τῷ ποιητῇ Πομπωνίῳ καὶ τῷ τούτου συγχρόνῳ συγγραφεῖ τῆς πρὸς Ἐρέννιον ῥητορικῆς, 4, 8, 12: deum templis spoliatis καὶ ἔκτοτε ἐπικρατεῖ. Ὁ Heerdegen ἔνθ' ἀνωτ. Σελ. 141 διεξέρχεται καὶ τὴν σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν τῆς λέξεως hostis ἀρχαιότερον σημαινούσης τὸν *ξένον* (peregrinus) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν civis, εἶτα δὲ εἰδικώτερον τὸν *πολέμιον* ἀλλ' ὁ Οὐεργίλιος ἀνανεοῖ τὴν παλαιὰν σημασίαν (= hospes) ἐν Αἰν. IV. 424. Σ. Μ.

ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις τῶν τύπων *ἀμπνοαί, ἀγοραῖσι, χέρες, γεγώς, σέθεν, κακτάς]*. Οὕτω καὶ τύποι ἀρχαϊκοὶ ὡς cupressus, intumus, optumus, proxumus, lacrumosus, formonsus, thensaurus, lavere, sectarier, gnatus, mi=mihi, caldior=calidior, surpite=surripite, surrexe εἶναι σταθερὸν στοιχεῖον τῶν ἔργων τοῦ Ὁρατίου, καὶ οἱ τύποι olli=illi, quis=quibus,* impete [ἐξ ἀχρήστου ὀνομαστ. impes]=impetu, faxo, accestis, accingier, fervĕre, ceu, ast κτλ. εἶναι τὰ χρώματα εἰς ἃ ἐμβάπτων ὁ Οὐεργίλιος, τὸ χρωστῆρα ἐπιχρίει χροιὰν ἀρχαϊκὴν τὸ ἑαυτοῦ ἔπος. Τὰ ἁπλᾶ μεταχειρίζονται οἱ ποιηταὶ ἀντὶ τῶν συνθέτων, ἵνα ἐξεγείρωσι τὴν φαντασίαν τοῦ ἀναγνώστου ὀφείλοντος ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ ἐξευρίσκῃ τὴν σημασίαν, ἥτις θὰ ἐδηλοῦτο διὰ τῆς προθέσεως· οὕτω διεσώθησαν τὰ ῥήματα piare, solari, tabere, temnere, linquere, suescere, tendere κ. ἄ. Καὶ ἀντὶ τῶν συνήθων ἀποθετικῶν ἀντικαθίσταται ἡ ἐνεργητικὴ φωνὴ οἷον populant (Αἰν. 7, 485), περὶ οὗ παρατηρεῖ ὁ Σέρβιος «ἀρχαϊκῶς εἶπε populant· διότι παρὰ μὲν τοῖς παλαιοῖς τὸ ῥῆμα τοῦτο ἦτο ἐνεργητικόν, νῦν δὲ εἶναι ἀποθετικόν». Καὶ τίς δὲν παρατηρεῖ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι παρατατικοὶ mollibat (Ὀβιδ. μεταμ. VIII, 199), nutribat (Αἰν. VII, 485), lenibat (αὐτοθ. VI, 468) καὶ οἱ τύποι saecla, vincla, oracla, ἐξενηνεγμένοι ἄνευ τοῦ ὑστερογενοῦς φθόγγου u πρὸ τῆς καταλήξεως -lum, ὡς ἐντονώτεροι καὶ ἰσχυρότεροι, εἶναι προσφυέστεροι πρὸς τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος ἢ τὰ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ συνήθη saecula, vincula, oracula; Τίς δὲ ὁ μὴ ὁρῶν ὅτι αἱ γενικαὶ εἰς -um ἐν τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ κλίσει, ἡ αἰτιατ. εἰς -īs ἐν τῇ τρίτῃ καὶ οἱ παρακειμ. τύποι εἰς -re ἀντὶ -runt ἀπεργάζονται τὸν λόγον σεμνότερον;

82. Τὸ μέτρον ἔχει πολλάκις μεγίστην ἐπίδρασιν. Ἐν τῇ γερμανικῇ ὁ στερεὸς μάλιστα δεσμὸς τῆς ὁμοιοκαταληξίας ἔσωσε πολλοὺς ἀρχαίους σχηματισμούς, οἵτινες ἄλλως θὰ περιέπιπτον εἰς

* Ἡ ἀφαιρετ. impete ἡ παρὰ Λουκρητίῳ καὶ Ὀβιδίῳ (μεταμ. III, 79 καὶ VIII, 379) ἀπαντῶσιν, ἐν Αἰνειάδι, ἐφ' ὅσον ἡμῖν γνωστόν, δὲν εὕρηται. Σ. Μ.

λήθην. Ἡ δὲ Ρωμαϊκὴ ποίησις ἡ μετρίαν μόνον ποιουμένη χρῆσιν τῶν ὁμοιοτελεύτων στίχων, διέσωσεν οὐκ ὀλίγους τύπους ἅτε εὐαρμοστοῦντας πρὸς τὴν σταθερὰν τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου σύνθεσιν. Οὕτω διετηρήθησαν τὰ μακρὰ φωνήεντα ἐν πολλαῖς παλαιαῖς ὀνοματικαῖς καὶ ρηματικαῖς καταλήξεσι, οἷον āt, ēt, īt, ōr, ā. [61]). Τὰς δὲ γενικὰς πληθυντικὰς τῶν μετοχῶν καὶ ἄλλων ὀνομάτων εἰς -ns ὁ Οὐεργίλιος διὰ τὸν αὐτὸν λόγον σχηματίζει ἀνεξαιρέτως εἰς -um ἀντὶ -ium (moderantum, legentum) προαιρούμενος τοῦ μέτρου ἕνεκα τὰ παλαιὰ συμφωνικὰ θέματα. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ τοῦ μέτρου ἀναγκάζοντος ἐμηχανῶντο· διότι poetae, λέγει ὁ Κικέρων (Or. 202), in numeris quasi necessitati parere coguntur (πρβλ. Κοϊντιλ. I, 6, 2. VIII, 6, 17). Φωνήεντα λοιπὸν βραχύνονται, μηκύνονται ἢ ἀφανίζονται· ἀναγινώσκομεν π. χ. παρ' Οὐεργιλίῳ constitĕrunt (Αἰν. III, 681) ἀντὶ constitērunt, relligio ἀντὶ rĕligio (Αἰν. XII, 182), aspris ἀντὶ asperis (Αἰν. II, 379 [62]). Τοὺς τύπους imperator καὶ imperare φεύγουσιν ὁ μὲν Ἔννιος μεταχειριζόμενος τοὺς induperator καὶ induperare, ὁ δὲ Ἄττιος καὶ Λουκρήτιος τὸν imperitare· ἀντὶ τοῦ magnitudo ὁ Ἄττιος λέγει magnitas καὶ ὁ Λουκρήτιος maximitas· ἀντὶ τοῦ bĕnĕfĭcĭa κεῖται παρὰ Κατούλλῳ bĕnĕfāctā, ἀντὶ τοῦ ēlŏquēntia παρ' Ὁρατίῳ A. P. 217 eloquium (ὡσαύτως Οὐεργ. Αἰν. XI, 383), ἀντὶ τοῦ supervacaneum παρ' Ὁρατίῳ ᾠδ. II, 20, 24 supervacuum (ὡσαύτως A. P. 337, Epistul. I, 15, 3)· ἀντὶ τοῦ adulter ἐν ταῖς πλαγίαις πτώσεσι γίνεται χρῆσις τοῦ moechus διὰ μετρικοὺς λόγους (πρβλ. Archiv f. lat. lexikogr. XII, 435).

Ἐν τῇ ρωμαϊκῇ ποιήσει ἀπαντῶσι καὶ *στερεότυποι φράσεις* ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδιδόμεναι καὶ δίκην νομισμάτων κυκλοφορούμεναι, ἴσως δὲ οἱ ποιηταὶ οἱ Ρωμαῖοι μᾶλλον ἢ ἄλλοι ἐσύλησαν τοὺς πρὸ αὐτῶν. Φράσεις τοῦ Ἐννίου οἷον caerula caeli ἐπαναλαμβάνονται παρὰ Λουκρητίῳ, Οὐεργιλίῳ καὶ ἄλλοις, καὶ δὴ πολλάκις καὶ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ στίχου χώρᾳ, ἐν ᾗ κεῖνται

καὶ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Οὕτως αἱ λέξεις haec ubi dicta dedit, ἃς ὁ Οὐεργίλιος παρὰ τοῦ Ἐννίου παρέλαβεν, εἶναι ἀρχὴ στίχου καὶ μετεβιβάσθησαν ὡς ἀρχὴ προτάσεις εἰς τὸν πεζὸν τοῦ Λιβίου λόγον (XXII, 50)· οὕτως ὁ Στάτιος Silv III, 1, 15 παραλαμβάνει τὸν παρὰ τοῦ Οὐεργιλίου πλασθέντα τύπον cernere erat (ἦν ἰδεῖν) ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ στίχου χώρᾳ (ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑξαμέτρου), ἐπικὸς δὲ τύπος αἰτίαν ἔχων τὸ μέτρον εἶναι ἡ μετοχὴ τοῦ παθητ. παρακειμένου μετὰ πλαγίας πτώσεως δισυλλάβου οὐσιαστικοῦ ἐν τῇ τελευτῇ τοῦ στίχου, οἷον dilecta sorori (Οὐεργ. Αἰν. IV, 31), regnata parenti (Ὀβιδ. Μετ. VIII, 623), exterrita somno, concita cursu κ. ἄ. Κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν Αἰν. 4, 273: primis in faucibus Orci λέγει ὁ Οὐαλέριος Φλᾶκκος: primis stant faucibus Orci (1, 784), κατὰ τὸ Αἰν. VIII, 25: summique ferit laquearia tecti V, 243: per summi fulgor laquearia tecti (πρβλ. A Grüneberg, De Valerio Flacco imitatore, Berlin 1893, Σελ. 52 ἑ.). Παρ' ὀλίγοις λαοῖς ἡ μὲν δύναμις τῆς παραδόσεως καὶ τῆς μιμήσεως εἶναι τόσον μεγάλη, ἡ δὲ προσωπικὴ αὐτοτέλεια καὶ ἀνεξαρτησία τόσον μικρὰ ὅσον παρὰ Ρωμαίοις.

83. Τέλος ἐνταῦθα ἐνήκουσιν *συντακτικοὶ ἀρχαϊσμοί*. Τοιοῦτοι θεωρητέοι λ. χ. ἡ χρῆσις τῆς ἁπλῆς αἰτιατικῆς καὶ ἀφαιρετικῆς πρὸς δήλωσιν τῆς εἴς τι καὶ ἀπό τινος κινήσεως ἐπὶ λέξεων μὴ δηλουσῶν ὀνόματα πόλεων, καὶ ἡ τῆς δοτικῆς τῆς διευθύνσεως διασωθεῖσα κυρίως ἐν τῷ ποιητικῷ λόγῳ ἐπὶ τῶν συνηθεστάτων ἐννοιῶν τοῦ οὐρανοῦ, ᾅδου, γῆς, θαλάσσης, Ὀλύμπου κτλ. [64]).

84. Ἀλλ' ἐν τῷ ποιητικῷ λόγῳ παρατηρεῖται καὶ ἡ ἐναντία τάσις, ἡ τῆς *καινολογίας*. Ὁ ποιητὴς δῆλον ὅτι δύναται ἢ καινὰς λέξεις νὰ πλάττῃ ἢ νέαν νὰ εἰσάγῃ σύνταξιν ἢ λέξεσι παλαιαῖς καινὰς νὰ προσγράφῃ σημασίας. Ἀποκρινόμενος ὁ Ὁράτιος πρὸς τοὺς ὀνειδίζοντας ἑαυτῷ νεωτερισμοὺς ἐν τῇ γλώσσῃ λέγει σεμνυνόμενος μάλιστα, ὅτι εἶναι δικαίωμα τοῦ ποιητοῦ νὰ πλουτίζῃ τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν. «Διὰ τί ἐγὼ φθονοῦμαι, ἐὰν

δύναμαι ὀλίγα νὰ πλάττω, ἀφ' οὗ τοῦ Κάτωνος καὶ Ἐννίου ὁ λόγος ἐπλούτισε τὴν μητρικὴν γλῶσσαν διὰ καινῶν ὀνομάτων; Ἦτο καὶ θὰ εἶναι ἀεὶ ἐπιτετραμμένον νὰ εἰσφέρωνται καινὰ ὀνόματα φέροντα τὴν σφραγῖδα τῆς παρούσης ἐποχῆς» (Α. Ρ. 55) καὶ «θὰ προσλάβῃ (ὁ ἀγαθὸς ποιητὴς) τὰ παρὰ τῆς δημιουργοῦ συνηθείας παραχθέντα» (Ἐπιστ. 2, 2, 119). Καὶ τοῦ δικαιώματος τούτου ὡς ἀληθῶς οἱ πλεῖστοι ἐποιήσαντο χρῆσιν. Ἀνωτέρω ἤδη παρετηρήθη ὅτι ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἦτο λίαν ἄπορος συνθέτων ἐπιθέτων, ἀναγκαιοτάτων ὄντων τῷ ποιητῇ πρὸς καλλωπισμὸν τοῦ λόγου. Διὸ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἐννίου μάλιστα ἐπεμελήθησαν νὰ θεραπεύσωσι τὴν ἀπορίαν ταύτην. Οὐχὶ ἀπίθανον ὅτι τὸ altitonans ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Ἐννίου, τὸ arcitenens ὑπὸ τοῦ Ναιβίου, τὸ magnisonus ὑπὸ τοῦ Ἀττίου, τὸ frugiferens ὑπὸ τοῦ Λουκρητίου, τὸ suaveolens ὑπὸ τοῦ Κατούλλου, τὸ blandiloquus ὑπὸ τοῦ Λαβερίου, τὸ auricomans ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου, τὸ centimanus ὑπὸ τοῦ Ὁρατίου καὶ τὸ racemifer παρὰ τοῦ Ὀβιδίου, παρ' οἷς πρώτοις ταῦτα ἐν τῇ γραμματείᾳ ἀπαντῶσιν. Ἀλλὰ πόρρω τοῦ προκειμένου θὰ ἀπηρτῶμεν τὸν λόγον, ἐὰν ἐπεχειροῦμεν πάσας τὰς ἐνταῦθα ἀνηκούσας λέξεις νὰ ἐξετάσωμεν, ὥστε ἀρκούμεθα νὰ καταλέξωμεν πάντας τοὺς παρ' Ἐννίῳ τοιούτους σχηματισμούς. Πλὴν τοῦ προμνημονευθέντος altitonans εἶναι καὶ τάδε: velivolis A. 381, saxifragis A. 564, altisonus A. 561, bellicrepa A. 105, caelicolum A. 483, doctiloqui A. 568, dulciferae A. 71, flammiferam Tr. 50, mortiferam Tr. 363, opiferam Tr. 165, lanigerum Sat. 42, belligerantes A. 201, altivolans A. 84, bellipotentes, sapientipotentes A. 188, omnipotens Tr. 202, bipatentibus A. 62, blandiloquentia Tr. 305, signitenentibus Tr. 132, velivolantibus Tr. 89. Δὲν θὰ ὀκνήσω δ' ὅμως νὰ μνημονεύσω ἐκ τῶν δευτέρων συνθετικῶν τὰ συχνότατα ὄντα, διότι ταῦτα παρέχουσιν εἰς τὰς λέξεις τῶν ἑαυτῶν τυπικὸν χαρακτῆρα καὶ εἶναι ἡ στερεὰ βάσις, ἐφ' ἧς ἐστηρίχθη ἡ ἐργασία

τῶν ἐπαλλήλων γενεῶν τῶν ποιητῶν. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι μάλιστα τάδε: sonus, loquus, volus, genus, fragus, comus, ficus, dicus, sequus, rapus, sapus, legus, fugus, petus, parus, gradus, spicus, vagus, premus, vomus, jugus, terus, crepus, fer, ger, canens, potens, parens, volans, manus, color, modus κ. ἄ. Τῷ παραδείγματι τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν παρηκολούθησαν οἱ ἐπὶ Αὐγούστου καὶ οἱ κατόπιν, ὥστε κατὰ τὸ ἤδη ὑπάρχον πρότυπον ἐπλάσθησαν μυρίοι νέοι σχηματισμοί. Οὕτως, ἵνα ἓν παράδειγμα φέρω, ἡ λατινικὴ γραμματεία ἔχει ὡς 170 σύνθετα εἰς -fer καὶ 80 εἰς -ger, ὧν τὰ ἐν Αἰνειάδι τὸ πρῶτον ἀπαντῶντα εἶναι τάδε, caeli-, coni-, fati-, fumi-, legi-, mali-, olivi-, paci-, somni-, sopori—fer; ali-, turri—ger, ἐν ᾧ ὁ Ὀβίδιος παρέχει 29 νέους σχηματισμοὺς εἰς -fer καὶ 9 εἰς -ger, ἐξ ὧν φαίνονται ὅτι παρ' αὐτῷ ἀπαντῶσιν οἱ aerifer, alifer, arundifer, bipennifer, caducifer, chimaerifer, corymbifer, cupressifer, granifer, herbifer, papyrifer, populifer, racemifer, sacrifer, securifer, taedifer, tridentifer, turrifer· bicorniger, penatiger, tridentiger [65]).

85. Ἀλλὰ λέξεις καιναὶ πλάττονται οὐ μόνον διὰ συνθέσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ *παραγωγῆς*. Καὶ ἐνταῦθα ὁ Κικέρων μείζονα ἐλευθερίαν ἀπονέμει τοῖς ποιηταῖς ἢ τοῖς ῥήτορσι λέγων Or. 20, 68: «Ἐγὼ δέ, εἰ καὶ ποιητῶν τινων ὁ λόγος εἶναι ὑψηλὸς καὶ ἀνθηρός, ὅμως παρὰ τούτοις..... νομίζω ὅτι εἶναι μείζων ἢ παρ' ἡμῖν (τοῖς ῥήτορσι) ἐξουσία τοῦ νὰ ποιῶσι λέξεις νέας παραγωγῇ ἢ συνθέσει.» Οὕτως ὁ Ὁράτιος ἀπὸ τοῦ cinctus σχηματίζει τὸ ἐπίθετον cinctutus (A. P. 50), ἀπὸ τοῦ iuvenis τὸ ῥῆμα iuvenari (αὐτ. 246), ἀπὸ τοῦ ampulla ampullari (ἐπ. I, 3, 14), καὶ ὁ Οὐεργίλιος πλὴν ἄλλων καὶ τὰ gestamen, affatus, latrator, nimbosus, fumeus, cristatus, crinalis, stridulus, sternax, acervare. Ὁ δὲ Ὀβίδιος πλάττει μάλιστα νέα ἐπίθετα εἰς —alis, abilis,—eus, —osus καὶ ῥηματικὰ οὐσιαστικὰ εἰς —us (4ης κλίσεως) καὶ εἰς —amen καὶ —imen εὐαρμοστοῦντα τῷ στίχῳ

μᾶλλον ἢ τὰ εἰς — atio καὶ — itio, οἷον pacalis, agitabilis, dubitabilis, narratus, simulamen, conamen, curvamen, ὁ δὲ Μαρτιάλιος, celebrator, dormitor, esuritor panariolum κτλ. Καὶ ἑλληνικῶν καταλήξεων προσκολλωμένων πρὸς λατινικὰ θέματα, δημιουργοῦνται μιγάδες τύποι ὡς Scīpĭădes (Λουκρ. III, 1032 κ. ἄ.), Memmĭădes (Λουκρ. I, 26), Stoĭcĭdae (Ἰουβεναλ. 2, 65).

86. Ἀνεξάντλητος εἶναι ἡ περὶ τὸ νεωτερίζειν ἐνέργεια τοῦ ποιητοῦ καὶ ἐν τῇ *σημασίᾳ τῶν λέξεων*. Ἐνταῦθα δύναται ἀχάλινον ν' ἀπολύσῃ τὴν φαντασίαν καὶ λαμπρῶς νὰ ἐμφανίσῃ τὸ ποιητικὸν αὐτοῦ δαιμόνιον. « Ὁ λόγος ἀποβαίνει ἐξαίρετος, λέγει ὁ Ὀράτιος (A. P. 47), ἐὰν ἐπιτηδεία σύνδεσις ὄνομα παλαιὸν νέον καταστήσῃ.» Αὐτὸς δὲ ὁ ποιητὴς (ἐνθ' ἀν. στιχ. 49) παρέχει τούτου παράδειγμα τὴν λέξιν indicium μεταχειριζόμενος ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος *σημεῖον* ἤτοι *σημασία*. Νέαι σημασίαι εἶναι ἡ τοῦ corripere viam Οὐεργ. Αἰν. I, 418, exigere ἐρευνᾶν (αὐτ. I, 309), memorare = διηγεῖσθαι (αὐτ. 1, 631), resequi = ἀποκρίνεσθαι (Ὀβιδ. μεταμ. VI, 36). Ἀλλ' εἰς τὴν σημασιολογίαν οὐκ ὀλίγην ῥοπὴν ἔχουσι καὶ αἱ μεταφοραί. [66])

87. Καὶ ἡ *σύνταξις* πρὸς τούτοις ἐπλουτίσθη διὰ πολλῶν νέων συντακτικῶν ἐκφορῶν. Συχνάκις φαίνεται ὁ ποιητὴς ὅτι ἐπίτηδες ἀφίσταται τοῦ πεζοῦ λόγου· εἰ δὲ μή, διατὶ λ. χ. ἀνεστράφη ἡ σύνταξις τοῦ quamquam καὶ quamvis, τούτου μὲν συνταχθέντος ὁριστικῇ, ἐκείνου δὲ ὑποτακτικῇ;* Διὰ τί ὁ Κάτουλλος, ὁ

* Τὸ ἐναντιωματ. quamquam (κυρίως = ὁσονδήποτε), γενόμενον ἐκ τῆς ἀορ. ἀναφ. ἀντων. quisquis σχηματισθείσης δι' ἐπαναλήψεως (πρβλ. quot quot, quantus quantus (Τερ. Andr 394), ubiubi (Πλαυτ. Asin. 297), utut) συντάσσεται, ὡς πάντα τὰ ἀορ. ἀναφορικά, κανονικῶς πρὸς ὁριστικὴν παρὰ Πλαύτῳ, Τερεντίῳ, Καίσαρι, Κικέρωνι, Σαλλουστίῳ καὶ Λιβίῳ (πλὴν ἑνὸς χωρίου 36, 34, 6: quamquam moveretur). Ὅπου δὲ κεῖται ὑποτακτική, αἰτία εἶναι ἢ ὅτι ἡ ἔγκλισις αὕτη εἶναι δυνητικὴ (π.χ. de natura deorum: quamquam scire velim = βουλοίμην ἄν), ἢ ἡ τῶν ἐγκλίσεων ἀφομοίωσις (π.χ. de orat 2, 1, 1: erant multi qui, quamquam non ita se rem habere *arbitrarentur*, tamen...... *praedicarent*, ἢ περίπτωσις, οἵα ἡ παρὰ Σαλλουστίῳ Ἰουγ 3: quamquam et possis et delicta corrigas (= potest aliquis). Παρ' Οὐεργιλίῳ εὕρηται ἅπαξ μεθ' ὑποτ., ἐν ᾧ ἔδει νὰ τεθῇ ὁριστική (Αἰν. 6, 394), συ-

9

Τίβουλλος, ὁ Προπέρτιος καὶ ὁ Ὁράτιος ἐπιμελῶς ἀπέφυγον τὸν συνήθη τύπον διπλῆς ἐρωτήσεως utrum an.... an μεταχειριζόμενοι ἀντ' αὐτοῦ τὸ an.... an, ne.... ne ἢ ὁ Οὐεργίλιος τὸ seu.... seu (Αἰν. 1, 287 κἑ. requirunt, seu vivere credant sive extrema pati;)

Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ νεωτερισμοὶ εἶναι μὲν ἀναλογικοὶ σχηματισμοὶ κατὰ παλαιὰ ρωμαϊκὰ ἢ ἑλληνικὰ πρότυπα, ἀλλ' εἶναι πολλάκις δυσδιάγνωστον ὁποτέρωθεν ἐπῆλθεν ἡ ἐπίδρασις. Τοὺς νεωτερισμοὺς πάντας ἄλλοτε μὲν οἱ γραμματικοὶ ἐξηγοῦντο ὡς ἑλληνισμούς, νῦν δὲ περιπίπτουσιν τῷ ἐναντίῳ ἁμαρτήματι ἀνάγοντες εἰς παλαιὰν ρωμαϊκὴν ἀρχήν [67]). Ἡ ἀλήθεια κεῖται ἐν τῷ μέσῳ. Ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι ἡ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ροπὴ πλειστάκις ὑπῆρξεν οὐχὶ μικρά, εἰς ἣν ἀναμφιβόλως ὑπέκυπτεν ἔτι μᾶλλον ἡ Λατινική, ἐὰν ὑπῆρχον παλαιὰ ρωμαϊκὰ παραδείγματα, ἐφ' ὧν ἠδύνατο νὰ στηριχθῇ, ἐὰν δῆλον ὅτι δὲν κατεβιάζετο τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα. Ἡ ἐκ βουλητικῶν ρημάτων ἐξάρτησις ἀπαρεμφάτου (ἀντὶ ὑποτακτικῆς μετὰ τοῦ ut, ne) ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς ἀναλογίας τοῦ iubere, vetare καὶ ἄλλων ρημάτων ἀνέκαθεν οὕτω συνταττομένων, ἀλλὰ εἶναι οὐχὶ ἀπίθανον ὅτι πολλαχῶς ἐπέδρασε καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς τὴν ἐπέκτασιν

γνότατα δὲ παρ' Ὁρατίῳ.—Τὸ δὲ quam vis (κυρ.=ὅσον ἂν βούλῃ), πρὶν γίνῃ σύνδεσμος παραχωρητικός, διώριζε ἐπιρρήματα καὶ ἐπίθετα καὶ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη παρὰ τοῖς κωμικοῖς χρῆσις αὐτοῦ (π. χ. Πλαυτ. Rud. 373: quamvis fastidiosus aedilis est = aedilis est tam fastidiosus quam vis). Ἀφ' οὗ δ' ἐγένετο καὶ σύνδεσμος, συνετάχθη παρά τε τοῖς κωμικοῖς καὶ τοῖς δοκίμοις πεζολόγοις πρὸς ὑποτακτικὴν (τὸ τοῦ Κικέρωνος pro Rabirio Postumo 2, 4: quamvis viderat διώρθωσεν ὁ νεώτατος ἐκδότης C. Müller: quamvis videret). Κυρίως δὲ ἡ ἔννοια τῆς παραχωρήσεως ἔκειτο ἐν τῇ ὑποτακτικῇ, τῇ ἐγκλίσει τῇ σημαινούσῃ τὴν βούλησιν τοῦ ὑποκειμένου, τὸ δὲ quam vis ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ ἐμφανίσῃ ἐντονώτερον τὴν παραχώρησιν. Ἀλλ' ἤδη ἐπὶ τοῦ δοκίμου λατινισμοῦ τὸ quamvis, εἰ καὶ διατελεῖ σταθερῶς συνταττόμενον πρὸς ὑποτακτικήν, ἄρχεται νὰ προσπελάζῃ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ quamquam (Κικερ. Verr. V, 168; quam vis civis Romanus esset = quaquam... eat. Tuscul. 1, 70. ad famil. IX, 8, 1), παρὰ δὲ τοῖς ποιηταῖς καὶ πεζογράφοις τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων συνεξηκολούθησε πρὸς τὸ quamquam καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν, ἐκφερόμενον καθ' ὁριστικήν, παραδείγματα ἰδὲ παρὰ Draeg. Ἱστ. Σύντ. 2, 770 Σ. Μ.

τῆς συντάξεως ταύτης. Καταφανεστέρα εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῆς ἑλληνικῆς ἐν συντάξεσιν οἷον major, niveus videri = μείζων, *λευκὸς ἰδέσθαι,* τὸ cernere erat (π. χ. Αἰν. VI, 596) ἀναμιμνήσκει τὸ ὁρᾶν ἦν· τὸ quem virum aut heroa lyra vel acri tibia sumis celebrare Clio τὴν πρὸς ἀπαρέμφατον σύνταξιν τοῦ *αἱρεῖσθαι,* διδόναι· [τὸ τοῦ Οὐεργιλ. Αἰν. V, 571 κἑ. quem (equum) candida Dido esse sui dederat monumentum τὴν ὁμηρ. φράσιν: *δῶκε ξεινήιον εἶναι].* Τὰ Pelidae cedere nescii, puer dignus cantari ἀναμιμνήσκουσι τὴν μετ' ἀπαρεμφ. ἐκφορὰν τῶν ἐπιθέτων ἱκανός, ἄξιος κτλ. Ἔτι προφανεστέρα εἶναι ἡ ἀλλοτρία ἐπίδρασις ἐν χωρίοις οἷον Κατουλλ. IV, 2 phaselus ille.... ait fuisse navium celerrimus) ἢ Οὐεργ. Αἰν. IV, 305 (dissimulare sperasti). Ἐνταῦθα περιμένομεν κατὰ τὸ γλωσσικὸν τῶν Ρωμαίων αἴσθημα αἰτιατικὴν μετ' ἀπαρεμφάτου. Ὡσαύτως συντάξεις οἷον sensit delapsus (Αἰν. II, 377) ἢ gaudent scribentes (Ὁρατ. ἐπιστ. II, 2, 107) ἀναμιμνήσκουσι τὰς ἑλληνικὰς «ᾔσθετο ἐμπεσὼν» ἢ «χαίρουσι γράφοντες», ἀλλὰ πάντων μάλιστα τὸ ἀπαρέμφατον τοῦ παρακειμένου ἐν σημασίᾳ ἀπαρεμφάτου ἐνεστῶτος, π. χ. Προπερτ. I, 15: ergo velocem potuit domuisse puellam. Τιβουλλ. I, 10, 61: sit satis rescindere vestem, sit satis ornatus dissoluisse comae πρβλ. I, 1, 29. 45, 73 καὶ M. Haupt ἐν τῇ τοῦ Belger βιογραφίᾳ σελ. 233), [ὅτι τὰ τοιαῦτα ἀπαρέμφατα μεταχειρίζονται οἱ ἐπὶ Αὐγούστου ποιηταὶ κατ' ἐπίδρασιν τῆς ἑλλην. γλώσσης (πρβλ. τὴν κατ' ἀπαρέμφατον συχνὴν χρῆσιν τοῦ ἀορίστου) εἶναι βέβαιον, ἀλλ' οὐχ ἧττον βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ τύποι domuisse, dissoluisse κτλ. εἶχον τὴν σημασίαν τοῦ ἀορίστου τοῦ σημαίνοντος τὸ στιγμιαῖον (punctuell), ἐν δὲ τῷ λατιν. παρακειμένῳ, ὡς γνωστόν, συνεχωνεύθησαν ὁ κυρίως παρακείμενος καὶ ὁ ἀόριστος. Ἐπὶ δὲ τούτοις ρητέον ὅτι οἱ ῥωμαῖοι ποιηταὶ ἔτι μᾶλλον ἠσμένιζον τοιούτοις παρακειμένοις, διότι ἦσαν εὐάρμοστοι καὶ πρὸς τὸ μέτρον. Πρβλ. Schmalz, Latein. Syntax,[3] σελ. 296, καὶ H. Blase, Histor. Grammatik der

lat. Sprache, herausgeg. von G. Landgref, 3tes Band, 1tes Heft, Leipzig 1903 σελ. 263, 3.]

Ὡς τὰ τῶν ἐγκλίσεων, οὕτως ἔχει καὶ ἡ ***σύνταξις τῶν πτώσεων.*** Ἡ καλουμένη accusativus* καὶ dativus Graecus ἡ κυρίως εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ποίησιν ἀνήκουσα καὶ πρότερον, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος δεικνύεται, ἁπλῆ μίμησις συντάξεως ἑλληνικῆς νομιζομένη ὑπῆρξεν ἤδη ἐν τῷ παλαιῷ λατινισμῷ, ὅπερ καὶ παρώρμησε τοὺς ὕστερον ποιητὰς νὰ ποιῶνται εὐρυτέραν χρῆσιν τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ προσφιλεστάτης συντάξεως. Διὸ καὶ ἡ δοτικὴ ἐκείνη παρ' Ὀβιδίῳ εἶναι συχνοτέρα ἢ ἡ ἀφαιρετικὴ μετὰ τῆς ab, καὶ παρὰ Σιλίῳ Ἰταλικῷ ἐπὶ 150 χωρίων μετὰ δοτικῆς μόλις εἴκοσιν ἀπαντῶσι κατ' ἀφαιρετ. μετὰ τῆς ῥηθείσης προθέσεως. Ἀλλὰ συντάξεις οἷον desine querelarum (Ὀρ. ᾠδ. II, 9, 18), desistere pugnaee (Αἰν. X, 441) = ***ἀφίστασθαί τινος,*** solvere operum (Ὀρ. ᾠδ. III, 17, 16) = ***ἀπολύειν τινος,*** mirari laborum (Αἰν. XI, 126) = ***θαυμάζειν τινὰ τινὸς*** εἶναι προδήλως ἁπλαῖ μιμήσεις ἑλληνικῶν παραδειγμάτων, ἐν ᾧ τὸ τοῦ Ὁρατίου (ᾠδ. III, 30 12): regnare populorum καὶ τὸ τοῦ Πλαύτου (Mil. 964): cupere alicuius δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῶσι δι' ἀναλογίας καὶ τῶν ἑλληνικῶν ***ἄρχειν, ἐπιθυμεῖν τινος*** καὶ τῶν λατινικῶν regem, cupidum alicuins ecse. Καὶ ὁ Ὁράτιος ἐν τῷ ἀνωτέρω

* **Accusativus Graecus** καλεῖται ἡ αἰτιατικὴ ἡ τιθεμένη ὡς ἀντικείμενον μετοχῆς παθητικ. παρακειμ. μετὰ σημασίας μέσης οἷον **percussae pectora** (Αἰν. XI, 877) = κοψάμεναι τὰ στήθη. Ἡ μετοχὴ **indutus** εὕρηται οὕτω συντεταγμένη καὶ παρὰ Λιβίῳ (π.χ. XXVII, 37, 12). Εἶτα δὲ ἡ σύνταξις αὕτη ἐπεξετάθη καὶ ἐπ' ἄλλους πλὴν τοῦ παρακειμένου τύπους οἷον **induor** (Αἰν. VII, 640), **exuor, accingor, tegor** κτλ. Καθαρὸς δ' ἑλληνισμὸς εἶναι ἡ τοιαύτη σύνταξις, ὅταν ὁ παρακείμενος ἔχῃ σημασίαν οὐχὶ μέσην, ἀλλὰ παθητικήν, οἷον Οὐεργ. Αἰν. II, 274: **per pedes traiectus lora tumentes.** — Ἡ δὲ **Dativus Graecus**, διορίζουσα τὸν παθητ. παρακείμενον, ὑπερσυντέλικον, τετελεσμ. μέλλοντα, γερούνδιον καὶ γερουνδιακόν, δηλοῖ κυρίως τὸ πρόσωπον, οὗ χάριν εἶναι ἢ θὰ εἶναι τετελεσμένη ἢ τελεστέα ἡ τοῦ ῥήματος πρᾶξις, ὅτι δὲ τοῦτο εἶναι καὶ τὸ ποιητικὸν αἴτιον, τυπικῶς ἤτοι δι' αὐτῆς τῆς δοτικῆς, δὲν δηλοῦται, π.χ. **res est mihi cognita = habeo rem cognitam.** Ἡ χρῆσις αὕτη τῆς δοτικῆς οὖσα ἐπακολούθημα τῆς θεμελιώδους αὐτῆς σημασίας ἐπέδωκεν ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ λατινικῇ κατ' ἐπίδρασιν ἑλληνικῶν συντάξεων ἐπεκταθεῖσα καὶ ἐπ' ἄλλους πλὴν τῶν ῥηθέντων χρόνους, (λ. χ. Οὐεργ. Αἰν. III, 398. 412) Σ. Μ.

ἐν § 86 παρατεθέντι χωρίῳ τῆς Ποιητικῆς τέχνης, ἔνθα ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ ὑπὸ τῶν ποιητῶν πλουτισμοῦ τῆς γλώσσης, χρώμενος τῷ iuvideor ἀντὶ τοῦ invidetur mihi, ἐνεθυμεῖτο βεβαίως τὸ ἑλληνικὸν *φθονοῦμαι* (φθονῷ τινι).

88. Οὗτοι εἶναι οἱ κύριοι χαρακτῆρες τοῦ ποιητικοῦ τῶν Ῥωμαίων λόγου. Φανερὸν ἐξ αὐτῶν γίνεται ὅτι οἱ ποιηταὶ οὐδὲν μὲν προθυμίας ἐνέλιπον οὐδὲ πόνων ἐφείσθησαν [68]) πρὸς ἐξεργασίαν καὶ πλουτισμὸν τῆς ἑαυτῶν γλώσσης, ἀλλ' οὔτε αὐτοὶ ἰσοῦντο κατὰ τὰς δυνάμεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας οὔτε ἡ γλῶσσα ἦτο πρὸς αὐτοὺς ἐπιτηδεία καὶ ἐπίκουρος. Περὶ τῶν πλείστων ῥωμαίων ποιητῶν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὃ λέγει ὁ Λέσσιγγ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐν τῷ τέλει τῆς Ἀμβουργείου δραματουργίας. «Δὲν ἐπαισθάνονται ἐν ἑαυτοῖς τὴν ζῶσαν πηγὴν τῆς ποιήσεως, ἥτις αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς ἀναβλύζει δαψιλής, δροσερὰ καὶ διαυγής, ἀλλὰ τὰς ἐννοίας καὶ εἰκόνας πάσας ἐκπιέζουσιν οὕτως εἰπεῖν ἐκ τῆς ἑαυτῶν διανοίας διὰ καταθλιπτικῶν ἀντλιῶν καὶ σωλήνων.» Αὐτοὶ οἱ ἐπὶ Αὐγούστου εὐκλεεῖς ψάλται εἶχον δεξιότητα τεχνικὴν μᾶλλον ἢ μεγαλοφυΐαν. Ἐν ᾧ κατὰ τὸν Ὁράτιον «τοῖς Ἕλλησιν ἡ Μοῦσα ἔδωκεν εὐφυΐαν καὶ τὸ στρογγύλῳ τῷ στόματι λέγειν,» ὁ τῶν Ῥωμαίων δῆμος ὁ καὶ τὸν τύπον τῆς τοῦ πολέμου κηρύξεως carmen ὀνομάζων (Λιβ. I, 32) ἦτο εὐφυέστερος πρὸς τὸν πεζὸν λόγον καὶ ἐν τῇ ῥητορικῇ ὡς ἀληθῶς σφόδρα ηὐδοκίμησεν. Ἀλλὰ τῆς ξηρότητος τοῦ λόγου τοῦ ποιητικοῦ αἰτία εἶναι οὐ μόνον τῶν ποιητῶν ἡ φύσις, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς λατινικῆς γλώσσης ὁ χαρακτήρ. Ἦτο μέταλλον σκληρὸν πόνῳ μόνον δυνάμενον νὰ κατεργασθῇ, καὶ οἱ ποιηταὶ δικαιότατα ὠδύροντο περὶ αὐτῆς τοιαῦτα, οἷα ἔν τινι φημηγορίᾳ τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος ἀναφέρονται περὶ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης: «Ἡ σκληρότης ποιεῖ αὐτὴν ἥκιστα ἐπιτηδείαν πρὸς τὴν ποίησιν, ἀλλ' ἂς χειριζώμεθα αὐτὴν ὡς χάλυβα, ὅστις σφυρηλατούμενος ἐπὶ τοῦ ἄκμονος ἀποβαίνει εὔκαμπτος ἂς μοχθῶμεν καὶ ἐργαζώμεθα ὑπὲρ αὐτῆς.»

IV.

Η ΔΗΜΩΔΗΣ ΓΛΩΣΣΑ [69])

89. Πρὸ ὀλίγων ἔτι δεκαετηρίδων ἦτο σφόδρα διαδεδομένη ἐν Γερμανίᾳ ἡ δόξα, ὅτι ἡ δημώδης γλῶσσα παρήχθη ἐκ τῆς τῶν λογίων διὰ κολοβώσεως καὶ φθορᾶς. Ἀλλ' ἤδη ἡ γνώμη αὕτη ἀπερρίφθη ὡς ἡμαρτημένη, καὶ εἰς τοῦτο οὐχ ἥκιστα συνετέλεσαν αἱ συγγραφαὶ τοῦ Klaus Groth δι' ἀποχρώντων λόγων καταδείξαντος ἀναντιλέκτως, ὅτι ἡ δημώδης διάλεκτος «εἶναι οὐχὶ γελοιογραφία τις τῆς λογίας γλώσσης, ἀλλὰ τὸ μάρμαρον ἐφ' οὗ ἡ λογία ἐλαξεύθη» οὐδὲ πρέπει νὰ θεωρῆται ἐφθαρμένον τι τῆς ἄνω Γερμανίας ἰδίωμα, ἀλλὰ βάσις τῆς κοινῆς γλώσσης. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μετερρυθμίσθησαν καὶ διωρθώθησαν καὶ αἱ περὶ τοῦ δημώδους λατινικοῦ ἰδιώματος γνῶμαι. Νῦν ὁμολογεῖται ὅτι ἡ μητρὸς πρὸς θυγατέρα σχέσις, καθ' ἣν πρότερον ἐξηγοῦντο τὴν δημώδη τῶν Ῥωμαίων φωνήν, εἶναι ἄτοπος καὶ ὅτι δὲν παρήχθη αὕτη διὰ φθορᾶς καὶ ἐκβαρβαρώσεως τῆς τῶν πεπαιδευμένων καὶ εὐγενῶν Ῥωμαίων γλώσσης, ἀλλὰ δέον νὰ νομίζωνται ἀμφότεραι θυγατέρες μιᾶς κοινῆς μητρός, τῆς παλαιᾶς λατινικῆς. Εἶναι λοιπὸν αὗται δύο ἐκ πλαγίου κληρονόμοι βιώσασαι οὐχὶ μετ' ἀλλήλας, ἀλλὰ παρ' ἀλλήλας· ἀμφίβολον δ' ὅμως ὑπάρχει ἐὰν τοπικῶς ἦσαν ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμέναι, ἐὰν δῆλον ὅτι ἡ μὲν ἐλαλεῖτο ἐν Ῥώμῃ, ἡ δὲ ἐν ταῖς λατινικαῖς ἀγροικίαις (πρβλ. Maurenbrecher, Jahrbücher f. Philol. 1892, Σελ. 204), ἢ ἐὰν ἐπὶ τὴν χρῆσιν ἑκατέρου ἰδιώματος

εἶχε ῥοπὴν ἡ παίδευσις, ὡς δοξάζει ὁ Schuchardt. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων τῆς γραφομένης καὶ τῆς δημώδους γλώσσης κεῖται ὁ καθ' ἡμέραν λόγος, οὗ πηγαὶ θεωρητέαι αἱ τοῦ Κικέρωνος ἐπιστολαί, αἱ σάτιραι καὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Ὁρατίου κ. ἄ. Ὡς ὁ Κοϊντιλιανός, ὁ σοφὸς τῆς ῥητορικῆς διδάσκαλος, ἐν τῇ πρὸς τοὺς φίλους καὶ οἰκείους ὁμιλίᾳ ἀπετίθετο τὸ ἀξίωμα τοῦ διδακτικοῦ αὐτοῦ ὕφους (XII, 10, 10) καὶ τὸν καθ' ἡμέαν μετεχειρίζετο λόγον, οὕτω καὶ ὁ Κικέρων ἀποφαίνεται ad famil. IX 21, 1: «Τί δέ σοι φαίνομαι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς; οὐχὶ ὅτι πρὸς σὲ διαλεγόμενος ποιοῦμαι χρῆσιν τοῦ δημώδους λόγου;... τὰς δ' ἐπιστολὰς συνηθίζομεν νὰ ὑφαίνωμεν διὰ λέξεων τοῦ καθ' ἡμέραν λόγου». Κάλλιστον παράδειγμα τοῦ λεκτικοῦ τούτου χαρακτῆρος εἶναι ἡ ad. Att. I, 16 ἐπιστολὴ τοῦ Κικέρωνος, ἔνθα παρατηρεῖται τῶν προτάσεων ἡ χαλαρὰ σύνδεσις, τοῦ λόγου ἡ βραχύτης καὶ τὸ κομματικόν, αἱ ἐλλείψεις, τὰ ὀξύμωρα καὶ αἱ παροιμιώδεις φράσεις, τῆς ἐκφράσεως ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ πυκνὴ χρῆσις τύπων ὅρκου. Ἀλλ' αἱ ἀξιολογώταται πηγαὶ τῆς δημώδους λατινικῆς εἶναι τὰ συγγράμματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, τὰ μυθιστορήματα, αἱ κωμῳδίαι, πρὸς δὲ οἱ εἰδικοὶ ἐπαγγελματικοὶ συγγραφεῖς, οἷον ὁ Οὐϊτρούβιος, καὶ οἱ μεταγενέστεροι νομομαθεῖς, τὰ συγγράμματα τοῦ Πετρωνίου, τὸ Bellum Hispaniense, τὸ Bellum Africum κ. ἄ. [70]).

90. Καθ' ὃν χρόνον ἐγεννᾶτο ἡ ῥωμαϊκὴ γραμματεία, ἡ καθωμιλημένη γλῶσσα εἶχεν ἤδη παθοῦσα μεγάλας *ἀπωλείας ἐν τῇ φωνητικῇ*. Μάλιστα δὲ οἱ τελικοὶ τῶν λέξεων φθόγγοι ἐξέκειντο εἰς ἀφανισμόν. Ἐξέπεσε τὸ θ τῆς ἀφαιρετικῆς τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ ἐν ταῖς καταλήξεσιν ād, ōd, ēd, īd κτλ., ἤρξαντο ν' ἀφανίζωνται τὰ m, s καὶ t (Corssen, Vocalismus I, 294), φωνήεντα ἐβραχύνθησαν ἢ πρὸς ἀποφυγὴν τραχύτητος παρενεβλήθησαν [71]). Τῶν ἀλλοιώσεων δὲ τούτων κατὰ τὸ πλεῖστον αἰτία ἦτο ἡ τόνωσις. Διότι μεθ' ὅσῳ ἰσχυροτέρας ἐκπνοῆς ἐξωθεῖτο ἡ τονουμένη συλλαβή, τοσούτῳ ἐλάττων δύναμις ὑπελείπετο πρὸς ἄρθρωσιν τῆς

ἐπιφερομένης, ἥτις καὶ διὰ τοῦτο σχεδὸν ἐκολοβοῦτο [πρβλ. καὶ τὰ ἀνωτέρω (§ 41) σημειωθέντα].

Ταῖς μεταβολαῖς ταύταις προσετέθησαν ἄλλαι. Οἱ φθόγγοι m καὶ n πρὸ τῶν συγγενῶν χειλικῶν καὶ ὀδοντικῶν ἀποβαλόντες τὴν παλαιὰν δύναμιν ἢ τι ἢ οὐδόλως προεφέροντο. Ὡσαύτως ἐγένετο κατάδηλος ἡ τάσις τῆς συναιρέσεως τῶν διφθόγγων εἰς μονοφθόγγους. Ἐν μὲν τῇ prisca Latinitas αἱ δίφθογγοι ei, eu, ou, ai, οἱ συνεχωνεύθησαν εἰς ī, ū, ae καὶ oe, νῦν δὲ αὐτὴ ἡ ae ἐξασθενήσασα ἐγένετο ē καὶ ἡ au ō [72] (π. χ. sōdes = si audes). Ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης προέκυψαν οἱ τύποι Plotius καὶ Clodius τῶν Gens Plotia καὶ Clodia, ἅτινα γένη ἀποσχισθέντα ἀπὸ τῶν Plautii καὶ Claudii ἐγένοντο ἴδιοι κλάδοι. Ἐνίοτε δὲ ἡ φθορὰ αὕτη εἰσεχώρησεν καὶ εἰς τὴν δόκιμον γλῶσσαν, π. χ. εἰς τὸ explodo παρὰ τὸ applaudo καὶ εἰς τὸ lōtus παρὰ τὸ lautus. Τῆς ἀβεβαιότητος τῆς τοῦ au προφορᾶς τῆς ἐπὶ Κικέρωνος καὶ παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις ὑπαρχούσης τεκμήριον εἶναι ἡ ἀδικαιολόγητος τοῦ φθόγγου τούτου ἀνάμειξις ἐν τῇ λέξει origa (ἀπὸ τοῦ oreae δηλ. habenae = οἱ ἐπὶ τοῦ στόματος χαλινοί).* Διότι εἰ καὶ τὸ auriga προῆλθεν ἐκ παρετυμολογίας τῶν πολλῶν ἀπὸ τοῦ aureus ἢ auris αὐτὸ παραγαγόντων, ἐν τῷ στόματι ὅμως εὐγενοῦς Ρωμαίου τὴν αὐτὴν ἐμποιεῖ ἡμῖν ἐντύπωσιν, ἣν καὶ ὁ τύπος kauscher ἀντὶ koscher ἐν τῷ στόματι ἡμιμαθοῦς Γερμανοῦ. Ἀμφότεραι αἱ μεταβολαὶ ἀποδοτέαι εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἀποφεύγειν τὴν χυδαίαν προφορὰν καὶ εἰς τὴν ἄγνοιαν τοῦ ἐτύμου.

91. Ἀπὸ τῶν μέσων τῆς πρώτης ἑκατονταετηρίδος ἐπιταθείσης ἔτι μᾶλλον τῆς φθορᾶς ταύτης, ἰσώθησαν κατὰ τὴν προφορὰν οἱ φθόγγοι v καὶ b (ἐξ οὗ τὸ γαλλ. avoir = habere), s καὶ x (ἐντεῦθεν τὸ παλαιὸν γαλλικὸν samit = ἑξάμιτον, hexamiton ἀπὸ τοῦ ἓξ + μίτος, ὕφασμα ἐξ ἓξ μίτων), i καὶ e, u καὶ o, ἐν ᾧ τὰ συμπλέγματα ct, pt, sc ἐν τῷ μέσῳ τῶν λέξεων μετεβάλλοντο πολλάκις tt καὶ s + καὶ ἐν ταῖς ἀπὸ s + συμφώνῳ ἀρχομέναις λέ-

* Πρβλ. καὶ Φῆστον Σελ. 182: Oreae freni, quod ori inseruntur. Σ. Μ.

ξεσι ἡ ἀρκτικὴ συλλαβὴ διετηρήθη ἀναλλοίωτος προτιθεμένου φωνήεντός τινος (ἐντεῦθεν τὸ γαλλικὸν était = παλαιὸν γαλλ. estait = stabat, être = estre = stare, épée = espée = spatha).

Ἐν ταῖς πλείσταις τῶν μεταβολῶν τούτων εἶναι καταφανὴς ἡ τάσις πρὸς τὴν εὐχερεστέραν προσφορὰν καὶ ἐπιθυμία τις τοῦ καταναλίσκειν ὡς δυνατὸν ἐλάχιστον κόπον. Ὁ λαὸς φείδεται τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων, τὰς μακρὰς λέξεις δὲν ἀγαπᾷ καὶ τὰ δυσέκφορα φθογγικὰ συμπλέγματα, ἅπερ δὲν δύναται ταχεως καὶ εὐχερῶς νὰ κατεργάζηται, ποιεῖ εὐπροφορώτερα διὰ τῆς ἁπλοποιήσεως.

92 Καὶ ἀλλαχοῦ ἡ ἰδιότης αὕτη καταφαίνεται, ἤτοι ἐν τῇ *ῥηματικῇ κλίσει*. Ὁ πολὺς ὄχλος οὐδόλως φιλεῖ τὸ ἐπὶ μακρὸν διανοεῖσθαι οὐδὲ σπουδάζει ὅπως κατανοῇ τὴν πληθώραν καὶ ποικιλίαν τῶν τύπων τῆς κλίσεως, μισεῖ τὴν δαψίλειαν τῶν ῥηματικῶν καὶ ὀνοματικῶν καταλήξεων τὴν ποιοῦσαν τὸν λόγον δυσχερέστερον καὶ ἀπεχθαίρει καθ' ὅλον πᾶν τὸ ἐπίπονον καὶ σκέψιν ἀπαιτοῦν. Ἀρκούμενος εἰς τὰς διαφορὰς τῶν θεμάτων τῶν ἐγκλειόντων ἐν ἑαυτοῖς τὰς τῶν λέξεων σημασίας, περικείρει καὶ ἐξομαλίζει τὰς *καταλήξεις*, ὡς μικροῦ λογου ἀξίας. Οὐδαμοῦ ἡ ἀναλογία ἔχει μείζονα δύναμιν καὶ ἔκτασιν ἢ ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ, οὐδαμοῦ ἐπιδιώκεται μετὰ μείζονος ἀκριβείας ἡ πρός τινα προσφιλῆ παραδείγματα ἀφομοίωσις. Οὕτως ἡ ἰσχυρὰ τ. ἔ. ἡ συμφωνικὴ συζυγία ἔπαθε πλείστας ἀπωλείας ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν παρωνύμων ῥημάτων εἰς — are — ere καὶ — ire. Οὐ μόνον ἐν τοῖς πλείστοις ῥήμασιν ὁ μέλλων σχηματίζεται εἰς — abo, — ibo καὶ — ibo, ἀλλὰ πολλὰ ῥήματα μεταπηδῶσιν ὅλως εἰς τὴν φωνηεντικὴν συζυγίαν· ἀντὶ τῶν τύπων fodere, consternare, spernere ἀντικαθιστῶνται οἱ fodare, consternare, spernare, Τὸ παρὰ Πλαύτῳ συχνότατον moriri (= γαλλ. mourir) ἀντὶ τοῦ δοκίμου mori παρεισέφρησε καὶ εἰς τὰς τοῦ Ὀβιδίου μεταμορφώσεις (XIV, 215). Ὁ ἐν τῷ δοκίμῳ λατινισμῷ σπάνιος διπλασιασμὸς ἀφανίζεται παντελῶς, ὥστε ἀντὶ τοῦ cucurri ἀντικατεστάθη τὸ curri.

93. Ἀνάλογα φαινόμενα παρέχει ἡ *ὀνοματικὴ κλίσις*. Πλεῖ-

στα συμφωνικὰ θέματα προσθήκῃ τοῦ α ἢ ο ἐγένοντο πρωτόκλιτα ἢ δευτερόκλιτα. Τοῦτο ἔπαθον καὶ ξενικὰ ὀνόματα, οἷον Crotona = Croton, Troezoena = Troezen, Hellada = Hellas, lampada = lampas, aulona = aulon, onycha = onyx, καὶ γνήσια λατινικά, οἷον cassida = cassis, retium = rete κτλ. Ἔτι ἁπλουστέρα ἦτο ἡ μέθοδος ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν οὐδετέρων εἰς —ma καὶ τῶν οὐδετέρων οὐσιαστικῶν εἰς — us, ὧν τὸ θέμα ἔληγεν εἰς s. Παραχθέντες ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῆς καταλήξεως τῆς ὀνομαστικῆς μεθήρμοσαν ἐκεῖνα μὲν πρὸς τὴν πρώτην κλίσιν ὡς θηλυκά: diadema—diademae, psalma - psalmae [norma—normae ἑλλην. γνῶμα, οὗ ἕτεροι τύποι εἶναι groma—ae καὶ gruma—ae] ταῦτα δὲ πρὸς τὴν δευτέραν ὡς ἀρσενικά, οἷον tempus — tempi, corpus — corpi, ἐξ οὗ ἰταλικοὶ πληθυντικοὶ οἷον tempi, π. χ. ἐν τῇ παροιμίᾳ tempi passati. Ἐπ' ἄλλων λέξεων αἰτία τῆς μεταβολῆς εἶναι ὁ τύπος τῆς γενικῆς, ὀνομαστικαὶ οἷον lactis* καὶ falcis κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀντικατεστάθησαν ἀντὶ lac καὶ falx. Ἀξιοσημείωτος ἀφομοίωσις ἐγένετο ἐν τῇ κλίσει τῶν κυρίων ὀνομάτων ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν. Τὰ πλεῖστα ἔλαβον τοὺς μεταπλαστικοὺς τύπους εἰς — tis καὶ εἰς — nis, ἰδίᾳ δὲ τὰ κύρια ὀνόματα εἰς — es, — as, — is, — ōs καὶ — a, Agathoclenis (Ὀνομαστ. Agathocles), Niceronis (Ὀνομ. Niceros), Hermionetis (Ὀνομ. Hermione), Felicianetis (Ὀνομ. Feliciana), [78]).

Πτωτικοὶ τύποι οὐχὶ κανονικοὶ οἷον οἱ τῆς γενικῆς καὶ δοτικῆς τῶν δευτεροκλίτων ἀντωνυμιῶν εἰς — ius καὶ — i ἐγένοντο ἐκποδὼν ἀναπληρωθέντες διὰ τῶν κανονικῶν, π.χ. totae = totius, nullo = nulli. Καθ' ὅλου δὲ αἱ ἐξαιρέσεις κατὰ πάντα τρόπον κατηργήθησαν· τὰ ὀλίγα ὤφειλον νὰ προσαρμοσθῶσι πρὸς τὰ πολλά. Τὰ τριτόκλιτα ἀρσενικὰ εἰς — is ὡς finis καὶ pulvis ἕνεκα τῆς καταλήξεως ταύτης ἀνηκούσης ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς θηλυκά,

* Περί τε τοῦ τύπου lactis, οὗ συνήθης εἶναι ἡ αἰτιατ. lactem καὶ περὶ τοῦ lacte, ἐν τῷ δημώδει ὡσαύτως λατινισμῷ ἀπαντῶντος, παράβαλε τὰ μετ' ἀκριβείας εἰρημένα ὑπὸ τοῦ C. Wagener ἐν Beiträge zur lat. Grammatik, Gotha 1905, σελ. 12 κέ. Σ. Μ.

ἐγένοντο θηλυκά, ἐξ οὗ τὰ γαλλικὰ la fin, la poudre. Μάλιστα δὲ τὰ οὐδέτερα σφόδρα ἠλαττώθησαν, μεταβληθέντα τὰ πλεῖστα εἰς ὀνόματα ἀρσενικὰ ἢ θηλυκά, οὗ ἕνεκα ἐν ταῖς ῥωμανικαῖς γλώσσαις ἐπῆλθε παντελὴς ἀπώλεια τοῦ οὐδετέρου.[74]) Εἰς τὴν σύγχυσιν ταύτην τῶν γενῶν, ὡς εἰκός, συνετέλεσεν οὐχ ἥκιστα τῶν τελικῶν συμφώνων ὁ ἀφανισμός. Ἐὰν αἱ καταλήξεις —us καὶ —um τῆς δευτέρας κλίσεως προεφέροντο παντάπασιν ὁμοίως, οὐδὲν ἐκώλυε ὥστε ὀνόματα δευτερόκλιτα νὰ μὴ ἀφομοιωθῶσι καὶ κατὰ τὸ γένος. Ἐν δὲ τῇ ἀφομοιώσει ταύτῃ τὸ ἰσχυρότερον ἀρσενικὸν ἐξενίκησεν.

94. Ὡς ἐν τῇ κλίσει, οὕτω καὶ ἐν τῷ *σχηματισμῷ τῶν λέξεων* παρατηρεῖται ὁρμή τις πρὸς τὴν *ἀφομοίωσιν*. Ἡ ἐπιρρηματικὴ κατάληξις -iter ἡ ἐν τῷ δοκίμῳ λατινισμῷ εὔχρηστος μόνον ἐπὶ ἐπιρρημάτων παραγομένων ἐξ ἐπιθέτων τριτοκλίτων, ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰ δευτερόκλιτα, οἷον aequiter, amoeniter, amiciter (Πρβλ. H. Osthoff, Archiv f. Lexicograp. IV, 455 ἑ., Neue Formenlehre II², 653 ἑ).

Τῶν ὀνοματικῶν καταλήξεων ἀρεστόταται εἶναι [75]) αἱ: -monia, monium (tristimonia, meserimonium), -ina (collina, calcina, lapsina), -mentum (lustramentum, odoramentum, decoramentum), -ela (fugela, luela), -ntia (nascentia, crescentia, resonantia)· καὶ προσωπικὰ ὀνόματα εἰς -o, onis εἶναι εὐχρηστότατα (agaso, balatro, caupo). Ἐπίθετα εἰς -ilis, -bilis, -eus, -aster, (πρβλ. Wölfflin ἐν Archiv f. Lexikogr. XII, 419) -idus ἀναφύονται ὡς οἱ μύκητες ἐκ τῆς γῆς· πάμπολλα εἶναι ὡσαύτως τὰ ῥήματα τὰ καλούμενα factitiva, ἰδίᾳ τὰ παραγόμενα ἐξ ἐπιθέτων εἰς -ficus (magnificare, pacificare), καὶ -idus (frigidare, candidare). Ἀσπαστότατα ἐν τῷ δημώδει λατινισμῷ εἶναι τὰ ἐναρκτικὰ (inchoativa) ῥήματα (K. Sittl, De latinae linguae verbis inchoativis, Archiv f. Lexikogr. I, 465—532), ἅπερ ἐν ταῖς ῥωμανικαῖς γλώσσαις καὶ μάλιστα ἐν τῇ Ἰταλικῇ λίαν ἐπληθύνθησαν, τὰ εἰς -illare

(πρβλ. A. Funk αὐτ. IV, 68, 223 ἑ.), τὰ ἐφετικὰ εἰς -urio, ἅπερ ὁ μὲν Κοϊντιλιανός, Τάκιτος, Πλίνιος ὁ νεώτερος καὶ Λίβιος (ὁ τελευταῖος μόνον τὸ parturio ἔχει) ἀποφεύγουσιν, ἐν δὲ τῇ κωμῳδίᾳ, σατίρᾳ, ἐπιστολικῇ γραμματείᾳ, παρὰ Πετρωνίῳ, Μαρτιλίῳ καὶ Ἀπουληίῳ οὐχὶ σπανίως ἀπαντῶσιν, τοὐναντίον δὲ ἐν ταῖς γλώσσαις ταῖς ρωμανικαῖς ἀπώλοντο (αὐτ. I, 408 ἑ), καὶ τέλος τὰ ἐξ ὑπερθετικῶν παραγόμενα, οἷον approximare, ultimare, infimare, ὄντα κυρίως οἰκεῖα τοῦ ἀφρικανικοῦ λατινισμοῦ (αὐτ. II, 355 ἑ). Εἰ καὶ τὰ φαινόμενα ταῦτα ἐκδηλοῦσι μονομέρειάν τινα καὶ μονοτονίαν, ὁμολογητέον ὅμως ὅτι ἡ δαψιλὴς παραγωγὴ καὶ ἡ ἐπικράτησις τοιούτων νέων σχηματισμῶν κατηγορεῖ τῆς γλώσσης ἐξαίρετον ζωτικότητα καὶ ἐνέργειαν ἀλλοτρίαν τῆς κλασσικῆς λατινικῆς. Ἡ κλασσικὴ δῆλον ὅτι λατινικὴ ὡς γραφομένη γλῶσσα εἶναι μᾶλλον δυσκίνητος ἔχουσα τοὺς ἑαυτῆς τύπους τεχνικῶς καθωρισμένους καὶ διατεταγμένους ὡς ἐμπορεύματα ἐν πλοίῳ ἐστοιβασμένα. Αἱ ῥηθεῖσαι καταλήξεις μαρτυροῦσίν ἅμα, ὅτι ὁ δημώδης λόγος προαιρεῖται το ἰσχυρὸν καὶ ἔντονον μᾶλλον ἢ τὸ ἀσθενὲς καὶ ἄτονον: τὸ tristimonia εἶναι ἠχηρότερον καὶ ἐνεργότερον τοῦ tristitia, τὸ miserimonium τοῦ miseria, τὸ duriter τοῦ dure. Παρατηρητέον προσέτι ὅτι καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, προέκυψαν καὶ τοπικαὶ διαφοραί· π. χ. τὸ ἀφῃρημένον πρόσφυμα itia (ezza) ἀνεπτύχθη ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν ᾧ ἐν Ἱσπανίᾳ προετιμήθη τὸ -ura καὶ ἐν Γαλλίᾳ τοὐλάχιστον ἐν προτέροις χρόνοις τὸ -tas (santé = sanitatem) Πρβλ. W. Meyer — Lüpke, Archiv f. Lexikogr. VIII, 313 — 318 ἰδίᾳ Σελ. 336).

95. Καὶ ἡ *σύνταξις* φυσικῷ τῷ λόγῳ παρέχει τὸ καθ' ἑαυτὴν οὐκ ὀλίγα παραδείγματα τῆς τάσεως πρὸς τὴν ἀφομοίωσιν τῶν συντακτικῶν ἐκφορῶν. Τὸ δημῶδες ἰδίωμα σφόδρα σπουδάζει ὅπως τὰς ἤδη ὑπαρχούσας συντακτικὰς σχέσεις ἁπλοποιῇ. Ἡ ἀφαιρετικὴ ἀπόλυτος ἐπεκτείνεται ἐπὶ βλάβῃ τῆς παραθετικῆς μετοχῆς,*

* Ἐν τῇ λατινικῇ γίνεται ἐνίοτε χρῆσις τῆς ἀφαιρετικῆς ἀπολύτου καὶ ἐὰν τὸ ὑπο-

τὴν ἀπαρεμφατικὴν πρότασιν ἀναπληροῦσιν ἀεὶ μᾶλλον αἱ διὰ τοῦ quod εἰσαγόμεναι *.

Παρὰ Πετρωνίῳ ἤδη καὶ τῷ συγγραφεῖ τοῦ bellum Hispaniense εὕρηνται παραδείγματά τινα τοῦ φαινομένου τούτου [de bello Hispan. 36: renuntiaverunt quod Pompeium in potestate haberent, Πετρων. 138: quod verberatus sum nescio], ὕστερον δὲ συχνοτάτη ἀποβαίνει ἡ σύνταξις αὕτη παρὰ τοῖς Ἀφρικανοῖς (Τερτυλλιανός), ἐκ δὲ τῶν ποιητῶν πρῶτον παρὰ τῷ Κομμοδιανῷ. Ἐν τῇ γαλλικῇ ὁ σύνδεσμος quod (= que, ὅτι) ἐξέκρουσε παντελῶς τὴν ἀρχαίαν σύνταξιν (Πρβλ. G. Mayen, De particulis quod κτλ. pro acc. cum inf. post verba sentiendi et declarandi positis, Kiel 1889 καὶ Archiv f. Lexicogr. VIII, 148). Οὐχὶ σπανίως καὶ τὰ δοξαστικὰ καὶ λεκτικὰ ῥήματα παρεντίθενται ἢ παρατάσσονται, ὡς καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ (π. χ. νοσεῖς, νομίζω). Ἤδη παρὰ Πλαύτῳ καὶ ἄλλοις παλαιοῖς συγγραφεῦσιν ὑπάρχουσιν ἐν τοιαύτῃ χρήσει τὰ ῥήματα obsecro, quaeso, opinor, credo, scio, amabo (Cl. Lindskog, Quaestiones de

κείμενον αὐτῆς ὑπάρχῃ ἐν οἱᾳδήποτε πτώσει καὶ ἐν τῇ κυρίᾳ προτάσει: π. χ. Πλαυτ. Mil. 559: si ego me sciente paterer vicino meo eam fieri iniuriam. Κικ. ad Att. VII, 9,2: haberi Caesaris rationem illo exercitum obtinente (ἀντὶ Caesaris.... obtinentis). Η σύνταξις αὕτη, δι' ἧς προσγίνεται τῷ λόγῳ σαφήνεια καὶ ἔμφασις, ἦτο οἰκεία τοῦ δημώδους λόγου. Ὁ Κικέρων μεταχειρίζεται αὐτὴν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ λόγοις. πρβλ. Reisig Haase, Vorles. über lat Sprachw. Σημ. 590, Draeger Ἱστορ. Σύνταξις 2, 809. Οὐδεὶς δ' ἀγνοεῖ ὅτι καὶ παρ' Ἕλλησιν συγγραφεῦσιν εἶναι ἐνίοτε ἐν χρήσει ἡ τοιαύτη γενικὴ ἀπόλυτος, Θουκυδ. III, 22, 1: λαθόντες τοὺς φύλακας ἀνὰ τὸ σκότος μὲν οὐ προϊδόντων ψόφῳ δὲ — οὐ κατακουσάντων. Σ. Μ.

* Ἐν τῷ ἀρχαιοτέρῳ καὶ ἐν τῷ δοκίμῳ λατινισμῷ ἐκ τῶν λεκτικῶν καὶ δοξαστικῶν ῥημάτων ἐξαρτᾶται ἀείποτε ἀπαρεμφατικὴ πρότασις. Περὶ τοῦ παρὰ Πλαύτῳ Asin. 1, 3, 37: equidem scio iam filius quod amet meus ἄλλοι μὲν παραδέχονται ὅτι ἡ quod — πρότασις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ scio ἀκανονίστως (πρβλ Sytaxe par Riemann — Goelzer § 438, Σημ. 1), ἄλλοι δ' ἄλλως πειρῶνται νὰ ἑρμηνεύωσι τὸ χωρίον (πρβλ. Schmalz Συντακτ.[3] § 288. Reisig — Haase ἔνθ' ἀν. Σημ. 506). Ἐν ἄλλοις δὲ παραδείγμασι (Κικ. ad famil. III, 8, 6. Καισ. b. civ. 1, 23, 3) ἡ quod πρότασις δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ λεκτικοῦ ῥήματος, ἀλλ' ἕπεται ὡς ἐπεξήγησις προηγουμένης δεικτικῆς ἀντωνυμίας (hoc) ἢ οὐδετέρου ἐπιθέτου (pauca). Περὶ τοῦ scio quod παράβαλε προσέτι ἃ λέγει ὁ Schmalz ἐν Berliner Philolog. Wochenschrift, N° 17, 1905, σελ. 556 κέ. Σ. Μ.

parataxi et hypotaxt apud priscos Latinos, Lund 1896 Σελ. 7 έ). Ἡ διαπορητικὴ ὑποτακτικὴ ὑποχωρεῖ ἀεὶ μᾶλλον πρὸς τὴν ὁριστικήν: cui dono hunc librum? = κατὰ τὴν δόκιμον χρῆσιν cui donem h. l.? = τίνι δωρήσωμαι τὸ βιβλίον τοῦτο; Πολλὰ ἀπρόσωπα ρήματα γίνονται προσωπικά: paenites = te paenitet.* Ὡς ἐν τῷ ἀστείῳ λόγῳ παρὰ τὸ alter, quisque, unus, uterque τὸ οὐσιαστικὸν παρατίθεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμοιοπτώτως, οὕτω καὶ ἐν τῷ δημώδει παρὰ τὸ maxima pars (homines) κ.ἄ. Τὴν αἰτιατικὴν id genus, omne genus ἀντὶ γενικῆς διοριστικῆς μετ'οὐσιαστικοῦ π.χ. libri huius generis, libri eius modi εὑρίσκομεν παρὰ Κάτωνι (Schmalz, λατ. Συντακτ. [3] ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τοῦ Iw. Müller § 50 Σημ.).

96. Καὶ ἐκ *τῆς σημασίας τῶν λέξεων* γίνεται φανερὰ ἡ σπουδὴ πρὸς τὰ ἁπλούστερα καὶ εὐχερέστερα. Ὑπάρχουσι λέξεις δυνάμεναι παντοίας νὰ ὑποδέχωνται σημασίας, καὶ τοιαῦται εἶναι αἱ ἔχουσαι γενικωτάτην ἔννοιαν, αἵτινες καταληπταὶ οὖσαι ἑκάστῳ φέρονται διηνεκῶς ἀνὰ στόμα. Τοιοῦτον εἶναι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς δημώδει ἑλληνικῇ τὸ ῥῆμα *κάνω*, ὅπερ ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ εἶναι πολυσήμαντον: «τί κάνεις;» (= πῶς ἔχεις;), «πόσον κάνει;» (= πόσον τιμᾶται), «ὁ δεῖνα κάνει κρασιά, σιτάρια» (= ἐμ-

* Ὁ Delbrück ἐν Grundr. 5, Σελ. 30 ἑ. ἀποδεικνύει, ὅτι ἀρχῆθεν τὰ ψυχικοῦ παθήματος δηλωτικὰ ῥήματα pudet, paenitet, piget, taedet καὶ miseret ἦσαν προσωπικὰ μετὰ σημασίας οὐχί, ὡς ἄλλοι διατείνονται, μεταβατικῆς, ἀλλ' ἀμεταβάτου (= εἰμὶ πλήρης αἰδοῦς, μετανοίας κτλ.) οἷον Πλαυτ. Cas. 877: ita nunc pudeo atque ita nunc paveo atque ita in ridiculo sumus ambo, παράβαλε προσέτι καὶ τὰς ἐπιθετικὰς μετοχὰς pudens καὶ impudens. Ἀλλ' ὕστερον «ἐπειδὴ οἱ λαλοῦντες ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκφράζωσι σαφέστερον, ὅτι τὸ ὑποκείμενον εἶναι οὐχὶ ἐνεργοῦν, ἀλλὰ κατέχεται ὑπό τινος ἰσχυροῦ συναισθήματος (αἰδοῦς, λύπης κτλ.) τὸ μὲν ὑποκείμενον ἐγένετο ἀντικείμενον, τὸ δὲ ῥῆμα κατέστη ἀπρόσωπον: pudeo = me pudet, paeniteo = me paenitet. Τὸ δὲ αἴτιον τοῦ πάθους, ἂν ἦτο ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ, ἐγίνετο ἢ γραμματικὸν ὑποκείμενον (οὐδέτερον ἀντωνυμιῶν) ἢ ἐτίθετο κατὰ γενικήν». Ἡ τῶν ῥημάτων μεταστροφὴ (Umdrehung) αὕτη ἐκ προσωπικῶν γενομένων ἀπροσώπων καὶ ἐν ἄλλαις παρατηρεῖται γλώσσαις καὶ ἐν τῇ δημώδει ἑλληνικῇ ἐπὶ ῥημάτων σωματικοῦ παθήματος σημαντικῶν: ἀντὶ τοῦ κρυώνω, καψώνω διψάω, πεινάω λέγεται: μὲ κρυώνει, καψώνει, πεινάει, διψάει. Σ. Μ.

πορεύεται κτλ.), «δέν μου κάνει» (= δέν μοι χρησιμεύει), «κάνει κρύο», «ὁ δεῖνα κάνει τὸν δικηγόρον» (= μετέρχεται), «κάνει τὸν τρελλὸν» (= προσποιεῖται) κτλ. Ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ λατινικῇ τὸ facere ἔχει ἐν τῷ καθ' ἡμέραν λόγῳ καὶ ἐν τῷ δημώδει ἰδιώματι τὴν σημασίαν τοῦ τιμᾶν = aestimare. Οἱ πολλοὶ μεταχειρίζονται αὐτὸ ἀντὶ τοῦ proficisci (πορεύεσθαι), οἷον se facere Romam, ὡς ὅρον ἰατρικὸν ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἐπικουρεῖν, ἐνεργεῖν [οὕτω λέγει ὁ Πλίνιος: hic sucus facit ad difficultatem urinae = ὁ χυμὸς οὗτος ποιεῖ (= ἐπικουρεῖ) πρὸς τὴν δυσουρίαν], ἔτι δὲ καὶ ἐν τῇ ῥυπαρᾷ σημασίᾳ τοῦ cacare καὶ coire. Τὸ sero facit ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ γαλλ. il se fait tard, τὸ nunquam fecit tale frigus (Αὔγουστ. serm. 25, 3) ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ δημῶδες ἑλληνικόν: «ποτὲ δὲν ἔκαμε τέτοιο κρύο». Ἀλλὰ χρησιμώτατον ἀποβαίνει τὸ ῥῆμα τοῦτο συνταττόμενον ἀπαρεμφάτῳ (π. χ. stomachare me fecisti) ἢ καὶ συντιθέμενον (π. χ. liquefacere), ὅπως ἀναπληροῖ τὰ verba effectiva, ἃ ἡ λατινικὴ δὲν εἶχεν ἄφθονα. Ἀπὸ τοῦ Λουκρητίου μὲν μέχρι τοῦ Ὀβιδίου ἡ χρῆσις αὕτη εἶναι σπανία, συχνοτάτη δὲ παρὰ Τερτυλλιανῷ, Κυπριανῷ καὶ τοῖς συγχρόνοις (πρβλ. Ph Thielmann facere mit infinitiv, Archiv. f. Lexicogr. III, 177 ἑ.), Deecke, facere und fieri in ihrer Komposition mit andern Verben, Strassburg 1873)

Ὡσαύτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ περὶ τῶν οὐσιαστικῶν. Ὑπάρχουσιν ἐν τῷ βίῳ τῷ καθ' ἡμέραν οὐκ ὀλίγαι ἔννοιαι, περὶ ἃς ὁ κοινὸς ἄνθρωπος διατρίβει διαρκῶς ἔν τε τῷ ἐμπορίῳ καὶ τῇ βιομηχανίᾳ καὶ τῇ χειροτεχνίᾳ. Αἱ δὲ ἔννοιαι αὗται γίνονται ἀφορμὴ πολλῶν νέων ὀνομασιῶν παραγομένων τῇ προσθήκῃ ἐπιθετικῶν διορισμῶν. Οὕτως ἐκ τοῦ ὀνόματος vestis ἐπλάσθησαν τά: alba, nigra, dalmatica (ὑπον. vestis) κ. ἄ. Ἐπειδὴ τὰ συμφραζόμενα ἐκώλυον συνήθως πᾶσαν παρανόησιν, πρὸς δὲ ἥ τε σημασία τοῦ ἐπιθέτου καὶ τὸ γένος αὐτοῦ ἦσαν ἱκανὰ σημεῖα, οἱ πολλοὶ ὑπὸ ῥᾳθυμίας παρέλειπον τὸ οὐσιαστικὸν ὑπονοοῦντες. Οὕτω

παρήχθησαν αἱ μυρίαι *ἐλλείψεις* [76]), εἰς ἃς ὁ δημώδης λόγος λίαν ἀσμενίζει, π. χ. ferina, porcina (caro), tertiana, quartiana (febris), decuma (pars).

97. Τέλος δέον ἐνταῦθα νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τῶν *ξενικῶν ὀνομάτων*, διότι καὶ ἐν αὐτοῖς καταφαίνεται ἡ ὁρμὴ τῶν πολλῶν πρὸς τὰ εὐκολώτερα καὶ ἀκοπώτερα. Ἐν ᾧ ὁ πεπαιδευμένος ἀπαγγέλλων λέξεις ξένας καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν εἰσηγμένας μετὰ μικρολόγου πολλάκις μιμεῖται ἀκριβείας τὴν προφορὰν αὐτῶν τὴν ἐπιχώριον καὶ σύμφωνον πρὸς τοὺς φθογγικοὺς νόμους τῆς ἐξ ἧς προέρχονται γλώσσης, οἱ πολλοὶ φέρονται μᾶλλον αὐθαιρέτως. Παρ' αὐτοῖς οἱ ξένοι οὗτοι δὲν προστατεύονται ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ξενίας οὐδ' εἶναί τι *μή μου ἅπτου*, ὅλη δῆλον ὅτι ἄθικτος καὶ ἀναλλοίωτος. Ἐκ δύο γλωσσῶν οἱ φθόγγοι καὶ τὰ φθογγικὰ συμπλέγματα τῆς ἑτέρας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμπίπτωσιν ἀκριβῶς πρὸς τὰ τῆς ἑτέρας, ἀλλ' ἑκάτεροι οἱ λαλοῦντες αὐτὰς λαοὶ ἀλλοίως διαμορφοῦσι ταῦτα κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῶν χαρακτῆρα. Ὥστε ἀποβαίνει πολλάκις δυσχερὲς τοῖς δανειζομένοις μετ' ἀκριβείας ν' ἀποδίδωσι φθογγικῶς τὰ δεδανεισμένα. Ἀλλ' ὁ λαὸς οὐδόλως εὐλαβεῖται οὐδὲ ταράσσεται, ἐὰν τὰ τραχέως προσπίπτοντα τῇ ἑαυτῇ αἰσθήσει μεταρρυθμίζῃ κατὰ τοὺς νόμους τῆς οἰκείας γλώσσης εἴτε ἀφαιρῶν φθόγγους εἴτε τοὺς δυσεκφόρους ἀναπληρῶν δι' οἰκείων καὶ εὐπροφόρων. Ἐκεῖναι δέ, ὡς εἰκός, αἱ λέξεις κολοβοῦνται σφόδρα, ἐν αἷς ἡ φωνητικὴ διαφορὰ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος δύο γλωσσῶν εἶναι μεγίστη. «Πᾶσαι αἱ γλῶσσαι, λέγει ὁ Ἰάκωβος Grimm ἐν τῇ εἰς τὸ Γερμανικὸν λεξικὸν εἰσαγωγῇ σελ. XXVI, ἐφ' ὅσον ἀκμάζουσιν, ἔμφυτον ἔχουσιν ὁρμὴν ν' ἀπείργωσιν πόρρω ἑαυτῶν τὰ ὀθνεῖα καὶ εἰσχωρήσαντα ταῦτα αὖθις νὰ ἐξωθῶσιν ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἐξομοιῶσι πρὸς τὰ οἰκεῖα. Οὐδεμία γλῶσσα κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ καὶ ἀναπτύξῃ ἅπαντας τοὺς φθόγγους, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους ὄντας ἀπωθεῖται, ἐπειδὴ αἰσθάνεται ἑαυτὴν ταρασσομένην ὑπ' αὐτῶν. Ἐὰν τυχὸν ξενικὸν ὄνομα ἐμπέσῃ εἰς τὸ φρέαρ γλώσσης τινός, περιδινεῖται ὑπὸ τῶν ὑδάτων

αὐτῆς, ἄχρις οὗ προσλάβῃ τὸ χρῶμα τῆς γλώσσης ταύτης καὶ παρὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ τὴν ὀθνείαν παράσχῃ ὄψιν λέξεως ἐθνικῆς καὶ οἰκείας ».

98. Ἐκ τῆς ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ λατινικῇ ἐλλείψεως τῆς διφθόγγου eu ἑρμηνεύονται αἱ καταλήξεις λέξεων οἷον Ulixes = Ὀδυσσεὺς καὶ Perses = Περσεύς. Ἡ ἀπόδοσις τῶν ἑλληνικῶν δασέων καὶ τοῦ ζ διὰ τῶν ψιλῶν p, c, t καὶ τοῦ s (ss) αἰτίαν ἔχει τὴν ἐκ τῆς λατινικῆς ἀπουσίαν φθόγγων ἀκριβῶς ἀντιστοιχούντων πρὸς τοὺς φθόγγους ἐκείνους τῆς ἑλληνικῆς: διὸ purpura = πορφύρα, tus = θύος, malacisso = μαλακίζω κ. ἄ. Ἡ κλασσικὴ γλῶσσα τὰς μὲν τελείως πολιτογραφηθείσας λέξεις τοῦ ἀρχαίου λατινισμοῦ προσεδέξατο ἐν τῷ ἅπαξ καθορισθέντι τύπῳ αὐτῶν, ἀλλ' ὁσάκις ἐδανείζετο νέας, οὐδεμίαν τοιαύτην ἐπέτρεπε παραμόρφωσιν, ἀλλ' εἴχετο τοῦ πρωτοτύπου μεθ' ὑπερευλαβοῦς ἀκριβείας καὶ δουλικῶς ἐμιμεῖτο τοὺς φθόγγους ἑκάστους. Δεινῶς πλανᾶται ὁ Ἰάκωβος Grimm ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ τῆς σχολαστικότητος ἐν τῇ γερμανικῇ (Kleine Schriften I, 344) ὑπολαμβάνων αὐτὴν ἰδίαν τῶν Γερμανῶν· τοὐναντίον αὕτη εἶναι γνώρισμα πάσης γραφομένης γλώσσης ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν δημώδη. Ὀνόματα πόλεων ἅτινα ἀπὸ στόματος διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς ἐπιμειξίας μετέβησαν εἰς τὴν γερμανικὴν πρὶν γεννηθῇ ἡ γραφομένη γλῶσσα τῆς ἄνω Γερμανίας, φέρουσι σαφῶς τὸν τύπον δημώδους κατασκευῆς, λέγεται π.χ. οὐχὶ Milano ἀλλὰ Meiland, οὐχὶ Venezia ἀλλὰ Venedig, οὐχὶ Pari, ἀλλὰ Paris, οὐχὶ Bruxelle ἀλλὰ Brüssel. Ἀλλ' ἡ σχολαστικότης τῶν λογίων καὶ ἡ διδασκαλικὴ σοφία προβαίνει καὶ εἰς τερατώδη πλάσματα οἷον Neiägärä = Niagara. Κατὰ τὸν αὐτὸν ὅλως τρόπον εἶχε τὸ πρᾶγμα καὶ ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ. Ἐνθυμηθῶμεν τὴν Paestum = Ποσειδωνίαν, Carthago = Karthadhadtha (=Νεάπολις), Sipontum = Σιποῦς, Massilia = Μασσαλία κ.ἄ καὶ παραβάλωμεν πρὸς αὐτὰς τὰ ὀνόματα τῶν πλείστων πόλεων τῆς κυρίως ἢ τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλάδος τῶν συνήθως γνωστῶν ἐν Ρώμῃ διὰ τῆς γραμματείας

(Corinthus, Sicyon, Ephesus κτλ). Ὥσπερ δὲ τὰ τοπωνυμικά, οὕτως ἔχουσι καὶ ἄλλαι λεξεις: παρὰ τὸ δημῶδες γερμανικὸν ordnen ὑπάρχει τὸ τῶν λογίων ordinieren (ἀμφότερα ἀπὸ τοῦ ordinare), παρὰ τὸ schreiben (scribere) τὸ rescribieren, παρὰ τὸ opfern (offere) τὸ offerieren, παρὰ τὸ dichten (=dictare) τὸ diktieren, παρὰ τὸ trumpfen (triumphare) τὸ triumphieren. Ἐν τῇ λατινικῇ παρὰ τὸ ἀρχαιότερον massa προσετέθη ὕστερον τὸ διὰ τῆς γραμματείας εἰσαχθὲν maza, παρὰ τὸ τοῦ Πλαύτου exanclare = ἐξαντλεῖν τὸ νεώτερον antlia = ἀντλία.*

99. Ἀλλ' ὁ λαὸς προέβη ἔτι περαιτέρω. Πολλάκις δὲν ἠρκεῖτο εἰς τὴν ὑπὸ τῶν φθογγικῶν νόμων ἐπιβαλλομένην μεταρρύθμισιν, ἀλλ' ἐπεχείρει ξενικὰς λέξεις ν' ***ἀφομοιοῖ πρὸς τὸν οἰκεῖον λεκτικὸν θησαυρὸν*** ἕνεκα τῆς ***σημασίας ἣν ὑπέβαλλε εἰς τὰς λέξεις ταύτας***. Καὶ οὕτω μεταβαίνομεν εἰς νέον τι φαινόμενον. Μέχρι μὲν τοῦδε ἠσχολήθημεν περὶ τὴν τῶν πολλῶν σπουδὴν τοῦ νὰ προφέρωσι τὰς λέξεις κατὰ πάντα τρόπον εὐχερῶς καὶ ἀνέτως, νῦν δὲ βλέπομεν τὴν τάσιν αὐτῶν τοῦ νὰ ποιῶσι τὸν λόγον ***ἐναργῆ καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν εὐνόητον***.

Ἐν τοῖς ὀνόμασι τοῖς ξενικοῖς οὐχὶ σπανίως ἀκούομεν ἀπηχήσεις οἰκείων λέξεων, αἵτινες ἐνίοτε παρέχουσιν ἀφορμὴν ὁλοσχεροῦς μεταβολῆς τῆς τε σημασίας καὶ τοῦ τύπου τῶν ὀνομάτων ἐκείνων. Ὁ λαὸς αὐτομάτως καὶ ἀνεπιγνώστως αἰσθάνεται, ὅτι αἱ ἐν χρήσει λέξεις δὲν εἶναι ἦχοι κενοί, ὅτι τὸ ὄνομα πράγματός τινος εἶναι οὐχὶ ἁπλῶς σημεῖον νεκρόν. ἐπειδὴ ὡς πρὸς αὐτὸν «ὀνομάζεσθαι καὶ εἶναι συμπίπτουσι, διότι ἐν τῷ ὀνόματι νοεῖ τὸ πρᾶγμα καὶ ὄνομα καὶ πρᾶγμα πρὸς αὐτὸν εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό.» (πρβλ. Steinthal, Geschichte der Sprachwissenschaft bei Grie-

* Ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ συνέβη ἄλλο τι, ἡ μὲν δηλαδὴ δημώδης παρέλαβε πλείστας ξενικὰς λέξεις μεταμορφώσασα αὐτὰς συμφώνως πρὸς τὴν ἑαυτῆς φθογγολογίαν (π. χ. διαφεντεύω, νοδάρος, ἀδοκᾶτος κτλ.), ἀλλ' ἡ γραφομένη ἀντικατέστησεν ἀντ' αὐτῶν λέξεις εἰλημμένας ἐκ τῆς ἀρχαίας ἢ ἐν ἀνάγκῃ ἔπλασε νέας κατὰ τοὺς γραμματικοὺς ἐκείνης κανόνας, πρβλ. Whitney — Χατζιδάκι, Ἀναγνώσματα συγκριτ. γλωσσικῆς σελ. 232 κἑ. Σ. Μ.

chen und Römern σελ. 5). Ἀλλ' ὅμως δὲν βασανίζει τὸν νοῦν, ὅπως ἀνεύρῃ τὴν ἀληθινὴν καταγωγὴν τῆς λέξεως οὐδὲ μεριμνᾷ περὶ τοῦ ἐτύμου· ἄλλως δὲ διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης εἶναι καὶ ἀνίκανος νὰ διασαφήσῃ τοῦτο. [Μάλιστα δὲ ἡ τοῦ ἐτύμου ἄγνοια ἀποβαίνει ὠφέλιμος τῇ γλώσσῃ. «Ἐὰν ἡ γνῶσις τοῦ ἐτύμου ἔχῃ μεγίστην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα ὡς πρὸς τοὺς ἐπιστημονικῶς ἀσχολουμένους περὶ τὸν βίον καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης, τοὐναντίον ὡς πρὸς τὴν πρακτικὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης μικρὰν μόνον ἔχει ἀξίαν. Διότι ἐὰν ἡμεῖς ἠθέλομεν ὀφείλει νὰ ἐνθυμώμεθα διαρκῶς διατὶ καὶ ἀπὸ τίνος χρόνου σημαίνουσιν αἱ λέξεις τοῦτο ὅπερ νῦν σημαίνουσιν, ἡ γλῶσσα ἔμελλε κατ' ἀνάγκην ν' ἀπολέσῃ πολὺ τῆς εὐχρηστίας αὐτῆς. Αἱ πλεῖσται τῶν φράσεων τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης θὰ ἐξεβάλλοντο εὐθύς, ἂν τοῦτο ἐθεωρεῖτο καὶ ἀπητεῖτο ὡς δικαίωμα ὑπάρξεως τῶν παραγομένων λέξεων, ἂν δηλ. ἀπητεῖτο νὰ ὑπάρχῃ αἰσθητὸς σημασιολογικὸς δεσμὸς μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ἐξ ὧν παρήχθησαν πρώτων λέξεων. Διὰ τοῦτο εἶναι παντάπασι πλημμελές, ἐάν τις χαρακτηρίζῃ ὡς *αἴσθημα τῆς γλώσσης* τὴν τάσιν ἵνα διατηρῶνται ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν ἡ πρώτη δύναμις καὶ σημασία εἰκονικῶν ἐκφράσεων . . . . Ὅλως τοὐναντίον ἡ ἀντίστροφος τάσις παρίστησιν ἀληθῶς τὴν ἀληθῆ καὶ γνησίαν ἀρχὴν τῆς προόδου καὶ γίνεται αἰτία τῆς φθογγικῆς καὶ σημασιολογικῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης». Whitney - Χατζιδάκι Γλωσσ. Ἐπιστ. σελ. 213]. Αἱ ὁρμεμφύτως ὑπὸ τοῦ λαοῦ τελούμεναι φθογγικαὶ καὶ σημασιολογικαὶ μεταβολαὶ εἶναι οὐχὶ ἐπιστημονικαί. Καὶ ἐὰν φθόγγοι καὶ ἔννοιαι τῶν οὕτω παραγομένων λέξεων μὴ συμπίπτωσιν ἀκριβῶς, ἀλλ' ὅμως πᾶς ἕκαστος γινώσκει ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν χρήσεως τί αὗται ἀληθῶς σημαίνουσιν· ἡ δύναμις τῆς συνηθείας παρέχει αὐτοῖς τὸν τύπον τῆς ὀρθότητος καὶ ὁ ἦχος εἶναι δεδικαιολογημένος. Ὅπερ ὁ O. Jaenicke (Zeitschr. f. Gymnasialw. XXV σελ. 753) λέγει περὶ τῆς γερμανικῆς γλώσσης: «Ὁ λαὸς περί τε τὴν τόνωσιν καὶ τὴν αὐθαίρετον μεταβολὴν τῶν ξένων λέ-

ξεων διατηρεῖ καὶ σήμερον ἔτι τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν, ἣν καὶ πρὸ χιλίων ἐτῶν », ἀληθεύει περὶ πασῶν τῶν γλωσσῶν καὶ περὶ πάντων τῶν χρόνων. Ἀείποτε καὶ πανταχοῦ τὸ πλῆθος τὰ ἀλλότρια φθογγικὰ συμπλέγματα διηυτρέπισε καὶ μετεκόσμησε κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ ἐλευθέρως. Ἀναντιρρήτως λοιπὸν ὁ Forstemann ηὐστόχησε τοῦ ὀρθοῦ ὀνομάσας τὴν περὶ τὴν γλῶσσαν ἐνέργειαν ταύτην « δημώδη ἐτυμολογίαν [77]». Ἀλλ' exempla illustrant. Παραδείγματά τινα ἐκ τῆς λατινικῆς θὰ διευκρινήσωσι τὰ εἰρημένα.

100. Ἡ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἑλληνικὴ πόλις ΜάλϝειςϜεντος (ἀπὸ τοῦ δωρ. μᾶλον, ἀττ. μῆλον)=Μηλόπολις [πρβλ. Κερασοῦς, Σελινοῦς κτλ.] ἐν τῷ στόματι τῶν Ρωμαίων ἐγένετο Maleventum. Αὐτομάτως ἤκουον ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ τὰ δύο λατινικὰ malus καὶ ventus καὶ ἐξηγοῦντο αὐτὸ « πόλιν δυσήνεμον ». Ἀλλ' ὅτε ἡττήθη ἐκεῖ ὁ Πύρρος καὶ οἱονεὶ οὔριος ἔπνευσεν ἄνεμος, προσῆκον ἐνόμισαν νὰ μετονομάσωσι τὴν πόλιν Beneventum « εὐήνεμον ». Ὡσαύτως ὁ ὀρείχαλκος ἕνεκα τοῦ aurum ἐγένετο aurichalcum [παρὰ Πλαύτῳ δημώδει μεταχειριζομένῳ λόγον, παρὰ δὲ τῷ Κικέρωνι, Οὐεργιλίῳ καὶ Ὁρατίῳ orichalcum], τὸ δωρ. *καρύκειον* κατ' ἀναλογίαν τοῦ cadere caduceus, καὶ ὁ Ἀκράγας Agrigentum (οἱονεὶ ἀπὸ τοῦ ager). Ἡ Περσεφόνη μετεμορφώθη εἰς Proserpina ὡς θεὰ ἐπικουροῦσα τῇ ἐκ τῆς γῆς βλαστήσει τῶν φυτῶν (pro-serpere), ὁ Πολυδεύκης ἐγένετο « λαμπρὸς ἀστὴρ » (Pollux οἱονεὶ ἀπὸ τοῦ pollucere) *. Ἀπὸ τοῦ Celeddôn (= δασώδης χώρα), τοῦ ἐθνικοῦ τῆς Σκωτίας ὀνόματος παρήχθη ἡ « θερμὴ χώρα » Caledonia (calidus), ἀπὸ τῆς γείτονος Ἰρλανδίας (κελτιστὶ Erin, ἑλληνιστὶ Ἰέρνη), μεσο-

* Ἡ λέξις Pollux (ἀρχαιότερον Polluces) εἶναι κατὰ τοὺς φθογγικοὺς τῆς λατινικῆς νόμους ἐσχηματισμένη ἀπὸ τοῦ Pól(u)deuces (πρβλ. Stolz λατιν. γραμμ². § 73), ἀλλ' εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ τύπου τούτου δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ συνεπεκούρησε καὶ παρετυμολογία τις· ἡ λέξις π. χ. lingua ἀρχαιότερον ἦτο dingua (πρβλ. Γερμ. zunge), ἐγένετο δὲ lingua κανονικῶς κατ' ἐναλλαγὴν τῶν φθόγγων d καὶ l (πρβλ. δαήρ — levir), ἀλλὰ πιθανῶς εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ τύπου τούτου συνετέλεσε καὶ ἡ δημώδης ἐτυμολογία ἀπὸ τοῦ lingere = λείχειν Σ. Μ.

λαβοῦντος τοῦ τύπου Ivernia, «ἡ χειμερινὴ χώρα» Hibernia. Οἱ Pennini montes (ἀπὸ τοῦ κελτικοῦ pen, σειρὰ ὀρέων) συνεδέθησαν πρὸς τοὺς Poeni καὶ ἡ ἀείποτε περίεργος φαντασία τῶν ἀνθρώπων ἐπενόησεν, ὅτι τὸ ὄνομα ἕλκει τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Λιβύων ὑπερβάσεως τοῦ μέρους τούτου τῶν Ἄλπεων. Μήπως καὶ αἱ Γραϊκαὶ Ἄλπεις δὲν ὠνομάσθησαν οὕτω ἐκ τοῦ ὅτι ὑπερέβησάν ποτε, ὡς ἐλέγετο, αὐτὰς οἱ Ἕλληνες (Graii); Ἐν τῷ Regium (κυρ. Rhegium = ῥήγιον ἤτοι ῥῆγμα) ἐνόμιζον, ὅτι βλέπουσι παράγωγον ἀπὸ τοῦ regius (βασιλικός), ἐν τῷ percontari (ἀπὸ τοῦ contus = κοντός, κυρ. διὰ τοῦ κοντοῦ ἐρευνᾶν τὸ βάθος τῶν ὑδάτων, πρβλ. ἀνωτέρω § 44), ὅπερ μετέστρεψαν εἰς percunctari, παράγωγον ἀπὸ τοῦ cunctus Ἐὰν τὸ palma (φοῖνιξ) ἐλήφθη ἀπὸ τοῦ φοινικικοῦ tamar, tomer (τὸ ἀρκτικὸν γράμμα ὡς ἐν τῷ pavo = ταώς), εἰς τὴν μεταβολὴν καὶ προσθήκην τῶν φθόγγων συνετέλεσε καὶ τὸ ὁμόηχον πρὸς τὴν λέξιν palma = παλάμη. Ὁ troiae ludus [ἀγὼν ἱπποδρομίας πρβλ. Οὐεργιλ. Αἰν. 5, 596] ὁ ἀπὸ τοῦ Σύλλα μέχρι Νέρωνος τοῖς Ρωμαίοις προσφιλέστατος, κληθεὶς οὕτω ἴσως ἀπὸ τοῦ ῥήματος troare, truare = σαλεῦσαι, ὑπελήφθη μάλιστα ἐπὶ Αὐγούστου, ὅτι ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν πόλιν Τροίαν, ὁπόθεν δὴ ἐγενεαλόγει ἑαυτὴν ἡ Ἰουλία δυναστεία. Τὸ ὄνομα Aborigines εἶναι πιθανῶς παρερμηνεία τῆς μηκέτι νοουμένης λέξεως Aurunci = Ausonici.

Τὴν κατασκευὴν τοῦ Tullianum, ὑπογείου μέρους τοῦ δημοσίου τῶν Ῥωμαίων δεσμωτηρίου, ἡ ρωμαϊκὴ παράδοσις προσνέμει τῷ Σερουΐῳ Τυλλίῳ ἕνεκα τῆς ὁμοηχίας. Ἀληθῶς δ' ὅμως ἡ λέξις αὕτη παράγεται ἀπὸ τοῦ tullius σημαίνοντος κρήνην, οἷα καὶ ὑπῆρχεν ἐκεῖ. Τὸ τμῆμα τῆς πόλεως Ρώμης τὸ ἐν Αἰν. VIII, 345 ὀνομαζόμενον Argiletum ἐξηγοῦντο καθ' ὅλου οἱ ἀρχαῖοι διὰ τοῦ μύθου, ὅτι Ἄργος τις ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα (Argi—letum), ἀλλ' οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ τόπος οὗτος ὠνομάσθη οὕτω ἀπὸ τῶν ἐκεῖ ἀργυλλωρυχείων (argiletum ἀπὸ τοῦ argilla). Κατὰ τὴν διήγησιν τῶν παλαιῶν τὰ ὀνόματα των πόλεων Ne-

quinum καὶ Epidamnus ἕνεκα τῆς δυσοιωνίστου ὁμοηχίας πρὸς τὰ nequam καὶ damnum μετεμορφώθησαν εἰς Narnia (πόλις παρὰ τὸν Νᾶρα) καὶ Dyrrachium. Καὶ ὁ μῦθος τοῦ παρὰ Λυκαίνης θηλασμοῦ τῶν διδύμων ἀδελφῶν Ρωμύλου καὶ Ρέμου ἔχει τὴν ἐσχάτην ἀρχὴν οὐ μόνον ἐν τῷ ὅτι ὁ λύκος εἶναι ἱερὸς τοῦ Ἄρεως, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὁμοιότητι τῶν ὀνομάτων ruma, rumis, rumen (οὖθαρ, ὁ σφριγῶν μαστὸς τοῦ ζῴου) καὶ Rumo, τοῦ ἀρχαιοτάτου ὀνόματος τοῦ ποταμοῦ Τιβέρεως καὶ τῆς πόλεως Ρώμης (Rumo = ποταμός, ρεῖθρον πρβλ. *ῥεῖν*, Roma = παραποταμία πόλις) πρὸς τὸ Romulus (= υἱὸς τῆς παραποταμίας πόλεως). Οὕτω συμβολικῶς παρεδηλώθη καὶ ἡ πηγή, ἐξ ἧς εἶχεν ὁ τῶν Ρωμαίων δήμων ἀντλήσας τὸ ἀγέρωχον φρόνημα καὶ τὴν ἀκάθεκτον δύναμιν.

101. Ἐκ τῆς σπουδῆς τοῦ ποιεῖν τὸν λόγον σαφῆ καὶ πᾶσι καταληπτὸν ἀπορρέουσι καὶ ἄλλαι τινὲς ἰδιότητες τοῦ δημώδους ἰδιώματος. Οὕτω τὸ πλῆθος μεταχειρίζεται *περιφράσεις, εὐήχους λέξεις καὶ δὴ καὶ ἰσχυρὰς ὑπερβολάς*. Ὁ ἄνθρωπος ὁ χυδαῖος φιλεῖ νὰ στομφάζῃ (πρβλ. J. Egli, Die Hyperbel in den Komödien des Plautus und in Ciceros Briefen an Atticus, Zug 1891-1893). Πάντες οἱ τρόποι οἱ αὐξητικοὶ τῆς ἐννοίας, οἷον ὁ πλεονασμός, ἡ δι' ἐπιρρημάτων περίφρασις, τὰ μετ' ἐπιτατικῆς σημασίας παράγωγα καὶ ἡ μετ' ἐπιτατικῶν μορίων σύνθεσις εἶναι ἐνταῦθα ἐν χρήσει: Τὸ coepi μετ' ἀπαρεμφάτου ἀναπληροῖ τὸν ἀόριστον τὸν σημαίνοντα τὴν ἔναρξιν τῆς πράξεως: clamare coepit = ἤρξατο νὰ βοᾷ (ἐβόησε). * Ἀντὶ τοῦ simul καὶ numquam λέγουσιν: uno tempore καὶ nullo tempore· ἀντὶ τῶν ἐπιρρημάτων noctu καὶ mane προετίμων τὰ nocturno tempore καὶ matutino tempore· ἀντὶ τοῦ non ἀντικαθίστατο τὸ nullus, π. χ. is nullus venit (Brix εἰς Πλαυτ. Trin. 606), ἀντὶ τοῦ emere ἤδη ἐπὶ Πλαύτου ἐχρῶντο τῷ comparare (= ἰταλ. comprare) [ὅπερ δέον

* Πρβλ. H. Blase, Historische Grammatik der latein. Sprache heraus gegeben von G. Landgraf, 3 τόμος Σελ. 311 κέ. Σ. Μ.

νὰ μὴ συγχέηται πρὸς τὸ comparare (par) = παραβάλλειν], ὕστερον δὲ τῷ adcaptare (= γαλλ. acheter), ἀντὶ τοῦ discere ἔλεγον συνήθως apprehendere καὶ imparare. Ἀρεσταὶ ἦσαν καὶ αἱ περιφράσεις αἱ διὰ τοῦ dare καὶ facere ἀντὶ ἁπλοῦ ῥήματος [π. χ. vastum, saucium, planum facere = vastare, sauciare, explanare, certare (incertare) = certum (incertum) facere, ἐξ οὗ παρεισέφρησε εἰς τὸν δόκιμον λόγον τὸ certiorem aliquem facere. Ἀλλὰ καὶ μετ' οὐσιαστικῶν περιφράσεις τῶν ῥημάτων τούτων καὶ τοῦ capere εἶναι συχναὶ ἐν τῷ δημώδει λόγῳ: fugam facere = fugere, obsequentiam facere = obsequi, modum capere = moderari, numerum c. = numerare· περὶ τοῦ damnum, iacturam facere καὶ damnum dare πρβλ. Reisig — Haase Vorles. Σημ. 556 β]. Ἡ τάσις τοῦ ποιεῖν τὸν λόγον πλεονάζοντα δείκνυται καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τῶν τύπων fui, fueram, fuero ἀντὶ τοῦ sum, eram, ero ἐν τοῖς συνθέτοις χρόνοις τῆς παθητικῆς φωνῆς [ἐν ᾧ ἐν τῷ δοκίμῳ λόγῳ σαφῶς διαστέλλεται ἡ χρῆσις τοῦ clausus sum, eram, ero ἀπὸ τῆς τοῦ clausus fui, fuero, fueram, πρβλ. Riemann, Etudes sur la langue et la grammaire de Tite Live § 53 — 54 καὶ Riemann — Goelzer Syntaxe comparée, Reisig-Haase Vorles. Σελ. 823 ἑ. H. Blase ἔνθ' ἀνωτ. Σελ. 173 κἑ. Σελ. 220] καὶ ἐκ τῆς συνδέσεως τῆς μετοχῆς τοῦ ἐνεστῶτος μετὰ τοῦ esse π. χ. amans est ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ amat. Ἡ σταθερὰ προσθήκη τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν (ego, tu, nos, vos) εἰς τὸ ῥῆμα καὶ ἔνθα δὲν ὑπάρχει ἔμφασις, ποιεῖ τὸν λόγον δαψιλέστερον καὶ αἱ γενικαὶ gentium loci, locorum, terrarum κτλ. κτλ. ἐν τοπικοῖς διορισμοῖς (π. χ. ubi gentium) παρέχουσιν αὐτῷ μείζονα δύναμιν. Φυσικῷ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ δραστήριον fac abeas ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ abi, τὸ περιεργότερον nescio quis ἀντὶ aliquis καὶ τὸ ἐμφαντικώτερον tamenetsi = etsi εἶναι ἐκφοραὶ μὴ ἀπᾴδουσαι ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ διαθέσεως τῶν πολλῶν τῶν ἀγαπώντων τὸ σαφὲς καὶ ἄρτιον τοῦ λόγου.

102. Ἡ τάσις τοῦ αὐξάνειν τὸν λόγον γίνεται συχνάκις κατα-

φανὴς μάλιστα ἐν τῇ *χρήσει τῆς ἀρνήσεως*. Εἶναι ἀπίστευτον ὁπόσην ποικιλίαν ἔχει ἐνταῦθα πρόχειρον ὁ λαὸς καὶ ὁπόσους αὐτῷ παρεσκεύασε τρόπους ἡ ζωηρὰ καὶ γόνιμος φαντασία. Ἐν μὲν τῷ δοκίμῳ λατινισμῷ δύο ἀρνήσεις αἴρουσιν ἀλλήλας ἢ καὶ ποιοῦσιν ἰσχυροτέραν κατάφασιν, ἀλλ' ἔν τε τῇ δημώδει λατινικῇ καὶ τῇ καθωμιλημένῃ Γερμανικῇ καὶ ἐν ἅπαντι τῷ ἑλληνισμῷ ἡ συσσώρευσις τῶν ἀρνήσεων ἐπισχύει τὴν ἄρνησιν, αἴρει δ' οὐχί*. Καὶ τί πρᾶγμα εὐτελὲς καὶ φαῦλον ὑπάρχει, οὗ νὰ μὴ ἐγένετο χρῆσις πρὸς ἐναργῆ παράστασιν τοῦ οὐδαμινοῦ καὶ οὐδενὸς λόγου ἀξίου! Ἐὰν ὁ Γερμανὸς πρὸς ἐπίσχυσιν τῆς ἀρνήσεως λέγῃ: «nicht ein Haar, nicht einen Heller, nicht einen Deut κ.ἄ. καὶ ὁ Γάλλος ne......pas (βῆμα), ne.,...point (punctum), neant (non ens) κτλ., δὲν δυνάμεθα νὰ ψέγωμεν τὸν Ρωμαῖον, ἐὰν πλὴν τοῦ nihil = ne hilum [hilum = ἡ μικρὰ μέλαινα γραμμὴ ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ τοῦ κυάμου] συνάπτει πρὸς τὸ facere = τιμᾶν καὶ λέξεις χαρακτηριστικὰς οἷον non nauci, flocci, pili, assis, teruncii, hettae κ. ἄ. [πρβλ. τὰ ἑλληνικά: οὐδὲ τριχὸς ἄξιον, οὐδ' ἄχνην, οὐδὲ τάγυρι, οὐδὲ γρύ]. Καὶ παρὰ Πλαύτῳ ἐν παραπλησίᾳ χρήσει ἀναγινώσκομεν: Ciccum non inderduim Rud. 580. [= δὲν *δίνω λεφτὸ τσακισμένο,* κυρίως ciccus = περικάρπιον],

* Ἐν τῇ δημώδει λατινικῇ τὸ neque ἰδίᾳ ἐπιτείνεται δι' ἑπομένου ne, non ἢ haut: Κάτων de r. r. 66: *neque* nucleis ad oleam *ne* utatur, nam si utetur, oleum male sapiet. Ἐνν. Erecht. fr. 4: lapideo sunt corde multi, quos *non* miseret *ne minis*. Πλαυτ. Bacch 4, 9, 114: *neque* ego *haut* comittam. Ὁ H Ziemer (Junggram. Streifzüge Σελ. 142) ἀποδεχόμενος, ὅτι ἐν μὲν τῇ Γερμανικῇ ἡ διπλῆ ἄρνησις εἶναι ἱστορικῶς δεδικαιολογημένη, ἐν δὲ τῇ ἑλληνικῇ καὶ λατινικῇ ἔχει αἰτίαν ψυχολογικήν, ἐπιφέρει τάδε: «Τὸ ὅτι μόνον ἐν τῷ δημώδει λατινικῷ ἰδιώματι ἀπαντᾷ ἡ διπλῆ ἄρνησις, τοῦτο ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἑρμηνείαν. Ἡ ἄλογος αὕτη χρῆσις ἔχει τὴν αὐτὴν ἀρχήν, ἣν καὶ ἄλλοι πλεονασμοί. Εν τῷ σχηματισμῷ τῆς φράσεως ταύτης ἐνήργησεν οὐχὶ ὁ κρίνων καὶ χωρίζων νοῦς, ἀλλὰ τὸ ἐξεγηγερμένον αἴσθημα καὶ ἡ σπουδὴ τοῦ ἐμποιῆσαι ἐντύπωσιν. Ὁσάκις λοιπὸν ὁ λέγων ἠρνεῖτο ἢ ἀπηγόρευέ τι, ἐσπούδαζεν, ὡς ἐν τῷ ἀνωτέρω παρατεθέντι παραδείγματι ἐκ τῆς Βακχίδος τοῦ Πλαύτου, ὅπως παντάπασιν ἀπολύῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν γνώμην, ὅτι θὰ πράξῃ ὅ,τι ἀρνεῖται ἢ θὰ ἐπιτρέψῃ ὅ,τι ἀπαγορεύει. Ἐν τῇ ἀπαγορεύσει τοῦ Κάτωνος ἔπρεπε ν' ἀποκλεισθῇ ὅλως ἡ ἔννοια τῆς χρήσεως πυρήνων. Τοῦτο λοιπὸν τὸ μὴ χρῆσθαι ἔδει νὰ ἐπιταθῇ, ὅπερ καὶ ἐγένετο διὰ τῆς διπλῆς ἀρνήσεως. Σ· Μ.

granum tritici Stich. IV, I, 52, pluma Most. II, 1, 60, nux Mil. II, 3, 45, digitus Aul. 1, 1, 17, triobolus Rud. V, 3, 11, [78]).

Ἡ τοῦ αὐτοῦ οὐσιαστικοῦ *ἐπανάληψις* μετὰ τὰς ἀναφορικὰς μάλιστα ἀντωνυμίας, εὕρηται ἐν ἁπάσαις ταῖς περιόδοις τῆς δημώδους γλώσσης ἀπὸ τοῦ Πλαύτου μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, π.χ. τοῦ locus, dies καὶ res.* Ἐὰν ὁ Ἕλλην ἐν τῇ καθωμιλημένῃ λέγει συνήθως σήμερον: «ὁ πατέρας σου αὐτὸς ἦτο φίλος μου» ἢ ὁ Γερμανὸς ἀγρότης: dein Vater das war mein Freund, διατί δὲν θὰ ἦτο ἐπιτετραμμένον τῷ Ῥωμαίῳ νὰ λέγῃ: Pater tuus is erat patruelis meus ἢ pone aedem Castoris ibi sunt homines;

103. Τὰ *θαμιστικὰ καὶ ἐπιτατικὰ* [79]) (intensiva) *ῥήματα* ἀντικαθίστανται συχνάκις ἐν τῷ δημώδει λόγῳ ἀντὶ τῶν πρωτοτύπων: τὰ agitare, pulsare (γαλλ. pousser), iactare (γαλλ. jeter cantare (γαλλ. chanter), quassare (γαλλ. casser) τίθενται, ἔνθα οἱ δόκιμοι συγγραφεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀρκοῦνται τοῖς ἁπλοῖς agere pellere, iacere κ.ἄ., καθάπερ καὶ ἐν τῇ Γερμανικῇ, ἔνθα τοιοῦτοι σχηματισμοὶ εἰς — ern, — eln, — sen, (π. χ. lungern, rankern, quengeln, belugsen) εἶναι σχεδὸν παντάπασι περιωρισμένοι ἐν τῇ καθωμιλημένῃ.

Καθάπερ οἱ ρηματικοὶ οὗτοι σχηματισμοὶ κατατριβέντες ἀπώλεσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν [οὗ ἕνεκα καὶ ἐπλάσθησαν νέα θαμιστικά: dictare — dictitare, pensare — pensitare], οὕτω καὶ πολλὰ συγκριτικὰ καὶ ὑπερθετικὰ ἐξασθενήσαντα κατέστησαν ἰσοδύναμα πρὸς θετικά, οὗ ἕνεκα κατ' ἀνάγκην, ὅπως δηλωθῇ ὁ βαθμός, προσετέθησαν πρὸς τοῖς ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα παραθετικὰ προσφύματα ἢ προετάχθησαν ἐπιτακτικὰ ἐπιρρήματα. Τὰ εἰς — mus ὑπερθετικὰ ἀρχαιότατα προσέλαβον τοιαῦτα προσφύματα καὶ οὕτω πα-

* Τῆς ἐπαναλήψεως τῶν λέξεων τούτων ἀπαντῶσι παραδείγματα καὶ ἐν τῷ δοκίμῳ λόγῳ (ὅρα κατωτέρω § 126) πρβλ. προσέτι Οὐϊτρούβιον X, 15, 6: **foramina fiant, in quibus foraminibus....** Ὑγίνου 145: **at Juno coegit eam, ut se in mare praecipitaret, quod mare Ionicum est appellatum.** Σ. Μ.

ῥήχθησαν οἱ τύποι: proximior postremior, plurior, minimissimus, postremissimus, praeclarissimus, perpaucissimus [πρβλ. τὸ ἤδη παρ' Ὁμήρῳ συχνότατον *πρώτιστος*, προτεραίτερος (Ἀριστοφ. ἱππ. 1165), ἐσχατώτερος - τατος, ἀσσοτέρω, ταχίστατος, χειρότερος, ἀρειότερος, ἀμεινότερος, μειότερος]. Τοὺς παραθετικοὺς βαθμοὺς πάλιν τοὺς διὰ τῶν προσφυμάτων ἐκφερομένους ἀνεπλήρου πολλάκις ἡ περίφρασις ἡ δι' ἐπιρρημάτων οἷον valde, bene, plane, satis, adeo, tam, sane, vehementer, fortiter, abunde, nimium, affatim, multum [insignite, mire, admodum, prime, apprime, cumprime, inprimis, cumprimis. oppido, oppidoquam, antigerio, quam, perquam, sane, summe. πρβλ. Reisig - Haase ἔνθ' ἀν. Σημ. 402α. Σημειωτέα ἡ παρὰ Πλαύτῳ μόνον ἀπαντῶσα ἐπίτασις τοῦ ἐπιθέτου δι' ἐπιρρήματος ἐκ τοῦ αὐτοῦ θέματος (ἐτυμολογ. σχῆμα) οἷον laete laetus, parce parcus (πρβλ. τὰ ὁμηρ. οἰόθεν οἶος, αἰνόθεν αἰνῶς, μέγας μεγαλωστὶ) ἢ καὶ ἐκ συνωνύμου, ἥ περ ἐπίτασις εὕρηται καὶ παρ' ἄλλοις συγγραφεῦσιν οἷον inique iniurus, ignave iners] Χαρακτηριστικαὶ εἶναι συνδέσεις οἷον turpiter malevolus, insanum magnus, immaniter arrogans, crudeliter inimicus· [πρβλ. τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά: δεινῶς, ὑπερφυῶς, ὑπερφυῶς ὡς, θαυμασίως ὡς κτλ.] [80]) Καὶ ἀμφότεροι δὲ οἱ τρόποι τῆς ἐπιτάσεως εὑρίσκονται συνημμένοι οἷον maxime dignissimus, magis utilior (Colum. VIII, 5, 5) Ἀξιοσημείωτοι προσέτι εἶναι αἱ ὑπερβολαὶ immortaliter gaudeo (Κικ. ad Quintum fr. III 1, 9), immortales gratias (Πλάγκος παρὰ Κικέρωνι ad famil. X, 11), καὶ πλεοναστικαὶ συνδέσεις οἷον mox deinde (Colum. II 1, 5), admodum nimius (αὐτόθι IV, 21, 2).

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς στηρίζεται ἡ χρῆσις συνθέτων μετὰ μιᾶς ἢ δύο προθέσεων ἀντὶ τῶν ἁπλῶν, λ.χ. sufflare (γαλλ. souffler) ἀντὶ flare.[81]) Τὰ ἁπλᾶ ἀπέβησαν ἄτονα καὶ ἀνούσια καὶ οἱ πολλοὶ ἀπήτουν τροφὴν εὐτονωτέραν καὶ οὐσιωδεστέραν ἢ οἱ πεπαιδευμένοι. Μάλιστα δὲ ἐπέδωκαν τὰ μετὰ τῆς cum καὶ ad σύνθετα: condignus, condensus, condormire, complacere, con-

flare (γαλλ. gonfler), concastigare (Παρὰ Πλαύτῳ), assimilis, adaeque, accredere κ. ἄ. Ὡσαύτως πολλαὶ μονοσύλλαβοι προθέσεις ἐξεβλήθησαν ὑπὸ συνθέτων οἷον abante (γαλλ. avant), desub (γαλλ. dessous). Ἐντεῦθεν γίνεται προσέτι φανερὸν διὰ τί βραχέα θέματα οὐσιαστικῶν ἐν ταῖς ῥωμανικαῖς γλώσσαις ἢ ἀπώλοντο (res, os, mus, ius, sus, ver) ἢ ἐμηκύνθησαν διὰ προσφυμάτων, οἷον spes (ἰταλ. speme), vas (ἰταλ. vasselo) lex (ἰταλ. legge), dux (ἰταλ. doge), nox (ἰταλ. notte).

104. Καὶ ἡ τῶν *ἐμπροθέτων πτώσεων* χρῆσις ἀντὶ τῶν ἁπλῶν ἀποδοτέα ὡσαύτως τῇ πρὸς τὴν σαφήνειαν τάσει. Ἀλλὰ τῆς χρήσεως ταύτης κυρία αἰτία εἶναι οὐχὶ ἡ ἐξασθένησις τῆς σημασίας τῶν πτώσεων, ἀλλ' ἥ τε κατὰ μικρὸν ἀπόπτωσις καὶ ἀπώλεια τῶν καταλήξεων καὶ ἡ ἀποτριβὴ τῶν τελικῶν συμφώνων m, d, s, t κτλ. Ἕνεκα τούτου τῷ ὄντι τοσοῦτος ἐπεγένετο σάλος ἐν ταῖς διὰ τῆς κλίσεως δηλουμέναις σχέσεσιν, ὥστε ἐπὶ τέλους κατέστη ἀναγκαία ἡ χρῆσις ἰδίων λέξεων, ὅπως καθορισθῶσιν αἱ σχέσεις αὗται αἱ συντακτικαὶ καὶ εὐχερέστερον κατανοῶνται. Μάλιστα δὲ ἀληθεύει τοῦτο περὶ τῆς προθέσεως de=γαλλ. de, ἥτις ἀνεπλήρωσε τὴν γενικὴν καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἤδη λατινικῇ συχνάκις ἐτέθη ἀντὶ τῆς γενικῆς διαιρετικῆς, περὶ τῆς προθέσεως ad=τῇ γαλλ. à πρὸς ἔκφρασιν τῆς δοτικῆς, τῆς in πρὸς παράστασιν χρονικῶν σχέσεων καὶ περὶ τῆς per καὶ cum πρὸς δήλωσιν τοῦ ὀργάνου (πρβλ. καὶ Clairin, Du genitif latin et de la préposition de. Paris 1880).

Διὰ τῶν ἀνωτέρω εἰσήλθομεν ἤδη εἰς τὰ *τῆς συντάξεως*, ὧν βραχέα τινὰ θὰ μνημονεύσωμεν ἀκροθιγῶς ἁπτόμενοι καὶ τινων φαινομένων ἀναφερομένων εἰς τὴν *θεωρίαν τοῦ ὕφους*. (Stilistik). Ὁ δημώδης λόγος εἶναι, ὡς αὐτὴ τοῦ δήμου ἡ φύσις, ἄκομψος καὶ τραχύς, ἀλλ' ἔμψυχος, μεστὸς αἰσθήματος ζωηροῦ, ἁπλοῦς καὶ εὐνόητος. Ἀγνοεῖ τῶν περιόδων τὴν περίτεχνον συναρμογήν, τὰ νοήματα διαδέχονται ἄλληλα ἐν μορφῇ ἀτέχνῳ καὶ ἀπεριέργῳ. Ἡ καρδία, οὐχὶ ὁ νοῦς ἐνεργεῖ καὶ ἐπικρατεῖ ἐν τῇ συνδέσει τῶν προτάσεων παρατασσομένων ἀφελῶς παρ' ἀλλήλας καὶ

μὴ διαρθρουμένων μηδὲ παρεμπλεκομένων. Διὸ ὁ λόγος φαίνεται βραχὺς καὶ κομματικός, καθάπερ τὰ νοήματα, καὶ αἱ προτάσεις καταδιώκουσιν ἀλλήλας πηδῶσαι συχνάκις καὶ διαδεχόμεναι ἀλλήλας ἄνευ δεσμοῦ λογικοῦ. Καὶ ἡ ἐξωτερικὴ σύνδεσις εἶναι συνήθως πάνυ χαλαρά. Κύριον παρατακτικὸν μόριον εἶναι ὁ συμπλεκτικὸς «καί», ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐλλείπει συχνάκις. Πανταχοῦ σχεδὸν τὸν πλάγιον λόγον ἀναπληροῖ ὁ εὐθύς. Ὅταν ὁ ἀγρότης διηγῆται ἄλλου τινὸς τοὺς λόγους δὲν ἐκφέρει μεταβάλλων αὐτοὺς ἐν ὑποτελεῖ προτάσει, ἀλλ' εἰσάγει αὐτὸν τοῦτον λέγοντα, ὥστε ἡμεῖς ἔχομεν παρόντα οὕτως εἰπεῖν αὐτὸν ἐνώπιον ἡμῶν καὶ ἀκροώμεθα τῶν λόγων αὐτοῦ. Αὕτη εἶναι καὶ ἡ τεχνικὴ μορφή, ἧς χρῆσιν ἐποιήσατο καὶ οἱ ἀδελφοὶ Grimm γράφοντες τοὺς μύθους αὐτῶν.

105. Ὁ λαὸς δὲν ἀγαπᾷ τὰς ἀφῃρημένας καὶ ἠχώδεις φράσεις, οὐχὶ ὡς ὢν οὕτως ἀφυὴς ὥστε νὰ ἀδυνατῇ νὰ ἐκφράζῃ ἐννοίας ἀφῃρημένας καὶ μὴ τῇ αἰσθήσει ληπτάς, ἀλλὰ διότι ὁ κοινὸς ἄνθρωπος δὲν προσποιεῖ ὕπαρξιν αὐθυπόστατον καὶ ἐξ ἀντικειμένου τῷ ψυχικῷ αὐτοῦ βίῳ, ἤγουν τοῖς αἰσθήμασι καὶ τῇ νοήσει. Ταῦτα εἶναι οὕτω συμπεφυκότα μετ' αὐτοῦ, ὥστε δὲν ποιεῖ πάλιν αὐτὰ ἀντικείμενον τῆς ἑαυτοῦ σκέψεως. Συναισθάνεται τὰς ἐκ τῶν πραγμάτων ἐντυπώσεις ἐσωτερικῶς μηδένα περὶ τούτων διδοὺς λόγον ἐξωτερικῶς. Ἄσμενος διατρίβει περὶ τὰς παραστάσεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ τὸν λόγον ἀπεργάζεται ζωηρὸν καὶ ἐναργῆ μυρίας πλάττων μεταφορὰς ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ κύκλῳ κόσμου. «Ὁ ἄνθρωπος τοῦ χαρτίου (der papierne Mensch), λέγει ὁ Schröder ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ vom papiernen Stil μετά τινος πάντως ὑπερβολῆς, δὲν ὑπαισθάνεται ὅτι ὁ ἱπποκόμος καὶ ἡ ἐπιστάτις βοσκημάτων ἐν ἑνὶ ἔτει μεταχειρίζονται πλείονας τρόπους καὶ σχήματα λόγου ἢ ὅσας θὰ εὕρῃ ἐν ἅπασι τοῖς φιλολογικοῖς ἔργοις τῆς οἰκουμένης». Καὶ ἔπειτα ὁ Biese (Naturgefühl bei Griechen und Römern 2, 20) διισχυρίζεται, ὅτι ἐν τῇ ρωμαϊκῇ κωμῳδίᾳ αἱ εἰκόνες καὶ παραβολαὶ

σπανίζουσιν! Σχοινοτενεῖς καὶ διεξοδικαὶ παραβολαί, οἷαι ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει, φυσικῷ τῷ λόγῳ δὲν εὕρηνται, ἀλλ' εἶναι συχνόταται αἱ τροπικαὶ φράσεις καὶ αἱ βραχυεπεῖς παραβολαὶ αἱ ἀπὸ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, οἵας οἱ πολλοὶ φιλοῦσιν. Ὅσῳ ἐγγύτερον τῶν αἰσθήσεων παράκειται πρᾶγμά τι, τόσῳ μᾶλλον προσοικειοῦνται αὐτό, τόσῳ ἀσμενέστερον καὶ συχνότερον παρενείρουσι μεταφορικῶς ἐν τῷ λόγῳ καὶ δὴ αὐθορμήτως καὶ ἀνεπιγνώστως. Προσφιλῆ καὶ πασίγνωσα πράγματα, οἷον μέρη τοῦ σώματος, κατοικίδια ζῷα, σκεύη καὶ ὄργανα, δένδρα, ὁ οὐρανός, οἱ ἀστέρες καὶ καθ' ἕξιν πράξεις δευτέρα γενόμεναι φύσις, ταῦτα πάντα αὐτὰ ἀφ' ἑαυτῶν ὠθοῦνται καὶ ἔρχονται ἐπὶ τῆς γλώσσης τῶν πολλῶν. Τὸ ὅτι ἡ δημώδης φωνὴ βρίθει μεταφορῶν, τοῦτο εἵλκυσεν ἤδη τοῦ Κικέρωνος τὴν προσοχὴν (or. 24, 81): «τῆς μεταφορᾶς χρῆσιν ποιεῖται ὁ λόγος οὐ μόνον τῶν ἀστείων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγροικοτέρων, ὧν οἰκεῖα εἶναι τὰ: gemmare vites, sitire agros, luxuriam esse in herbis, laetas esse segetes, luxuriosa frumenta» καὶ de or. III, 38, 155) ἔνθα λέγει ὡσαύτως: «τὸ gemmare vites, luxuriam esse in herbis, laetas segetes καὶ οἱ ἀγροικότεροι λέγουσιν» (πρβλ. Κοϊντιλ. VIII, 6, 6). Ὅλως πλαστικαὶ εἶναι μεταφορικαὶ λέξεις οἷον testa, ὄστρακον = tête κεφαλή, spatha, τορύνη = épée, πλατὺ ξίφος (Tac. ann. XII, 35), bucca, πεφυσημένη γνάθος = bouche, στόμα, iugulare = interficere ἢ ἐμπηγνύειν τὴν μάχαιραν εἰς τὴν σφαγήν, calculare (ἀπὸ τοῦ calculus, ψηφίδιον οὗ χρῆσις ἐγίνετο ἐν τοῖς ὑπολογισμοῖς) = computare, λογίζεσθαι, ἢ φράσεις οἷον corium alicui concidere = κατακόπτειν τινός τὸ δέρμα, ξυλοκοπεῖν (πρβλ. τὸ τῆς δημώδους ἑλληνικῆς: «τοῦ τινάζω τὸ πετσί») καὶ sub manus succedere, ὅπερ προδήλως ἐκ τῆς τορευτικῆς ἢ κεραμείας εἰλημμένον ἤδη παρὰ Πλαύτῳ ἀπαντᾷ ἐν τῇ μεταφορικῇ σημασίᾳ «ἐν ταῖς χερσίν τινος εὐδοκιμεῖν» (πρβλ. καὶ Ribbeck—Σακελλαρόπουλον ἱστορία τῆς Ρωμ. ποιήσεως, 1, Σελ. 184). Ἀρεστόταται δ' ὅμως τοῖς Ῥωμαίοις ἦσαν αἱ μεταφοραὶ ἀπὸ τῶν

στρατιωτικῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου. Ἀμφότερα ταῦτα οὕτως ἐφίλουν καὶ οὕτως ἔμφυτον κλίσιν καὶ δεξιότητα περὶ αὐτὰ εἶχον, ὥστε ἔζων δι' αὐτὰ καὶ ἐν αὐτοῖς.

106. Ἡ γόνιμος τοῦ λαοῦ φαντασία ἐκδηλοῦται καὶ ἐν τῇ *ὀνοματοθεσίᾳ*. Ὑπάρχουσι πολλὰ φυτὰ καὶ ζῷα, περὶ ὧν ὁ Ρωμαῖος ἀγρότης οἰκεῖα κέκτηται ὀνόματα παραλαβὼν καὶ διατηρήσας διὰ τῆς παραδόσεως ἢ αὐτὸς οὗτος σὺν τῷ χρόνῳ πλάσας, ἐν ᾧ ἡ δόκιμος γλῶσσα τοὺς πλείστους ἀντιστοίχους ὅρους παρέλαβεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Καὶ πόσον εὔμορφα καὶ ἐναργῆ εἶναι τὰ ὀνόματα ταῦτα! πόσον ἁπλᾶ καὶ εὔληπτα! Μνημονεύω τὸ κρόμμυον (caepa) τὸ παρὰ τοῦ ἀγρότου, ὡς ὃν μονόβολβον, ὀνομαζόμενον unio (=γαλλ. oignon), τὰ ἀμύγδαλα (amygdala) καλούμενα nucicla (=nucicula, μικρὰ κάρυα), τὴν συκάμινον (sycaminos) ἥτις celsa, τὸ κενταύριον, ὅπερ fel terrae (=χολὴ τῆς γῆς) προσαγορεύεται. Ὡσαύτως τὴν χαμαίπιτυν (chamaepitys) ὀνομάζει οὗτος abiga (ἐκτιτρώσκουσαν), τὸ ἀβρότονον (abrotonum) veratrum ἕνεκα τῆς ἀποδιδομένης αὐτῷ δυνάμεως τοῦ ὀξύνειν τὸν νοῦν ἐπιπασσόμενον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τὸ ἡλιοτρόπιον verrucaria (= φυτὸν πλῆρες ἀκροχορδόνων), τὸν ράμνον (rhamnus) sentis ursina *(ἀρκουδάγκαθον)*, τὸν στρύχνον (Strychnos) uva lupina (λυκοστάφυλον). Ἡ καμηλοπάρδαλις (camelopardalis) καλεῖται ὑπὸ τῶν πολλῶν ovis fera, ὁ ἐλέφας (elephantus) bos Luka, ὁ ἱπποπόταμος (hippopotamus) bos Aegyptius, ὁ στρουθοκάμηλος passer marinus (Πλαυτ. Pers. 2, 2, 17), ἡ βδέλλα (hirudo) sanguisuga κ. ἄ.[83]).

107. Καὶ πόσον ἀλλοίαν χρῆσιν τῶν *αὐτοπαθῶν* ῥημάτων, τῶν *ἐγκλίσεων, τῶν χρόνων* καὶ τοῦ ἐτυμολογικοῦ σχήματος ποιεῖται ἡ τὴν ἐνάργειαν παντὶ σθένει θηρεύουσα δημώδης ἢ ἡ ἀστεία ἀδελφή! Πόσον σπανίως μεταχειρίζεται ὁ Καῖσαρ φράσεις οἷον se flectere, se effundere, se movere κ.τ.λ. ἀντὶ τῶν flecti, effundi, moveri καὶ πόσον συχναὶ εἶναι αὗται ἐν τῇ lingua rustica![84]). Ἀξιοσημείωτον εἶναι προσέτι, ὅτι ὁ λαὸς καὶ ὁ

καθ' ἡμέραν λόγος τῶν πεπαιδευμένων μεταχειρίζεται τὴν ὁριστικὴν τοῦ ἐνεστῶτος ἐπὶ ἀπορίας ἀντὶ τῆς ὑποτακτικῆς λ.χ. nunc quid respondemus? quid ad haec dicimus? Ἡ δὲ χρῆσις τοῦ ἀπαρεμφάτου τοῦ ἐνεστῶτος ἀντὶ τοῦ μέλλοντος ἡ παρὰ Καίσαρι σπανία (πρβλ. b. G. II, 32, 3. IV, 21, 5. 22, 1. VI, 9, 7), πρὸς δήλωσιν τῆς ἀμέσως ἐκτελέσεως τῆς πράξεως οὐχὶ σπανία οὖσα ἐν τῷ δημώδει λόγῳ ἀποδεικνύει τὴν ζωηρὰν τοῦ λαοῦ διανόησιν εὐχερῶς τὸ μέλλον παριστῶντος ὡς παρόν. Ἀλλὰ τὸ ἐτυμολογικὸν σχῆμα διετέλεσεν ἐν πολλῇ χρήσει καθ' ἁπάσας τὰς περιόδους τοῦ δημώδους λατινισμοῦ ἀπὸ τοῦ Πλαύτου μέχρι Ἀπουληΐου, Τερτυλλιανοῦ καὶ Αὐγουστίνου. Οὕτω συχνότατα εἶναι παρὰ Πλαύτῳ τά: vitam vivere (λ.χ. Merc. 473), servitutem servire (λ. χ. Capt. 391), messem metere (λ. χ Epid. 401), obsonium obsonare (λ. χ. Stich. 440), statuam statuore (λ.χ. Asin. 712). Ταῦτα καὶ ἄλλα παραπλήσια ἀπαντῶσι καὶ καθ' ὅλην τὴν κατόπιν ἐποχήν, καὶ δὴ κατὰ μίμησιν αὐτῶν πλάττονται πάννέα λ. χ. Laudes laudare (Fronto), questus queri (Statius) τοτε vigiliam vigilare (Gellius), indumentum induere (ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει τῆς Ἁγ. Γραφῆς), somnia somniare (αὐτόθι), sortem sortiri (αὐτ.) πρβλ. καὶ Landgraf, De figuris etymologicis linguae latinae. Acta semin. philol. Erlang. II, 1-70, Fr. Leiffhold, Etymologische Figuren im Roman. Erlangen 1884) [ὅρα ἀνωτ. § 38. Τὸ ἐτυμολογ. σχῆμα, λέγει ὁ H. Ziemer (ἔνθ' ἀν. σελ. 152 Σημ.), παρήχθη ἐν ἐποχῇ πρωΐμου καὶ οὐχὶ ἀνεπτυγμένου γλωσσικοῦ βίου καὶ εἶναι, ὡς φαίνεται, ἄκομψος τις καὶ παιδικὸς φραστικὸς τρόπος, οὗ ὕστερον ἐγένετο χρῆσις εἰς ῥητορικοὺς σκοποὺς καὶ ἀπέβη σχῆμα].

108. Ὑπολείπεται ἔτι βραχέα νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ τρίτου οὐσιώδους γνωρίσματος τῆς δημώδους γλώσσης ἤγουν περὶ τῆς *ἰσχυρᾶς συμμετοχῆς τοῦ αἰσθήματος ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐκφράσει.* Ὁ μὲν πεπαιδευμένος ἐκφέρει τὸν λόγον αὐτοῦ λελογισμένως. Ὁ Ταλεϋράνδος ἐτόλμησε μάλιστα νὰ εἴπῃ: « Ὁ λόγος ἐδόθη τῷ

ἀνθρώπῳ, ὅπως ἀποκρύπτῃ τὰ ἑαυτοῦ νοήματα». Οἱ δὲ πολλοὶ ἔχουσιν ἀείποτε τὴν καρδίαν ἐπὶ τῆς γλώσσης· δὲν δύνανται οὐδὲ θέλουσι νὰ προσποιῶνται, ἀλλ' ἐπιδεικνύουσι φανερῶς, ὅ,τι νοοῦσι καὶ αἰσθάνονται, οὐ μόνον ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τοῖς σχήμασι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λόγοις. Συχνάκις ἐν αὐτοῖς ἀβουλήτως καὶ ἀβουλεύτως καταφαίνεται ἡ συμπάθεια αὐτῶν ἢ ἡ ἀντιπάθεια. Οὕτως ἡ σφοδρὰ ἀγάπη πρὸς τὰ *ὑποκοριστικὰ* δέον νὰ θεωρηθῇ τεκμήριον φιλοφροσύνης καὶ τῆς ἰσχυρᾶς ἐν τῷ λόγῳ μετοχῆς τῆς καρδίας. Ταῦτα εἶναι κυρίως χρήσιμα πρὸς δήλωσιν τῆς συμπαθείας καὶ εὐνοίας (amiculus, ὁ ἀγαπητὸς φίλος ἢ «ὁ καϋμένος ὁ φίλος», lectulus, ἡ προσφιλὴς κλίσις «τὸ κρεββατάκι») ἤ, ὅπερ σπανιώτερον, τῆς ἀπεχθείας (asellus «ὁ ἠλίθιος καὶ δύστροπος ὄνος», specula, ἡ ἀθλία ἐλπίς, voculae «κακόβουλοι παρατηρήσεις «οἱ κακὲς γλῶσσες») [mercedula = μισθάριον, εὐτελὴς μισθός, lacrimulae = προσπεποιημένα δάκρυα ἤ, ὡς λέγεται, δάκρυα κροκοδείλου, πρβλ. Κικ. pro Plancio 31, 66]. Ἀλλὰ ταῦτα τόσον οἰκεῖα καὶ συνήθη ἐγένοντο τῷ λαῷ, ὥστε ἐξ αὐτῶν νέα ἔπλασε ὑποκοριστικά: πρβλ. asellus - asellulus, auricula - auricilla, cistula - cistella - cistellula. Εἰδικῶς δημώδους κόμματος εἶναι οἱ ὑποκοριστικοὶ τύποι ἐπιθέτων καὶ ῥημάτων, π. χ. pulchellus, formosulus, tacitulus, missellus, liquidiusculus, nitidiusculus, minusculus, maiusculus[85]). Ὁ λόγος προσλαμβάνει ἦθος οἰκειότερον καὶ εὐαρεστοτέραν διάθεσιν διὰ παρεμβλημάτων, οἷον narro tibi = σκέφθητι, mihi ausculta = ἄκουσον, amabo te = quaeso = παρακαλῶ [sis = si vis, sodes = si audes = εἴ σοι ἀρεστόν, crede(ite), mihi, ὅπερ ἐν τῷ ἀστειοτέρῳ λόγῳ ἐλέγετο misi crede(ite), buid quaeris? ὅπερ εὕρηται συχνότατον ἐν ταῖς τοῦ Κικέρωνος ἐπιστολαῖς (π. χ. ad Att. 1, 16, 3: triumphalat-quid quaeris? — Hortensius se vidisse tantum, αὐτ. XII, 51, 2. — Ὁρατ. ἐπιστ. 1, 10. 8) καὶ σημαίνει «οὐδεμιᾶς ἔτι ἐρωτήσεως εἶναι χρεία» «ἑνὶ λόγῳ δύναμαι νά σοι εἴπω» «ἵνα μὴ μακρολογῶ»· ἀνάλογος εἶναι, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἡ ἐν τῇ δη-

μώδει ἑλληνικῇ χρῆσις μετὰ μακρὸν λόγον τῆς φράσεως «τί τὰ γυρεύεις τί τἀρωτᾷς»], προσέτι διὰ τῆς τῷ Πλαύτῳ προσφιλεστάτης ***ἠθικῆς δοτικῆς*** καὶ διὰ τῶν συνηθεστάτων ***τύπων ὅρκου*** καὶ τῶν ***ἐπιφωνημάτων***. Αἱ ρωμαϊκαὶ κωμῳδίαι βρίθουσι φράσεων διαβεβαιώσεως σημαντικῶν οἷον medius fidius, hercle, pol, edepol, ecastor, nae, μορίων θωπευτικῶν καὶ παρακελευσματικῶν (eu, euge, eugepae, eia), θαυμαστικῶν (attat, attatae, babae, bombax), δηλωτικῶν χαρᾶς (io, euax, euoe, euan), κτλ. Πανταχοῦ διὰ τῶν λέξεων τούτων ἐμφανίζεται ἡ ἀκαριαία διάθεσις καὶ τὸ συναίσθημα τοῦ λέγοντος Διότι τὰ ἐπιφωνήματα εἶναι τοῦ αἰσθήματος ἀστραπαὶ αἴφνης ἐκ τῆς καρδίας ἀναλάμπουσαι.

109. Ἀλλὰ τὴν εὐδιάθετον αὐτοῦ συμπάθειαν πρὸς τὰ πρόσωπα ἢ πράγματα, περὶ ὧν ποιεῖται λόγον, ἐκδηλοῖ ὁ λαὸς καὶ ἀντιθέτως, οὐχὶ παρρησιαζόμενος, ἀλλ' ***ὑποστελλόμενος*** καὶ σφόδρα ***δυσωπούμενος νὰ ἐξαγγείλῃ λέξεις τινάς***. Τὴν μὲν ἀπαγόρευσιν, ἣν ὁ κῶδιξ τοῦ εὐπρεπῶς φέρεσθαι ἀπαγορεύει τοῖς χαριεστέροις τοῦ νὰ μεταχειρίζωνται ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἀπειρόκαλον λέξιν τὴν ἐκ τῶν αἰθουσῶν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας ἐξωρισμένην, ἀγνοοῦσιν οἱ πολλοί, ἐμφορούμενοι δ' ὅμως πίστεως αὐστηρᾶς, μᾶλλον δὲ δεισιδαιμονίας, ἱερὰν διαισθάνονται φρίκην μέλλοντες νὰ ἐκστομίζωσι τὰ ὀνόματα ἐκείνων τῶν ὄντων, ἅπερ δεσπόζουσι τῆς τύχης αὐτῶν. Τὸ αἴσθημα, ὅπερ ὁ εὐσεβὴς Ἰσραηλίτης σαφῶς καὶ ἐναργῶς ἐξέφρασεν ἐν τῇ ἐντολῇ «μὴ εἴπῃς ἐπὶ ματαίῳ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου τοῦ θεοῦ σου», ἔτρεφεν ἀνεπιγνώστως καὶ ὁ Ῥωμαῖος ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ. Ὡς οἱ μὲν Ἑβραῖοι ὑπὸ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἀντὶ τοῦ ὀνόματος Ἰεχωβᾶς (Jahweh) μετεχειρίζοντο τὴν λέξιν Adonaj τ. ἔ. Κύριος, οἱ δὲ Ἕλληνες τὰς τιμωροὺς θεὰς Ἐρινῦς, ἵνα εὐμενίζωσιν, ἐκάλουν ***Εὐμενίδας καὶ Σεμνὰς θεὰς*** [ἢ ἀντὶ τοῦ ***νὴ τὸν Ζῆνα*** εὐλαβούμενοι ἔλεγον: ***νὴ τὸν κύνα, νὴ τὸν χῆνα, νὴ τὸν Ζῆθον***], οἱ δὲ Γερμανοὶ ἄλλοτε ἄλλως παραμορφοῦσι το ὄνομα τοῦ θεοῦ (Gott),

τοῦ Ἰησοῦ (Jesu) καὶ τοῦ διαβόλου (Teufel) π. χ. Jesses, Potz (=Gotts) Deiker, Deichsel (=Teufel), οὕτω καὶ οἱ Ῥωμαῖοι συνεκάλυπτον πολλὰς λέξεις κολοβοῦντες, διότι τὸ αἴσθημα τῆς εὐλαβείας τὸ ἐκ τῶν ἀδύτων τῆς καρδίας ἀπορρέον ἐκώλυεν αὐτοὺς νὰ ἐκστομίζωσι μάτην, ὅπερ ἦτο πρὸς αὐτοὺς ἱερὸν καὶ ἅγιον. Οἱ ἐπιτατικοὶ τῆς βεβαιώσεως τύποι hercle, pol, edepol εἶναι περίτρανοι τῶν λεγομένων ἀποδείξεις, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι λέξεις. Αἱ Μοῖραι, αἱ δειναὶ θεαὶ αἱ μηδενὸς φειδόμεναι, πρὸς καταπράϋνσιν τῆς νεμέσεως αὐτῶν μετωνομάσθησαν Parcae ἤτοι φειδόμεναι. Ηὐλαβοῦντο δὲ μάλιστα οἱ Ρωμαῖοι νὰ ἐξαγγείλλωσι πράγματα ἔχοντα ἀναφοράν τινα πρὸς τὸν θάνατον, διότι ἐδόξαζον, ὅτι οὕτω ἐπάγονται ταχέως αὐτόν. Τὴν λέξιν morbus, συγγενῆ οὖσαν τῷ mors πρωΐμως ἤδη ἀπέφευγον λέγοντες ἀντ' αὐτῆς infirmitas, languor, valetudo, vitium, passio κ.τ.λ. (πρβλ. Wolfflin, Sitzungsberichte der Bayr. Akad. 1880, σελ. 387 κέ), ἀντὶ δὲ τοῦ mors ἐλέγετο fatum, quies, finis, abitio κτλ. ἀντὶ τοῦ θνήσκειν hinc migrare, discedere, transire, dormire, oppetere, desiderari. Ὡσαύτως ἀντὶ τοῦ funestus καὶ fatalis ἔλεγον κατ' εὐφημισμὸν infaustus καὶ infortunatus,[86]) καὶ τὸ δημῶδες ἑλληνικὸν «στὸν κόρακα» ἔχει τὸ ἀνάλογον αὐτοῦ ἐν τῷ παλαιῷ ἑλληνικῷ «ἔρρ' ἐς κόρακας» καὶ ἐν τῷ λατινικῷ i ad Graecum Pi (διὰ τὸ σταυροειδὲς τοῦ γράμματος Π [=i in malam crucen ἢ ἁπλῶς in crucen].

110. Τοῦ λαοῦ ὁ βίος ὁ ψυχικὸς ἐκδηλοῦται προσέτι καὶ ἐν τῇ εὐθύμῳ ἀκολασίᾳ τοῦ γεωργοῦ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θερισμοῦ καὶ τῆς τῶν καρπῶν συγκομιδῆς καὶ ἐπ' ἄλλων περιστάσεων. Ἡ ἀνειμένη αὕτη φαιδρότης καὶ ἡ ἔμφυτος ἅμα φιλοσκωμμοσύνη τοῦ Ῥωμαίου ἐγένοντο ἀφορμὴ τοῦ νὰ εἰσαχθῶσι πρωΐμως δημώδεις παιδιαὶ ὡς οἱ Versus Fascenini, ἡ σάτιρα, οἱ μῖμοι καὶ τὰ Ἀτελλανὰ δράματα. Μεγίστη ἦτο ἡ πρὸς τὰς *εὐτραπελίας* καὶ τὰς *παρονομασίας* σπουδή.[87]) Αἱ κωμῳδίαι αἱ ῥωμαϊκαὶ βρίθουσιν αὐτῶν καὶ αὗται εἶναι ἡ κυρία αἰτία τῆς μεγάλης εὐδοκι-

μήσεως ἣν ἔσχον τοῦ εὐφυοῦς Πλαύτου τὰ δράματα. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἡ σπουδὴ αὕτη καταφαίνεται πανταχοῦ, διότι ἠρέσκετο αὐτῇ καὶ τὸ πλῆθος τῶν μεγάλων πόλεων καὶ ὁ γεωργός. Τῶν στρατιωτῶν τὸ σκῶμμα δὲν ἐφείδετο οὐδὲ τοῦ ἱεροῦ προσώπου τοῦ Καίσαρος. Τὸ ὄνομα τοῦ Tiverius Claudius Nero διεστράφη χακεντρεχῶς εἰς Biberius Caldius Mero, ἅτινα διὰ τὸ ὁμόηχον ἀναμιμνήσκουσι τὰς λέξεις bibere, calidum καὶ Mero (Σουητ. Τιб. 42) [ὁ δὲ ἀοίδιμος Κουμανούδης ἐν λατ. λεξικῷ ἐν λ. Biberius ἑρμηνεύει: Πότιος Θέρμου Ἀκρατίδης].

Ὁ Καῖσαρ Macrinus ὁ καὶ διὰ τὰ ἐλάχιστα παραπτώματα πληγὰς τοῖς ὑπηρέταις ἐμβάλλων, παρωνομάσθη σκωπτικῶς Macellinus (ὑπηρέτης κρεοπωλείου) (πρбλ. Ἰουλ. Καπιτωλῖνον in vita Gordiani iun. c. 19). Ὄψιν παντάπασιν στρατιωτικοῦ σκώμματος ἔχει καὶ ἡ κωμικὴ μεταбολὴ τοῦ disciplina εἰς displicina (ὡς ἀπὸ τοῦ displicere), οὗ μνημονεύουσιν οἱ γραμματικοὶ (Πρισκιανὸς 2, 114, 3. Δονᾶτος 392, 20, Κωνσέντιος Σελ. 16). Ὁμοίως ἀπὸ τοῦ ὄχλου φαίνεται ἕλκουσα τὴν ἀρχὴν ἡ διαστροφὴ τοῦ popina εἰς propina, (πρбλ. Ἰσίδωρ. 15, 2, 42. Rossi ἐπιγραφ. 1, 1055). Τὸ trangulare ἀντὶ strangulare (πρбλ. Schuchardt, Vokalismus des Vulgärlateins 3, 12) μαρτυρεῖ τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Ἀξιοσημείωτον προσέτι ὅτι καὶ ὁ Ἅγιος Κυπριανὸς ὠνομάσθη Coprianus ὑπό τινος ὑπαινισσομένου εἰς τὴν *κόπρον*, ἐφ' ᾧ, ὡς εἰκός, ὠργίσθη ὁ Λακτάντιος: «Ἤκουσα ἐγὼ ἱεροσύλου τινός, λέγει (Just div. 5, 1, 27), ἀποκαλέσαντος αὐτὸν (τὸν Κυπριανὸν) τῇ μεταбολῇ ἑνὸς γράμματος Coprianum, ὡσανεὶ καταχρησάμενον τῇ κομψῇ αὐτοῦ καὶ πρὸς κρείττονα ἐπιτηδείᾳ εὐφυΐᾳ εἰς μύθους γραώδεις».

111. Ἐὰν τελευτῶντες ἀναθεωρήσωμεν ἐν κεφαλαίῳ τὰ εἰρημένα, θὰ εὕρωμεν ἐπικυρουμένην τὴν μεγάλην σχέσιν καὶ συνάφειαν ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ γλώσσης. Τῶν τεσσάρων τοῦ ψυχικοῦ βίου φάσεων ἡ φαντασία καὶ τὸ συναίσθημα εἶναι πολλῷ ἰσχυρότερα παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ μᾶλ-

λον ἢ ὁ νοῦς καὶ ἡ βούλησις. Ἐκ τοῦ ὅτι τὰ δύο τελευταῖα ἔχει ἀσθενέστερα, ἑρμηνεύεται ἡ τοῦ πλήθους τάσις πρὸς τὴν εὐχερεστέραν καὶ ἀνετωτέραν χρῆσιν τοῦ γλωσσικοῦ ὀργάνου καὶ πρὸς τὸ καταναλίσκειν ὡς ἐλάχιστον κόπον εἴτε σωματικὸν (εὐκολωτέρα προφορὰ) εἴτε διανοητικὸν (ἀφομοίωσις τῶν τύπων τῆς κλίσεως, τῶν συντάξεων καὶ τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων) Τοὐναντίον δὲ ἡ μὲν ἰσχυρὰ φαντασία συμβάλλεται κυρίως εἰς τὴν σαφήνειαν καὶ εἰς τὸ εὐνόητον τοῦ λόγου, τὸ δὲ ἐπικρατοῦν συναίσθημα ἐνεργάζεται τὸ ἡδὺ καὶ ἄφατον θέλγητρον, ὅπερ ποιεῖ ἡμῖν τὴν δημώδη γλῶσσαν ἀναμνηστικὴν τῆς πατρίδος, ἐπέραστον καὶ πολυτίμητον.

Τοῦ μὲν λοιπὸν νοῦ καὶ τῆς βουλήσεως ἡ ἐλάσσων ἐνέργεια διαστέλλει τὴν δημώδη γλῶσσαν τοῦ πεζοῦ κλασσικοῦ λόγου, τῆς δὲ φαντασίας καὶ τοῦ αἰσθήματος ἡ ἐπικράτησις προσπελάζει αὐτὴν πρὸς τὸν λόγον τὸν ποιητικόν. Ἀμφότεροι, ὅ τε δημώδης καὶ ὁ ποιητικὸς λόγος περὶ πλείστου ποιοῦνται τὴν ζωηρὰν καὶ αἰσθητὴν παράστασιν, τῆς μορφῆς τὴν πλαστικὴν ἐνάργειαν καὶ τοῦ αἰσθήματος τὴν θέρμην. Ἐν ἀμφοτέροις παρατηρεῖται ἡ ἀτημέλητος κατασκευὴ καὶ ἀνειμένη σύνδεσις τῶν προτάσεων καὶ ἡ ἀγάπη τῶν μεταφορικῶν λέξεων, τῆς συμφωνικῆς παρηχήσεως καὶ τῶν θαμιστικῶν ῥημάτων.

Καὶ ἐν τῇ χρήσει τοῦ λεκτικοῦ θησαυροῦ φαίνονται παράδοξοι ἀναλογίαι καὶ ὁμοιότητες. Ὡς ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ αἱ λέξεις *παλληκάρια, ἄρματα, σκλαβιά, ἁρματωλοὶ* εἶναι ποιητικὰ ἅμα καὶ δημώδη, οὕτως αἱ λατινικαὶ δημώδεις λέξεις facundus, facundia καὶ focus(=γαλλ. feu) δὲν ἀπαντῶσιν οὔτε παρὰ Κικέρωνι οὔτε παρὰ Καίσαρι, ἀλλ᾽ ἐν ταῖς ᾠδαῖς τοῦ Ὁρατίου καὶ ἐν ταῖς ἐλεγείαις τοῦ Προπερτίου. Ἀλλ᾽ ἡ μέθοδος, ἣν λαὸς καὶ ποιηταὶ μετέρχονται, ὅπως ἐπιτύχωσι τοῦ προρρηθέντος σκοποῦ δὲν εἶναι παντάπασιν, ὡς εἰκός ἡ αὐτή. Τὸ μὲν ἄγροικον πλῆθος φιλεῖ τὰ ἁδρομερέστερα καὶ ἀγροικότερα, ὁ δὲ λεπτὸς ποιητὴς τὰ τρυφερώτερα καὶ κομψότερα· ὁ μὲν εἶναι πραγματικώτερος, ὁ δὲ ἰδανι-

κώτερος. Ἐν μὲν τῷ δημώδει λόγῳ ἡ γλωσσικὴ μεταβολὴ τελεσιουργεῖται ἀνεπιγνώστως, ἐν ἐπιγνώσει δὲ καὶ ἐκ προνοίας ἐν τῷ ποιητικῷ, ἐκεῖ κατὰ τρόπον σύμμετρον, ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἰδιοφυΐαν ἑκάστου ποιητοῦ.

V.

Ο ΔΟΚΙΜΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

---

112. Ὁ μὲν δημώδης λόγος ὁμοιάζει πρὸς λειμῶνα χλοάζοντα καὶ βλαστάνοντα ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδενὸς συνεργοῦντος ἀνθρώπου, ὁ δὲ τεχνικὸς πρὸς κῆπον, ὅστις, ὅπως ἐκπληροῖ τὸν ἑαυτοῦ σκοπόν, δέον παρ' ἀνθρωπίνης χειρὸς νὰ περιφράττηται καὶ διηνεκῶς καλλιεργῆται. Ὡς δὲ ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἔργων παντὸς κηπουροῦ εἶναι τὰ ἐμφυόμενα ζιζάνια νὰ βοτανίζῃ, οὕτω καὶ ἐν τῇ γραφομένῃ γλώσσῃ ἐπάναγκες παντὶ συγγραφεῖ πᾶσαν λέξιν καὶ πάντα τύπον νὰ ὀβελίζῃ, δυνάμενον δι' οἱονδήποτε λόγον νὰ δυσαρεστῇ. Οἱ δόκιμοι λοιπὸν συγγραφεῖς ὀφείλουσι πρῶτον μὲν νὰ μὴ παραλαμβάνωσι πεπαλαιωμένα καὶ ξενικὰ ὀνόματα, εἶτα μετὰ περισκέψεως νέας νὰ πλάττωσι λέξεις καὶ τέλος ν' ἀποκρούωσι πᾶν ὅ,τι φανῇ τῇ ἀνωτέρᾳ κοινωνικῇ τάξει κοινὸν καὶ χυδαῖον. Καὶ ὁ Καῖσαρ λοιπὸν καὶ ὁ Κικέρων ἠκολούθησαν πιστῶς τῇ ἀρχῇ ταύτῃ καὶ τῶν ἐπιστολῶν ἐξαιρουμένων, ὧν ὁ χαρακτὴρ εἶναι μᾶλλον ὁ τοῦ καθ' ἡμέραν λόγου, ἐποιήσαντο *ἐπιμελῆ ὀνομάτων ἐκλογήν*. Ὁ μέγας πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς ὁ τοῖς Ῥωμαίοις τὴν Γαλατίαν ὑποτάξας ἦτο οὐ μόνον ἐπιφανὴς ῥήτωρ καὶ ἱστοριογράφος, ἀλλὰ καὶ γραμματικὸς ἄριστος. Τοιοῦτος δ' ὢν ἐν τοῖς τῷ Κικέρωνι προσφωνουμένοις δυσὶν αὐτοῦ βιβλίοις de analogia διετύπωσε τὸ αὐστηρὸν παράγγελμα: «Μέμνησο καὶ ἐνθυμοῦ λέξιν ἀνήκουστον καὶ ἀήθη νὰ φεύγῃς ὥσπερ σκόπελον» (Γελλ. I, 10, 4), οὗ ἕνεκα ὁ Φρόντων τὸ σύγγραμμα τοῦτο ονο-

μάζει Libri scrupulosissimi. Τοῦτο τὸ παράγγελμα καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν αὐτοῖς διατυπούμενα αὐτὸς οὗτος ὁ Καῖσαρ εὐλαβέστατα ἐτήρησε καὶ δὴ τοσοῦτον, ὥστε ἐκ πολλῶν συνωνύμου λέξεων μίαν μόνον μεταχειρίζεται ἅτε περιττὴν νομίζων τὴν χρῆσιν πλειόνων, ἔνθα ἐξαρκεῖ μία. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κικέρωνος (Brut. 72, 253) τὴν verborum delectus ὑπελάμβανεν originem eloquentiae καὶ αὕτη ἡ τῶν ὀνομάτων ἐκλογὴ εἶναι ἡ κυρία αἰτία «τῆς θαυμασίας τοῦ λόγου κυριολεξίας, ἧς ἰσχυρῶς ἐπεμελεῖτο» (Κοϊντ. X, I, 114). Οὕτως ἀποφεύγει ἐπιμελῶς τὰ ὀνόματα fluvius καὶ amnis, τοῦ flumen ἀπαντῶντος παρ' αὐτῷ ἐν 200 καὶ πλέον χωρίοις, γράφει non posse ἀντὶ nequire, haud scire καὶ non scire ἀντὶ nescire, timere, καὶ diligere, οὐχὶ metuere καὶ amare, interest, οὐχὶ refert, nudare καὶ privare, οὐχὶ obvare. Προτιμᾷ τὰ quamquam, licet, etiamsi καὶ quamvis (μόνον b. g. IV, 2, 5 μετὰ τοῦ pauci συνδεδεμένον) τοῦ etsi, τὸ quia (ἅπαξ b. c. III, 30, 4) τοῦ quod, τὸ donec καὶ quamdiu (ἅπαξ b. g. I, 17, 6) τοῦ dum, τὸ igitur (ἅπαξ b. g. 1, 85, 1) τοῦ itaque. Τὸ quomodo οὐδόλως μεταχειρίζεται, ἅπαξ δὲ μόνον τὸ tanquam ἐν ἀποσπάσματι παρὰ Γελλίῳ N. A. I, 10 4, τὸ porro ἅπαξ b. g. V, 27, 4, τὸ haud μόνον b. g. V, 54, 5· τὸ μόριον πρὶν σχεδὸν ἀείποτε ἀποδίδωσι διὰ τοῦ priusquam, δὶς δὲ μόνον εὕρηται τὸ antequam (b. c. I, 2, 2 καὶ III, 11, 1). Τὸ causa (ἕνεκα) εὕρηται 150ᵏⁱˢ, δὶς δὲ μόνον τὸ gratia (b. g. VII, 43, 2 καὶ b. c. II, 7, 3), τὸ frustra δεκάκις, τὸ nequiquam δὶς (b. g. II, 27, 5 καὶ b. c. I, 1, 4), [88]) τὸ appellare 46ᵏⁱˢ, τὰ δὲ nominare καὶ vocare ἅπαξ ἕκαστον (b. g. VIII, 73, 9 καὶ V 21, 3), ἐν ᾧ ἐν τοῖς Κικέρωνος λόγοις τὸ μὲν πρῶτον ἀπαντᾷ 75ᵏⁱˢ, τὰ δὲ δύο τελευταῖα 30ᵏⁱˢ ἑκάτερον.

113. Ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τοῦ Καίσαρος ἐλλείπουσι καὶ πολλαὶ λέξεις ἀπαντῶσαι παρ' ἄλλοις τῶν χρόνων ἐκείνων συγγραφεῦσι. Εἰ καὶ συχνάκις διηγεῖται τῶν πολεμίων τὰς ἥττας, οὐδέποτε ἐχρήσατο τῷ ὀνόματι clades, καὶ παραβάλλον-

τες τοὺς λόγους, οὓς ὁ Σαλλούστιος ἐν τῇ «συνωμοσίᾳ τοῦ Κατιλίνου» ἐμβάλλει εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ συγγράμματα, ἀνευρίσκομεν, ὅτι ἐπαναλαμβάνονται ἐν τοῖς λόγοις τούτοις συχνάκις λέξεις παντάπασιν ἀλλότριαι τοῦ Καίσαρος. Τοὐλάχιστον αἱ λέξεις divitiae (40κις ἐν τοῖς λόγοις τούτοις), lubido (libido: 35κις), memorare (20κις), miseriae (15κις), κ. ἄ. οὔτε ἐν τῷ bellum Gallicum οὔτε ἐν τῷ bellum civile ἀπαντῶσι (πρβλ. καὶ Schnore V. Carolsfeld, Über die Reden und Briefe bei Sallust, Leipzig 1888, ἰδία σελ. 34 ἑ.) Πάμπολλαι λέξεις οὐχὶ σπανίως ἐν τοῖς Κικέρωνος λόγοις ἀπαντῶσαι ἐγένοντο ἐκποδὼν εἴτε διὰ τὸν ῥητορικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα εἴτε δι' ἄλλον τινὰ λόγον οἷον nedum, dummodo, nisiforte, quippe qui, utpote qui (praesertim qui ἅπαξ μόνον b. Gall. V, 47, 4), dubito an (haud scio an μόνον V, 54, 4), tantum abest ut.... ut, sequitur, restat, proximum est, reliquum est, extremum est, piget, miseret, taedet. Καὶ πλεῖστα δὲ φαινόμενα, περὶ ὧν μακρὸς γίνεται λόγος ἐν ταῖς ἡμετέραις σχολικαῖς γραμματικαῖς, οὐδόλως εὕρηνται παρὰ Καίσαρι οἷον supplicarre, maledicere, obtrectare, operam dare μετὰ δοτικῆς, se praestare καὶ se praebere (ἅπαξ μόνον παρὰ Κικέρωνι ad Att. X, 70, 1) μετ' αἰτιατικῆς [ὡς κατηγορουμένου, οἷον τὸ τοῦ Κικερ. ἔνθ' ἀνωτ. praebeo me lenissimum = παρέχω ἐμαυτὸν ἐπιεικέστατον], parum μετὰ γενικῆς.

114. Ἀλλ' ὅμως ὁ συγγραφεὺς δὲν περιπίπτει εἰς μονοτονίαν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλ' ὅπου πρέπει, παρέχει τὴν δέουσαν ***ποικιλίαν*** κατὰ τὸ ἀξίωμα variatio delectat. Ἐπὶ πράξεών τινων εἰς τὰ τοῦ πολέμου ἀναφερομένων μεταχειρίζεται οὐχὶ σπανίως τρεῖς ἢ τέσσαρας διαφόρους φράσεις. Οὕτω δὲ οὐδόλως μὲν ἐξισοῦται πρὸς τὸν Λίβιον οὐδὲ πρὸς τὸν Τάκιτον, παρακάμπτει δ' ὅμως ἐπιτυχῶς τὸν σκόπελον τῆς μονοτονίας. Παρὰ τὸ castris milites continere γράφει καὶ in castris, intra vallum, intra munimenta, παρὰ τὸ fortunam temptare ποιεῖται χρῆσιν καὶ τοῦ experiri

καὶ periclitari. Τὸ σπᾶσθαι τὰ ξίφη λέγεται ὁτὲ μὲν gladios stringere, ὁτὲ δὲ destringere ἢ educere· τὸ πόλεμον περαίνειν ἢ bellum conficere ἢ finire [finire bellum ἅπαξ παρὰ Καίσαρι b. civ. 3, 51, 3, συχνάκις παρὰ Λιβίῳ, οὐδέποτε παρὰ Κικέρωνι ἀείποτε λέγοντι bellum conficere]. Περὶ τοῦ ὑπερτερεῖν μεταχειρίζεται τὰ antecellere, excellere, praecedere, antecedere, praecurrere)[89]) κτλ.

Νεότευκτα ὀνόματα οὐδόλως εὑρίσκονται παρ' αὐτῷ καὶ *ἑλληνικὰ* δὲ μετὰ πολλῆς φειδοῦς μεταχειρίζεται, εἰ καὶ ἦτο ἐραστὴς τῆς ἑλληνικῆς μούσης καὶ ἡμερώσεως καὶ κατὰ τὸν Σουητώνιον (Iul. Caes. c 67) εἶπέ ποτε: « Τί δέ, ἐὰν οἱ ἐμοὶ στρατιῶται ἀλείφωνται μῦρα ; καὶ οὕτω δύνανται καλῶς νὰ μάχωνται». [90]) Οὐχὶ αὐτῷ ἀποδοτέαι λέξεις ἀνέκαθεν εἰσηγμέναι οἷον scopulus καὶ epistula, αἵτινες ἄλλως καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ εἶχον ὅλως λατινικὸν χαρακτῆρα. Ἀλλ' εἰδικῶν στρατιωτικῶν ὀνομάτων ὡς catapulta, ballista, scorpio περὶ πολιορκητικῶν μηχανῶν, phalanga (φάλαγξ), ὁλκὸς ἤτοι κύλινδρος πρὸς μετακίνησιν νεὼς ἢ harpago, ἁρπάγη πρὸς καθαίρεσιν τειχῶν καὶ phalanx (ἑλλ. φάλαγξ) ἡ χρῆσις ἦτο ἀναπόφευκτος, διότι δὲν ὑπῆρχον αἱ ἀντίστοιχοι λατινικαὶ πρὸς ἀναπλήρωσιν αὐτῶν. Ὡσαύτως εἶχε τὸ πρᾶγμα καὶ περὶ τοῦ tetrarches, ephippium, scapha, machinatio. Ἀλλὰ παρὰ τὸ malacia (νηνεμία) προσετέθη καὶ τὸ ἐπεξηγηματικὸν οὐσιαστικὸν ac tranquillitas (b. g. III, 15, 3) [καθάπερ δῆλον ὅτι εἶναι σύνηθες ἐν τῇ λατινικῇ πρὸς ὀνόματα ξενικὰ ἢ σπανιώτερα νὰ προστιθῶνται ἐπεξηγήσεις διὰ τοῦ que, atque (ac) καὶ et (σπανίως) πρβλ. Καισ. b. g. VI, 15, 2: ambactos clientesque, Κικέρ. de or. II, 67, 270: ironia dissimulantiaque].

115. Τέλος ὁ Καῖσαρ διεφύλαξε τὸν ἑαυτοῦ λόγον καθαρώτατον *χυδαιολογιῶν* πολλὰς ἀποφυγὼν λέξεις συνηθεστάτας οὔσας ἐν τῷ ἀρχαίῳ λατινισμῷ καὶ εἶτα πάλιν παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις. Τοιαῦται εἶναι τὸ ἐπιτατικὸν oppido καὶ τὸ actutum, ἡ πρόθεσις absque=sine [ἡ καὶ παρὰ Κικέρωνι ἅπαξ ἀπαντῶσα

ad Att. I. 19, 1: absque argumento ac sententia), τὰ οὐσιαστικὰ prosapia, obsequela, edulium, ambulacrum, τὰ ἐπίθετα discordiosus, extimus, ἃ ὁ Σαλλούστιος φέρ' εἰπεῖν ἐξ ἀρχαίων πηγῶν ἤντλησεν. [91]) Οὐδὲ τῶν ἐν τῇ δημώδει φωνῇ προσφιλεστάτων θαμιστικῶν πάνυ συχνὴν ἐποιήσατο ὁ Καῖσαρ χρῆσιν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν αὐτὸν συγγραφέα καὶ πρὸς τὸν Λίβιον. Τὸ δὲ ἐν b. g. V. 27, 1 ventitare consuerunt ἢ V, 7, 8 saepe clamitans εἶναι κατ' ἐπίφασιν ταυτολογία, διότι τὸ μὲν πρῶτον σημαίνει «συνήθιζον νὰ φοιτῶσι», τὸ δὲ δεύτερον «πολλάκις μέγα βοῶν». Ἀλλ' ἔχει δημώδη χροιὰν ἡ ἀναφορὰ τοῦ captivus πρὸς ἀντικείμενα οἷον naves (b. c. II, 5, 1. πρβλ. bell. Alex 42, 4. 47, 2), ἡ χρῆσις τοῦ sexennis καὶ semestris ἀντὶ sex annorum καὶ sex mensium (b. c. III, 20, 5 καὶ I, 9, 2), ἡ φράσις in fugam dare (b. g. IV, 26, 5 καὶ V, 51, 5. πρβλ. bell. Afr. 78, 8 καὶ Ph. Thielmann, Das Verbum dare im Lateinischen, Λιψία 1882, σελ. 105), albente caelo (b. c. I, 68, 1, πρβλ. Σισσήναν fr, 103 P. bell. Afr. II, 1, 88, 3). Τῆς δημώδους γλώσσης ἰδία εἶναι καὶ ἡ χρῆσις τοῦ consimilis (b. g. II, 11, 1. V, 12, 3. VI, 21, 1), convallis (b, g. III, 20, 4. V, 32, 2. κανονικῶς ἐν bell. Afr. καὶ Hisp. ἀντὶ τοῦ vallis), confieri (b. g. VII, 58, 2), adaugere (b. c. III, 58, 4).

116. Ὁ δὲ Κικέρων ἀσπάζεται ὅλως τὰς αὐτὰς ἀρχὰς πρῶτον μὲν θεωρητικῶς ἐν τοῖς ρητορικοῖς συγγράμμασιν εἶτα δὲ καὶ πρακτικῶς ἐν τοῖς λόγοις καὶ ταῖς φιλοσοφικαῖς πραγματείαις. Τὴν περὶ τῶν **ἀπηρχαιωμένων λέξεων** γνώμην αὐτοῦ μανθάνομεν π. χ. ἐκ τοῦ de orat. III, 38, 153: «ἀήθη ὀνόματα, λέγει, εἶναι τὰ παλαιά πως καὶ ἕνεκα τῆς ἀρχαιότητος ἐκπεσόντα πρὸ πολλοῦ ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ καθ' ἡμέραν λόγου, ἅπερ εἶναι ἐπιτετραμμένα τοῖς ποιηταῖς μᾶλλον ἢ ἡμῖν» (δηλ. τοῖς ρήτορσι), καὶ ἀλλαχόθεν (or. 24, 80) «ἀλλὰ καὶ ἀήθη καὶ παλαιὰ εἶναι ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασι, πλὴν ὅτι σπανίως χρώμεθα αὐτοῖς». Ἀλλ' ὁ ρήτωρ Κικέρων εἶναι ἧττον αὐστηρὸς τοῦ ἱστορικοῦ Καίσαρος, νομίζων, ὅτι ἐὰν σπανίως μεταχειρίζηται τοιούτους τύπους

ἀρχαιοπινεῖς οἷον tempestas = tempus, nuncupare = nominare, pone = post, προσάπτει τῷ λόγῳ μείζονα ἀξίωσιν καὶ σεμνότητα (Grandior atque antiquior oratio saepe videri solet, πρβλ. de orat. ἔνθ' ἀν.). Μάλιστα δὲ τοῦτο συμβαίνει, ὅταν ἡ ἀρχαϊκὴ λέξις πηγάζῃ ἐκ ποιητικοῦ τινος ἔργου· «καὶ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ποιητικόν τι ὄνομα ἔχει ἀξίωμα, ὅταν σπανίως γίνηται αὐτοῦ χρῆσις» (de orat. ἔνθ. ἀν.). Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν συγγράμμασι φιλοσοφικοῖς ὡς ὁ Cato maior, ἔνθα ἡ χρῆσις παλαιῶν τύπων πρόκειται νὰ προσάψῃ τῷ διαλόγῳ χνοῦν καὶ πίνον ἀρχαιότητος, ὡς ἐποίησεν ὁ Goethe ἐν τῇ ποιητικῇ ἀποστολῇ τοῦ Hans Sachsens. Τηρῶν δ' ὅμως ὁ Κικέρων τὸ προσῆκον μέτρον καὶ μὴ πηδῶν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα γράφει μόνον quasi ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ quemadmodum (19, 71) καί, ἵνα μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα καὶ τύπους κλίσεως καὶ συντακτικὰ φαινόμενα, meditatus (20,74), dimensus (17, 59) ἐν παθητικῇ σημασίᾳ (ἐν 2, 4 ἀναγινώσκεται νῦν adepti ἀντὶ adeptam), audaciter ἀντὶ audacter (20, 72), quam viam ingrediendum sit ἀντὶ quae via ingredienda sit* (2, 6).

117. Καὶ περὶ τὴν χρῆσιν *ξενικῶν λέξεων* μετριάζει ὁ Κικέρων καὶ μάλιστα ἐν τοῖς λόγοις, ἐν οἷς πλὴν τοῦ ἔκπαλαι εἰσηγμένου ὀθνείου θησαυροῦ ὀλίγα μόνον ἑλληνικὰ ὀνόματα εὕρηνται Αὐτὸς οὗτος λέγει ἐν Or. 49, 164: «Διὸ αἱρετωτέρα ἡ χρῆσις γνησίων λατινικῶν λέξεων ἢ κομψῶν ἑλληνικῶν». Κατὰ δὲ ταῦτα ἐν μὲν τῷ pro Quinctio λόγῳ ἐντυγχάνομεν μόνον τῷ ξενικῷ

* Ὡς δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ λέγηται: legitur epistulam (ἀναγινώσκεται τὴν ἐπιστολήν), οὕτως οὐδὲ legendum est epistulam, ἀλλὰ legenda est epistula. Ἡ χρῆσις τῆς ἀλόγου ταύτης συντάξεως συχνοτάτη οὖσα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ (ἀναγνωστέον ἐστὶ τὴν ἐπιστολήν) ἀπαντᾷ ἐν τῇ λατινικῇ μόνον ἐν τῷ δημώδει καὶ ἀρχαΐζοντι λόγῳ. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς προάγει ἡμᾶς νὰ ὑποπτεύσωμεν, ὅτι ἐνταῦθα ὑπόκειται αἰτία ψυχολογική. Καὶ ἀληθῶς κατ' ἀναλογίαν τοῦ necesse est epistulam legere (δεῖ ἀναγιγνώσκειν τὴν ἐπιστολὴν) ἐλέχθη καὶ legendum est epistulam (ἀναγνωστέον ἐστὶ τὴν ἐπιστολήν). Καὶ ἐκ τῆς χρήσεως δὲ τῆς συντάξεως ταύτης γίνεται καταφανὴς ἡ διαφορὰ τῶν δύο γλωσσῶν. Περὶ τῆς αἰτιατικῆς ἐν τῇ ἀπροσώπῳ συντάξει τῶν εἰς τέος ῥηματικῶν παραβλητέος ὁ Brugmann, Griech. Gramm.[3] § 583. Σ. Μ.

ὀνόματι ephemeris (15, 57), ἐν δὲ τῷ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πομπηίου μόνον τῷ nauticus (18, 55), ἐν δὲ τῷ ὑπὲρ Λιγαρίου οὐδενί, τοῦ barbarns μὴ δυναμένου νὰ θεωρηθῇ τοιούτου. Τὰ πλεῖστα ξενικὰ ὀνόματα ὑπάρχουσιν, ὡς εἰκός, ἐν τοῖς κατὰ Οὐέρρου λόγοις, ἐν οἷς πολὺς γίνεται λόγος περὶ καλλιτεχνημάτων ἑλληνικῶν. Ἀλλ' ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς συγγράμμασι δὲν ἠδύνατο ὁ Κικέρων ν' ἀπαλλαγῇ ὁλοσχερῶς τῶν ξενικῶν λέξεων, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἡ ὅλη ὕλη ἀπέρρεεν ἐξ ἑλληνικῆς πηγῆς καὶ ἀπήντων ὅροι τεχνικοί, περὶ ὧν δὲν ἦσαν εἰσέτι ἴδια ὀνόματα ἐν τῇ λατινικῇ κεκομμένα. Διὸ δικαίως παρατηρεῖ de fin. 3, 2, 5: «Τὰς λέξεις ταύτας, ἃς ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως μεταχειριζόμεθα ἀντὶ λατινικῶν, οἷον αὐτὴν τὴν philosophia, rhetorica, didactica, grammatica, geometria, musica, εἰ καὶ ἠδυνάμεθα νὰ πλάσωμεν τὰς ἀντιστοίχους λατινικάς, ὅμως προσοικειωθέντες διὰ τῆς χρήσεως, ἃς νομίζωμεν ἡμετέρας». Ἐὰν αἱ λέξεις, ἃς μεταχειρίζεται, μὴ ἐγένοντο εἰσέτι ἀποδεκταὶ καὶ εὔχρηστοι, προστίθησιν ἀναφορικὴν πρότασιν μετὰ κλητικοῦ τινος ῥήματος appellare, dicere, nominare: de natura deor. 21, 53: Qui theologi nominantur ἢ Paradox. 4: Mira ista paradoxa quae appellant maxime videntur esse Socratica καὶ αὐτόθι: ea quae dicuntur in scholis thetica. Καθ' ὅλου δ' ὅμως πειρᾶται ν' ἀναπληροῖ τὰς ξενικὰς λέξεις εἴτε ποιούμενος μεταφορικὴν χρῆσιν ὑπαρχουσῶν λατινικῶν εἴτε πλάττων νέας κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀρχήν. «Θὰ εἴπω, ἐὰν δύνωμαι, λατινιστί· διότι γινώσκεις ὅτι λαλῶν λατινιστὶ συνηθίζω νὰ διαφυλάττω τὴν καθαρότητα καὶ τὸ ἀκραιφνὲς τοῦ λόγου τοῦ λατινικοῦ, καθάπερ λαλῶν ἑλληνιστί, τοῦ λόγου τοῦ ἑλληνικοῦ (Tusc. I, 8, 15). Διὸ ἔν τισι τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ διατριβῶν τὰ ξενικὰ ὀνόματα εἶναι ὀλίγιστα, οἷον ἐν τῷ Τιμαίῳ. Συχνάκις νομίζει ἐπάναγκες εἰσάγων νέους ὅρους νὰ αἰτῆται τὴν ἄδειαν τῆς χρήσεως αὐτῶν μεταχειριζόμενος τὸ licet ἢ si placet: de nat. deor. 1, 8, 18: «Τὴν τῶν Στωϊκῶν *πρόνοιαν,* ἣν λατινιστὶ *ἔξεστι* νὰ ὀνομάζωμεν providentiam». Acad. 1,40: «ἣν ἐκεῖνοι

φαντασίαν καλοῦσιν, ἡμῖν ἔξεστι νὰ ὀνομάζωμεν visum», de fin. III, 6, 21: «Ἐπειδὴ τοῦτο ἔγκειται ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν καλουμένῃ *ὁμολογίᾳ*, ἡμεῖς ἄς καλῶμεν convenientiam, ἐὰν *ἀρέσκῃ*». Ἄλλως δὲ πάλιν ἀποφαίνεται de fin. 3, 16, 53: «Ὅπερ ἐκεῖνοι ὀνομάζουσιν *ἀδιάφορον*, ἐπέρχεταί μοι νὰ καλέσω indiferens», ἢ Top. 8, 35: «Ἣν οἱ μὲν Ἕλληνες καλοῦσιν *ἐτυμολογίαν*, τ. ἔ κατὰ λέξιν veriloquium, ἡμεῖς δὲ φεύγοντες τὸ καινὸν καὶ οὐχὶ πάνυ προσφυὲς ὄνομα ἄς καλῶμεν notationem».

Ἀλλαχοῦ παρασυνάπτει μετριαστικόν τι quidam ἢ quasi, οἷον μεταφράζων τὸ ἑλληνικὸν *ποιότης* (de nat. deor. 11, 94. Acad. 1, 24 ἑ): id corpus et quasi qualitatem quandam nominabant. Σπανιώτατα δὲ ἀρκεῖται τῇ ἁπλῇ ὑποτακτικῇ τῆς προτροπῆς οἷον de fin. IV, 27, 74: «Ταῦτα *παράδοξα* ἐκεῖνοι καλοῦσιν, ἡμεῖς δ' ἄς ὀνομάζωμεν admirabilia». Ὡσαύτως σπανίως προτάσσει τῆς ἑλληνικῆς τὴν λατινικὴν λέξιν οἷον de leg. II, 13. 32: «Divinatio quam Graeci μαντικὴν appellant, ἢ de div. 60, 124: convenientia naturae, quam vocant συμπάθειαν Graeci. Συχνάκις δὲ πάλιν νομίζει λυσιτελὲς νὰ περιφράζῃ ὅπερ ἀδυνατεῖ ἀκριβῶς νὰ μεταφράζῃ (de fin. III, 4, 14): Τὸ κατ' ἐμὲ συνηθίζω καὶ τὸ μιᾷ λέξει παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐκφερόμενον, ἐὰν ἄλλως μὴ δύνωμαι, διὰ πλειόνων νὰ περιφράζω», καὶ de opt. gen. dic. 14: «Δὲν μετέφρασα τοὺς δύο ἀρίστους λόγους (Δημοσθένους καὶ Αἰσχίνου) ὡς ἑρμηνευτὴς ἀλλ' ὡς ῥήτωρ, τηρήσας μὲν τὰς αὐτὰς ἐννοίας καὶ τὰ σχήματα αὐτῶν, μεταχειρισάμενος δ' ὀνόματα τὰ ἁρμόττοντα τῇ ἡμετέρᾳ συνηθείᾳ· δὲν ἐθεώρησα δ' ἀναγκαῖον νὰ μεταφράσω κατὰ λέξιν, ἀλλὰ διεφύλαξα τὸν ὅλον χαρακτῆρα καὶ τὴν δύναμιν τῶν λέξεων»). Διὸ καὶ ἐνίοτε παρέχει αἵρεσιν δύο τύπων, π. χ. Tim, 4: «Ἡ ἑλληνικὴ λέξις *ἀναλογία* λατινιστὶ — τολμητέον, ἐπειδὴ ταῦτα πρῶτον παρ' ἡμῶν καινοτομοῦνται — δύναται νὰ μεταφρασθῇ comparatio ἢ proportio.»

118. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον ὁπόσον εὐλαβὴς ἦτο ὁ Κικέρων περί τε τὴν *κατασκευὴν νέων λέξεων* καὶ τὴν χρῆσιν

ὀνομάτων ἐν νέᾳ καὶ *μεταφορικῇ* σημασίᾳ. Ἡ εὐλάβεια αὕτη καταδεικνύεται καὶ ἐξ ἄλλων χωρίων, ἐν οἷς ὁ λόγος εἶναι οὐχὶ περὶ ἀποδόσεως ξενικῶν λέξεων. De or. III 41, 165 παραγγέλλει τῷ ῥήτορι: «Ἐὰν φοβῆσαι μὴ ἡ μεταφορὰ φαίνηται τραχυτέρα, ποίει αὐτὴν μαλακωτέραν προτάσσων προσδιορισμόν τινα (ut ita dicam).» Προστίθησι δὲ de nat deor. 1, 34, 95, λόγον ποιούμενος περὶ τῶν λέξεων, beatitas καὶ beatitudo: «Ἀμφότεραι πάντως τραχεῖαι (πιθανῶς διότι αἱ δύο ἐν τῷ μέσῳ συλλαβαὶ ti-ta ti-tu ἄρχονται ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γράμματος), ἀλλὰ διὰ τῆς χρήσεως πρέπει νὰ μαλάσσωμεν τὰς λέξεις». Τέλος δὲ χωρίον τι τῶν πρὸς τὸν Τίρωνα ἐπιστολῶν (ad famil. XVI, 17, 1) ποιεῖ φανερὸν ὁπόσον ὁ Κικέρων ἐλεπτολόγει ἐν τούτῳ. Ἐνταῦθα ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ ἐπιρρήματος fideliter ἐν τῇ φράσει fideliter inservire valetudini = τὴν ὑγείαν πιστῶς θεραπεύειν. Ἡ λέξις αὕτη, γράφει, ἁρμόζει μὲν κυρίως τῷ ὀνόματι *καθῆκον*, ἀλλὰ πολλαὶ ὑπάρχουσι μεταπτώσεις τῆς σημασίας (verbo migrationes sunt in alienum multae)· διότι «πιστὴ» δυνατὸν νὰ καλῆται καὶ ἡ παιδεία, ὁ οἶκος, ἡ τέχνη καὶ δὴ καὶ οἱ ἀγροί, ὥστε ἡ μεταφορὰ εἶναι σώφρων (verecunda). [92]*)

119. Καὶ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν *τύπων τῆς κλίσεως* ὅ τε Καῖσαρ καὶ ὁ Κικέρων ἠκολούθησαν ταῖς αὐταῖς καὶ περὶ τὴν τῶν ὀνομάτων ἐκλογὴν ἀρχαῖς. Παρὰ μὲν τῷ Σαλλουστίῳ γενικαὶ οἷον senati, tumulti καὶ φθογγικὰ φαινόμενα ὡς τὸ u ἐν τῷ lubido, optumus εἶναι συνηθέστατα, παρὰ δὲ τῷ Νέπωτι εὕρηνται οἱ τύποι lacrumo, ultumus, face = fac, parserat = pepercerat καὶ ἄλλα ἀρχαιότροπα [93]), περὶ ὧν ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς ἀπολογεῖται (frag. 26 H), ὅτι τὸ ἱστορικὸν ὕφος παραβαλλόμενον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος διωρθωμένον καὶ κεκαλλωπισμένον φιλοσοφικὸν καὶ ῥητορικὸν εἶναι ἔτι rude καὶ incorruptum (τραχὺ καὶ καθαρόν). Ἀλλ' ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τοῦ Καίσαρος καὶ ἐν

* Περὶ τῆς χρήσεως σωφρόνων καὶ οὐχὶ τολμηρῶν μεταφορῶν πρβλ. de orat. III. 43, 165, de opt. gen. dic 2. 4, or. 24, 181. Σ. Μ.

τοῖς λόγοις καὶ ἐν ταῖς πραγματείαις τοῦ Κικέρωνος εἶναι ὀλίγιστα τὰ ἰδιόρρυθμα ταῦτα καὶ ἀκομψότερα. Οἱ παρακείμενοι εἰς ēre ἀντὶ -erunt εἶναι παρ' ἀμφοτέροις σπάνιοι καὶ καθ' ὅλου παρὰ Καίσαρι οὐχὶ ἀσφαλῶς μεμαρτυρημένοι. Διότι ἐν ᾧ ἐν τῷ b. g. ὁ τύπος -erunt ἀπαντᾷ 390κις—400κις, τὸν εἰς -re ἡ μὲν ἑτέρα τῶν χειρογράφων τάξις παρέχει μόνον ἐν ἑνὶ χωρίῳ (vertēre, III, 21, 1), ἡ δὲ ἑτέρα καὶ ἐν τρισὶν ἄλλοις (I, 32, 3. II, 11, 6. VI, 8, 6.), ἀλλ' ἐν τῷ b. c. μόνον τὸ sustinuere (I, 51, 5) καὶ accessere (III, 63, 6) εἶναί πως πιστῶς παραδεδομένα[94]. Τὸ forem = essem εἶναι παρ' ἀμφοτέροις οὐχὶ συχνὸν καὶ ῥήματι μετ' αὐτοπαθοῦς ἀντωνυμίας ἀντὶ τοῦ αὐτοπαθοῦς μέσου οἷον se flectere = flecti ἀπαντῶσιν σπανίως. Ὀλίγων μόνον ἀποθετικῶν ῥημάτων αἱ μετοχαὶ κεῖνται ἐν παθητικῇ διαθέσει (πρβλ. emeritus, pactus, partitus καὶ τὰ ἀνωτέρω ἤδη μνημονευθέντα dimensus, meditatus καὶ adeptus. Μέσοι σχηματισμοὶ ὡς ratus - arbitratus, pertaesus (ἀχθόμενος), perosus (= μισῶν) εἶναι ἄχρηστος. Ἐν δὲ τῇ κλίσει παρατηρητέον μάλιστα, ὅτι ὁ Καῖσαρ κατὰ Γέλλιον (X, 14) προείλετο ἀντὶ τῆς γεν. aciei τὸν ἀρχαιότερον τύπον aciē καὶ ὁ Κικέρων ἔγραψε πολλάκις senati (Divin. in Caec. 5, 19. Φιλιπ. III, 15, 38. de har. resp. 8, 14 καὶ ἐνιαχοῦ τῶν ἐπιστολῶν).

120. ***Ἑλληνικὰς καταλήξεις*** ἐν τῇ κλίσει σπανιώτατα μεταχειρίζονται ἀμφότεροι οἱ συγγραφεῖς ἐπὶ ἑλληνικῶν κυρίων ὀνομάτων ὡς Salamis (αἰτιατ. Salamina: Tuscul. 1, 46) ἢ προσηγορικῶν (b. g. 1, 52, 5: phalangas ἢ phalanga). Ἐὰν δ' ὁ Καῖσαρ, καθάπερ ὁ Τάκιτος καὶ ἄλλοι ἱστορικοί, ἐσχημάτισε τὴν αἰτιατ. πληθυντικὴν τῶν ὀνομάτων Γαλατικῶν καὶ ἄλλων ξένων λαῶν εἰς -as (π. χ. ὁ Τάκιτος λέγει Brigantas, Nemetas, Siluras, Vangionas), τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν ἔτι ἀσφαλῶς νὰ βεβαιωθῇ διὰ τὴν σαλεύουσαν τῶν χειρογράφων παράδοσιν. Ἐν ᾧ ἐν b. g. ἀπαντῶσι 30 τοιαῦται αἰτιατικαὶ εἰς -es, ἡ εἰς -as ἐν ἀμφοτέραις ταῖς τάξεσι τῶν χειρογράφων εὑρίσκεται μεμαρτυρη-

μένη μόνον περὶ δύο χωρίων: I, 26, 6 Lingonas καὶ III, 7, 4: Curiosolitas (πρὸς δὲ τρὶς ἐν a καὶ 7κις ἐν β. πρβλ. προσέτι b. c. I, 35, 4: Sallyas). Ἀλλὰ δυνατὸν καὶ ἐνθάδε νὰ ὑπάρχῃ πλάνη τοῦ ἀντιγραφέως [95]).

Ἀντωνυμικοὶ τύποι οἷον αἱ δοτικαὶ τοῦ ἑνικοῦ alterae (b. g. V, 27, 5), nullo (b. g. VI, 13, 1. b. c. II, 7, 1), altero (Κικ. de nat. deor. 2, 66 ἐκδ. Schn. παρὰ Baiter alteri) καὶ αἱ γενικαὶ nulli (Κικ. Rosc. com. 48). aliae (Κικ. de divin. 2, 30) εἶναι παντάπασιν ἐπισφαλεῖς γραφαί, μάλιστα δὲ περὶ τῶν χωρίων τοῦ Καίσαρος [96]). Τέλος δὲ ἡ ἐπιρρηματικὴ κατάληξις -iter ἐπὶ ἐπιθέτων δευτεροκλίτων εἶναι σπανιωτάτη. Ἐν τοῖς λόγοις καὶ φιλοσοφικοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος ἀναγινώσκομεν ἀείποτε dure, large, humane ἔτι δὲ καὶ firme συχνότερον τοῦ firmiter ἀπαντῶντος μόνον ἐν rep. 1, 69 καὶ VI, 2. Ἀλλὰ συχνότερον εὕρηται τὸ πρόσφυμα τοῦτο ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς humaniter ad famil. VII, 9, ad Att. I, 2, ad Quint. fr. II, 11. πρβλ. καὶ Hellmuth, Acta sem. phil. Erlang 1, 114). Ἀλλὰ παρὰ Καίσαρι σπανιώτατα ἀναφαίνονται τοιοῦτοι τύποι, π. χ. firmiter VI, 26, 1 καὶ largiter I, 18, 6. Τὸ δὲ duriter καὶ humaniter οὐδόλως ἀπαντῶσιν.

121. Καὶ ἡ *συντακτικὴ χρῆσις* ἦτο ὡσαύτως αὐστηρὰ καὶ περιωρισμένη [97]). Συντάξεις οἷον τοῦ eo μετὰ γενικῆς διαιρετικῆς (eo temeretatis progreseus est=ad eam temeritatem progressus et) κοιναὶ οὖσαι τῷ ἀρχαίῳ, δημώδει καὶ ἀργυρῷ λατινισμῷ, ἐλλείπουσι παρὰ Καίσαρι καὶ Κικέρωνι. Τὸ αὐτὸ ἀληθεύει περὶ τῆς γενικῆς διαιρετικῆς μετὰ τὸ οὐδέτερον τοῦ ἑνικοῦ ἢ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἐπιθέτων. [Λέγει μὲν ὁ Κικέρων de sen. 72: vitae reliquum, Verr. 2, 181: plurimum aetatis καὶ συνάπτει ἐνίοτε τὸ οὐδέτερον πληθυντικὸν τοῦ συγκριτικοῦ καὶ ὑπερθετικοῦ μετὰ τῆς γεν. διαιρετικῆς π. χ. ad Att. IV, 3, 3: in interiora aedium, ad famil. I, 9, 15: summa pectoris, ἀλλὰ τὸ οὐδέτερον πληθυντικὸν τοῦ θετικοῦ βαθμοῦ οὐδαμοῦ εὕρηται παρ' αὐτῷ οὐδὲ

παρὰ Καίσαρι πλὴν ἅπαξ (b. c. III, 185 4: in occultis ac reconditis templi. Ἡ συχνοτέρα χρῆσις τούτων οἷον multum diei, in medio aedium, ad extremum vitae ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Σαλλουστίου καὶ ἐπιδίδωσιν ἔτι μᾶλλον παρὰ Λιβίῳ καὶ Τακίτῳ, ὁπότε δῆλον ὅτι ηὐξήθη καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς οὐσιαστικὰ μεταβληθέντων ἐπιθέτων]. Ἡ ἐπεξηγηματικὴ γενικὴ (epexegeticus ἢ definitivus) [ἡ παρὰ γενικήν τινα ἔννοιαν παρατιθεῖσα εἰδικὴν ὡς ἐπεξήγησιν, συνήθης οὖσα ἐπὶ προσηγορικῶν ὀνομάτων οἷον pericula mortis atque exilii = κίνδυνοι, θάνατος δηλ. καὶ ἐξορία] ἐπὶ τῶν τοπωνυμικῶν παρὰ τῷ Καίσαρι οὐδόλως ἀπαντᾷ οὐδ' ἴσως παρὰ τῷ Κικέρωνι* (τὸ ad Att. V, 18, 1: in oppido Antiochiae διώρθωσεν ὁ Heraeus in oppido Antiochia). Τὴν μετοχὴν τοῦ ἐνεστῶτος γενικῇ οὐσιαστικοῦ συντεταγμένην ἐκεῖνος μὲν ἅπαξ b. c. I, 69, 3 (fugiens laboris), οὗτος δὲ σχεδὸν μόνον ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς συγγράμμασι μετεχειρίσατο (ἀλλὰ πρβλ. de imper. Cn. Pomp. 3, 7: gloriae appetentes, pro Planc. 5, 13: sitientem virtutis) [ὅρα καὶ ἄλλα παραδείγματα παρὰ Draeger Ἱστορ. Συντ. 1, § 207] Ἡ γενικὴ τοῦ γερουνδίου καὶ γερουνδιακοῦ μετ' ἐπιθέτων ἐχόντων σχετικὴν ἔννοιαν ἢ τῷ Πλαύτῳ ἔτι ἄγνωστος, εἶναι παρ' ἀμφοτέροις τοῖς συγγραφεῦσιν οὐχὶ συχνὴ (πρβλ. b. g. I, 2, 4: cupidus bellandi, V, 63: insuetus navigandi), συχνοτέρα δὲ παρὰ Λιβίῳ καὶ Τακίτῳ.

122. Τὴν ἐξ ἐπιθέτου ἐξαρτωμένην δοτικὴν τοῦ γερουνδίου, ἣ σφόδρα ἀσμενίζουσιν οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς, ὁ μὲν ἱστορικὸς μεταχειρίζεται μόνον μετὰ τὸ par [b. g. V, 34, 2: erant et virtute et numero pugnando pares nostri, ἔνθα μόνον παρὰ Καίσαρι συντέτακται τὸ par δοτικῇ γερουνδίου. Ἀλλ' ἄλλοι ἄλλως διορθοῦσι τὸ χωρίον. Ὁ Kraner-Dittenberger (ἐκδ. 15η) ἀπεδέξατο τὴν τοῦ Heller διόρθωσιν: erant et virtute et studio

* Ὁ δὲ Λίβιος μετὰ τὰς λέξεις promunturium, lacus, flumen, portus, regio, fretum τίθησι τὸ κύριον ὄνομα κατὰ γενικήν, ὁ δὲ Οὐεργίλιος καὶ μετὰ τὴν λέξιν urbs, Αἰν. 1, 247: urbem Patavi. Σ.Μ.

pugnandi pares nostri], ὁ δὲ φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ μόνον μετὰ τὸ accomodatus [de sen. 70: reliqua tempora demetendis fructibus et percipiendis accomodata sunt*. Ἀπὸ δὲ τοῦ Λιβίου καὶ ἑφεξῆς τὴν σύνταξιν ταύτην παρέλαβον πλεῖστα ἐπίθετα καὶ ἐπιθετικαὶ μετοχαὶ οἷον bonus alendo paratus castris ponendis], τὴν τροπικὴν χρῆσιν τῆς ἀφαιρετικῆς τοῦ γερουνδίου τὴν ἀπὸ τοῦ Λιβίου ἀεὶ συχνοτέραν γινομένην καὶ εἰς τὰς ῥωμανικὰς γλώσσας μεταβιβασθεῖσαν, ἀμφότεροι ἀγνοοῦσιν, [ἀπαντῶσιν τινὰ παραδείγματα παρὰ Κικέρωνι πρβλ. Orat. 68, 228: at enim athletas.... videmus nihil nec *vitando* (=vitantes ἢ dum vitant ἢ in vitanto) facere caute nec *petendo* vehementer, Part. orat. 14, 50: mori maluerant falsum *fatendo* quam *infitiando* dolere, de off. 1, 2, 5: multis officii praeceptis tradendis]. Ἡ ἐκ μετοχῆς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου ἐξαρτωμένη αἰτιατιτικὴ οἷον pulvere caput conspersus, ἡ ἀπὸ τοῦ Πλαύτου καὶ Ἐννίου ἤδη μεμαρτυρημένη, φαίνεται ἀλλοτρία ἀμφοτέρων [πρβλ. ἀνωτέρω § 87 περὶ τῆς accusativus graecus]. Ἡ ἐπιρρηματικὴ αἰτιατικὴ [οἷον id genus, id aetatis, magnam partem] παρὰ μὲν τῷ Καίσαρι εὕρηται ἅπαξ (b. g. VI. 1, 8: maximam partem), παρὰ δὲ τῷ Κικέρωνι εἶναι οὐχὶ συχνή. Ἐκεῖνος μὲν ἅπαξ ἐν b. civ. III, 88, 2, (Ciliciensis legio coniuncta cum cohortibus Hispanis in dextro cornu positae erant) ὑποκείμενον ἑνικοῦ ἀριθμοῦ, εἰς ὃ ἐπακολουθεῖ προσδιορισμὸς μετὰ τῆς cum προθέσεως, συνδέει πρὸς πληθυντ. ἀριθμὸν ῥήματος, οὗτος δὲ σπανίως, π.χ. Φιλιπ. XII, 27. famil. XIV, 7, 2 (πρβλ. καὶ Hofmann-Sternkopf εἰς Κικέρ. ἐπιστολὰς Σελ. 253)· συχνοτάτη δ᾽ ὅμως εἶναι ἡ σύνταξις αὕτη παρὰ Κάτωνι, Σαλλουστίῳ Λιβίῳ κτλ. Ἡ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ῥήματος χρῆσις, ὄντος περιληπτικοῦ τοῦ ὑποκειμένου, φαίνεται τοῦ Καίσαρος ἀλλοτρία, εἰ καὶ αἱ ἐκδόσεις παρέχουσί τινα παραδείγματα ταύτης b. g. II, 6, 3, IV,

* Καὶ μετὰ τὸ par, de orat. 1, 56, 240: cum disserendo par esse non posset. Σ. Μ.

5, 2. VII, 71, 2 κτλ. (πρβλ. Meusel in Jahresberichte des philolog. Vereins zu Berlin XX 1894 Σελ. 263). [Συνήθης εἶναι ἡ σύνταξις αὕτη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ λατινικῇ, π. χ. Ἔνν. annal. 1, 54: pars saxa iactant, Κάτων παρὰ Γελλίῳ III, 7, 19: omnis Grecia - decoravere. Ὁ Κικέρων χρῆται τῷ ῥήματι κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν μόνον ὅταν τὸ εἰς ὃ ἀναφέρεται περιληπτικὸν ὑποκείμενον κεῖται ἐν ἄλλῃ προτάσει, π. χ. de off. II, 12, 41: cum premeretur initio multitudo.....ad unum aliquem confugiebant· Καὶ παρὰ Καίσαρι ἡ αὐτὴ ἐπικρατεῖ χρῆσις b. g. I, 2, 9, civitati persuasit ut - exirent. Παρὰ δὲ Λιβίῳ ἡ σύνταξις αὕτη ἀποβαίνει συχνοτάτη καὶ τολμηροτάτη]. Οὐχὶ συχνὸν προσέτι εἶναι παρὰ Καίσαρι τὸ εἰς -um ὕπτιον μετ' ἀντικειμεν. αἰτιατ. (b. g. I, 11, 2: auxilium rogatum, 31, 9: auxilium postulatum VII, 5, 2: subsidium rogatum). Ἡ ἀντὶ ἐπιθέτου χρῆσις ἐμπροθέτου διορισμοῦ [ἢ ἐπιρρήματος] ἄνευ οὐδεμιᾶς μετοχῆς εἶναι σπανία ἐν τῷ δοκίμῳ πεζῷ λόγῳ (oratio pro Milone habita = ὁ ὑπὲρ Μίλωνος λόγος, epistulae ad Atticum datae αἱ πρὸς Ἀττικὸν ἐπιστολαί), μὴ ἐπακολουθούσης δὲ μετοχῆς ὁ ἐμπρόθετος διορισμὸς ἐμβάλλεται συνήθως μεταξὺ ἐπιθέτου καὶ οὐσιαστικοῦ οἷο· b. g. V, 13, 1: omnes ex Gallia naves, αὐτόθι 4: certis ex aqua mensuris, b. civ. III, 37, 2: Caesaris in Hispania res secundae.[94]) [Ἐν τῇ λατινικῇ δῆλον ὅτι ὁ ἐμπρόθετος διορισμὸς ἢ τὸ ἐπίρρημα ἐμβάλλεται μεταξὺ ἐπιθέτου καὶ οὐσιαστικοῦ, ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταξὺ τοῦ ἄρθρου καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ. π. χ. Κικ. Verr. III, 69, 162: tuus nutarā filius = ὁ φύσει υἱός σου. Καίσ. b. g. III, 29, 1: reliquis deinceps diebus = ταῖς λοιπαῖς ἐφεξῆς ἡμέραις. Ἀλλὰ τῶν τοιούτων διορισμῶν προσλαβόντων οἱονεὶ φύσιν ἐπιθετικὴν ἐγίνετο χρῆσις αὐτῶν ὡς ἐπιθέτων καὶ ἄνευ τοιαύτης παρεμβολῆς. Καισ. b. g. IV, 33, 1: ex essedis pugnae = τῆς ἐξ ἁμαξῶν μάχης. Λιβ. III, 39, 6: deinceps reges = οἱ ἐφεξῆς βασιλεῖς].

123. Τῶν ἰδιοτήτων περὶ τὴν τῶν προθέσεων χρῆσιν μνη-

μονευτέα ἡ τῆς ante οὐδέποτε σημαινούσης προτίμησιν παρὰ Καίσαρι οὐδὲ παρὰ Κικέρωνι [ἥπερ ἄλλως σημασία ἀπορρέουσα ἐκ τῆς θεμελιώδους τῆς προθέσεως ταύτης ἐννοίας (= ἀντί, ἀπέναντι) εὕρηται καθ' ἁπάσας τὰς περιόδους τοῦ λατινισμοῦ, πρβλ. Βάλβον παρὰ Κικέρ. ad Att. VIII, 15 A, 2: quem ante me diligo, ἰδίᾳ ἐν συνδέσει πρὸς ὑπερθετικά: ante alios pulcherrimus Οὐεργ. Αἰν. VII, 55]. Ἡ ϐλημι σπανίως σημαίνει χρόνον (b. g. VI, 21, 5) ἡ ad σημαίνουσα τρόπον, ἐξαιρουμένων τῶν εἰς τὴν νεωτέραν τοῦ Κικέρωνος ἡλικίαν ἀνηκόντων συγγραμμάτων, μόνον ἐν τῇ σταθερᾷ συνδέσει quemadmodum ἀπαντᾷ. Τὴν τῷ Λιβίῳ καὶ Τακίτῳ λίαν προσφιλῆ ἄρνησιν haud ὁ μὲν Καῖσαρ ἔχει μόνον ἐν τῇ φράσει haud scio an (V, 54, 4), ὁ δὲ Κικέρων συνάπτει καὶ πρός τινα ἐπίθετα καὶ ἐπιρρήματα (haud facile, haud sane, haud obscurus). [Πλὴν τοῦ haud scio εὕρηται παρὰ Κικέρωνι ἅπαξ haud nitor (de sen. 23. 82) καὶ haud erro (de nat. deor. II, 51, 57), ἐν δὲ τῷ pro Milone 25, 68: ne ille haud dubitans cessisset patria τὸ dubitans δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπίθετον. Ἐκ τῆς τοιαύτης χρήσεως γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ haud ἦτο ἀρχῆθεν ἄρνησις ἐννοίας καὶ διώριζε λέξεις, παρὰ δὲ τῷ Λιβίῳ καὶ Τακίτῳ συναπτόμενον συχνότερον πρὸς ῥήματα ἀπέβη καὶ ἄρνησις προτάσεως].

Ἐνίοτε ἔν τισιν ἄλλοις οἱ δύο οὗτοι κλασσικοὶ συγγραφεῖς ἔτι μᾶλλον διαφέρουσιν ἀλλήλων. Πάνυ συχνὴ εἶναι π. χ. παρὰ Κικέρωνι (πλέον ἢ 100 κις ἡ Dativus graecus (Catil. II, 12, 26: mihi consultum ac provisum est), παρὰ δὲ Καίσαρι δύο μόνον παραδείγματα εὑρίσκονται: b. g. VII, 20 καὶ b. c. I, 6 (πρβλ. Tillmann, Acta sen. phil. Erlang. II, 79 κέ), συχνάκις ἀπαντᾷ προσέτι ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι ἡ πρόθεσις sub ἐπὶ χρονικῆς σημασίας καὶ τὸ propius ὡς πρόθεσις, ἅπερ εἶναι ἀλλότρια τοῦ Κικέρωνος. Παρ' ἐκείνῳ μὲν εἶναι συχνὴ ἡ σύνδεσις ὑποκειμενικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς γενικῆς μεθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ οὐσιαστικοῦ (πρβλ. b. g. I, 30: veteres Helvetiorum iniuriae po-

puli Romani), παρὰ τούτῳ δὲ σπανιωτέρα, π. χ. de officiis I, 43 (πρβλ. καὶ Andresen εἰς Κικ. ἐπιστολὰς σελ: 186).

124. Συντάξεις πρὸς τὴν δημώδη συνήθειαν προσπελαζούσας εὑρίσκομεν πλείονας ἐν τοῖς Καίσαρος ἀπομνημονεύμασιν ἢ ἐν τοῖς λόγοις καὶ ταῖς φιλοσοφικαῖς συγγραφαῖς τοῦ Κικέρωνος, ἤτοι τὴν χρῆσιν τῆς αὐτοπαθοῦς ἀντωνυμίας ἀντὶ τῆς ἐπαναληπτικῆς (is-ea-id) ἐν ταῖς καθ' ὁριστικὴν ἐκφερομέναις ἀναφορικαῖς προτάσεσιν ἀσχέτως πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῶν προτάσεων τούτων (b. g. VI, 9, 2: quarum [causarum] erat altera, quod auxilia contra se miserant, b. c. III, 53, 5: quem Caesar, ut erat de se meritus, at primipilum se transducere pronuntiavit, πρβλ. Κικ. Verr. 49, 128, pro Rosc. Amer. 2, 6, ἤτοι ἐν δυσὶ νεανικοῖς ἔργοις*· τὴν ἐναντίαν προσέτι περίπτωσιν b. c. I, 2, 3: ab. eo=a se. I, 35, 4. III, 75, 2 καὶ ἐνίοτε ἐν b. g. Κικερ. Verr. 1, 86)· [τὴν χρῆσιν πρὸς τούτοις τοῦ alii=οἱ ἄλλοι (ceteri) ἰδίαν οὖσαν τοῦ καθ' ἡμέραν λόγου καὶ ἀπὸ τοῦ Σαλλουστίου καὶ Λιβίου συχνὴν γενομένην, ἧς ἓν μὲν παράδειγμα εὕρηται παρὰ Καίσ. b. g. 1, 41, 4 (ἔνθα δ' ὅμως ἀντὶ τῆς γραφῆς τῶν πλείστων κωδίκων ex aliis=ἐκ τῶν ἄλλων, δέχονταί τινες τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ciaconius: ex Gallis), ὀλίγα δέ τινα παρὰ Κικέρωνι: de r. pub. VI, 18, 8: sicut alii (=οἱ ἄλλοι) qui praestantibus ingeniis in vita humana divina studia coluerunt. Φιλιπ. II, 26, 64: alia omnia (πάντα τὰ ἄλλα) πρβλ. Lebreton, ἔνθ' ἀν. Σ. 109 ἑ.]· εἶτα λέξεις τινὰς οἷον b. g. I, 39, 6: rem frumentariam ut satis commode supportari posset, timere dicebant καὶ Κικερ. ad Att. XIV, 21: nosti virum quam tectus· τὴν σύνδεσιν τοῦ multus μετ' ὀνομάτων ἑνικοῦ ἀριθμοῦ, ὡς dies καὶ nox (multo die b. g. I, 22, 4, ad mul-

* Κατὰ τὸν Ἰούλιον Lebreton (Etudes sur la langue de Ciceron σελ. 122 κ. ἑ.) ἡ χρῆσις τῆς αὐτοπαθοῦς ἐν προτάσεσι ἀναφορ. καθ' ὁριστικὴν ἀναφερομέναις εὕρηται παρὰ Κικέρωνι 11κις, συχνοτέρα μὲν ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ ἔργοις, σπανιωτέρα δὲ ἐν ταῖς ὑστέροις. Σ. Μ.

tam noctem I, 26, 63.), persuasum mihi habeo b. g. III, 2, 5 [ἀντὶ τοῦ mihi persuasi ἢ persuasum mihi est ἢ mihi persuadeo], τὴν παρεμβολὴν τοῦ credo b. civ. II, 31, 7: quo maiorem, credo, licentiam habeant. τὴν σύνταξιν τοῦ (prae)-optare μετ' ἀπαρ. (b. g. I, 25, 4), τὴν καὶ παρὰ Ἱρτίῳ ἀπαντῶσαν (b. g. VIII, 9, 2), τὴν σύνδεσιν τοῦ velle alliquem aliquid (b. g. I. 32, 2. πρβλ. Τερεντ. Andr. 536, Phorm. 151). Σπανία εἶναι καὶ ἡ μετὰ προστακτικῆς σύνδεσις ὑποθετικῆς προτάσεως οἷον b. g. IV, 25, 3: Desilite, nisi vultis aquilam prodere, ἀνήκουσα μὲν εἰς τὸν καθ' ἡμέραν λόγον, ἀλλ' εὑρισκομένη καὶ ἐνιαχοῦ τῶν λόγων τοῦ Κικέρωνος σπανίως προσέτι παρὰ Καίσαρι ἀπαντᾷ ἡ ὑποτακτικὴ ἐν ἐπαναληπτικαῖς προτάσεσι. b. g. 5, 35: sin autem locum tenere vellent, nec virtuti locus relinquebatur neque tela vitare poterant.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλας τινὰς διαφορὰς τῆς παρ' ἑκατέρῳ συγγραφεῖ χρήσεως παρατηροῦμεν. Οὐχὶ σπανία εἶναι παρὰ Καίσαρι ἡ χρῆσις τοῦ si μετὰ ρήματα σημαίνοντα προσδοκίαν καὶ ἀπόπειραν, ὅπερ παρὰ Κικέρωνι μόνον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς συχνότερον ἀπαντᾷ. Τὸ nonne ἐν πλαγίαις ἐρωτήσεσι μόνον ὁ Κικέρων γινώσκει, ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ λογικοῦ παρακειμένου ὡς γνωμικοῦ καὶ τὴν καθ' ὑποτακτικὴν τῆς περιφραστικῆς συζυγίας -urus fuerim ἐκφορὰν ἀναλήθους ὑποθέσεως ἐν λόγῳ ἐξηρτημένῳ (π. χ. pro Milone 33, Verr, II, 1, 108, Φιλιπ. IX, 1). Ὁ μὲν Καῖσαρ λέγει confidere alicui, ἀλλὰ aliqua re, ὁ δὲ Κικέρων καὶ ἐπὶ πράγματος χρῆται δοτικῇ (confidere alicui rei). Τὸ ἐτυμολογικὸν σχῆμα δὲν εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι, διότι φράσεις οἷον tridui viam progressi (b. g. IV, 4, 5) περιέχουσιν αἰτιατικὴν τοῦ τοπικοῦ διορισμοῦ, ἐν ᾧ παρὰ Κικέρωνι εἶναι οὐχὶ σπάνιον. Τῶν ἱστορικῶν νεωτερισμὸς φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ ὅτι (πρβλ. b. g. V, 39, 4: hanc adepti victoriam in perpetuum se fore victores confidebant) τὴν μετοχὴν (adepti) ἀνήκουσαν εἰς τὴν ἀπαρεμφατικὴν πρότασιν δὲν ἐκφέρουσι κατ' αἰτιατικήν, ἀλλὰ

συντάττουσι [καθ' ἕλξιν] πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῆς κυρίας προτάσεως, ἥπερ σύνταξις εὕρηται καὶ παρὰ Σαλλουστίῳ καὶ Λιβίῳ.* Τοῦ δευτέρου ὑπτίου πλὴν τοῦ natu ἀπαντῶσι παρὰ Καίσαρι μόνον οἱ δύο τύποι factu (IV, 30, 2) καὶ aspectu (V, 14, 2), ἀλλὰ παρὰ Κικέρωνι 24 περίπου οἷον auditu, dictu, memoratu, visu, cognitu, intellectu, scitu κτλ. Ἀλλ' οὗτος πάλιν οὐχὶ λίαν ἀσμενίζει εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ γερουνδίου, ὅπερ ἐν μὲν τῷ b. g. ἀπαντᾷ 65κις (πρὸς δὲ 17κις ἐν τῷ 8ῳ βιβλίῳ), ἐν δὲ τῷ b. civ. 39κις.[99]) Καὶ ἡ ἀφαιρετικὴ ἀπόλυτος ἡ πρὸς ἔμφασιν τιθεμένη ἀντὶ τῆς παραθετικῆς μετοχῆς [πρβλ. τὰ εἰς § 95 ἀνωτέρω σημειωθέντα] εἶναι σχετικῶς συχνοτέρα ἢ ἐν τοῖς λόγοις καὶ ταῖς πραγματείαις τοῦ Κικέρωνος, π. χ. b. g. III, 14, 4. IV, 12, 1. 21, 6. V, 4, 3.[100])

125. Ἀλλ' ἡ μεγίστη διαφορὰ ἀλλήλων τῶν δύο συγγραφέων εἶναι κατάδηλος ἐν τοῖς φαινομένοις ἐκείνοις, ἅτινα ἀναφέρονται εἰς τὸ *ὕφος*. Αἰτία δὲ τῆς διαφορᾶς ταύτης (καὶ ἐν μέρει τῶν πρὸ ὀλίγου ῥηθέντων συντακτικῶν φαινομένων) εἶναι ὁ ἴδιος ἑκατέρου λεκτικὸς χαρακτήρ. Παρὰ Καίσαρι πάνυ συχνὸς εἶναι ὁ ἱστορικὸς ἐνεστὼς ὁ ζωηρῶς τὸ παρελθὸν παριστῶν ὡς παρόν, ἐν παντὶ σχεδὸν κεφαλαίῳ ἀπαντῶν καὶ τὸ ἱστορικὸν ἀπαρέμφατον (π. χ. b. g. I, 61, 1. 32, 3. II, 30, 3. III, 42. V, 6, 4. 33, 1), ὅπερ πάλιν εἶναι συχνότερον παρὰ Σαλλουστίῳ μεταχειριζομένῳ 545 τοιούτους ἐνεστῶτας καὶ 452 τοιαῦτα ἀπαρέμφατα. Τὸ πολυσύνδετον εἶναι λίαν σπάνιον (IX, 24: simul et...et...et), συχνότερον δὲ τὸ ἀσύνδετον δηλοῦν ἢ σπουδὴν (b. g. I, 7, 20, 22 κ. α.) ἢ ἀντίθεσιν b. g. I, 1. 18. VII, 50. 59. 76. b. civ. III, 36, 8), ἐπιτεῖνον (b. g. I, 32. 39) ἢ ἐξαῖρον (b. g. V, 20. VII, 59. 77), σημαῖνον ἐπακολούθημα (b. g. VII, 25. 45) ἢ εἰσάγον πλατυτέραν

* Ἡ τοιαύτη σύνταξις δὲν εἶναι ἄγνωστος οὐδὲ τοῖς Ἕλλησι συγγραφεῦσιν ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἀπαρεμφάτων *χρῆναι, δεῖν* ἐξαρτωμένων ἐκ δοξαστικοῦ ῥήματος π. χ. Λυσίας XXX, 8: οἰήσεται χρῆναι ἐμοῦ *κατηγορῶν* ὑμῖν μὴ δοῦναι δίκην, Δημοσθ. 30, 63: ἡγούμενος δεῖν *κρείττων* εἶναι. Ξενοφ. Ἱερων. 2, 8: *αὐτοὶ ὡπλισμένοι* οἴονται ἀνάγκην εἶναι διάγειν. Σ. Μ.

ἐξήγησιν (b. g. IV, 27. V, 30. VI, 28). Καὶ ἡ **ἀναφορὰ** καὶ ὁ **χιασμὸς** εἶναι ἀσπαστὰ τῷ συγγραφεῖ σχήματα. Ὁ μὲν χιασμὸς εὑρίσκεται π. χ. II. 10. VI, 12. 16. VII, I. 42. 47. 63. 66. 80, ἡ δὲ ἀναφορὰ π. χ. V, 6. VI, 21. 25. 26. 32. 34. 35. 36. VII, 20. 28. 32. 33. 38. 52. 59. 66 b. civ. II, 37, 6 καὶ ἀλλαχοῦ. Διὰ τὴν συχνὴν αὐτῶν χρῆσιν ἐν τῇ ρωμαϊκῇ γραμματείᾳ ἐκλήθησαν ἀμφότερα ταῦτα ὑπὸ τοῦ Nägelsbach αἱ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς λατινικῆς προτάσεως κρατοῦσαι δυνάμεις [πρβλ. τὰ εἰς § 29 ἀνωτέρω σημειωθέντα].

126. Ἐπακολούθημα τῆς πρὸς τὴν σαφήνειαν σπουδῆς εἶναι ὁ ἰσχυρὸς **πλεονασμὸς** ὁ χαρακτηρίζων τοῦ Καίσαρος τὸν λόγον. Εἶναι δὲ ὁ πλεονασμὸς ἢ γραμματικὸς ἢ ρητορικός. Εἰς τὸν πρῶτον καταλεκτέαι περιπτώσεις οἷον postridie eius diei (b. g. I, 23, 1 καὶ 6ις ἔτι, οὐχὶ δ' ἐν τῷ b. civ.), pridie eius diei (ἅπαξ ἐν ἑκατέρῳ συγγράμματι)· προσέτι ἡ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας δικανικῆς λέξεως πηγάζουσα ἐπανάληψις τοῦ οὐσιαστικοῦ ἐν τῇ ἀναφορικῇ προτάσει ἰδίᾳ τῶν res, lex, pons, locus, dies π. χ. b. g. I, 6, 4. 16, 5. 49, 1. III. 31, 1. IV, 7. V, 2. VII, 72, 1)· propterea quod ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ quod (b. g. II, 4, 4. III, 21, 3 κτλ. ἐν τῷ πρώτῳ μόνον βιβλίῳ 14ις) permittere ul liceat (alicuius voluntate) (b. g. I, 7, 3. 30, 4. 35, 3. 39, 3 κτλ.) rursus ἐν συνθέσει μετὰ τοῦ re οἷον se recipere (b. g. V, 34, 4), renovare (b. civ. II, 93, 1)· reducere b. g. VII, 9, 6, reverti b. g. IV, 4, 4· τὸ ὕπτιον factu παρὰ τὸ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐπίθετον facile (b. g. 1, 3, 6. IV, 30, 2. VII, 64, 2)· προσέτι ἡ ἀφαιρετ. animo παρὰ τὰ ρήματα τὰ σημαίνοντα ἐνέργειαν ἢ κατάστασιν ψυχικὴν οἷον providere (b. g. VII, 30, 2), circumspicere (VI, 5, 3), laborare (VII, 3, 1), perturbari (II, 21, 2)· ἡ διπλῆ ὑποκοριστικὴ ἔκφρασις (b. c. III. 104, 3· navicula parvula)· (πρβλ. bell. Afr. 54, 1: causula parvula καὶ 63, 1: navigiolum parvulum)· interea dum haec geruntur (b. g. VII, 66, 1) κτλ. Ὁ δὲ ρητορικὸς πλεονασμὸς εὑρίσκεται ἐν b. g. VI, 28, 1

(specie et colore et figurā tauri (VII, 18, 3: carros impendimentaque (εἶδος καὶ γένος), b. civ. I, 21, 2: portae murique (μέρος καὶ ὅλον), b. g. VI, 15, 2: ambactos clientesque (ξενικὸν καὶ λατινικὸν ὄνομα) b, g. I, 26, 3: familiares necessariique (συνώνυμοι ἔννοιαι). Εἰς τὸν ρητορικὸν πλεονασμὸν καταλεκτέον καὶ τὸ *ἓν διὰ δυοῖν*, ὅπερ ἐν τῷ ἀρχαίῳ λατινικῷ σπανιώτατον ἔτι ὂν (πρβλ. per contemptum et superbiam = μεθ' ὑπεροπτικῆς καταφρονήσεως παρὰ Κλαυδ. Κοδριγαρίῳ) βαθμηδὸν ἀνεπτύχθη π. χ. ἐκ τοῦ παρ' Ἐννίῳ otium otiosum διὰ τῆς μεσολαβούσης βαθμίδο: summum otium προέκυψεν ἡ διμελὴς φράσις pax et otium ἢ otium et tranquillitas [περὶ τοῦ *ἓν διὰ δυοῖν* ὅρα τὰ ἀνωτέρω εἰς § 29 σημειωθέντα]. Παρὰ Καίσαρι ἀνήκουσιν ἐνταῦθα φράσεις οἷον b. g. I, 2, 5: gloria belli atque fortitudinis 31, 12 omnia exempla cruciatusque edere, IV, 18, 3: in solitudinem ac silvas, V, 19, 3: labore atque itinere, b. civ. I, 13: oppido mœnibusque prohibere, b. g. VII, 33, 1: vis atque arma, IV, 17, 5· vis atque impetus, VI, 14, 6· vis ac potestas, III, 13, 3: vis et contumelia κτλ. Ὡσαύτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ἐπὶ ρηματικῶν συνδέσεων [ρηματικὸν ἓν διὰ δυοῖν] b. g. II 2, 4· cogere et conducere, I, 16, 4· conferre et comportare, IV, 22· coactus contractusque, V, 22, 5· interdicere atque imperare κτλ τοὐναντίον δὲ τὸ γνωστὸν fundere et fugare δὲν εὕρηται παρὰ Καίσαρι. Ρητορικὸς ὁμοίως πλεονασμὸς εἶναι ἡ συνήθης προσθήκη τοῦ immortates πρὸς τὸ dii (b. c. II, 5, 3 κ. ἄ.)[101]).

127. Περὶ δὲ τοῦ Κικέρωνος δὲν ἀρνούμεθα μὲν ὅτι καί τινα τῶν προμνημονευθέντων φαινομένων ὡς τὸ ἓν διὰ δυοῖν εἶναι παρ' αὐτῷ συχνὰ [ὁ δὲ πλεονασμὸς εἶναι μάλιστα συνηθέστατος ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ ἔργοις, ἤτοι ἐν τῷ pro Rosc. Amerino, pro Quinctio καὶ de inventione, καθ' ὃν δῆλον ὅτι χρόνον ἐπετήδευεν ὀγκηρότερον λόγου χαρακτῆρα], ἀλλ' ὡς ρήτωρ καὶ φιλόσοφος περιέχει πολλὰ ἅπερ ἢ οὐδόλως ἢ σπανίως ἀπαντῶσιν ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν. Παρ' αὐτῷ πρῶτον πολλὰ ἀφηρη-

μένα οὐσιαστικὰ συνάπτονται πρὸς μεταβατικὰ ῥήματα ὡς δρῶντα ὑποκείμενα οἷον audacia, fortitudo, constantia, invidia, valetudo, improbitas [102]) κτλ. καὶ πλειστάκις ἀφηρημένα ἐκφέρονται κατὰ πληθυντικὸν [103]) ὄγκου ῥητορικοῦ χάριν. Ἔπειτα πάνυ φιλεῖ τὸ σχῆμα τοῦ *ἐνθυμήματος* (argumentum ex contratio πρβλ. π. χ. pro Mil. 13, 44, 90, 92, 101, pro Archia 10, 19, 25, 30)* καὶ καθ' ὅλου περὶ πλείστου ποιεῖται τὰ *ῥητορικὰ τεχνήματα* καὶ ἰσχυρῶς ἐπιδιώκει τὴν διὰ τούτων ἐντύπωσιν. Αὐτὸς ὁ Κικέρων παρέχει ἡμῖν κατὰ τύχην τὸ ἐνδόσιμον νὰ ῥίψωμεν βλέμμα εἰς τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ. Ἀγγέλλει πρὸς τὸν Ἀττικὸν (ad Att. II, 1) ὅτι ἐν τῷ βιβλίῳ, ὅπερ ἔγραψεν ἑλληνιστὶ περὶ τῆς ἑαυτοῦ ὑπατείας, «κατηνάλωσεν ὅλον τοῦ Ἰσοκράτους τὸ μυροθήκιον καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὰ κιστίδια πάντα, ἔτι δὲ καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους τὰ χρώματα» καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν φίλον γράφει (I, 14): «Ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, εἴπερ ποτε καὶ ἄλλοτε, ὑπῆρξαν ἐμοὶ πρόχειροι αἱ περίοδοι, αἱ τολμηραὶ φράσεις, τὰ ἐνθυμήματα καὶ αἱ κατασκευαὶ (τὰ ῥητορικὰ σχήματα). τί μακρολογῶ; πάντες εὐμενῶς ἐπεθορύβησαν». (Πρόκειται περὶ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐν συλλόγῳ (contio) παρόντος τοῦ Πομπηίου ἠθέλησεν νὰ μεγαληγορήσῃ περὶ τῆς ἑαυτοῦ ὑπατείας). Ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις ἄριστα ὁ Κικέρων παρέστησε τὰ ἐξοχώτατα τῆς ἑαυτοῦ ῥητορείας τεχνάσματα καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Γερμανῶν ἡ φράσις verblümte Rede (ἐσχηματισμένος λόγος) τότε μάλιστα ἀνεφάνη, ὅτε διὰ τῶν ἀνθρωπιστῶν εἰσήχθη ὁ Κικερώνειος φραστικὸς χαρακτὴρ καὶ πᾶς ἕκαστος ἐσεμνύνετο ἐμπλέκων ἐν τῷ λόγῳ κατὰ μίμησιν τοῦ Κικέρωνος flores Latini. Oratio sit ornata (ὁ λόγος ἔστω ἀνθηρὸς) ἦτο τῶν Ῥωμαίων

* Τὸ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐνθύμημα εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐνθύμημα ὅπερ ὁ Κορνιφίκιος ad Her. 4. 25 ὁρίζει: quod ex rebus divorsis duabus alteram breviter et facile confirmat, φέρων παραδείγματα οἷον: qui suis rationibns inimicus fuerit semper, eum quo modo alienis rebus amicum fore speres?. Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ἐνθυμήματος πρβλ. Seyffert Scholae Latinae, μέρος 1ον § 54—57. Σ. Μ.

ῥητόρων καὶ τῶν συγγραφέων τῆς ἀναγεννήσεως ἡ θεμελιώδης ἀρχή. Ἐπειδὴ οὗτοι ἐσκόπουν τὰς παρ' ἑαυτῶν διαδιδομένας γνώσεις νὰ καθιστῶσιν ὡς τάχιστα πρακτικὰς καὶ βιωφελεῖς, ὤφειλον, τὸ τοῦ Σχίλλερ, νὰ ἐπιμελῶνται,ὅπως παριστῶσιν αὐτὰς ὡς μάλιστα συγκεκριμένας,ἀπευθυνόμενοι οὐχὶ εἰς τὸν νοῦν, ἀλλ' εἰς τὴν αἴσθησιν καὶ συγκινοῦντες τὴν καρδίαν. Κάλλιστα δ' ἐπετύγχανον τοῦ σκοποῦ, εἴτε προσωποποιοῦντες τὰς ἐννοίας καὶ αἰσθητοποιοῦντες τὰ πράγματα, εἴτε μεταχειριζόμενοι ὀνόματα τροπικὰ ἢ μὴ κύρια. Διὰ μὲν τῆς χρήσεως τροπικῶν ὀνομάτων ἐξηγείρετο ἡ αἰσθητικὴ δύναμις, διὰ δὲ τῆς προσωποποιίας προεβιβάζετο ἐπικοινωνοῦσα πρὸς αὐτὰς τὰς ἀφῃρημένας ἐννοίας. Πρὸς τὸν βουλόμενον νὰ μελετήσῃ παρά τινι νεωτέρῳ μιμητῇ τὰ τῆς Κικερωνείου λέξεως πρεπωδέστατος εἶναι ὁ Λέσσιγγ, οὗ ὁ τοῦ λόγου χαρακτὴρ εἶναι ἅπας ἐμβεβαπτισμένος ἐν τοῖς χρώμασι τῆς ἀρχαίας ῥητορικῆς, καὶ περιέχει πάντας ὡς εἰπεῖν τοὺς τύπους τῆς ῥωμαϊκῆς argumentatio: «τὰς συχνὰς ῥητορικὰς ἐρωτήσεις, τὰς ἐπιφωνήσεις, τὰς ἐπαναλήψεις τινῶν λέξεων καὶ φράσεων, τὴν τῶν ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων ταχεῖαν διαδοχήν, τὴν ζωηρὰν προσωποποιίαν, τὴν αἰφνιδίαν ἐν τῇ συζητήσει ἀνάρριψιν γενικῆς τινος ἐννοίας καὶ τὴν πρὸς ταύτην συναπτομένην καὶ ὀξέως ἀντιπροβαλλομένην ἀμφιβολίαν» (Πρβλ. Kettner, Herders erstes kritisches Wäldchen, Naumburg 1887. Σελ. 9).

128. Ὁ Ῥωμαῖος καὶ φιλοσοφικὴν πραγματείαν γράφων, ὡς ὁ Κικέρων τὴν de senectute, ἔχει ἀεὶ ἐν νῷ ἀντίπαλον πρὸς ὃν συζητεῖ καὶ φιλονικεῖ. Πρὸς τὸν ἐννοούμενον τοῦτον ἀντίπαλον διαλέγεται, ἐνίσταται, εἰρωνεύεται αὐτόν, ἀνασκευάζει. Ἐντεῦθεν αἱ συχναὶ διὰ τοῦ at ἐνστάσεις καὶ τὰ οὐχὶ σπάνια dixerit quispiam, dicet aliquis Ἐπὶ Κικέρωνος εἴπερ καὶ ἄλλοτε ἐπεμελοῦντο τῆς τοῦ λόγου εὐρυθμίας καὶ ἁρμονίας. Ῥυθμοὶ ποιητικοὶ καὶ περιόδων κατάληξις ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ἑξαμέτρου, οἷον esse videtur, ἐγίνοντο ἐκποδὼν ἢ μεταβαλλομένης τῆς σειρᾶς τοῦ

λόγου ἢ ἄλλως πως.* Ἐπετρέπετο δὲ πάλιν καὶ δὴ καὶ ἐπεβάλλετο πρὸς ἀποτόρνευσιν τῆς περιόδου ἡ προσθήκη τῶν δοξαστικῶν ῥημάτων puto, arbitror, videor κτλ. (πρβλ. Ver IV, 1, 1: quaereretis quo id nomine appellandum *putetis* pro R. Amer. 53, 153), ἅτινα κατ' ἔννοιαν μὲν ἦσαν περιττά, ἐπεφέροντο δὲ δι' ἄλλο οὐδὲν ἢ ὅπως τὴν περίοδον τερματίζωσι κομψῶς καὶ εὐρύθμως. Ἡ χρῆσις αὕτη εὕρηται ἤδη καὶ παρὰ Γ. Γράγχῳ. [Cum a servis eorum tam caste me habuerim, inde poteritis considerare quo modo me putetis cum liberis vestris vixisse. Τῆς συντάξεως ταύτης παραδείγματα ἔχει ὁ Κικέρων οὐ μόνον ἐν τοῖς λόγοις (π. χ. de inper. Cn. Pomp. 10: videte.... quem.... putetis. αὐτ. 26) ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ ἔργοις π. χ. ad Att. II, 22, 6: non provideo satis quem exitum futurum putem. Καὶ οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἐπιτήδευτον τὴν ῥυθμοειδῆ ταύτην τῶν περιόδων κατασκευήν. π. χ. Δημοσθ. 21, 209: ἐνθυμεῖσθε.... τίνος συγγνώμης τυχεῖν ἂν οἴεσθε Ὀλυνθ. Α. 24: λογίζεσθε.... πῶς ἂν αὐτὸν οἴεσθ' ἑτοίμως ἐφ' ὑμᾶς λαβεῖν. Συχνάκις ἐπίσης ὁ Κικέρων μεταχειρίζεται ἐν τῇ τελευτῇ τῆς περιόδου τὴν φράσιν esse videatur π. χ. de imp. Pomp. § 27 καὶ 9κις ἔτι ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ]. Ἐντονώτεροι λέξεις οἷον saepenumero ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ saepe ἐτίθεντο ἐν οἰκείῳ τόπῳ.** Αἱ περίοδοι ἐφιλοτε-

* Ἐπειδὴ ἄτοπος ἐνομίζετο ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἡ τοῦ μέτρου χρῆσις, ἐπιμελῶς ἀπέφευγον οἱ παλαιοὶ πεζογράφοι νὰ εἰσάγωσιν ἐν τῷ λόγῳ στίχους ὅλους ἢ καὶ ἀρχὰς ἢ καταλήξεις στίχων ἐν τῇ ἀρχῇ ἢ ἐν τῷ τέλει τῶν περιόδων. Παραβάσεις δ' ὅμως τοῦ κανόνος ἦσαν εὐχερεῖς, ὡς λέγει καὶ ὁ Κικέρων ἐν orat. 56, 189: «ἐν τῷ λόγῳ πολλάκις ἀνεπιγνώστως λέγομεν στίχους». Αὐτὸς δ' οὗτος εἶπεν ἐν τῷ pro Roscio Amer. § 3): **abesse videtur**, αὐτ. 71: **nonne videntur**, Verr. 4, 17: **egisse videntur** αὐτ. 71: **fuisse putatis**.

** Ὁ τύπος **saepenumero** εἶναι ἴδιος τοῦ ἀρχαίου δημώδους λατινισμοῦ, εὑρισκόμενος 12κις ἐν τοῖς τοῦ Κικέρωνος λόγοις (π. χ. p Rosc. Amer. § 67) καὶ 5κις παρὰ Καίσαρι ἐν b. g. (1, 33. 39, 40. VI 8. VII 62). Ὡς δὲ ὁ **Landgraf** παρατηρεῖ ἐν ὑπομνήμασι εἰς τὸν p R. Amer. Σελ. 260 τὸ **saepenumero** ἦτο λίαν ἀρεστὸν καί πως στερεότυπον ἐν προοιμίοις τυπικοῖς λόγων, διαλόγων καὶ συγγραφῶν. Ὁ Κικέρων τοῦ **de oratore** συγγράμματος ἄρχεται ὧδε: **cogitanti mihi saepenumero**· ὁ κυρίως διάλογος ἐν **Cato major** § 4 ἄρχεται οὕτως: **saepemumero admirari soleo.** ἡ ἀρχὴ

γνοῦντο στρογγύλαι καὶ περιεκτικαί, σύμμετροι καὶ ἁρμονικαί, πολλάκις ἀληθῆ πρότυπα διαφερόντως ἀπεκριβωμένης καὶ ἐπιμεμελημένης ἐξεργασίας. Καὶ οἱ ἀκροαταὶ ὡς ἀληθῶς νῦν ἦσαν ἄλλοῖοι· ἀπήτουν παρὰ τοῦ ῥήτορος πλείονα ἢ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κάτωνος. Πρὸς τὸ ἰσχυρὸν διαφέρον συνῆπτον λεπτὴν ἀκοὴν καὶ κρίσιν τῆς ῥητορικῆς τέχνης (πρβλ. Κικ. Parad. III, 2, 26. Ὁρατ. A. P. 112 ἑ), ὥστε καὶ τῶν ἐλαχίστων περὶ το μέτρον καὶ τὴν τῶν συλλαβῶν δύναμιν πταισμάτων ἦσαν οὐχ ἧττον εὐαίσθητοι ἢ οἱ ὀξεῖς Ἀθηναῖοι. [104])

129 Ἓν ἔτι ὑπολείπεται ἡμῖν, νὰ καθορίσωμεν διὰ βραχέων κατὰ πόσον εἰς ἀμφοτέρων τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος συγγραφέων τὸ ὕφος ἀποτυποῦται αὐτῶν τὸ *ἦθος*. Ὁ Boissier (Ciceron et ses amis ἔκδ. 2. Σελ 47) λέγει: «Ὁμολογῶ, ὅτι ἡ τοῦ Κικέρωνος ῥητορεία ἔχει τὸ αὐτὸ καὶ τὸ ἦθος αὐτοῦ ἐλάττωμα. Οὐδαμοῦ εἶναι ἱκανῶς εὔτολμος οὐδὲ σαφὴς οὐδὲ πρακτική. Σφόδρα μὲν ἀσχολεῖται αὐτὴ περὶ ἑαυτήν, ἐλάχιστα δὲ περὶ τὰ ὑποκείμενα ζητήματα. Δὲν ἐπιλαμβάνεται τούτων μετὰ παρρησίας οὐδ' ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῶν. Ζηλοῦσα λίαν τὰς κομπώδεις φράσεις ὀλιγωρεῖ νὰ ποιῆται χρῆσιν γλώσσης ἀκριβοῦς καὶ σαφοῦς, οἵα εἶναι τῶν πραγμάτων ἡ γλῶσσα. Ἀκριβέστερον ἐξεταζόμενοι οἱ τοῦ Κικέρωνος λόγοι καὶ ἀναλυόμενοι εὑρίσκονται περιέχοντες ῥητορικὴν πολλὴν καὶ ὀλίγην φιλοσοφίαν. Ἐκ μὲν τῆς ῥητορικῆς πηγάζουσι τὰ κομψὰ καὶ ὀξέα ἐπιχειρήματα, τῆς ἐξετάσεως πᾶσα ἡ λεπτότης καὶ ἡ ὅλη ἐπίδειξις τοῦ πάθους, ἡ δὲ φιλοσοφία ἐχορήγησε τοὺς κοινοὺς τόπους τοὺς εὐφυῶς μὲν ἀναπτυσσομένους, ἀλλ' ἐνίοτε μηδόλως πρὸς τὸ προκείμενον συνεχομένους· πολὺ εἶναι ἐν αὐτοῖς τὸ περίτεχνον καὶ ἐπιτετηδευμένον. Λόγος πυκνὸς καὶ ἀφελὴς θὰ ἥρμοτε κάλλιον πρὸς τὴν τῶν κοινῶν πραγμάτων ἐξέτασιν ἢ τὰ

τοῦ περὶ γεωργίας συγγράμματος τοῦ Κολουμέλλα εἶναι ἤδε: **saepenumero civitatis nostrae principes audio culpantes** καὶ ὁ Κάτων παρὰ Σαλλουστίῳ (Κατιλ. 52, 7) ἄρχεται νέου τοῦ λόγου τμήματος ἀπο τοῦ: **saepenumero, p. cons. multa verba in hoc ordine feci. Σ. Μ.**

λεπτὰ καὶ παθητικὰ τεχνάσματα, τῶν μακρῶν φιλοσοφικῶν περικοπῶν λυσιτελεστέρα καὶ εὐκαιροτέρα θὰ ἦτο σαφὴς καὶ λογικὴ ἔκθεσις τῶν τοῦ ῥήτορος πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν γενικῶν γνωμῶν τῶν διεπουσῶν καὶ ῥυθμιζουσῶν τὰς πράξεις καὶ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ».

Ἐν τοῖς λόγοις καὶ ταῖς ἐπιστημονικαῖς διατριβαῖς ὁ Κικέρων περὶ πλείστου ποιεῖται τὴν χρῆσιν τῶν σχημάτων τοῦ λόγου (lumina orationis), διότι θέλει νὰ καταπλήττῃ. Ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ αὐτοῦ παρεκτρέπεται εἰς ἄνετον πλατυρρημοσύνην, διότι δὲν ἔχει τὴν κρίσιν οὐδὲ τὸν νοῦν τὸν πρακτικὸν τοῦ Καίσαρος ἢ τοῦ Τακίτου. Ἀλλὰ τὸ αἴσθημα τῆς καλῆς μορφῆς εἶναι οὕτως ἀνεπτυγμένον παρ' αὐτῷ, ὥστε ὅπως φιλοτεχνῇ συμμέτρους τὰς περιόδους καὶ περιτορνεύῃ τὰς προτάσεις, δὲν εὐλαβεῖται τὰς τῶν λέξεων ἐπαναλήψεις οὐδὲ τὰ γλωσσικὰ ἁμαρτήματα* (πρβλ. H. Peter Jahrbüch. f. d. Klassisch. Altert. 1898, 1, 641). Ὁ ματαιόδοξος ἀνὴρ ἀρέσκεται περιαυτολογῶν, γινώσκει δὲ καὶ διὰ τῆς ἐπιτηδείας τῆς ὕλης κατατάξεως καὶ διὰ τῆς τοῦ λόγου λαμπρότητος τοιαύτην νὰ ἀσκῇ ἐπὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν ρο-

* Τῇ συμμετρίᾳ μᾶλλον ἢ τῇ σαφηνείᾳ ὑπείκων μεταχειρίζεται ἐν γερουνδιακῇ συντάξει τὴν ἀφαιρετ. μετὰ τῆς προσθέσεως **a** ἀντὶ τῆς κανονικῆς δοτικῆς ἐν χωρίοις οἷον **p. Planc. § 8: nec si a populo praeteritus est ... a iudicibus condemnandus est,** αὐτ. **78: cui senatus pro me gratias agendas putavit, ei ego a me referendam gratiam non putem?** Λέγεται μὲν **totā Asiā** καὶ **in tota Asia,** εἰ καὶ μετά τινος διαφορᾶς (πρβλ. **Riemann-Lejay Syntax e Latine**[3] Σελ. 136 Σημ. 4), ἀναμφιβόλως δ' ὅμως συμμετρίας χάριν εἶπεν **de imp. Cn. Pomp. 7: tota in Asia, tot in civitatibus.** Ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ § 25 κεῖται: **Pompeius non modo eorum hominum qui nunc sunt gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superavit,** ἔνθα φωρᾶται ὁ ῥήτωρ θηρεύων τὸ ὁμοιοτέλευτον (**gloriam — memoriam**), διότι ἀντὶ τοῦ **antiquitatis memoriam** περιεμένομεν τὴν γενικὴν **superiorum (gloriam)** ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ προηγούμενον **hominum qui nunc sunt.** Ποσάκις ἡ παρὰ Κικέρωνι ἐπικρατοῦσα συμμετρία τοῦ λόγου ἤγαγε τοὺς κριτικοὺς εἰς εὐστόχους διορθώσεις πλημμελῶς παραδεδομένων χωρίων! Ὀξέως λ. χ. διέγνω ὁ Σ. Βάσης (Ἀθηνᾶς τόμ. 8 σελ. 434) ὅτι **de imp. Cn. Pomp. 1, 2: cum et auctoritatis in me tantum sit, quantum... et [ad agendum] facultatis tantum, quantum...** τὸ **ad agendum** δὲν εἶναι τῆς χειρὸς τοῦ Κικέρωνος ὡς σφόδρα ταράσσον τὴν συμμετρίαν. Σ. Μ.

πήν, ὥστε οὐχὶ σπανίως συνετέλεσεν εἰς τὴν νίκην κακῆς τινος ὑποθέσεως. Ὑψηλὰ πολιτικὰ νοήματα οἱ λόγοι αὐτοῦ δὲν περιέχουσι καὶ συχνάκις ἐπιλείπει αὐτοὺς τῆς λογικῆς ἀποδείξεως ἡ ἀκρίβεια. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν Ῥώμῃ ἦτο γνωστὸν ὅτι ὁ Κικέρων ἦτο πολλῷ ἐπιτηδειότερος νὰ παραμυθῆται καὶ εἰς οἶκτον τοὺς ἀκούοντας νὰ ἐπικλᾷ μᾶλλον ἢ αὐστηρῶς νὰ συλλογίζηται, πολλῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος εἰπόντων ῥητόρων, αὐτὸς ἐπετρέπετο νὰ ὑστερολογῇ.

130. Παντάπασιν ἀλλοία ἦτο τοῦ Καίσαρος ἡ φύσις. Ἐκ συνετοῦ ὑπολογισμοῦ παρεσιώπησε πολλά, ἅπερ ἄσμενοι μὲν ἡμεῖς θὰ ἠκούομεν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ ἱστορικὸς ἐν τῷ ἑαυτοῦ συμφέροντι προείλετο ἄρρητα νὰ καταλίπῃ. Οὔτε ἐν τῷ βίῳ οὔτε ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν ἑαυτοῦ ἔργων ὑπήκουσεν εἰς τὸ αἴσθημα· ὁ νοῦς ὑπηγόρευεν αὐτῷ τὰς λέξεις. Ἐντεῦθεν ἡ συχνάκις ἡμᾶς παραλυποῦσα ψυχρότης, ὅτε π. χ. ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐχθίστου Πομπηίου οὐδεμίαν οἴκτου λέξιν ἐκφέρει, ἀλλ' ἐξαρκεῖται τῇ βραχείᾳ καὶ ψιλῇ φράσει: «ἐνταῦθα φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλᾶ καὶ Σεπτιμίου» (b. civ. III. 104, 3) ἢ ὅτε οὐδὲν συμπαθείας ἴχνος δεικνύει ἐπὶ τῇ τύχῃ τοῦ ἐσχάτου Γαλάτου ἥρωος Οὐερκιγγετόριγος. Περὶ τῆς δεξιότητος αὐτοῦ τοῦ νὰ κατορθοῖ τι μέγα μιᾷ μόνῃ λέξει, μαρτυρεῖ ὁ Σουητώνιος. Οὐχὶ ἅπαξ δι' ἁπλῆς προσφωνήσεως μετέπεισε τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας ἄλλοτε μὲν προσαγορεύσας Quirites (Σουητ. Jul. Caes. 70), ἄλλοτε δὲ ὀνομάσας commilitones (αὐτ. κεφ. 67). Ὁ νηφάλιος ἀνὴρ δὲν ἦτο ἐραστὴς τῶν καλλωπισμῶν τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀπείχετο αὐτῶν κατὰ τὸ δυνατόν. Ἐὰν εἶναι ὀρθὸς ὁ τοῦ Vauvenargues ἰσχυρισμός, ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες λαλοῦσιν ἁπλῶς καὶ ἀπερίττως ὡς ἡ φύσις, προσήκει οὗτος τῷ Καίσαρι. Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἤδη ὁ λεκτικὸς αὐτοῦ χαρακτὴρ ὑπελαμβάνετο πρότυπον ἀφελείας. Ὁ Κικέρων διαρρήδην λέγει ἐν Βρούτῳ (75, 262): «Ἔγραψε καὶ ἀπομνημονεύματα τῶν ἑαυτοῦ πράξεων· ἡ λέξις αὐτῶν εἶναι γυμνὴ ῥητορικοῦ καλλωπισμοῦ, ἐνεπιτήδευτος καὶ χαρίεσσα, πάντα

ἀφῃρημένη κόσμον ὥσπερ ἐσθῆτα... Οὐδὲν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἥδιον τῆς ἀπλάστου καὶ ἐναργοῦς βραχυλογίας». Οὐδεμία μὲν ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει ἐπιτήδευσις οὐδὲ περισσολογία, ἀλλ' ὁ ἱστορικὸς πρὸς τὴν σαφήνειαν καταχαρίζεται καὶ αὐτὴν τῆς φράσεως τὴν κομψότητα καὶ συντομίαν. Οὕτως ὁ λόγος αὐτοῦ τηρεῖ τὴν χρυσῆν μετριότητα μεταξὺ τῆς ἰσχνότητος καὶ τοῦ ὄγκου. Ποικιλίαν ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν προτάσεων δὲν θηρεύει σφόδρα· συχνάκις λ. χ. συσσωρεύει τὰς ἀφαιρετ. ἀπολύτους, ἐξ ὧν μόνον ἐν b. g. 770 ὑπάρχουσιν. Οὐδὲ φροντίζει λίαν, ὡς ὁ Κικέρων, τῆς περιτορνεύσεως καὶ τοῦ ἀπαρτισμοῦ τῶν περιόδων, φεύγει δ' ὅμως κατὰ τὸ δυνατὸν τὰς παρενθέσεις καὶ τὰ ἀνακόλουθα. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῆς διηγήσεως ἐπικάθηται δροσερότης καὶ ἐνάργεια προερχομένη μόνον ἐκ τοῦ ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς ἦτο μάρτυς καὶ κοινωνὸς τῶν ἱστορουμένων, διὰ τοῦτο ὁ λόγος αὐτοῦ εἶναι σαφέστατος καὶ ἀκριβέστατος. Πρὸς δ' ἔτι τὰ γεγονότα συνείρονται οὕτω δεξιῶς τῶν ἐπουσιωδῶν παραλειπομένων, ὥστε ἐν ἑκάστῳ κεφαλαίῳ καταμανθάνομεν τὸν δεινὸν πολιτικόν. Ἕτοιμος καὶ ὀξύς, ὡς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ἦτο καὶ ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν, ἅπερ δεικνύουσι «στρατιωτικοῦ λόγον ἀνδρὸς» (πρβλ. Πλουτ. Καισ. κεφ. 3). Ὁ δὲ Κοϊντιλιανὸς [X, 1, 114] ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Καῖσαρ «λέγων εἶχε τὴν αὐτὴν διάνοιαν, ἣν καὶ μαχόμενος» (πρβλ. (veni, vidi, vici).

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται φανερὸν ὅτι οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἑκάτερος τρόπῳ εἶναι πρότυπα. Δικαίως ἄρα ὁ Schmalz (σελ. 478 τοῦ λατιν. συντακτ.[3] ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τοῦ Iw. Müller) λέγει· «Ὁ ἐπιζητῶν σύμμετρον λατινικὸν λόγον, ὀφείλει νὰ μιμῆται τὸν Καίσαρα καὶ Κικέρωνα. Τῆς μὲν ἀφελοῦς ἱστορικῆς λέξεως παράδειγμα εἶναι τὰ τοῦ Καίσαρος ἀπομνημονεύματα, τῶν δὲ ῥητορικῶν λόγων, πραγματειῶν καὶ ἐπιστολῶν τὰ τοῦ Καίσαρος συγγράμματα, ἐπειδὴ ἐν αὐτοῖς συναρμόττονται κάλλιστα καὶ χαριέστατα περιεχόμενον καὶ μορφή».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ὁ ρωμαϊκὸς πολιτισμὸς ἐν τῷ κατόπτρῳ τοῦ λεκτικοῦ θησαυροῦ τῆς λατινικῆς γλώσσης.

Ὥσπερ τὸ ὕφος, οὕτω καὶ ὁ λεκτικὸς θησαυρὸς δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ἡμῖν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμόν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐκ τοῦ ὕφους τεκμαιρόμεθα περὶ τοῦ πνεύματος τῶν διαφόρων ἐποχῶν, περὶ τῶν διανοημάτων καὶ τῶν αἰσθημάτων τῶν Ρωμαίων, διὰ τοῦ λεκτικοῦ θησαυροῦ ἀγόμεθα εἰς γνῶσιν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν καθεστώτων νομίμων καὶ τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν. Μανθάνομεν, ὅτι πολλὰ μὲν ἔχουσι κοινὰ πρὸς τοὺς ἄλλους ἰαπετικοὺς λαούς, ἀλλὰ καὶ ἐν οὐκ ὀλίγοις ἰδίαν ἐβάδισαν ὁδόν. Προσέτι δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τὰ ἱστορικῶς πεπιστωμένα φαινόμενα δυνάμεθα νὰ ρίπτωμεν βλέμμα, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐτυμολογίας ἀνερχόμενοι εἰς χρόνους προηγουμένους πάσης παραδόσεως ἱστορικῆς νὰ διαφωτίζωμεν πράγματα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ἀναφερόμενα, ἅπερ μόνον τούτῳ τῷ τρόπῳ δυνατὸν νὰ γνωσθῶσιν ὑφ' ἡμῶν. Ἀλλὰ δι' ἔλλειψιν χώρου ἀδυνατοῦντες νὰ ἐξετάσωμεν μετ' ἀκριβείας καὶ ὁλοσχερῶς τὸ πρᾶγμα, σκοποῦμεν νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰ οὐσιωδέστατα, καὶ περὶ τούτων πάλιν δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν τὸ πᾶν, ἀλλὰ μόνον σημαντικά τινα χαρακτηριστικὰ νὰ ἐξάρωμεν παρορμῶντες οὕτω πρὸς εὐρυτέρας μελέτας.

Ὁ praetor ὠνομάσθη ἀπὸ τοῦ praeire, οὗ ἕνεκα Κικέρων καὶ Νέπως μεταχειρίζονται τὴν λέξιν καὶ πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ

ἑλληνικοῦ ὀνόματος *στρατηγὸς* καὶ πρὸς δήλωσιν ἡγεμόνος οὐχὶ ρωμαϊκῶν στρατῶν. Πραίτωρες ἐν τῇ παλαιᾷ Ρώμῃ ἐκαλοῦντο οἱ ἀντὶ τῶν πρότερον βασιλέων καθιστάμενοι κατ' ἔτος δύο μέγιστοι ἄρχοντες, ἄχρις οὗ περὶ τοὺς χρόνους τῆς δεκανδρίας ἀπέβη συνήθης ἡ ὀνομασία consules*. Ἀπὸ τούτων ἡ προσθία τοῦ στρατοπέδου πύλη ὠνομάσθη porta praetoria (πύλη στρατηγὶς) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν porta decumana (ὀπισθία πύλη), ἔνθα ἵσταντο αἱ δέκαται κοόρτεις (cohortes decimae ἢ decumae). τῶν πραιτώρων τὸ ὄνομα φέρει και το στρατηγεῖον (praetorium) καὶ ἡ ὁμὰς τῶν ἐν ταῖς στρατείαις ἀκολουθούντων τῷ ἄρχοντι φίλων (cohors praetoria) [καὶ ἡ ναυρχίς, navis praetoria]. Ὕστερον δὲ τὸ ὄνομα praetor ἐδήλου μόνον τὸν τὴν πολιτικὴν δικαιοδοσίαν ἔχοντα ἄρχοντα. Ὁ quaestor (= quaesitor) ἕλκει τὴν ὀνομασίαν ἀπὸ τοῦ quaerere, κρίνειν, διότι ἐπί τε τῆς βασιλείας καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐλευθέρας πολιτείας ἦτο ἀνακριτὴς καὶ εἰσαγγελεὺς τῶν φονικῶν δικῶν, ἐν παρέργῳ δὲ εἶχε ἄλλας τε ὑπουργίας καὶ τὴν τῶν δημοσίων χρημάτων διοίκησιν. Τοῦτο δὲ τὸ τελευταῖον ἐπὶ τῶν ἐνδόξων χρόνων ἀπέβη καὶ τὸ μόνον αὐτοῦ ἔργον. Ὁ aedilis ἦτο ἡ τὴν τῶν οἰκοδομιῶν ἐπιμέλειαν ἔχουσα ἀρχὴ (aedilis qui aedes sacras et privatas procuraret), κληθεῖσα οὕτως ἀπὸ τοῦ aedes, ὅπερ ἐν μὲν τῷ ἑνικῷ σημαίνει ἑστίαν, καὶ δὴ τὴν cella τοῦ ναοῦ καὶ εἶτα αὐτὸν τοῦτον, ἐν δὲ τῷ πληθυντικῷ τὸν οἶκον μετὰ τῶν διαφόρων αὐτοῦ οἰκημάτων [106]). Οἱ tribuni εἶναι κυρίως ἡγεμόνες τῶν tribus, τριττύων, εἶτα δὲ ἄρχοντες προστάται τοῦ πληθύος. Τὸ ὑψηλὸν βῆμα, ἐφ' οὗ καθήμενοι ἐχρημάτιζον, ἐκαλεῖτο tribunale (δηλ. suggestum) ἢ tribunal· [tribunal δῆλον ὅτι ἐκαλεῖτο καθ' ὅλου παρὰ Ρωμαίοις τὸ βῆμα, ἐφ' οὗ καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες ἐκάθηντο.

* Κατ' ἀρχὰς ἐλέγοντο praetores consules, στρατηγοὶ σύνεδροι. Τὸ ὄνομα consules, ἐξ οὗ εἶτα καὶ ὀνομ. ἑνικοῦ consul, κατά τινας μὲν παράγεται παρὰ τὸ salire καὶ σημαίνει κυρίως τοὺς συγχορευτάς, συνθιασώτας (πρβλ. Σ. Βάση Ρωμαίων πολιτεία σελ. 267. Σημ. 12), κατ' ἄλλους δὲ παρὰ τὸ sedere (πρβλ. solium).

Ἐκ δὲ τῆς δικαιοδοσίας, ἣν ὁ πραίτωρ μάλιστα ἀπ' αὐτοῦ ἤσκει, προέκυψε μετὰ ταῦτα ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ταύτης ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ δικαστηρίου]. Ἀλλὰ tribus ἦσαν ἀρχῆθεν μὲν αἱ τριττύες τῶν Ramnes, Tities καὶ Luceres, ἐξ ὧν προῆλθον οἱ ἐλεύθεροι πολῖται τῆς Ῥώμης, ἀπὸ δὲ τοῦ Σερουίου Τυλλίου τὰ τμήματα τοῦ δήμου, τ. ἔ. αἱ φυλαί, ὧν ἦσαν 4 ἀστικαὶ καὶ 26 (βραδύτερον 31) ἀγροτικαί. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ διανέμειν καθ' ὅλου tribuere (κυρ. κατὰ φυλὰς νέμειν) καὶ συνακολούθως καὶ ἡ διανεμομένη εἰσφορὰ tributum ἐκλήθη· κατὰ Οὐάρρωνα L. LV, 181: tributum dictum a tribubus, quod ea pecunia, quae populo imperata erat, tributim a singulis pro portione census exigebatur.

Οἱ augures [107]) οἱ τὴν τῶν οἰωνῶν πτῆσιν ἑρμηνεύοντες καλοῦνται οὕτω ἀπὸ τοῦ avis, πτηνὸν καὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος gar τοῦ ἐν τῷ garrire, φλυαρεῖν ὄντος, ὡς οἱ auspices ἀπὸ τοῦ avis καὶ specere, σκοπεῖν. Τὸ ὄνομα haruspex ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ hariolus, μάντις, ἱεροσκόπος καὶ πρὸς τὰ ὀνόματα hira, hilla, ἔντερον, σπλάγχνα. Οἱ pontifices ὠνομάσθησαν ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τῆς ἐκ καταπήγων γεφύρας (pons sublicius), ἥτις ἦτο αὐτοῖς ἐπιτετραμμένη, οἱ fetiales ἀπὸ τοῦ ἑαυτῶν ἔργου νὰ λαμβάνωσι τὸν λόγον ἐπὶ κηρύξεων πολέμου καὶ συνομολογήσεων εἰρήνης (profiteri). Οἱ Salii καλοῦνται «πηδηταί», ἐπειδὴ ἡ λατρεία αὐτῶν ἦτο συνδεδεμένη πρὸς πομπὰς μετ' ὀρχηστικῶν κινημάτων τελουμένας, ὁποῖαι καὶ νῦν ἔτι εἶναι συνήθεις ἐν τῇ Λουξεμβουργείῳ πόλει Echternach. Οἱ Quirites, τ. ἔ. οἱ Ῥωμαῖοι ὡς πολῖται ὀφείλουσι τὴν ὀνομασίαν ταύτην τῷ δι' οὗ ἦσαν ὡπλισμένοι δόρατι, ὅπερ καὶ παρὰ Σαβίνοις curis καλεῖται, εἶναι λοιπὸν «δορυφόροι» [καλεῖν τοὺς quirites πρὸς βοήθειαν ἐλέγετο quiritare, ὅπερ μετέβη εἰς τὰς ρωμανικὰς γλώσσας ἐπὶ τῆς γενικῆς σημασίας τοῦ βοᾶν, ἰταλ. gridare καὶ γαλλ. crier]. Ὁ advocatus «ὁ πρὸς βοήθειαν κεκλημένος» ἦτο ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας πολιτείας ὁ φίλος ὁ τῶν νόμων ἔμπειρος, ὅστις ἐν δίκῃ παρεῖχε τὴν ἑαυτοῦ γνώμην

ἢ καὶ παρὼν αὐτὸς ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐβοήθει [πρβλ. ψευδασκώνιον σελ. 104: Qui defendit alterum in iudicio, dicitur advocatus, si aut ius suggerit aut praesentiam suam commodat amico]: ἤδη δὲ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (ἀπὸ τοῦ Κοϊντιλιανοῦ) ἔλαβεν ἡ λέξις τὴν ἣν ἔχει σήμερον ἔννοιαν τοῦ προστεταγμένου συνηγόρου. Candidatus ὠνομάζετο ὁ ἀρχήν τινα μεταπορευόμενος ἀπὸ τῆς λαμπρῶς λελευκασμένης ἐσθῆτος, (candida) ἣν ἦτο περιβεβλημένος, ὅτε περιήρχετο ψηφοθηρῶν· famulus εἶναι ὁ οἰκογενὴς δοῦλος (ὀσκ. fama, οἶκος) (ὡς οἰκέτης παρὰ τὸ οἶκος), μέλος τῆς familia, τῆς δουλείας ἤτοι τῶν δούλων· persona παρὰ τὸ personare, διηχεῖν, δηλοῖ κυρίως τὸ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς διηχούμενον προσωπεῖον τοῦ ὑποκριτοῦ, εἶτα τὸν ἐν τῷ θεάτρῳ πρόσωπόν τι ὑποκρινόμενον καὶ τέλος τὸν ἄνθρωπον καθ' ὅλου (πρβλ. τὴν αὐτὴν σημασιολογικὴν ἀνάπτυξιν τῆς λέξεως *πρόσωπον*)· [ἡ συνήθης ἐτυμολογία αὕτη τῆς λέξεως persona φαίνεται ἀπίθανος ἕνεκα τῆς διαφόρου ποσότητος τοῦ φωνήεντος o (persōna - persŏnare). Πιθανωτέρα ἡ παραγωγὴ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἑλλην. λέξεως πρόσωπον κατὰ παρετυμολογίαν]. Coquus ἐν τῇ παλαιᾷ λατινικῇ εἶναι μάγειρος ἅμα καὶ ἀρτοποιός, ἅτε τοῦ αὐτοῦ προσώπου ἀμφοτέρας τὰς ἐργασίας τελοῦντος. Τοὐλάχιστον ὁ Παῦλος ex Festo 58, 14 παραδίδωσιν ἡμῖν: coquum et pistorem apud antiquos eundem fuisse accepimus· pistor δὲ (παρὰ τὸ pinsere, πτίσσειν) σημαίνει κυρίως τὸν ἐν τῷ ἰγδίῳ κοπανίζοντα, εἶτα δὲ τὸν ἐπὶ τοῦ χειρομύλου τὸν σῖτον καταλεαίνοντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἅμα καὶ παρεσκεύαζε καὶ ὤπτα τὸν ἄρτον, προσέλαβεν ἡ λέξις καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἀρτοποιοῦ. Ἄλλως δὲ ἴδιοι ἐν Ῥώμῃ ἀρτοποιοὶ ὑπῆρχον ἀπὸ τοῦ 171 π. Χ. Ὁ Πλίνιος ἐν Φυσ. Ἱστορ. XVIII. 107 λέγει: «Ἀρτοποιοὶ ἐν Ῥώμῃ δὲν ἦσαν μέχρι τοῦ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Περσέα πολέμου ἐπὶ ἔτη ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης πλέον τῶν 580· αὐτοὶ οἱ Ρωμαῖοι παρεσκεύαζον τὸν ἄρτον καὶ τῶν γυναικῶν τοῦτο ἦτο ἔργον, καθάπερ καὶ νῦν παρὰ πολλοῖς λαοῖς» [108]).

Τὸ πάλαι ὁ κατ' ἐξοχὴν σῖτος ἦτο ἡ ζειά, far, ἐξ οὗ τὸ ἄλευρον ὠνομάσθη farina, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 300 οἱ τότε πιθανῶς ἐξ Αἰγύπτου εἰσαχθέντες πυροὶ ὠνομάσθησαν frumentum ἀπὸ τοῦ frui, ἀπολαύειν, ἤτοι καθ' ὅλου ἀπόλαυσις (πρβλ. γαλλ. froment, ἰταλ. formento) ἢ triticum, κυρίως τὸ ἀλοώμενον (teritur). Phrygio παρὰ Πλαύτῳ δηλοῖ τὸν χρυσοποικιλτήν, ἅτε τῶν Φρυγῶν ἀνέκαθεν μάλιστα εὐδοκιμούντων ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ.

Hastati εἶναι κυρίως οἱ διὰ τοῦ hasta, δόρατος ὡπλισμένοι principes, οἱ πρῶτοι, triarii, οἱ τρίτοι. Κατ' ἀρχὰς βεβαίως τὴν πρώτην χώραν τῆς ρωμαϊκῆς παρατάξεως κατεῖχον οἱ principes, ἀλλ' ὕστερον μετεβλήθη ἡ σχέσις καὶ τούτων προετάχθησαν οἱ hastati. Ἐκ τίνος ξύλου συνήθως κατεσκευάζετο τὸ δόρυ λέγει ἡμῖν ἡ σημασία τῶν λέξεων fraxinus καὶ cornus τῶν παρὰ τὴν μελίαν καὶ κράνειαν σημαινουσῶν καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν πεποιημένα ὅπλα. Ὅτι πλὴν τῆς ἐκ μετάλλου περικεφαλαίας ἦτο ἐν χρήσει καὶ δερματίνη, μανθάνομεν ἐκ τῆς ἐξισώσεως galea=γαλῆ. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ Μαρίου ὡς σημαίας μετεχειρίζοντο ζώων μορφάς, οἷον ἵππου, ἀετοῦ, λύκου κτλ. ἐπὶ ξυστῶν προσηρμοσμένας, εὐνόητος εἶναι ἡ λέξις signum περὶ τῆς ρωμαϊκῆς σημαίας (Πλιν. N. H. X, 16: Romanis eam (aquilam) legionibus C. Marius in secundo consulatu suo proprie dicavit; erat et antea prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi aprique singulos ordines anteibant). Μεθ' ὁπόσης ὠμότητος οἱ παλαιοὶ πόλεμοι διεξήγοντο ὑπεμφαίνει ἡμῖν ἡ θεμελιώδης σημασία τοῦ populari παρὰ τὸ populus, ποιεῖν χώραν τινα ἔρημον ἀνθρώπων (γερμ. entvölkern, πρβλ. köpfen παρὰ τὸ Kopf καὶ schlemmen παρὰ τὸ Schlamm)· ἀξιοσημείωτον εἶναι καὶ τὸ spoliare, συλᾶν ἀπὸ τοῦ spolia, σκῦλα. Tela λέγονται τὰ ἐπιθετικὰ ὅπλα (παρὰ τὸ tendere), arma δὲ τὰ ἀμυντικὰ (ἀπὸ τοῦ arcere=*arcma).

Praedium, κτῆμα, εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ praes ἐγγυητὴς [praes = *prae-vas *praevadis ἢ μᾶλλον *prae-ves *praevi-dis, καὶ praedium=prae-vidium]· εἶναι λοιπὸν πολύτιμον πρᾶγμα ὡς ἐγ-

γύησις κατατιθέμενον. Διὸ Κικέρων (Verr. III, 54) καὶ Λίβιος (XXII, 60) λέγουσι praedibus et praediis cavere populo, ἐγγυηταῖς καὶ ὑπεγγύοις κτήμασιν ἀσφαλίζειν τὸν δῆμον. Hortus ὥσπερ καὶ cohors εἶναι κυρίως τὸ περίφραγμα, ἡ αὐλὴ κατὰ τύπον καὶ σημασίαν ἀντιστοιχοῦν τῷ γοτθ. gards (= ἑλλ. χόρτος). Ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ἐν παλαιτάτοις ἤδη χρόνοις περὶ τὰς οἰκήσεις τῶν καθ' ἑκάστας οἰκογενειῶν ὑπῆρχε χῶρος περιπεφραγμένος, ἐφ' οὗ καὶ λάχανα ἐφύτευον. Ἡ ἐξίσωσις culmus, καλάμη καὶ culmen, στέγη ἢ ὄροφος, *καλάμη* καὶ ὀροφή, *στέγη*, ἐμφαίνει ὅτι καλάμῳ ἢ δόνακι ἦσαν αἱ οἰκίαι ποτὲ ἐσκεπασμέναι, ὥσπερ κατὰ Ὀβίδιον, Fast. VI, 261 ὁ παλαιότατος ναὸς τῆς Ἑστίας: quae nunc aere vides, stipula tunc tecta videres. Παρὰ Πλαύτῳ καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τὸ ὑπερῷον τοῦ ρωμαϊκοῦ οἴκου ἐκαλεῖτο caenacula, δειπνητήριον. Ἑρμηνεύει δὲ τοῦτο ὁ Οὐάρρων: « Ἀφ' ὅτου ἐγένετο συνήθεια νὰ δειπνῶσιν ἄνω ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἅπαν τὸ ὑπερῷον ὠνομάζετο δειπνητήριον. Καὶ νῦν ἔτι τοιαῦτα περίστυλα δειπνητήρια, εἰς ἃ μάλιστα εὐδίας οὔσης ἐφοίτων, παρατηροῦνται ἐν Πομπηΐᾳ ἐν ταῖς συνοικίαις ταῖς καλουμέναις insulae (πρβλ. Mau, Pompei σελ. 250) [M. Voigt, Röm. Privataltert. und Kulturgesch.[2] σελ. 253 σημ. 29 ἐν τῷ 2ῳ τόμῳ τοῦ Handbuch τοῦ I. Müller]. Maeniana ἐκαλοῦντο στοαί, προστῷα καὶ προστεγάσματα τοῦ Γ. Μαινίου (ὑπάτου, τοῦ ἔτους 338 π. Χ.), τοῦ πρώτου τοιαῦτα οἰκοδομήματα ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλητηρίων κατασκευάσαντος, ὅπως ἐντεῦθεν θεῶνται οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἀγῶνας (πρβλ. Mansarde, ὑπερῷον ἀπὸ τοῦ Γάλλου ἀρχιτέκτονος Mansard 1598 - 1666).

Templum ὂν τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ contemplari θέματος δηλοῖ κυρίως τὸ ὑπὸ τοῦ οἰωνοσκοποῦντος ἐν τῷ οὐρανῷ περιγραφόμενον νοητὸν τετράγωνον, εἶτα δὲ τὸν ἐπὶ τῆς γῆς πρὸς λατρείαν τοῦ θεοῦ ὡρισμένον χῶρον. Τὸ ἱερὸν ἐκαλεῖτο καὶ fanum, καθιερωμένος χῶρος, ἐξ οὗ πᾶν τὸ πρὸ αὐτοῦ κείμενον ἦτο βέβηλον,

profanum (=pro fano situm). Ἀπὸ τοῦ compitum [παρὰ τὸ competere, συμπίπτειν, συμβάλλειν, ὥστε κυρίως compita=αἱ συμβάλλουσαι ὁδοί], σχιστὴ ὁδός, ἐκλήθησαν τὰ Compitalia, ἑορτὴ πρὸς τιμὴ τῶν Λαρήτων ἐπὶ τριόδων ἀγομένη[109]). Manes εἶναι οἱ δαίμονες τῶν τεθνεώτων, κυρίως «οἱ ἀγαθοί» (πρβλ. immanis ὁ οὐκ ἀγαθός, ὁ δεινός, mane, ἐν καλῇ ὥρᾳ, πρωΐ, Manius, ὁ ἐν καλῇ ὥρᾳ γεννηθείς). Τὸ θύειν λέγεται immolare=ἐπὶ τοῦ θύματος προβάλλειν mola salsa (οὐλὰς ἅλατι μεμειγμένας). Δύο μαντεῖαι ἦσαν ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις γνωσταί, ἡ διὰ τῶν sortes γινομένη (κληρομαντεία), ἅπερ ἦσαν ξύλινα τεμάχια ριπτόμενα ἢ τιθέμενα (παρὰ τὸ serere εἴρειν) καὶ αἰρόμενα (surculos tollere παρὰ Ταχίτῳ, *ἀναιρεῖν* = μαντεύεσθαι), καὶ ἡ ἐκ τῶν οἰωνῶν, ἀφ' ἧς καὶ τὸ omen=*ovismen, διοσημία (πρβλ. *οἰωνός*, πτηνὸν καὶ διοσημία, *οἴεσθαι*)[110]). Ἐν ταῖς μαγείαις, αἵτινες ἦσαν σφόδρα διαδεδομέναι, ἐγίνετο χρῆσις τυπικῶν τινων ᾀσμάτων, ἐξ οὗ τὸ ρῆμα incantare, cantare (ἑλλ. ἐπᾴδειν) καὶ τὸ ὄνομα carmen (γαλλ. charme, ἐπῳδή). Venenum ἐσήμαινε κυρίως τὸ μαγικὸν φίλτρον (=venesnum ἀπὸ τοῦ Venus),εἶτα τὸν ἰόν, ἐξ οὗ τοῦτο ἐλαμβάνετο, καὶ τέλος πάντα ἰόν. Ἐπειδὴ εὐχόμενοι οἱ Ρωμαῖοι ἔβλεπον οὐχί, ὡς οἱ Ἕλληνες, πρὸς βορρᾶν, ἀλλὰ πρὸς νότον, ὑπελάμβανον αἴσιον τὸ ἀριστερόν, οὐχὶ τὸ δεξιὸν μέρος, διότι ἀριστερόθεν ἀνέτελλεν ὁ ἥλιος, ὁ δοτὴρ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζωῆς. Διὸ τὸ ἐν ἀριστερᾷ σημαίνει εὐνοϊκόν τι, ὡς τοῦ ἐξ ἀριστερῶν οἰωνοῦ ἀγαθὸν τέλος ὑπισχουμένου (Κικ. de divin. 2, 39: ita nobis sinistra videntur, Grajis et barbaris dextra meliora). Sinister ἀντιστοιχεῖ τῷ παλαιῷ ἰνδικῷ saniyas, ὠφελιμώτερος, ὅπως winistar. ἐν ἀριστερᾷ τῷ παλαιῷ ἄνω γερμ. wini, φίλος[111]). Τῶν ἐν παλαιοτάτοις χρόνοις ἀρχῶν τοῦ δικαίου χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ λέξις talio, ἀνταπόδοσις, ὑπὸ τοῦ Ἰσιδώρου V, 27 ἑρμηνευομένη: simititudo vindictae, ut taliter quis patiatur, ut fecit; hoc enim et natura et lege est institutum, ut laedentem similis vindicta sequatur (πρβλ. Rein, Kriminalrecht, σελ.

37 κέ., Strafrecht σ. 802). [Τὸ παρὰ τὴν ἀντωνυμίαν talis παράγωγον talio εὕρηται καὶ ἐν τῇ δωδεκαδέλτῳ: si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto. Ὁ δὲ Γέλλιος (XX, 1, 16) μεταχειρίζεται τὸ ῥῆμα retaliare: Quod imprudentia factum est, retaliari per imprudentiam debet]. Ἴσχυε λοιπὸν ἡ ἀρχὴ «ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, καὶ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ» ἢ τὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων: «ἐάν τις ὀφθαλμὸν ἐκκόψῃ, ἀντεκκόψαι παρασχεῖν τὸν ἑαυτοῦ».

Τὸ γράφειν ἐν ἀρχῇ ἦτο ἐγχαράττειν ἐπὶ ξυλίνων δέλτων, ἐξ οὗ τὸ scribere=σκαριφᾶσθαι (πρβλ. ἀγγλ. write πρὸς τὰ γερμ. ritzen καὶ Grundriss), τοῦ liber (βιβλίον) πρώτη σημασία εἶναι φλοιός, καὶ τοῦ codex, κορμός. Satura δηλ. lanx=πλήρης λοπάς, εἶναι κυρίως κανοῦν μεστὸν παγκαρπίας· διότι αἱ παλαιόταται σάτιραι παρεῖχον παμποίκιλόν τι, τὸ τῶν Ἰταλῶν tutti fratti ὡς νῦν ἔτι παρὰ Λουκιλίῳ δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν. Eculeus=equuteus, ἱππάριον ἦτο βασανιστήριον ὄργανον, ξύλινος ἵππος ἔχων ὀξείας προεξοχὰς ἐπὶ τῶν νώτων, ἐφ' οὗ ἐπεκαθέζετο ὁ τιμωρούμενος. Ficatum [ὑπον. iecur] παρὰ τὸ ficus, σῦκον σημαίνει τὸ σύκῳ σεσαγμένον ἧπαρ τοῦ χηνὸς καὶ εἶναι τὸ ἔτυμον τοῦ ἰταλ. fegato καὶ τοῦ Γαλλ. foie [ἡ αὐτὴ ἐτυμολογία καὶ σημασιολογικὴ μετάπτωσις παρατηρητέα καὶ ἐν τῇ λέξει τῆς νέας ἑλληνικῆς συκῶτι (ἢ σκῶτι)=ἧπαρ συκωτόν]. Τὸ calculare (γερμ. kalkulieren), λογίζεσθαι παράγεται ἀπὸ τοῦ calculus, ψηφίς, ἅτε διὰ ψηφίδων συχνάκις λογιζομένων τῶν Ῥωμαίων. Caro κρέας εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ τὸ ὀμβρικὸν kasu καὶ ὀσκικὸν carneis, pars, ἡ ἐν συμποσίῳ δηλ. ἑκάστῳ διδομένη μερὶς κρέατος. Supplicium, θανατικὴ ποινή, εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ supplicare, εἰς γόνατα πίπτειν, γονυπετῆ ἱκετεύειν, ἅτε γονυπετῶν τῶν κακούργων δεχομένων τὸ θανάσιμον πλῆγμα [κατ' ἄλλους δὲ supplicium=snpplicatio, εἶτα δὲ σημαίνει τὴν θυσίαν τὴν ἐπακολουθοῦσαν τῇ supplicatio, πρβλ. τὴν σημασιολογ. μετάπτωσιν τοῦ σπανικοῦ auto-da-fe.]. Funus, κηδεία εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ

θοίνη, ἱερὸν δεῖπνον, διότι τοιαύτη εὐωχία ἐπηκολούθει τῇ κηδείᾳ. Nuere σημαίνει κυρίως ἐπινεύειν, καταφάσκειν, ἐξ οὗ καὶ numen, ἡ θεότης ὡς ἐπινεύουσα καὶ τὴν εὐχὴν ἐπιτελοῦσα· τὸ ἐναντίον εἶναι abnuere, ἀνανεύειν, τ. ἔ. κάμπτειν τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τὰ ὀπίσω, δι' οὗ σχήματος ἀπέτρεπέ τις ἢ ἀπηγόρευε, τὸ αὐτὸ λοιπόν, ὅπερ ἡμεῖς ἐκφράζομεν ὑποσείοντες τὴν κεφαλήν. Τοῦ sublatus γίνεται χρῆσις ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ natus, διότι τὸ νεογέννητον προετίθετο πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ πατρὸς καὶ τότε ἀνεγνωρίζετο ὡς γνήσιος υἱός, ἐὰν ἤρετο παρ' αὐτοῦ. Cordatus λέγεται οὐ μόνον ὁ εὔψυχος, ἀλλὰ καὶ ὁ φρόνιμος, ὁ συνετὸς (π. χ. egregie cordatus homo, catus Aelius Sextus λέγει ὁ Ἔννιος παρὰ Κικέρωνι de rep. 1, 3). Pensum, ὅπερ ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις σημαίνει τὸ ἐπίμετρον τῆς ἐργασίας τὸ ἐπιβαλλόμενον μαθητῇ τιμωρουμένῳ, εἶναι κυρίως τὸ ταῖς δούλαις ἐπισταθμώμενον (pendĕre) ποσὸν τοῦ ἐρίου πρὸς νῆσιν.

Οἱ τρεῖς ὅροι τοῦ ἡμερολογίου, ἀφ' ὧν οἱ Ρωμαῖοι ἐπὶ τὰ ὀπίσω χωροῦντες ἐλογίζοντο, καλοῦνται calendae, nonae καὶ idus, (calende παρὰ τὸ calare καλεῖν) = clamare, vocare, διότι κατὰ Οὐαρ. C. C. VI, 27 αἱ πρῶται ἡμέραι τῶν μηνῶν ὠνομάσθησαν calendae ἐκ τοῦ ὅτι κατ' αὐτὰς ὁ ποντίφιξ ἀνεφώνει, ἂν αἱ νῶναι τοῦ μηνὸς θὰ πέσωσι κατὰ τὴν πέμπτην ἢ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ θέματος προέρχεται τὸ calator, κλήτωρ καὶ calebra, ὁ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου τόπος, ἔνθα ὁ pontiex minor ἐκήρυττε δημοσίᾳ τὰς ἡμέρας τῶν μηνῶν, ἑορτῶν καὶ τὰς δικαστικάς· ὡσαύτως ὁ nomenclator, ὁ δοῦλος ὁ τῷ κυρίῳ καθ' ὁδὸν ὀνομάζων τὰ ὀνόματα τῶν ἀπαντώντων. Nonae ἐκαλεῖτο ἡ πέμπτη ἢ ἡ ἑβδόμη τοῦ μηνὸς ἡμέρα, διότι ἦτο ἡ «ἐνάτη» πρὸ τῶν εἰδῶν ἡμέρα, Idus δὲ ἡ δεκάτη τρίτη ἢ ἡ δεκάτη πέμπτη ἀπό τινος ῥήματος σημαίνοντος διαιρεῖν, ἀπαντῶντος κατὰ τὸν Μακρόβιον (Saturn. 1, 15, 17 ἐν τῷ Ἐτρουσκικῷ), διότι διὰ τῶν εἰδῶν διχοτομεῖται ὁ μήν, [ἄλλως ὁ Delbrück, Grundriss der vergl. Synt. 1, 164, καθ' ὃν idus ἐσήμαινεν «αἱ λαμπραὶ»

ἐκ ρίζης aidh (ἑλλ. αἴθειν)]. Nundinum παρὰ τὸ novem dies εἶναι διάστημα ὀκτὼ ἡμερῶν,[112]) διὸ καὶ trinundinum = 24 ἡμέρας καὶ nundinae ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος ἢ ἡ ἡμέρα τῆς ἀγορᾶς, καθ' ἣν οἱ ἀγρόται ἐκόμιζον τὰ ἑαυτῶν προϊόντα εἰς τὸ ἄστυ. Bimus, διετὴς καὶ trimus, τριετὴς εἶναι σύνθετα γενόμενα ἐκ τοῦ bihimus καὶ trihimus, ὧν τὸ τελευταῖον συνθετικὸν εἶναι ἡ λέξις hiems, χειμών, διότι τὸ πάλαι κατὰ χειμῶνος ἐλογίζοντο [πρβλ. τὸ ἑλλην. χίμαιρα, αἶξ ἑνὸς ἔτους, ἀπὸ τοῦ χεῖμα, χειμών].

Ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τῶν δεκάνδρων κατὰ πρῶτον, ἀναμφιβόλως κατὰ πρότυπα ἑλληνικά, ἐσημάνθη ὁ χαλκὸς καὶ ἐκόπησαν τὰ νομίσματα. Τὸ μέγα κέρμα, λατινιστὶ as, assis, εἶναι πιθανῶς ἐσχηματισμένον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ θέματος καὶ τὸ asser, ῥάβδος (πρβλ. vomis, vomer), ὥστε περὶ τοῦ ρωμ. as δέον νὰ κρίνωμεν καθάπερ καὶ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ὀβολοῦ (= ὀβελός). Καθολικὴ τοῦ νομίσματος προσηγορία ἦτο τὸ nummus, ὅπερ εἶναι ἡ ἑλλην. λέξις νόμος μετὰ τῆς σημασίας «καθωρισμένη νομισματικὴ μονάς». Ὕστερον δὲ περιωρίσθη τὸ nummus εἰς δήλωσιν τοῦ sestertius, καὶ πρὸς ὀνομασίαν τοῦ νομίσματος ἀπὸ τοῦ Ὀβιδίου ἐγίνετο χρῆσις τῆς λέξεως moneta ἀπὸ τῆς Iuno Moneta, ἧς ἐν τῷ ναῷ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς σημάνσεως τοῦ ἀργύρου (269-268) ἱδρύθη νομισματοκοπεῖον[113]). Sestertius = semis-terstius as, πέντε ἡμιασσάρια (2 ½ ἀσσάρια), denarius ἀπὸ τοῦ deni = δέκα ἀσσάρια. Solidus λεγόμενον περὶ τῶν διαφόρων μετάλλων σημαίνει κυρίως ὁλόχρυσος, ὁλάργυρος κτλ. καὶ ἐδήλου κατ' ἀρχὰς χρυσοῦν νόμισμα 25 δηναρίων, ὅπερ ὕστερον βεβαίως ἠλαττώθη κατὰ τὴν ἀξίαν, νῦν δὲ κέρμα χαλκοῦν γαλλ. sou καὶ ἰταλ. soldo. Ἐπειδὴ τὸ πάλαι ἐγίνετο χρῆσις ἀσήμου χαλκοῦ (aes rude, raudus) ἐν κομματίοις ἢ ἐν μικροῖς ῥαβδίοις, παρέστη ἡ ἀνάγκη τοῦ ζυγοῦ· τούτου δὲ δὲ τὴν χρῆσιν ὑποδηλοῖ καὶ ἡ διπλῆ σημασία τοῦ pendere σταθμᾶσθαι καὶ τίνειν, καὶ ὁ παλαιὸς τύπος νομίμου ἀγορᾶς per aes et libram. Περὶ τοῦ ἀνωτέρω ῥηθέντος ῥαβδοει-

δοῦς σχήματος τοῦ as μαρτυρεῖ καὶ ἡ λέξις stipendium = stipipendium παρὰ τὸ stips, stipis (πρβλ, stipes, στέλεχος, κορμός). Ἓν passus (παρὰ τὸ pandere ἐκτείνειν) εἶναι τὸ μῆκος τῶν ἐκτεταμένων βραχιόνων ἀπὸ τοῦ ἑτέρου ἀκροδακτυλίου μέχρι τοῦ ἑτέρου, ὥστε οὔτε εἷς ποῦς εἶναι οὔτε ἓν βῆμα, ἀλλὰ διπλοῦν βῆμα = 4 $^4/_5$ πόδας [ἢ μᾶλλον 5 πόδας πρβλ. H. Nissen Griech. und römische Metrologie[2] σελ. 865, ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τοῦ Handbuch τοῦ I. Müller]· quinque milia passuum = 24 000' ἢ ἓν γερμανικὸν μίλιον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1) Εἰς § 1. Πρβλ. «Zur Psychologie der Völker des Altertums» Archiv f. Lexicogr. VII, 333 ἑ., προσέτι Ἰσιδωρ. Orig. IX, 2, 105: Romanos graves, Graecos leves, Λίβιος (XXX, 7, 6: «ἡ ἐν ταῖς δυσπραγίαις εὐστάθεια τῶν Ρωμαίων». Τὸ assiduus καὶ ἴσως καὶ τὸ sedulus παράγονται ἀπὸ τοῦ sedere=καθῆσθαι. Ὁ Λίβιος XXII, 14, 1. ἐπαινεῖ τὴν ἔμφυτον τοῖς Ρωμαίοις φιλοπονίαν, πρὸς ὃ συμφωνεῖ ἡ παρὰ τοῦ Οὐάρρενος (1, 2, 2) μνημονευομένη παροιμία: Romanus sedendo vincit.

2) Εἰς § 2. Πάντως ἡ γραφὴ argute loqui εἶναι οὐχὶ ὅλως βεβαία· διότι ὁ Πολύβιος II, 17, 10 ὁ τὸν Κάτωνα ἀντιγράφων λέγει: *τὰ πολεμικὰ καὶ τὰ κατὰ γεωργίαν ἀσκεῖν* (πρβλ. καὶ W. Soltau, Prolegomena zu einer römischen Chronologie σελ. 70).

3) Εἰς § 3. Περὶ τῶν σχέσεων γλώσσης καὶ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος παραβλητέοι: Wedewer, Über die Wichtigkeit und Bedeutung der Sprache für das tiefere Verständnis des Volkscharakters, Frankfurt a. M. 1859; Fr. Stehlich, die Sprache in ihrer Beziehung zum Nationalcharakter, Casseler Programm 1881; I. Stökleins Beobachtungen über des Zusammenhang zwischen Sprache und Volkscharakter, Blätter f. das bayr. Gymnasialschulw. XXX, 335-357; A. Lefèvre, Les races et les langues, Paris 1893; I. Secoultre, Du genie de la langue francaise comparé a celui de la langue latine, Neuchatel 1894, Lindsay, the latin language, Cambridge 1895, τὴν ἐμὴν διατριβὴν περὶ γερμανικῆς γλώσσης καὶ χαρακτῆρος ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Hans Meyer, Deutsches Volkstum, Leipzig 2α ἔκδ. 1904 Σ.

213-260 [καὶ le Genie Latin par Gustave Mishaud, Paris 1900].

4) Εἰς § 3. Ἐξ ἁπλῆς αὐταρεσκείας καὶ ἀκαίρου φιλοπατρίας διισχυρίζεται ὁ Κικέρων de nat. deor. 1, 4, 8: «Ἐν τούτῳ δὲ νομίζω, ὅτι τοσοῦτον κατώρθωσα, ὥστε νὰ μὴ ἡττώμεθα τῶν Ἑλλήνων μηδὲ τῷ πλούτῳ τῶν λέξεων» ἢ νομίζει de fin. I, 3, 10: «Πολλάκις διέλαβον περὶ τοῦ ὅτι ἡ λατινικὴ γλῶσσα οὐ μόνον εἶναι οὐχὶ ἐνδεής, ὡς κοινῶς ἐνομίζετο, ἀλλὰ καὶ πλουσιωτέρα τῆς ἑλληνικῆς».

5) Εἰς § 3. Πρβλ. ἐμὸν σύγγραμμα περὶ τῶν ἐν τῇ λατινικῇ ἑλληνικῶν λέξεων ἐν Λειψίᾳ 1882 (Preisschriften, Gekrönt und herausgegeben von der Fürstlich Jablonowskischen Gesellschaft zu Leipzig) καὶ G. A. Saalfeld, Tensaurus Italograecus, Wien 1884.

6) Εἰς § 3. Ἄλλαι τοιαῦται λέξεις εἶναι π. χ. γράμμα, τάλαντον, μόρον, πλάτανος, κεράτιον, Διὸς βάλανος, μέγας στρουθός, βούβαλος, ρινόκερως, πύγαργος, κροκόδειλος, κερκοπίθηκος, κατωβλέπων, ὡρολόγιον, τριήρης κ. ἄ.

7) Εἰς § 4. Πρβλ. Leo Job, De grammaticis vocabulis apud Latinos, Paris 1893; L. Jeep. zur Geschichte der Lehre von den Redeteilen bei den lateinischen Grammatikern, Leipzig 1893; B. Linderbauer, De verborum mutuatorum et peregrinorum apud Ciceronem usu et compensatione. Pars posterior, Metten bei Straubing 1893.

8) Εἰς § 5. Ὅτι αἱ ρωμανικαὶ γλῶσσαι δὲν ἔχουσι συνθετικὴν δύναμιν, ὁμολογεῖ ἀπροκαλύπτως αὐτὸς ὁ θαυμαστὴς τούτων Victor, Hehn («Italien» 3η ἐκδ Σ. 201). Περὶ τῆς λατινικῆς παραβλητέος P. Udolph, De latinae linguae vocabulis compositis. Breslauer Dissertation 1868; G. v. Muyden, De vocabulorum in Lingua latina compositione, Halle 1858; F. Steiz, De adiectivis latinorum poetarum compositis, Bonner Dissertation 1878; F. Stolz, Die lateinische nominalkomposition 1877

9) Εἰς § 7. «Ὅταν ἐν τῇ ψυχῇ λαοῦ τινος ἐντυπωθῇ βαθέως ἡ παράστασις πράγματος, ὁ λαὸς οὗτος παροξύνεται εἰς τὸ νὰ ποιῇ τοῦτο ὑποκείμενον νέων ὀνομασιῶν καὶ νέας ἀείποτε ἰδιότητας αὐτοῦ ν' ἀπο-

καλύπτη διὰ πλήθου, πολυμόρφων λέξεων. Πᾶν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ὑπὸ νέου σημειούμενον παρατηρητοῦ νέον παρέχει ὄνομα» (O. Kares, Jahrbüch. f. Philol. 1884 II, 595).

10) Εἰς § 9. W. Cosack, Bild und Gleichnis in ihrer Bedeutung für Lessings Stil, Danziger Programm 1869, καὶ Immisch, Jahrb. f. philolog. 1887 Σελ. 393 ἑ.

11). εἰς § 9. 'Ο Reisig παρατηρεῖ ἐν Vorles. über lat. Sprachwissenscahaft § 173: «Συνήθως δυνάμεθα ἐν τοῖς κοινοτάτοις τύποις ν' ἀνευρίσκωμεν χαρακτηριστικόν τι τοῦ ἔθνους, προσφιλεῖς τινας δῆλον ὅτι ἐννοίας» καὶ ὁ Ἰάκωβος Bauer λέγει (Progr. Ansbach. 1889 Σελ. 33): Παντὸς ἔθνους ἡ ἰδιοφυία οὐδαμοῦ ἀπεικονίζεται σαφέστερον ἢ ἐν τῷ θησαυρῷ τῶν μεταφορῶν». Παρέβαλλε προσέτι Brinkmann, die Metaphern, Studien über den Geist der modernen Sprachen. Bonn 1878, R. Thomas, Zur historischen Entwickelung der Metapher im Griechischen, Erlanger Dissertation 1891; H. Blümmer, Studien zur Geschichte der Metapher im Griechischen, Leipzig 1891; Burmester, Uber des Einfluss der Metapher auf die Entwickelung der Sprache, Barmer Progr. 1863. A. Darmesteter, La vie des mots, Paris 1887, Σελ. 96 ἑ.

12) εἰς § 10 Πρβλ. σαβιν. curis = δόρυ καὶ Mommsen Ρωμ. ἱστορ. 7 ἐκδ. I, 69.

13) εἰς § 10. Οπόσον συχνὰ εἶναι καὶ ὁπόσον δύνανται ἐν ταῖς παροιμίαις ὁ πόλεμος καὶ ἡ εἰρήνη, διδάσκει ὁ Wölfflin, Sitzungsberichte der Münchener Akademie 1888 Σελ. 197 ἑ. Πρὸς δὲ παρατηρητέον ὅτι διὰ τοῦ bellum σχηματίζονται πλεῖσται φράσεις οἷον bellum indicere, movere, concitare, conflare, parare, ducere, trahere, componere, conficere, finire κτλ. Τέλος δὲ ἀπὸ τοῦ πολέμου παρελήφθησαν παλαιὰ ρωμαϊκὰ ὀνόματα οἷον Duilius = Duelius ἀπὸ τοῦ duellum = bellum, Metellus = Mercenarius, μισθοφόρος (κατὰ τὸν Φῆστον Σελ. 147).

14) εἰς § 10. Πρβλ. Ribbeck— Σακελλαρόπουλον, ἱστορία τῆς Ρωμ. ποιήσεως 1, 184 καὶ Kampmann, Res militares Plauti, Breslau 1839.

15) εἰς § 10. Καὶ οἱ εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου ὑπαινιγμοὶ εἶναι παρὰ Ρωμαίοις συχνότατοι. Πρβλ. H. Demelius, Plautinische Studien, Zeitschrift für Rechtsgeschichte I (862), 351—372 II, 177—238. J. Mispoulet, Revue de Philol. XII, 1 ἑ. Jubere σημαίνει κυρίως δίκαιον νομίζειν, ἐγκρίνειν (jus—habere), arbitrari εἶναί τινα διαιτητήν· κ. ἄ. [Κατὰ τὸν Sommer (lat. Laut—und Formenlehre σελ. 195) παράγεται ἐξ ἰαπετ. ῥίζης iudh = κινεῖσθαι].

16) Εἰς § 13. Ὅτι παρὰ Γερμανοῖς πάντων ἐκείνων, περὶ ἃ μελετῶσι, μετέχει συμπαθῶς ἡ καρδία, δεικνύουσιν αἱ φράσεις unser Dichter, unser Schrifsteller, unser Buch (περὶ ἐκείνου, ὅπερ εἶναι νῦν ὑποκείμενον τῆς ἡμετέρας μελέτης) ἐν παραβολῇ πρὸς τὰς ψυχροτέρας λατινικὰς hic poeta, hic scriptor, hic liber [ἡ χρῆσις τῆς κτητικῆς ἀντωνυμίας πρὸς δήλωσιν τοῦ συγγραφέως ἢ καθ' ὅλου τοῦ προσώπου ὅπερ ποιούμεθα ὑποκείμενον τῆς ἡμετέρας μελέτης, εἶναι ἰδία πασῶν σχεδὸν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν· ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τῇ λατινικῇ ἐγίνετο χρῆσις τοῦ noster τοὐλάχιστον ἐν τῷ καθ' ἡμέραν λόγῳ, ὅρα ἃ λέγει ὁ Σ. Βάσης ἐν 'Αθηνᾷ τόμ. 8 Σελ. 83. πρβλ. καὶ Schmalz, Stilist.[3] σελ. 444, σημ 2.].

17 Εἰς § 14. Ἡ λέξις ludus δὲν παράγεται, ὡς ὁ Ribbeck νομίζει (ἔνθ' ἀνωτ. Σελ. 12) ἀπὸ τοῦ Lydus (Λυδὸς) οὐδὲ ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν Τυρρηνῶν ἐπιδράσεως τῶν Λυδῶν [ὁ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶν ἀρχαιότερος τοῦ ὀνόματος τύπος εἶναι loidos καὶ loedos πρβλ. Κικ. de leg. 2, 9, 22.

18) Εἰς § 14. Ἄλλοι ἀμφοτέρας τὰς λέξεις ἀνάγουσιν πάντως εἰς τὸ ῥῆμα aio, λέγω = *agio.

19) Εἰς § 17. Ἀκριβέστερον περὶ τούτου παρὰ Lohmeyer, Zeitschrift des Allgem. deutsch. Sprachvereins IV. 1, 5 ἑ. καὶ W. Wakernagel, Schweizerisches Museum 1, 1, 69—119.

20) Εἰς § 17. O. Fick, Die griechischen Personennamen, Göttingen 1874 καταλέγει 300 περίπου ὀνόματα ἀμφοτέρων τῶν γενῶν.

21 Εἰς § 19. Ἄλλως δὲ παραβλ. τὴν ἀρίστην συλλογὴν τῶν σχετικῶν παροιμιῶν ὑπὸ Otto, Archiv f. Lexicogr. 3, 355 ἑ., προσέτι

W. v. Wyss, Die Sprichwörter bei den römischen Komikern, Zürich 1889, ἰδίᾳ Σελ. 12 καὶ 47, καὶ περὶ τῶν ἑλλην. παροιμιῶν Martin, Programm, Plauen 1889.

22) Εἰς § 20. Καὶ ἐν τῷ τύπῳ audendes fortuna iuvat (Οὐεργ. Αἰν. X, 284) ἢ συντομώτερον sed fortes fortuna (Κικ. de fin. 3, 4, 16) ἢ fortibus est fortuna viris data (Ἔννιος), fortuna fortes metuit, ignavos premit (Σενέκας), audendum est, fortes adiuvat ipse deus (Ὀβίδιος), dimidium facti qui coepit habet [ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ τοῦ παντὸς], omnia deficiant, animus tamen omnia vincit, sapere aude (Ὁράτιος), ille etiam vires corpus habere facit (Ὀβίδιος) καὶ κατ' ἄλλους ποικίλους τρόπους πρβλ. Büchmann, geflügelte Worte, 21 ἔκδ. σελ. 383 κέ.

23) Εἰς § 23. Πρβλ. καὶ Tac. ann. 3, 12: id unum Germanico super leges praestiterimus, πρὸς δ' ἔτι τὴν συχνὴν χρῆσιν τοῦ videro. [Ὁ τετελ. καλούμενος μέλλων οὐδὲν ἄλλο ὢν τυπικῶς ἢ ὑποτακτικὴ ἀορίστου ἔχει καὶ τὴν σημασίαν τούτου, τ. ἔ. δηλοῖ τὸ ἀκαριαῖον (punctuell), καθ' ὃ ἡ πρᾶξις δὲν παρίσταται ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτῆς, ἀλλὰ ἀρχή, διάμεσος ἀνάπτυξις καὶ τέλος συμπίπτουσι ἐν ἑνὶ σημείῳ· fecero λ. χ. σημαίνει θὰ ποιήσω, ἐν ᾧ faciam θὰ ποιῶ. Πάντως δ' ὅμως ἡ λεπτὴ αὕτη διαφορὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἤρξατο νὰ ἀφανίζηται ἐν τῇ λατινικῇ καὶ οἱ δύο μέλλοντες συνεχύθησαν. Ὁ τετελ. μέλλων συχνότατος ὢν ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ περιόδῳ ἐπὶ ἀνεξαρτήτου προτάσεως, γίνεται σπανιώτερος ἐν τῇ κλασσικῇ ἐποχῇ (πρβλ H. Blase ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 180 κέ. περὶ δὲ τοῦ Uidero ἰδίᾳ σελ. 183 κέ.)]. Καὶ ἡ συχνότατα ἀπαντῶσα ὑποτακτικὴ τοῦ παρακειμένου ἐν προτάσεσι δηλούσαις προσταγήν, εὐχήν, τὸ δυνατὸν γενέσθαι καὶ ἐν ἀπορηματικαῖς προτάσεσι, σημαίνει πιθανῶς πανταχοῦ τοῦ ῥήτορος τὴν σφοδρὰν ἐξέγερσιν καὶ τὸ ἐπιτακτικὸν καὶ ἔντονον τοῦ λόγου, κυρίως δ' ὅμως ἐξαίρει τὴν ταχεῖαν τῆς πράξεως ἐκτέλεσιν (H, Ch. Elmer, Studies in Latin moods and Tenses, New. York 1898 καὶ τὴν ἐμὴν κρίσιν περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου ἐν Berliner Philologische Wochenschrift 1898 ἀριθ. 38 σελ 1173 κέ.) [Πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Elmer προσνέμοντος σημασίαν ἐντονωτέραν τῷ ne feceris ἢ τῷ ne fecias ἢ noli facere

ἀντεῖπον ὁ Delbrück, Vergleich. Syntax 2ον μέρ. σελ. 381 κέ. καὶ ὁ Ch. Bennet, Critique of some recent subjunctive theories ἐν Cornell studies of Class. Philology. 1998 σελ. 48 κέ]. Ἐνταῦθα μνημονευτέος καὶ ὁ ῥητορικὸς ὑπερσυντέλικος ὁ ἐν χρήσει μάλιστα ὢν παρὰ τοῖς ἱστοριογράφοις ἀντὶ τοῦ παρακειμένου, ὅταν ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἑπόμενα καὶ κρίνωσι σκοποῦντες τὰ ὕστερον λεγόμενα (πρβλ. H. Blase, Geschichte des Plusquam perf. im Latein. Giessen 1894 Σελ. 38 ἑ. Schmalz εἰς Κατιλ. 18 6, Madvig § 338, Kühner ausführl. Gramm. § 35, 3). ['Η χρῆσις αὕτη τοῦ ὑπερσυντ. — π. χ. Καισ. b. g. IV, 27: demonstraveram, Κικ. p. imp. Pomp. 17: proposueram, de orat. 101: dixeram — ὀφείλεται μάλιστα εἰς τὴν ἀκρίβειαν, μεθ' ἧς ὁ Ρωμαῖος ἐκ δύο πράξεων διαστέλλει σαφῶς τὴν χρονικῶς προγενεστέραν, dixeram λ. χ. σημαίνει: αεῖχον περὶ τοῦ πράγματος εἰπών, πρὶν μεταβῶ ἐπὶ τὸ ἕτερον. Κάλλιστα τὴν χρῆσιν ταύτην διελεύκανεν ὁ Haase παρὰ Reisig Σημ. 456].

24) εἰς § 24. Τὸν παραχωρητικὸν καὶ ἐναντιωματικὸν cum ὁ μὲν Πλαῦτος συντάττει μόνον πρὸς ὁριστικήν, παρὰ δὲ τῷ Τερεντίῳ σαλεύει ἡ χρῆσις. [Καὶ παρὰ Πλαύτῳ εὕρηνταί τινα παραδείγματα τοῦ ἐναντ. cum καθ' ὑποτακτικὴν οἷον Rud. 1124: vidi petere milvum etiam quom nil auferret tamen. Capt. 892: Ain. tu? dubium habebis etiam, sancte quom ego iurem tibi?] Τὸ αἰτιολ. quippe παρὰ Σαλλουστίῳ ἔτι συντάσσεται πάντοτε μεθ' ὁριστικῆς, [καὶ ὁ αἰτιολογικὸς ἢ ἐναντιωματ. cum εὕρηται ἐνίοτε καὶ ἐν τῷ δοκίμῳ πεζῷ λόγῳ ὁριστικῇ συντ.ταγμένος οἷον Κικ. p. Milone: te quidem, cum isto animo es, satis laudare non possum, de orat. 1, 54, 233: cum ille damnatus est.... tamen a se oportere dicunt κτλ. Τοιαῦται προτάσεις εἶναι κατὰ τύπον μὲν χρονικαί, ἡ δὲ ἐναντιωμ. ἢ αἰτιολογ. σημασία δηλοῦται ἐκ τῶν συμφραζομένων.] Σφάλλεται ὁ A. Dittmar θέλων ν' ἀποδείξῃ (Studien zur lat. Moduslehre Leipzig. 1897) ὅτι ἡ ὑποτακτικὴ πανταχοῦ ὁπουδήποτε ἀπαντᾷ ἔχει *πολεμικὸν* χαρακτῆρα, τ. ἔ. προέρχεται ἐκ τῶν ἐρωτήσεων τῶν σημαινουσῶν ἐπιτίμησιν, ἀγανάκτησιν ἀμφιβολίαν, ἐξεγηγερμένην ἀντιλογίαν ἢ ἄλλο τι πάθος (πρβλ. καὶ τὰς ἐμὰς περὶ τοῦ συγγράμματος

τούτου κρίσεις ἐν Litter Centralblatt 1897 Σ. 1464 καὶ ἐν Berlin Philol. Woch. 1897 Σελ. 1691). Ἄλλοθεν ὁρμᾶται ὁ W. G. Hale ἐν τῷ ἑαυτοῦ συγγράμματι The cum constructions, New-York 1887 καὶ 1889, μεταφρασθέντι ὑπὸ τοῦ A. Neitzert, Leipzig 1891), γνωματεύων ὅτι ἐν ταῖς cum- προτάσεσι αἰτία τῆς χρήσεως τῆς ὑποτακτικῆς οὐδόλως εἶναι ἡ αἰτιολογ. καὶ ἐναντιωματικὴ ἔννοια οὐδ' ἔχει ἐπὶ τὴν ἔγκλισιν ταύτην ῥοπὴν οὐδεμίαν ἡ σχέσις τῆς ὑποτάξεως ἢ ἡ ἐξ ὑποκειμένου γνώμη. Ἐν Σελ. 313 λέγει: Ἡ μὲν καθ' ὑποτακτ. cum-πρότασις δηλοῖ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων τὴν ὑπάρχουσαν καθ' ὃν χρόνον γίνεται ἡ ἐν τῇ κυρίᾳ προτάσει πρᾶξις, ἡ δὲ καθ' ὁριστ. cum-πρότασις ὁρίζει τὸν χρόνον καθ' ὃν γίνεται ἡ πρᾶξις αὕτη (χρονολογία). Ἐκείνη μὲν λοιπὸν ἀποκρίνεται πρὸς τὸ ἐρώτημα: «πῶς εἶχον τὰ πράγματα καθ' ὃν χρόνον ἐγένετο ἡ ἐν τῇ κυρίᾳ προτάσει πρᾶξις;» Αὕτη δὲ πρὸς τὸ ἐρώτημα: «τίς ἦτο ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐγένετο ἡ ἐν τῇ κυρίᾳ προτάσει πρᾶξις;»

[Ὁ G. Hale διὰ τῆς θεωρίας ταύτης ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῆς τέως παρὰ πάντων παραδεδεγμένης διδασκαλίας τοῦ Ἐμμ. Hoffmann, καθ' ἣν ἡ χρῆσις τῆς ὁριστικῆς ἢ ὑποτακτικῆς ἐν ταῖς cum- προτάσεσι στηρίζεται ἐπὶ τοῦ *ἀπολύτου* ἢ *σχετικοῦ χρόνου*. Τῆς τοῦ Hale θεωρίας δριμύτατος ἐπικριτὴς ἐγένετο ὁ Armin Dittmar ἐν τῷ προμνημονευθέντι συγγράμματι, ὅστις τὴν ὑποτακτικὴν ἐν πάσαις ταῖς ἐξηρτημέναις προτάσεσι πειρᾶται νὰ ἑρμηνεύσῃ ἐκ τῆς σημασίας ἣν ἔχει ἡ ἔγκλισις αὕτη ἐν ἀπολύτῳ λόγῳ, ἀνερχόμενος οὕτω εἰς τὴν ἀρχῆθεν παρατακτικὴν σύνταξιν. Οὕτω π. χ. ἡ ὑποτακτικὴ ἐν ταῖς συμπερασματικαῖς προτάσεσι προῆλθεν ἐκ τῆς σημασίας τῆς ἀποδοκιμασίας καὶ ἀγανακτήσεως, ἣν ἡ ἔγκλισις αὕτη ἔχει ἐν ἀνεξαρτήτῳ προτάσει ἐρωτηματικῇ οἷον Τερεντ. Heaut: Mea bona ut dem Bacchidi? non faciam (= πῶς νὰ δώσω τὰ ἐμὰ ἀγαθὰ τῇ Βακχίδι; δὲν θὰ πράξω τοῦτο), συναφθεισῶν δὲ ὕστερον τῶν δύο προτάσεων προέκυψεν ἡ καθ' ὑποτ. ἐκφορὰ τῶν συμπερασμ. προτάσεων (= non faciam ud dem). Καὶ ταῦτα μὲν ὀρθῶς. Σφάλλεται δ' ὅμως ὁ Dittmer, ὡς παρατηρεῖ ἀνωτέρω καὶ ὁ ἡμέτερος συγγραφεύς, πανταχοῦ ἀνευρίσκων μίαν τῆς ὑποτακτικῆς σημασίαν, τὴν ὑπ' αὐτοῦ καλουμένην *πολεμικήν*, ἥτις ἄλλως σημειωτέον ὅτι δὲν ἔγκειται ἐν τῇ

ἐννοίᾳ τῆς ἐγκλίσεως ταύτης ἀλλ' ἐν αὐτῇ ἐρωτήσει (πρβλ. Eduard Bottek, die ursprüngliche Bedeutung des conjunctivs im lateinischen Nebensätzen, Wien 1899). Νομίζει δὲ προσέτι ὁ Dittmar ὅτι ἡ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς γενόμενοι σύνδεσμοι ἐν οἷς καὶ ὁ χρον. cum (=quom) ἦσαν ἀρχῆθεν ἐρωτηματικὰ καὶ ἐκ τῆς ἐρωτηματικῆς σημασίας προέκυψεν ἡ ἀναφορική. Τὴν γνώμην ταύτην ἣν καὶ ὁ Schmalz (λατιν. Συντ.[3] 369) ἀσπάζεται, θεωρεῖ ἀπίθανον ὁ Delbrück Grundr. 5, 389 καὶ 483 Σημ.]. Ἄξια ἀναγνώσεως εἶναι καὶ τὰ ἑξῆς συγγράμματα: E. Hoffmann, Die Konstruction der latein. Zeitpartikeln, Wien 1873 καὶ das Modusgesetz im lateinischen Zeitsatz, Wien 1891, M. Wetzel, Das Recht in dem Streite zwischen Hale und E. Hoffmann über die Tempora und Modi in latein. Temporalsätzen, Paderborn 1892, Stegmann, Jahrb. f. Philol. Τόμ. 142, Σελ. 454—474, Heynacher, Wochenschrift f. Klassi. Philol. 1890, Σελ. 739 ἑ. καὶ Lübbert, Die Syntax von quom und die Entdeckung der relativer Tempora im Latein, Breslau 1870.

25) εἰς § 24. Τὸ αὐτὸ ἀληθεύει καὶ περὶ ἄλλων παρὰ Λιβίῳ ἐπανάληψιν σημαινουσῶν προτάσεων διὰ τοῦ quantum, quod, utcumque κτλ. ἐκφερομένων. Πρβλ. O. Riemann, Études sur la langue et la grammaire de Tite Live, 2α ἔκδ. 1885 Σελ. 294 ἑ.

26) Εἰς § 29. Ὁ H. Ziemer ἐν τῇ ἑαυτοῦ πραγματείᾳ «Über das psychologische Moment in der Bildung syntaktischer Sprachformen» Programm von Colberg, 1879, Σελ. 8: «Ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐπὶ ὀκτὼ ἑκατονταετηρίδας ἔπαθεν ἐν τοῖς διασωθεῖσι μνημείοις ἐλάττονας μεταβολὰς ἢ ἡ Γερμανικὴ λ. χ. ἐν ἴσῳ χρόνῳ. Καὶ ὀφείλομεν νὰ συνομολογήσωμεν τῷ Γ. Κουρτίῳ ἐξαίροντι τὴν μείζονα τῆς ἑλληνικῆς ποικιλίας, μάλιστα δὲ τῆς συντάξεως τὴν θαυμασίαν ἀνάπτυξιν. Παρ' Ἕλλησιν ὑπάρχει πλουσία διαλεκτολογία ἡ ἀκαταπόνητος τοῦ λαοῦ γλωσσοπλαστικὴ ἐνέργεια παρήγαγε μεγάλην πληθώραν τύπων καὶ πανταχοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν εἶναι ἀναμφισβήτητα καὶ φανερὰ ἴχνη τῆς ἐπικρατήσεως ψυχικῶν ἐνεργειῶν. Ἡ δὲ λατινικὴ γλῶσσα παρέχει ἐν τῇ γνωστῇ ἡμῖν ἀναπτύξει αὐτῆς

μείζονα ἁπλότητα, ὁμοιοτυπίαν καὶ πολὺ ἐλάττονα ἐλευθερίαν καὶ ἐν τοῖς συντακτικοῖς σχηματισμοῖς ἀκολουθεῖ μᾶλλον νόμοις λογικοῖς».

27) Εἰς § 30. Κατὰ τὸν Lubbok, Origin of Civilisation Σελ. 403 ἀπαντῶσιν ἐν τῷ βραζιλιανῷ Tupi ἐν χιλίαις λέξεσιν 66 διδιπλασιασμέναι, ἐν τῇ Ὀττεντοττικῇ 75, ἐν τῇ Τογκικῇ 166, ἐν τῇ Νεοζηλανδικῇ 169. Πρβλ. καὶ Deecke de reduplicato Latinae linguae praeterito Σελ. 19 καὶ C. Jacoby, Die Reduplication im Lateinischen, Danziger Programm 1878.

28) Εἰς § 30. π. χ. super unus eram Οὐεργ. Αἰν. II, 567. inque cruentatus Ὀβιδ. Μετ. XII, 492; hac Troia tenus Αἰν. VI, 62; quae me cumque vocant Αἰν. 1, 60; Λουκρήτιος: inque pediri, conque globata, [disque supatis], καὶ ὁ Κικέρων, pro Sest. 68: quod iudicium cumque subierat, ad Att. V, 18: faciam tamen satis. Πρβλ. Seyffert Müller εἰς Λαίλιον Σελ. 49, Schmalz, Jahrb. f. klass. Philol. 1892 2, 364. M. Bonnet, la latin de Gregoire de Tours Σελ. 480.

29) Εἰς § 32. Ὁ μὲν Ἕλλην εἶναι σφόδρα εὐλαβὴς ἐν τῷ σχηματισμῷ τῆς ληγούσης, ὁπόθεν πλὴν τοῦ σ καὶ τῶν ὑγρῶν ν καὶ ρ, πάντα που τὰ σύμφωνα ποιεῖται ἐκποδών, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς λέξεως ἐπιτρέπει πολλοὺς συμφώνων συνδυασμούς· ὁ δὲ Ρωμαῖος δείκνυται τοὐναντίον εὐαισθητότερος ἐν τῇ ἀρκτικῇ συλλαβῇ, ἔνθα συνδυασμοὶ οἷον cm, dm, tm, sm; cn, dn, pn, mn; ct, pt; bd, gd; ps, x, tl, scl (stl) ἀποφεύγει, ἐν ᾧ ἐν τῷ τέλει τῆς λέξεως ἀνέχεται πολλὰ ἁπλᾶ σύμφωνα, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγους τούτων συνδυασμούς, π. χ. nt, rt, st, lt, rs, ms, ns,nc. Ἐν τῇ τῶν Ρωμ. γλώσσῃ φαίνεται τρόπον τινὰ ὅτι ἐπηλήθευσεν, ὅπερ ὁ Ἄννων παρὰ Λιβίῳ 21, 10, 7 λέγει περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν: «Φοβοῦμαι μὴ ὅσῳ πρᾳότερον φέρονται καὶ νωθρότερον ἄρχονται τοῦ ἔργου, ἀρξάμενοι τοσούτῳ ἐπιμονώτερον μαίνωνται» πρβ. καὶ Bernary Kretsshmer XXX I, 412 ἑ. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ οὐχὶ μεγάλη τῆς Λατινικῆς ἀποστροφὴ πρὸς τὴν χασμωδίαν, ἐν ᾧ ἡ Ἑλληνικὴ δείκνυται πρὸς αὐτὴν λίαν εὐαίσθητος.

30) Εἰς 32. Ἡ λατινικὴ ἔσχεν ἀρχῆθεν μέγιστον πλοῦτον παρηχητικῶν συνδέσεων τῶν λέξεων. Πρβλ. S. Preuss, de bimembri dissoluti apud scriptores Romanos ususollemni· Edenkoben 1881,

W. Ebrard Die Allitteration der lat. Sprache Προβ. Heine, Die Allitteration im Munde des deutschen Volks, Anklam 1882.

31) Εἰς § 34. πρβλ. Fr. Stehlich, Die Sprache in ihrem Verhältnis zur Geschichte, Leipzig 1892 καὶ τὴν ἐμὴν περὶ τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης συγγραφὴν ἔκδ. 6, Leipzig 1904 Σελ. 87—104. Ὁ J. Grimm. (kleine Schriften 1, 290) λέγει · «ἡ ἡμετέρα γλῶσσα εἶναι καὶ ἡ ἡμετέρα ἱστορία» καὶ ὁ δ Γουλ. Οὐμβόλδος ἐν τῷ αὐτοῦ συγγράμματι περὶ τῆς γλώσσης τῶν Καβί: «Ἡ γλῶσσα εἶναι ἀρρήκτως συνημμένη πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος συμπαρακολουθοῦσα αὐτῇ ἐν πάσῃ βαθμίδι τῆς κατὰ τόπους προόδου καὶ παρακμῆς αὐτῆς καὶ ἡ ἑκάστοτε ἡμέρωσις γίνεται καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ κατάδηλος:»

32) Εἰς § 40. Πρβλ. καὶ O. Altenburg, De sermone pedestri Italorum vetustissimo, Leipzig 1898, ἔνθα ὁ συγγραφεὺς λέγει τάδε: «Ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς δημώδους λαλιᾶς τῶν παλαιῶν Ἰταλῶν (λατινικῶν νόμων γράμματα, Κάτωνος συγγραφαί, ὁ ἀστικὸς νόμος τῆς πόλεως Βαντίας, οἱ πίνακες τῆς πό·εως Ἰγουβίου) ἀπαντᾷ ὁ αὐτὸς ἄκομψος χαρακτὴρ τοῦ λόγου. Πανταχοῦ κύριον καὶ οὐσιῶδες εἶναι ἡ ἔννοια, ἡ λέξις εἶναι ὅλως δευτερεῦον καὶ ἐπουσιῶδες. Τοῦτο εἶναι τὸ ἰδιόρρυθμον ὕφος τῶν ἐν ἁπάσῃ αὐτῶν τῇ ἁπλότητι λίαν μεγαλοπρεπῶν δεήσεων, τῶν νόμων καὶ τὸν ἀποδεικτικὸν τόνον ἐχόντων παραγγελμάτων τοῦ Κάτωνος.

33) Εἰς § 40. M Catonis quae exstant ἔκδ. Jordan Σελ. 77. «Καὶ μάντις νόμιζε ὅτι εἶπε τόδε, ὅταν τὸ ἔθνος τοῦτο (οἱ Ἕλληνες) παράσχῃ τα ἑαυτοῦ γράμματα, θὰ διαφθείρῃ ἡμῶν τὰ πράγματα». [Πρβλ. Πλουτ. ἐν βίῳ Κατ. XXIII: ἀπολοῦσι Ρωμαῖοι τὰ πράγματα γραμμάτων Ἑλληνικῶν ἀναπλησθέντες].

34) Εἰς § 43. Παλαιαὶ λατινικαὶ λέξεις εὑρισκόμεναι μὲν ἔτι παρ' Ἐννίῳ, ἀλλ' ὕστερον μηκέτι ἀναφαινόμεναι ἐν τῇ γραμματείᾳ, συνελέγησαν ὑπὸ A. Reichardt. Jahrbüch. f. Philol. 1889 Σελ. 81, ἑ. Altlat. Wörter des Plautus von H. A. Koch, Rhein. Mus. XXI, 617 καὶ S. Bugge, Neue Jahrb. f· Philol. 1872 91 ἑ, Διφυεῖς σχηματισμοὶ παρὰ Tuchhändler, De vocabulis Graecis in linguam latinam translatis, Berliner Dissert. 1876 Σελ. 64 καὶ ἐν ἐμαῖς

πραγματείαις ἐν Bezzenbergers Beiträge zur Kunde der indog. Sprachen IX, 90 ἑ. καὶ Philologus N. F. I. 1, 45—52.

35) Εἰς § 46. Πρβλ. Schultze De archaismis Sallustianis, Halle 1871; Brünnert, De Sallustio imitatore Catonis, Sisennae aliorumque veterum historicorum Romanorum Berlin 1864.

36) Εἰς § 49. Μόνον ἐν τῷ Cato major εἶναι εἰλημμέναι ἀπὸ τοῦ θεάτρου πέντε μεταφοραί: 2, 6. 10, 48. 18, 64. 19, 70. 23, 86.

37) Εἰς § 50. Περὶ δανεισμοῦ ὅρων ἑλληνικῶν ἀποφαίνεται ὁ Κικέρων ὧδε (de fin. III, 2, 6): «Ἐὰν ἐν τῇ γλώσσῃ εἶναι ἐπιτετραμμένον τοῖς πεπαιδευμένοις περὶ πραγμάτων οὐχὶ διαδεδομένων οὐδὲ κοινῶν νὰ ποιῶνται χρῆσιν ὀνομάτων ἀήθων, πόσῳ μᾶλλον ἡμῖν δέον νὰ ἐπιτρέπηται τοῦτο, ἐπειδὴ νῦν πρῶτον τολμῶμεν ν' ἁπτώμεθα αὐτῶν», καὶ αὐτόθι λέγει: «Τὰς λέξεις ταύτας ἃς ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως μεταχειριζόμεθα ἀντὶ λατινικῶν, οἷον αὐτὴν τὴν philosophia, rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, musica, εἰ καὶ ἠδυνάμεθα νὰ πλάσωμεν γνησίας λατινικάς, ὅμως διὰ τῆς χρήσεως προσοικειωθέντες ἃς νομίζωμεν ἡμετέρας.»

38) Εἰς § 51. Πρβλ. Herder sämtliche Werke II, 11, 258 τῆς ἐν Γόθᾳ ἐκδόσεως τοῦ 1862): «Κοινῷ ὑπὲρ τῆς ἠθικότητος δόγματι τοιαῦται ὀνομασίαι ὑποληφθεῖσαι ἄσεμνοι ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς γλώσσης. Ἀλλὰ δὲν ὑπελήφθησαν διὰ τοῦτο ἄσεμνα καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ οὐδ' ἐπαύσατο ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀνθρώπων τόσῳ μᾶλλον νὰ ὀνομάζωσι τοιαῦτα ἀθῷα καὶ φυσικὰ πράγματα καί, ἐπειδὴ νὰ πράττωσι τοῦτο δὲν ἐτόλμων, νὰ θέλωσι χαριέντως εἰς αὐτὰ νὰ ὑπαινίσσωνται. Ἐντεῦθεν τὰ διφορούμενα τοῦ ἀστείου λόγου. Δύο μὲν ἢ τρία ὀνόματα εφυγαδεύθησαν ἐκ τοῦ λόγου τῶν χαριεστέρων ἀφεθέντα εἰς τὸν ὄχλον, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν ἐγένοντο δεκταὶ εἴκοσι περιφράσεις, πεντήκοντα ἀλληγορικαὶ φράσεις καὶ ἑκατὸν ἀμφιλογίαι, ἐν αἷς μόνος ὁ πανοῦργος διαισθάνεται τὸ ὑπαινισσόμενον, καὶ αὕτη ἐκαλεῖτο ἀστεία καὶ σεμνὴ γλῶσσα τοῦ αἰῶνος».

39) Εἰς § 53. Ὠνείδιζον αὐτῷ ὅτι a prisca consuetudine movere et ad formas Graecos verborum magis revocare [Varro L. L. 10, 70). Περὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ποιηταῖς ἑλληνικῶν καταλήξεων παραβλ. L. Sniehotta, De vocum graecarum apud lati-

nis poetas usu, Breslau 1903 A. Thiel, Juvenalis graecissans, Breslau 1901, σελ. 143 κέ.

40) Εἰς § 54. Ὁ Λίβιος παραλαμβάνει πολλὰ παρὰ τῶν Αὐγουστείων ποιητῶν καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ Οὐεργιλίου, οὐχὶ δὲ μόνον λέξεις, ἀλλὰ καὶ φράσεις ὅλας, ὡς haec ubi dicta dedit (XXII. 50, 10), nubes iaculorum (XXI, 5. πρβλ. Αἰν. X. 808 nubes belli) Πρβλ. καὶ Decolle, Reste elegischer Poesie im Livius, Berliner Philolog. Wochenschrift 1892, σελ. 835 καὶ Stacey, Die Entwickelung des Livianischen Stil, Archiv f. lat Lexikogr. X. 17 κέ (1838). Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου πλασθεισῶν 319 λέξεων 57 εὑρίσκονται παρὰ Τακίτῳ. Σημειωτέαι καὶ αἱ πραγματεῖαι τοῦ A. Czyckiewicz, De Taciti sermonis proprietatibus praecipue quae ad poeticum dicendi genus pertineant, Brody 1890 καὶ 1991, καὶ τοῦ Dosson, Etude sur Quinte Curce, Paris 1887, 278 κέ.

41) Εἰς § 55. Οὗτος οὐδέποτε ποιεῖται χρῆσιν αὐτῆς ἐν ταῖς πρὸς Τίρωνα καὶ Ἀττικὸν ἐπιστολαῖς, ἐν δὲ ταῖς πρὸς τὴν Τερεντίαν ἐκ τυπικῆς φιλοφροσύνης, κανονικῶς δ' ὅμως ὁσάκις ἔγραφε πρὸς ἄνδρας ἔχοντας ἀρχήν τινα ἢ ἀπεκρίνετο πρὸς ἀνθρώπους, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἐποιοῦντο χρῆσιν τῆς φράσεως ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἐπιστολαῖς

42) Εἰς § 57. Τοῦ Οὐαλερίου Φλάκκου τὰ Ἀργοναυτικὰ περιέχουσι 111 παρομοιώσεις. Περὶ τῶν πολλῶν παρὰ Τακίτῳ μεταφορῶν πρβλ. Draeger εἰσαγωγὴν εἰς Τακιτ. Annales σελ. 30 κέ. A. Stita, Dia Metapher bei Tacitus, Krems 1883, 1884. Joh. Kitt, De translationibus Taciteis, Konitz 1884. Περὶ τῶν παρὰ Τακίτῳ προσωποποιϊῶν πρβλ. τὸ ἔργον τοῦ F. Meyer, Göttingen 1884.

43) Εἰς § 57. Ἔτι καὶ ἐν τῇ γραφῇ καὶ τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ἀμφότεραι αἱ περίοδοι φαίνονται ὁμοιόταται. Τὰ γράμματα ἐν ἀμφοτέραις εἶναι ἑλικοειδῆ καὶ διατεταμένα, ἐν δὲ τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ἐπὶ μὲν τῶν Καισάρων τῶν ἐκ τῆς Κλαυδίας γενεᾶς ἡ κενοδοξία καὶ ἡ χλιδὴ ἐπεδεικνύετο ἐν τῇ κατασκευῇ κολοσσιαίων κτιρίων, ἐπὶ δὲ τῶν Ἀντωνίνων ἦσαν ταῦτα κατάφορτα καλλωπισμάτων, ὥσπερ ἐν Γερμανίᾳ, ὅτε ἤκμαζεν ὁ ἀκανόνιστος ρυθμὸς ὁ καλούμενος Barock.

44) Εἰς 58 Καὶ τὴν χρῆσιν παλαιῶν λέξεων συνίστα ὁ Κοϊν-

τιλιανός (I. 6), πλὴν ἔδει αὕτη νὰ μὴ εἶναι συχνὴ οὐδὲ ἐπιτετηδευμένη καὶ πρὸς ἐπίδειξιν πρβλ. καὶ Γελλ. N. A. I, 10.

45) Εἰς § 58. Περὶ τοῦ λεκτικοῦ τοῦ Τακίτου χαρακτῆρος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἀναπτύξει πραγματεύεται ὁ E. Wölfflin, Philologus XXV. 92 ἑ. XXVI, 113. ἑ. Πρβλ. καὶ E. Wölfl, Die Sprache des Tacitus. Frankfurt a. M. 1879. E. Kucera, Über die taciteische Inconcinnität, Olmütz 1882. G. Clemm, de breviloquentiae Taciteae quibusdam generibus, Leipzig 1881. R. Schmidt, de ellipsi Taciti, Dramburg, 1871. E. Norden, Die antike Kunstprosa, Leipzig 1898 II, σελ. 321 ἑ. (Tacitus). Gantrelle, Grammaire et style de Tacite, Paris 1872.

46) Εἰς § 60. Ὁ H. Corvinus ἐν Zeitschrift f. Gymmnasialwesen 1890 Σελ. 319 λέγει: Πρὸς τὴν ξηρότητα τῆς πεζῆς ἀντιλήψεως παραβαλλόμεναι αἱ εἰκόνες τῆς ποιητικῆς παραστάσεως φαίνονται οἱονεὶ ἐν διαυγεῖ ὑγρῷ ἐμβεβαπτισμέναι καὶ λελαμπρυσμέναι. Ἡ ποιητικὴ δῆλον ὅτι παράστασις ἔχει πρὸς τὴν τοῦ πεζοῦ λόγου ὡς τὸ ἐν τῷ κυανῷ τοῦ ὕδατος βυθῷ αἰωρούμενον εἴδωλον πρὸς αὐτὸ τὸ ἀκίνητον ἀντικείμενον τὸ καταυγαζόμενον ὑπὸ τῆς ξηρᾶς λάμψεως τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας. Καθάπερ ἡ αἰωρουμένη ἐκείνη ἐκείνη εἰκὼν ὑπερφυῶς ὡς καταθέλγει τὸν ὀφθαλμόν, οὕτω τοῦ ποιητικοῦ λόγου τὰ θελκτήρια ἄδυτα γοητεύουσι καὶ δουλαγωγοῦσι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατοῦ» Περὶ τοῦ ποιητικοῦ τῶν Ῥωμαίων λόγου πρβλ. J. Golling, Syntax der lateinischen Dichtersprache, Wien 1892. Köne, über die Sprache der römischen Epiker, Münster 1840. Müller, Qu. Ennius, eine Einleitung, in das Studium de röm. Poesie, Petersburg 1884. R. Stern, Grundriss einer Grammatik für röm. Dichter, Arnsberg. 1851. C. g. Jacob. Quaestiones epicae sive symbolae ad gramm. Latinam poeticam, Quedlinburg 1839.

47) Εἰς § 62. Οὕτως ὁ C. Humbert ἔν τινι περὶ τῶν νόμων τοῦ γαλλικοῦ στίχου συγγράμματι ἀπέδειξεν, ὅτι τῆς γαλλικῆς γλώσσης ἡ φύσις καὶ σὺν αὐτῇ καὶ ὁ ἐθνικὸς χαρακτὴρ ἐκδηλοῦται ἐν τῷ στίχῳ τῶν γαλλικῶν ποιημάτων καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ τονώσει καὶ τῇ ἀποστροφῇ πρὸς τὴν συσσώρευσιν τῶν συμφώνων καὶ πρὸς τὴν χασμῳδίαν, καὶ ὁ Herder λέγει: «Ἡ ποίησις εἶναι Πρωτεὺς ἐν τοῖς

λαοῖς· ἀλλάσσει μορφὴν κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, τὴν ἕξιν καὶ τὸ κλῖμα, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὴν προφορὰν τῶν λαῶν».

48) Εἰς § 62. Παρ' Ἐννίῳ ἐπὶ 519 στίχων 31 τελευτῶσιν εἰς τετρασυλλάβους λέξεις ἐχούσας τὰς δύο πρώτας συλλαβὰς βραχείας, ἤτοι ἅπαξ ἐπὶ 17 στίχων (1 : 17) εὕρηται παρ' αὐτῷ τὸ φαινόμενον τοῦτο, παρὰ δὲ τῷ Λουκρητίῳ ἅπαξ ἐπὶ 36 στίχων καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε ἡ τοιαύτη τελικὴ λέξις γίνεται σπανιωτέρα. Παρὰ Κατούλλῳ ἡ ἀναλογία εἶναι 1 : 34, παρ' Ὁρατίῳ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς 1 : 197 (ἐν Σατίραις 1 : 83), παρ' Οὐεργιλίῳ 1 : 261, παρ' Ὀβιδίῳ 1 : 1500. Πρβλ. καὶ W. Meyer, zur Geschichte d. griech. u. lat. Hexameters, München 1884. C. F. Hultgren, Die Technik der röm. Dichter im epischen und eleg. Vermasse, Jahrbücher f. Phil. 1873, 745 ἑ. Lorey, Die Schwierigkeiten der Anwendung des griech. Metrums auf die lat. Sprache, Hameln 1874.

49) Εἰς § 64. Πρβλ. καὶ Fisch, Programm des Andreas Realgymnasium zu Berlin 1888, Σελ. 23.

50) Εἰς § 67. Πρβλ. G. Freytag, Technik des Dramas Σελ. 275. Ὁμοίως ἀποφαίνεται ὁ J. H. V. Kirchmann ἐν τῇ ἑαυτοῦ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν σπουδὴν φιλοσοφικῶν ἔργων (Σ. 17): «Αἱ μὲν ἐπιστῆμαι πραγματεύονται περὶ τὸ καθ' ὅλου καὶ νοητὸν τῶν πραγμάτων, αἱ δὲ καλαὶ τέχναι περὶ τὴν παράστασιν τοῦ ἐπὶ μέρους καὶ αἰσθητοῦ, οἷον περὶ τὴν ἀπεργασίαν ἀρχιτεκτονήματος, ἀγάλματος, εἰκόνος, μουσικοῦ μέλους: Καὶ ἡ ποίησις προσέτι πλάττει ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ τοιαῦτα καθ' ἕκαστα καὶ συγκεκριμμένα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὅπως ἐμφανίσῃ τοῖς ἄλλοις τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ὁ ποιητὴς οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ μεταχειρίζηται ἢ λέξεις, εἰς ἃς ὑπόκεινται ἔννοιαι γενικαὶ καὶ ἀφῃρημέναι, οὐχὶ τέλεον ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ, ὥστε ἡ εἰκὼν ἡ ποιητικὴ κυμαίνει μεταξὺ τοῦ νοητοῦ καὶ τοῦ ἐπὶ μέρους αἰσθητοῦ. Ἐντεῦθεν γίνεται φανερόν, διατὶ ποιηταὶ καὶ ἐπιστήμονες μορφοῦσι καὶ προάγουσι τὴν γλῶσσαν, ἐκεῖνοι μὲν ἀναπτύσσοντες αὐτῆς τὸ ἐπὶ μέρους καὶ πλαστικὸν στοιχεῖον, οὗτοι δὲ παρέχοντες τὰς ὀνομασίας τῶν γενικῶν καὶ ἀφῃρημένων ἐννοιῶν».

51) Εἰς § 70. Περὶ τῶν τρόπων παρὰ τοῖς Ρωμ. ποιηταῖς καὶ ἰδίᾳ

περὶ συνεκδοχῆς καὶ μετωνυμίας παραβλ. E. Lindskog, in tropos scriptorum Romanoram Studia. Upsala 1903.

52) Εἰς § 73. Ἡ τάσις αὕτη καταφαίνεται ἰδίᾳ ἐν ᾠδ. I, 36, ἔνθα ποιεῖται λόγον περὶ τῆς Erycina ridens, quam Jocus circumvolat et Cupido. Πρβλ. καὶ ᾠδ. III, 24, 4. I, 35, 17. II, 17, 22. 17, 16. II, 2, 7. III, 2, 32. IV, 5, 24. IV, 14, 4. Τίβουλ. I, 9, 4. Προπέρτ. IV, 22, 20 καὶ G. Dannehl, De tropis I: De translationis, metonymiae synecdoches apud poetas Augustei aevi usu, Hallische Dissert. 1868.

53) Εἰς § 75. Πρβλ. Κατουλλ. 61, 202. Προπ. III, 15, 31. 32. 49. I, 15, 29. II, 3, 5. Οὐεργ. ἐκλ. I, 59. III, 91. IV, 91. Ὁρατ. ἐπιστ. 16, 31. Ὀβ. ex Ponto II, 6, 37. IV, 15, 41. Μεταμ. XIII, 324. XI, 315. Λυπηρ. I, 8, 1. IV, 1, 57. Ἐρωτ. τεχν. I, 748. Περὶ τῶν μεταγενεστέρων Ρωμαίων ποιητῶν οἷον τοῦ Κλαυδιανοῦ καὶ Νεμεσιανοῦ πρβλ. Biese, Naturgefühl bei den Römern Σελ. 143 Περὶ τοῦ αὐτοῦ φαινομένου ἐν τῷ Γερμ. ἐμὴν διατριβὴν ἐν Zeitschrift für hochdeutsche Mundarten III 47 κέ.

54) Εἰς § 75. Καὶ ἐπ' αὐτὰς τὰς περιγραφὰς καὶ τοὺς χαρακτηρισμοὺς ἡ παντοδύναμος ῥητορικὴ ἔσχε ῥοπήν, καὶ οὐχὶ ἄνευ λόγου ὁ Σενέκας ἐν *Ἀποκολοκυνθώσει* σκώπτει διὰ τοῦτο τοὺς ποιητάς: «στέργουσι τὸ βάρος οἱ ποιηταὶ μὴ ἀρκούμενοι νὰ περιγράφωσι τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν, ὥστε ταράττουσι καὶ τὴν μεσημβρίαν.» Ἀλλὰ μεστοὶ τῶν παντοίων τῆς ῥητορικῆς τεχνασμάτων εἶναι μάλιστα οἱ λόγοι οἱ παρὰ τῶν ἐπικῶν ποιητῶν ἐν τῇ διηγήσει παρεμβαλλόμενοι καὶ ὁ διάλογος τοῦ δράματος. Ἡ παράστασις τῆς ψυχικῆς πάλης τῆς Διδοῦς ἐν Αἰνειάδι ἢ τῆς Μηδείας παρ' Ὀβιδίῳ δύναται κάλλιστα νὰ συγκριθῇ πρὸς τὰς suasoriae. Περὶ ταῦτα καὶ ἕτερα πρότυπα ἐμελέτων οἱ πρωτόπειροι ῥήτορες, μάλιστα δὲ τοῦ Οὐεργιλίου τὰ ποιήματα κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐθεωροῦντο ὡς κλασσικὸν ἐγχειρίδιον καὶ ἦσαν ἐν χρήσει ἐν ταῖς ῥητορικαῖς σπουδαῖς. Πρβλ. καὶ H. Peter, Rhetorik und Poesie im Klassisch. Altertum. Jahrb. f. d. Klass. Altert. 1898 I, 637 ἑ.

55) Εἰς § 76. Τὸ πρῶτον σχῆμα εὕρηται παρ' αὐτῷ 102ᾳ, ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ μόνον 62ᾳ ἐπὶ 1362 στίχων, ἐν ᾧ παρὰ Τιβούλλῳ ἐν

τοῖς δυσὶ πρώτοις βιβλίοις. τ. ἕ. ἐπὶ 1352 στίχων ἀπαντᾷ μόνον 24ᵏⁱˢ. Τὸ τελευταῖον σχῆμα συχνότατα πάντων τῶν ῥωμαίων ποιητῶν μεταχειρίζεται ὁ Προπέρτιος, π. χ. I, 19. 20. 39. κ. ἄ.

56) Εἰς § 77. Τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς συντάξεως ταύτης τοῦ ἀπαρεμφάτου πλὴν τοῦ Draeger ἐξέθηκε διὰ βραχέων καὶ ὁ Schlmaz ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τοῦ Iwan Müller II, Σελ. 319 ἑ. (§ 217 ἑ. τῆς λατ. συντάξεως), ἔνθα ἰδίᾳ ἐξαίρονται ὁ Ἔννιος, ὁ Λουκρήτιος καὶ οἱ ἐπὶ Αὐγούστου ποιηταί.

57) Εἰς § 78. Πρβλ, καὶ Heerdegen Untersuchungen zur latein. Semasiologie III, Σελ. 64.

58) Εἰς § 78. Π. χ. Αἰν. IX, 98 –103. VI, 451. VIII, 213, 407. XI, 809. Καὶ παρὰ Προπερτίῳ εὕρηνται μακραὶ περίοδοι π.χ. I, 2, 9 – 18. III, 14, 1 – 10. Ἀλλ' ἀποφεύγει αὐτὰς ὁ Τίβουλλος. Περὶ Λουκρητίου καὶ Κατούλλου πρβλ. ἀν. § 24.

59) Εἰς § 80. Περὶ τούτων καὶ ἄλλων τοῦ ποιητικοῦ λόγου φαινομένων παραβλητέος καὶ ὁ Phil. Wegener, Neuhaldenslebener Programm 1889, Σελ. 18 ἑ.

60) Εἰς § 80. Πρβλ. καὶ Ὁράτιον ἐπ. II, 2, 115: «Τὰ πάλαι ἠφανισμένα παρὰ τῷ δήμῳ ὀνόματα, ἅπερ ῥηθέντα ὑπὸ τῶν παλαιῶν Κατώνων καὶ Κεθήγων ἐπικαλύπτει νῦν δύσμορφος εὐρὼς καὶ ἔρημος ἀρχαιότης, θὰ ἀνακαλύψῃ ὁ ἀγαθὸς ποιητὴς καὶ θὰ φέρῃ εἰς φῶς, ἐὰν εἶναι καλὰ καὶ κομψά». Ὁ Goethe ἐν μὲν τῇ Ἰφιγενείᾳ καὶ τῷ Τάσσῳ μεταχειρίζεται τὴν δόκιμον γραφομένην γερμανικήν, ἀλλ' ἐν ἄλλοις ποιήμασιν ἔχει παραδόξους ἀρχαϊσμούς, οἷον ἐν τῷ Götz, ἐνιαχοῦ τοῦ Φαύστου, ἐν τῷ μύθῳ τοῦ πετάλου καὶ ἐν τῇ ποιητικῇ ἀποστολῇ τοῦ Hans Sachsen. Ὅπερ ἐβούλετο, ἤτοι νὰ προσάψῃ πίνον καὶ σεμνότητα καὶ διὰ τῶν ἀρχαϊσμῶν νὰ προσαρμόσῃ τὸν λόγον πρὸς τοὺς χρόνους τῶν δρώντων προσώπων, τοῦτο τελείως κατώρθωσεν. — Ἡ ἐλευθερία αὕτη τοῦ ἀναμειγνύειν λέξεις καὶ τύπους διαφόρων περιόδων τῆς γλώσσης ἦτο ἱκανὸν τῇ ποιήσει ἀντισήκωμα τοῦ περὶ τὴν τῶν λέξεων χρῆσιν περιορισμοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ μέτρου αὐτῇ ἐπιβαλλομένου. Οὐκ ὀλίγαι τῷ ὄντι λέξεις μὴ πρὸς τὸ μέτρον προσαρμοττόμεναι ὤφειλον ν' ἀποκλείωνται τῆς ποιητικῆς χρήσεως καὶ ν' ἀναπληρῶνται δι' ἄλλων. Οὕτως ὁ Ὅμηρος δὲν ἠδύνατο νὰ ποιῆται χρῆσιν ὀνομάτων οἷον *πολέ-*

μιος (ἀντ' αὐτοῦ δήϊος), στρατόπεδον [ὡς ἐχόντων πάσας τὰς συλλαβὰς βραχείας] καὶ παρὰ τοῖς δακτυλικοῖς ποιηταῖς ἀντὶ τοῦ vituperare μὴ προσαρμοζομένου πρὸς τὸ ἑξάμετρον ἔδει ν' ἀντικατασταθῇ τὸ reprehendere. Ὁ Ἔννιος ἠδύνατο μὲν νὰ μεταχειρίζηται τὰ ὀνόματα ferocia καὶ tenacia, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἀντίστοιχα εἰς-tas ἅτε μὴ πρὸς τὸν στίχον συμφερόμενα. Ἀντὶ τοῦ quattuordecim λέγει ὁ Οὐεργ. Αἰν. 1, 71 bis septen [τούτου αἰτία εἶναι καὶ τὸ ὅτι οἱ ποιηταὶ φεύγουσι τὰ ἀπόλυτα ἀριθμητικὰ ὡς λέξεις κοινὰς καὶ τετριμμένας, οἷον ἀντὶ τοῦ duo λέγουσι duplex, geminus, ὅπως οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ ἀντὶ τοῦ *δύο* μεταχειρίζονται τὰ ἐξηλλαγμένα καὶ σπανιώτερα ἐπίθετα: *δίπτυχοι, δίδυμοι, διπλοῖ,* δισσοί], ἀντὶ τοῦ explicavi πανταχοῦ τῆς Αἰνειάδος explicui, ἀντὶ τοῦ capitibus (Αἰν. II, 216) καίπερ συναπτομένου πρὸς τὸ πληθυντικὸν cervicibus, τὸ ἐν. capite. Τὸ celeriter ἔχον τέσσαρας βραχείας συλλαβὰς ἀναπληροῦται διὰ τοῦ celer, citus κτλ. Διὰ συνιζήσεως, διαλύσεως ἡμιφώνου ἢ βραχύνσεως φωνήεντος ἐποίουν εὐχρήστους τύπους οἷον deerat, deinde, arjete, parjete (Αἰν. II, 442), semjanimis, altĕrĭus κ. ἄ.

61) Εἰς § 82. Περὶ τούτου παραβλητέα ἡ τοῦ Reichardt πραγματεία, Jahrb. f. Philol. 1889. I, Σελ. 797 ἑ., περὶ δὲ τῶν ἀρχαϊσμῶν τοῦ Οὐεργιλίου ἡ τοῦ Wotke, Wiener Studien, VIII, 131—148.

62) Εἰς § 82. Ὁ E. Appel de genere neutro intereunte in lingua Latina, Münchener Diss. Erlangen 1883 ἀκριβέστατα ἐπεξέρχεται τὴν παρὰ τοῖς ἑξαμετρικοῖς ποιηταῖς χρῆσιν τοῦ gaudia ἀντὶ τοῦ gaudium μετ' ἐκθλίψεως. Παρ' Ὀβιδίῳ ὁ πληθυντικὸς ἀπαντᾷ πλέον ἢ πεντηκοντάκις, ὁ δὲ ἑνικὸς οὐδαμοῦ. Καὶ συντακτικοὶ νεωτερισμοὶ εἶναι ἐπακολούθημα τῆς ἀνάγκης τοῦ μέτρου. Ἐπειδὴ τὸ cruribus tenus δὲν εὐαρμοστεῖ τῷ μέτρῳ, γράφει ὁ Οὐεργίλιος Georg. III, 53: et crurum tenus a mento palearia pendent, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ Κάτουλλος 64, 18 ἀντὶ nutricibus tenus nutricum tenus. Τοῦτο παρετήρησαν καὶ οἱ παλαιοί, διὸ ἐν Corp. Gloss. V, 248, 19 λέγεται: tenus praepositionem Vergilius necessitati metri genetivo pluralis iunxit. Πρβλ. καὶ Wölf-

flin, Hexameter und silberne Prosa, Archiv f. lat. Lexikogr. XI, 503 κέ.

63) Εἰς § 82. Ribbeck, Geschichte d. Röm. Dicht. 2, 330: «Ἀρχαί τινες καὶ τελευταὶ στίχων, ἡ ἐκλογὴ καὶ θέσις τῶν ὀνομάτων, παραβολαὶ καὶ σχήματα ἐκληροδοτήθησαν πρὸς ὡρισμένας περιστάσεις ἀμοιβαίως παρὰ τῶν ποιητῶν καὶ κατέστησαν σταθεραὶ συνήθειαι». Πρβλ. καὶ A. Zingerle Ovid und sein Verhältnis zu den Vorgängern und den gleichzeitigen römischen Dichtern, Innsbruck 1869-1871, Schmalz, Zeitschrift f. Gymnasialw. 1890, 718 ἑ.

64) Εἰς § 83. Π. χ. Οὐεργ. Αἰν. IV, 451: it clamor caelo. Ὀβίδ. Μετ. II, 50: tendebam brachia caelo. Οὐεργ. Γεωργ. IV, 562: viamque affectat Olympo. Ὁρατ. ᾠδ. I, 28, 10: Orco demissus. Προπ. I, 15, 29: nulla prius vasto labentur flamina ponto. Αἰν. VI, 126: facilis descensus Averno.

65) εἰς § 84. Τοὺς παρ' Ὀβιδίῳ καινοὺς σχηματισμοὺς συνέλεξεν ὁ Drager ἐν Auricher Programm 1888 Σ. 17, ὑπολογιζόμενος 392, ἐν οἷς 153 μόνον παρὰ τῷ ποιητῇ τούτῳ ἀπαντῶσι καὶ 139 εἶναι ἅπαξ ἀφῃρημένα οἷον repostor, novatrix, renovamen. Κατὰ τὸν E. Linse, De P. Ovidio Nasone verborum inventore, Leipziger Dissert. 1891 ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων λεξεων εἶναι 487. Παραβλητέος προσέτι ὁ H. Ploen, De copiae verborum differentiis inter varia poesis Romanae antiquioris genera intercedentibus, Strassburg 1883 μετ' ἀξιολόγων συλλογῶν τῶν ὀνομάτων εἰς -tudo, -tas, -ntia. Deipser, Über die Bildung und Bedeutung der latein. Adjektive auf-fer und-ger, Bromberg 1886. Seitz, De fixis poetarum Latinorum epithetis, Elberfeld 1890. Ladewig, De Vergilio verborum, novatore, Neustrelitz 1870. F. Stephani, De Martiale verborum novatore, Breslau 1889. A. A. Rothmaler, De Horatio verborum inventore, Berlin 1862. C. Zangemeister, De Horatii vocibus singularibus, Rerlin 1862. F. Teuffel, De Catulli, Tibulli, Propertii vocibus singularibus, Freiburg im Breisgau 1872. W. Schneider, De Propertio sermonis novatore et amplificatore, Strassburg 1888,

G. Bordellé, De linguae Latinae nominibus -men et -mento ope formatis, Grossglogau 1879. W. Wilbertz De adiectivis poetarum Latinorum usque ad Catullum compositis, Marburg 1884.

66) Εἰς § 86. Κικ. Orat. 202: «Οἱ ποιηταὶ ποιοῦνται μεταφοφορὰς τῶν λέξεων καὶ συχνότερον καὶ τολμηρότερον»· de orat. III, 43, 170: «Ἅπασα λοιπὸν ἡ ἀρετὴ καὶ ἐνέργεια ἑκάστου ὀνόματος ἐκ τριῶν τινων προκύπτει, ἐὰν δῆλον ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι ἢ ἀρχαῖον, ἀλλ' ἀνεκτὸν ὑπὸ τῆς συνηθείας ἢ νεότευκτον διὰ συνθέσεως ἢ παραγωγῆς... ἢ μεταφορικόν, ὅπερ μάλιστα ὡς ἄστρον κοσμεῖ καὶ λαμπρύνει τὸν λόγον». Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ὁρατίου ἰδίᾳ φιλοτεχνηθείσης μεταφορικῆς χρήσεως τοῦ currus, uncus κ. ἄ. πρβλ. A. Möller, Archiv f. Lexikogr. III, 117 ἑ. 236 ἑ. Πρβλ. καὶ A. Preuss, Die metaphorische Kunst Vergils in der Aeneide, Gaudenz 1894. Braumüller, Über Tropen und Figuren in Vergils Aeneide, Berlin 1877 καὶ 1882. I. v. Raumer, Die Metapher bei Lukrez, Erlangen 1893, L. Genther, Über den Gebrauch der Metapher bei Juvenal, Wittenberg 1878.

64) Εἰς § 87. Τὴν νεωτάτην τοῦ ὅλου ζητήματος ἔρευναν ὅρα παρὰ Schäfler, Amberg 1884, Σελ. 95. Ἕτερα σχετικὰ συγγράμματα πρβλ. Zeitschrift f. Gymnas. 1886, Σελ. 23· παραβλητέοι προσέτι M. Brenous, Etudes sur les hellénismes dans la Suntaxe Latine, Paris 1895. Piger, Die sogennanten Gräcismen im Gebrauche des lat. Accus. Iglau 1879. Engelhardt, Passive Verba mit dem Accus. und der sogenannte Accusat. Graecus bei den latein. Epikern, Bromberg 1879. Landgraf, Der Acc. der Beziehung nach adject. Subst. und pass. Verben, Archiv. f. Lexikogr. X, 207-224. H. Tillmann, De dativo verbis passivis linguae latinae subiecto, qui vocatur Graecus. Acta semin. philol. Erlang. II (1881), 71-140. H. Dittel, De infinitivi apud Horatium usu. Ried 1881. G. Overholthaus, Syntaxis Catullianae. capita II. Diss, Göttingen 1875. G. V. Bucht, de usu infinitivi apud Ovidium, Upsala 1875. E. Trillhaas, Der Infinitiv bei Ovid. Erlangen 1877. v. Steltzer, Über den Gebrauch des infinitivs bei

Vergil, Nordhausen 1875. C. Wagener, Der Infinitiv nach Adj. bei Horaz, Neue philol. Rundschau 1902, σελ. 1—9. Ἐν 65 χωρίοις παρ' Ὁρατίῳ εὕρηνται 43 ἐπίθετα μετ' ἀπαρεμφ. συνδεμένα, καὶ ἐκ τούτων 32 ἔχουσι συνήθως τὴν γενικὴν παρ' ἑαυτοῖς.

68) εἰς § 88. Ἡ περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Λουκρητίου κρίσις τοῦ Κικέρωνος (ad Quin. fratr. II, 11): non multis luminibus ingenii, mullae tamen artis ἀληθεύει σχεδὸν περὶ πάντων τῶν ρωμαίων ποιητῶν. Ἡ δύναμις τῆς φαντασίας αὐτῶν δὲν ἦτο μεγάλη τις, ηὐδοκίμησαν δὲ μάλιστα ἐν τῇ σατίρᾳ καὶ ἐλεγείᾳ, αἵτινες καὶ ἥρμοττον σφόδρα πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν. Ὀλίγοι μόνον ἠδύναντο νὰ εἴπωσιν ὡς ὁ Ὀβίδιος: quod tentabam scribere, versus erat, οὐδ' ἐξίκοντο εἰς τὸ ὕψος τῶν Γερμανῶν, οἷς πᾶν ἄτοπον (was sich nicht reimt) φαίνεται «*ἀνομοιοκατάληκτον*» (ungereimt).

69) εἰς § 89. Πρβλ. K. Sittl, Jahresbericht über das Vulgär und Spätlatein 1884-1890 im Jahresber. über die Fortschr. d. Klass. Altertumswiss. LXVIII, 226—286 P. Monceaux, Le Latin d' après les dernieres publications. Revue des deux Mondes 1891, 15 Ἰουλ. 428—448. M. Bonnet, Le Latin de Gregoire de Tours, Paris 1890, 783 κ.ἑ. πλείστας πραγματείας ἐν Wölfflins Archiv f. Lexicog. Leipzig 1884 ἑ. Wölfflin, Uber die Latinität des Afrikaners Cassius Felix, München 1880. H. Rönsch, Itala und Vulgata, 2 aufl. Marburg 1875. H. Hoppe, Syntax und Stil des Tertullian, Leipzig 1903, H. Gläsener Grammatic des Laktanz. Musée Belge 1900, σελ. 26 κἑ. 223 κἑ, 1901, σελ. 65 κἑ, 293 κἑ. W. Kalb, Roms Juristen nach ihrer Sprache dar gestellt, Leipzig 1890. F. Polle, Wie denkt das Volk über seine Sprache? 3 Aufl. Leipzig 1904. O. Rebling, Versuch einer Charakteristik der röm. Umgangesprache. 2 Abdruck, Kiel 1883. P. Meyer, De Ciceronis in epistulis ad Atticum sermone, Bayreuth 1887. A. Stinner, De eo quo Cicero in epistulis usus sit sermore, Oppeln 1879 ἑ. R. Klein, Über Cicer. Briefstil, 1895. Kofmane, Geschichte des Kirchenlateins 1879.

70) Εἰς § 89. Ὁ Sittl. ἐν τῷ ὑπομνήματι ὅπερ τῷ 1889 ἀνέγνω ἐν τῇ ἐν Görlitz συνόδῳ τῶν φιλολόγων (πρβλ. Jahrbr. f.

Philol. 1890, II Σελ. 142), πλὴν τοῦ τῶν ἀγροίκων ἰδιώματος (rusticitas) καὶ τοῦ καθ' ἡμέραν λόγου τῶν πεπαιδευμένων (sermo cotidianus, consuetudo) διακρίνει καὶ τὴν ἐν μέσῳ τῶν δύο τούτων κειμένην διάλεκτον τῶν μικρῶν πόλεων (oppidanum dicendi genus). Πηγὴν τοῦ δημώδους λατινισμοῦ δὲν ἀποδέχεται οὔτε τὰς ἐπιγραφὰς οὔτε τοὺς συγγραφεῖς, ἀλλὰ μόνον τὰς ρωμανικὰς γλώσσας. Τὰ εἰδικὰ βιοτεχνικὰ συγγράμματα οὔτε ἐν τῇ λογίᾳ κατὰ τὸν Sittl ἐγράφησαν οὔτε ἐν τῇ δημώδει, ἀλλ' ἐν κακῇ λατινικῇ. Οὕτω δ' ὅμως ὁ Sittl ὑπερβάλλει. Πάντως οὐδὲν γραπτὸν μνημεῖον δύναται νὰ διδάξῃ ἡμᾶς ἱκανῶς περὶ τῆς προφορᾶς καὶ τῆς τονώσεως, ἀλλ' ἡ φύσις τῶν τύπων καὶ τῆς συντάξεως καὶ αἱ περὶ τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων ἰδιότητες ἀποδείκνυνται δημώδεις διὰ τῶν ἐν ταῖς ῥηθείσαις πηγαῖς κοινῶν καὶ ὁμοίων γνωρισμάτων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν γραφομένην γλῶσσαν.

71) Εἰς § 90. Τοῦτο ἀληθεύει μάλιστα περὶ της καλουμένης Svarabhakti τ. ἔ. τῆς ἀναπτύξεως φωνήεντος παρὰ τὸ l, r, n, προερχομένης ἐκ τῆς τῶν ὑγρῶν τούτων προφορᾶς, ὅτε προηγεῖτο ἢ εἵπετο σύμφωνον π. χ. Terebonius = Trebonius, Militiades = Miltiades. Πρβλ. J. Schmidt zur Geschichte des indogerm. Vocalismus, II, 342-370, Corsen Vocalismus, II, 384 ἑ.

72) Εἰς § 90. Περὶ τοῦ τμήματος τούτου παραβλητέοι μάλιστα ὁ H. Schuchardt, Der Vokalismus des Vulgärlateins, Leipzig 1866-1868. E. Seelmann, Die Aussprache des Lateins nach physiologisch historischen Grundsätzen, Heilbron 1885. K. Sitl, Die localen Verschiedenheiten der lat. Sprache. Erlangen 1882. Diez, Grammatik der roman. Sprachen[4] Σελ. 170 ἑ. G. Landgraf, Historische Grammatik der lat. Sprache, Leipzig 1903.

73) Εἰς § 93. Πρβλ. Schuchardt, Vocalismus des Vulgär lateins, 1, 34, 232. O. Sievers, Quaestiones onomatologicae ἐν Ritschls Acta societatis philol. Lipsiensis II, 55-104. M. Bonnet, Le Latin de Gregoire de Tours Σελ. 349 ἑ. Bücheler-Windelkilde, Grundriss der lat. Deklination, Bonn 1879. F. Neue, Formenlehre der lat. Sprache, 2 aufl. Berlin 1875-1877.

74) Εἰς § 93. Πρβλ. πλὴν τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος συγγράμ-

ματος τοῦ E. Appel, de genere neutro intereunte in lingua Latina, Erlangen 1883, W. Meyer, Das Schicksal des lat. Neutrums im Romanischen, Halle 1883 καὶ H. Suchier, Der Untergang der geschlechtlosen Substantivform. Archiv f. Lexicogr. III, 161 ἑ. Τύποι οἷον la reponse, merveille ἑρμηνεύονται ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ responsa mirabilia, ὃν μετεχειρίζοντο ἀντὶ ἑνικοῦ τῆς πρώτης κλίσεως. Ἡ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων γραμματεία ἐπιμελῶς συνετέλεσεν εἰς τὴν μεῖξιν τῶν γενῶν, π. χ. ὁ Ἱερώνυμος γράφων ad Ezech. 40, ὅτι ἐπίτηδες λέγει cubitus ἀντὶ cubitum, ἵνα νοῆται εὐχερέστερον ὑπὸ τῶν ἀναγνωστῶν.

75) Εἰς § 94. Ott, Jahrbücher f. Philol. und Pädagog. 1874, Σελ. 781 ἑ. Rönsch, Itala und Vulgata, Σελ. 22-257. H. Ulrich, De Vitruvii copia verborum, Frankenthal 1883 und Schwabach 1885. Stünkel, De Varroniana verborum formatione, Strassburg 1875. R. Fisch, Die lat. nomina personalia auf-o,-onis, ein Beitrag zur kenntnis des Vulgärlateins. Berlin 1890

76) Εἰς § 96. Πρβλ. J. N. Ott, Rottweiler Programm 1874, ὅστις ἀριθμεῖ ἐν ὅλῳ 208 τοιαῦτα οὐσιαστικὰ δυνάμενα νὰ παραλειφθῶσι πρβλ. καὶ Dräger, ἱστορ. σύνταξις 1, 47 ἑ. καὶ J. C. Rolfe, Archiv f. Lexicogr. X, 229 ἑ. περὶ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ars.

77) Εἰς § 99. Ἀκριβέστερον περὶ τούτου παρὰ Andresen, über deutsche Volksetymologie Σελ. 17 ἑ. καὶ ἐν ἐμαῖς πραγματείαις περὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς δημώδους ἐτυμολογίας ἐν Zeitschrift f. Völkerpsychol. und Sprachw. τόμ. XII, Σελ. 203 ἑ. καὶ ἐν Bezzenbergers Beiträge zur Kunde der indogerm. Sprachen τόμ, V, σελ. 68 ἑ. καὶ ἐν τῷ ἐμῷ συγγράμματι περὶ τῶν ἐν τῇ λατινικῇ ἑλληνικῶν λέξεων 1882 σελ. 67-75. H. Paul, Principien der Sprachgeschichte,[3] § 150 καὶ 151, W. Wundt, Völkerpsychologie,[2] τόμ. 1ος μέρος 1ον σελ. 474 κἑ.]

78) εἰς § 102. Πρβλ. καὶ Grimm, Gramm. III, 726 ἑ. Diez, Grammat. d. lat. Spr. III, 431 ἑ. Παραδείγματα ἐκ τῆς γερμανικῆς ποιήσεως παρὰ Hildebrandt, Zeitschr. f. den deutschen Unterricht, III, 2 149 ἑ.

79) εἰς § 103. Πρβλ. E. Wölfflin, Bemerkungen über das

Vulgärlatein, Philol. XXXIV, Σελ. 127—165, ἰδίᾳ 153—158. K. Sittl, Archiv f. Lexicogr. IV, 197—222. R. Jonas, De verbis frenquentativis et intensivis, Posen 1871, 1879, Meseritz 1872. Ὁ αὐτός, Die Verba frenquentativa und intensiva bei Livius, Posen 1884. C. Paucker, Kuhns Zeitschr. f. vergl. Sprachw., N. F. VI, 241-263 (1883).

80) εἰς § 103. Πρβλ. J, N. Ott, über Doppelgradation des lateinischen Adjectivs, Jahrb. und. f. Philol. und Pädag., 1875, Σελ. 787-800 καὶ Wölfflin im Archiv f. Philol. I, 67 ἑ. H. Ziemer, Vergleichende Syntax der indog. Komparation, Berlin 1884. Brix zu Plaut. Trin. 28. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ αὐξανομένη ἐπίτασις τῆς ἐκφράσεως ἐν ταῖς προσηγορίαις. Οἱ αὐτοκράτορες κατὰ τὸν 1ον αἰῶνα προσαγορεύονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἁπλῶς Imperator, Καῖσαρ ἢ Αὔγουστος, κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα προστίθενται ἐπίθετα ἐξαίροντα τὴν ἀγαθότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ δεσπότου optimus, maximus, κατὰ τὸ 3ον μεταχειρίζονται τὰς ἰσχυροτάτας λέξεις perpetuus victoriosissimus indulgentissimus imperator (Αὐρηλιανός), piisimus fortissimus felicissimus dominus noster (Κωνσταντῖνος), humanissimus invictissimus dominus (ὁ αὐτός), nobilissimus ac fortissimus ac felicissimus Caesar (Κωνστάντιος). Πλείονα παρὰ Chr Schöner, Die Titelaturen der röm· Kaiser, Acta sem. phil. Erl. II, 449 κἑ.

81) εἰς 103 Πρβλ E. Wölfflin, Philologus XXXIV, Σελ. 158 - 165.

82) εἰς § 105. Ὁ Κικέρων γράφει ἐν ταῖς ad Atticum ἐπιστολαῖς I, 12, 4. 7, 10. 14, 7, 2: quidquid in buccam venerit, ἐν δὲ τοῖς λόγοις καὶ φιλοσοφ. συγγραφαῖς: quidquid in mentem venit.

83) εἰς § 106. Διὰ τούτων δὲν λέγω, ὅτι ὁ λαὸς οὐδεμίαν ἑλληνικὴν λέξιν παρέλαβεν. Τοὐναντίον ἡ μεγάλη ἐπικοινωνία τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τοὺς πολλοὺς εἰσαχθέντας δούλους ἐγένετο ἀφορμὴ τοῦ νὰ δανεισθῇ ἡ δημώδης λατινικὴ οὐκ ὀλίγας ἑλληνικὰς λέξεις, ὧν αἱ πλεῖσται μετεβιβάσθησαν εἰς τὰς ῥωμανικὰς γλώσσας καὶ δὴ καὶ ἐξέβαλον ἐν μέρει γνησίας λατινικάς, οἷον αἱ λέξεις nanus, petra,

zelus, struthio τὰς ἀρχῆθεν ὑπαρχούσας pumilio, saxum, studium, passer marinus (πρβλ. γαλλ. nain, pierre, zéle, autruche=avis struthio).

84) Εἰς § 107. Πρβλ. ἰδίᾳ J. N. Ott, Jahrb. f. Philol und Pädagog. 1874 Σελ. 575.

85) Εἰς § 108. Πρβλ. L. Schwabe, De diminut. greecis et latinis 1859. G. Müller, De latinae linguae deminutivis, Leipzig 1865. E. Wölfflin, Philologus XXXIV, 153 ἑ., Lorenz, Einleitung zu Plaut Pseud. Σελ. 48 ἑ. Stinner, περὶ τοῦ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς λεκτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Κικέρωνος Σελ. 9 ἑ., Paucker, Die lat. Deminutiva auf -ulus, -ula, -ulum, Mitau 1876. Τῇ λέξει bellus (ὑποκορ. τοῦ bonus = benulus) χρῆται ὁ Κικέρων 38κις ἐν ταῖς εἰς Ἀττικὸν ἐπιστολαῖς.

86) Εἰς § 109. Περὶ εὐφημισμοῦ ἐν τῇ λατινικῇ πραγματεύονται ὁ O. Keller, Grammatische Aufsätze (zur lat. Sprachgeschichte. II) Leipzig 1895, σελ. 154 — 188 καὶ O. Hey ἐν Wölfflins Archiv f. lat. Lexikogr. IX, 225 κέ. πρβλ. καὶ W. Bökemann, Französischer Euphemismus, Berliner Dissert. 1899. Πλεῖστοι εὐφημισμοὶ περὶ τοῦ θνήσκειν συνελέγησαν ὑπὸ τοῦ Georges, De Velleji Paterculi elocutione σελ. 5. Πλὴν τοῦ ἐνταῦθα μνημονευομένου εὐφημισμοῦ τοῦ ἐπὶ τοῦ φόβου στηριζομένου ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ὁ ἀπὸ τῆς αἰδοῦς παραγόμενος, περὶ οὗ ἔπιθι O. Hey ἔνθ' ἀν σελ. 528 κέ.

87) Εἰς § 110. Πρβλ. E. Wölfflin, Das Wortspiel im Lateinischen, Sitzungsberichte der bayr. Akad. d. Wissensch. Philol. hist. Klasse. 1887. Σελ. 187 - 209.

88) Εἰς § 112. Τὸ nequiquam κατὰ τὸν Wölfflin (Archiv f. Lexicogr. II, 7) κεῖται «ἅπαξ ἐν τῷ ἐπεξειργασμένῳ bellum civile ἐν τῇ φράσει eius auxilium (1, 1, 4) implorare, ἥτις κατὰ τὸν Σαλλούστιον Κατιλ. 52, 29 (nequiquam deos implores) ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Κάτωνος φαίνεται, ὅτι ἦτο τύπος πατροπαράδοτος καὶ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ συνήθης. Ἅπαξ προσέτι εὕρηται τὸ nequiquam ἐν b. g. II, 27, 5: non nequiquam tantae virturis homines ausos esse transire latissimum flumen, ὅπερ ὀφείλει νὰ χαρακτηρι-

σθῇ σχεδὸν ἁμάρτημα περὶ τὸ ὕφος». Διότι οἱ Ρωμαῖοι ἀντὶ τοῦ non nequiquam ἔλεγον non sine causa.

89) Εἰς § 114 Πλείονα παρὰ Fröhlich, Realistisches und Stilistisches zu Cäsar, Zürich 1887. Ἀλλὰ σημειωτέον προσέτι ὅτι ὁ Καῖσαρ τὰς αὐτὰς λέξεις συχνάκις μετ' ἀλλήλας μεταχειρίζεται, οὕτω ἐν b. g. I, 49, 1 κέ. κεῖται πεντάκις τὸ ὄνομα. locus. Πλείονα παρὰ Polaschec ἐν Serta Harteliana σελ. 224 καὶ παρὰ R. Frese, Beiträge zur Beurteilung der Sprache Cäsars, Programm d. Luitpoldgymn. zu München 1900 σελ. 21. Δυνάμεθα πρὸς τούτοις νὰ παρατηρήσωμεν ἔν τισι βιβλίοις ἀγάπην τινὰ ὡρισμένων λέξεων καὶ φράσεων. Οὕτω ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τοῦ b. g. κεῖται 14ις propterea quod, ἐν δὲ τοῖς κατόπιν βιβλίοις ἀντ' αὐτοῦ ἀπαντᾷ κανονικῶς τὸ ἁπλοῦν quod. Ἐν τῷ 7 βιβλίῳ εὕρηται 6κις e regione ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀπέναντι, ὅπερ μόνον ἅπαξ ἔτι ἐν b. c. I, 25, 6 ἀπαντᾷ, καὶ δὴ ἐπ' ἄλλης ἐννοίας. Τὸ ῥῆμα tardare=βραδύνειν ἀναγινώσκομεν 8κις ἐν τῷ b. c. 7κις ἐν τῷ ἑβδόμῳ βιβλίῳ. τοῦ b. g., ἅπαξ ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ ἅπαξ ἐν τῷ ἕκτῳ βιβλίῳ. Ἡ φράσις proinde ac si ἀπαντᾷ πρῶτον ἐν τῷ 3 βιβλίῳ τοῦ b. c. καὶ δὴ τετράκις, ἐπ' ἴσης τὸ namque etiam μόνον ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ καὶ δὴ τρίς.

90) Εἰς § 114. Jactare solitus milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse.

91) Εἰς § 115. Πρβλ. Kraut, Über das vulgäre Element in der Sprache des Sallusts. Blaubeuren 1881.

92) Εἰς § 118. Πρβλ. B. Linderbauer, De verborum mutuatorum et peregrinorum apud Ciceronem usu et compensatione. Programm des Gymnasiums zu Metten bei Straubing 1892-1893.

93) Εἰς § 119. Πρβλ. Jahrb. f. Philol. 1882 Σελ. 392.

94) Εἰς § 119. Πρβλ. Meusel im Jahresbericht des philologischen Vereins zu Berlin XX (1894) Σελ. 240.

95) Εἰς § 120. Πρβλ. Meusel αὐτόθι Σελ. 229. Πόσον πρόχειρος ἦτο τῷ Καίσαρι ἡ Ἑλληνική, νοεῖται ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν ῥητὴν τοῦ Πλουτάρχου μαρτυρίαν (Πομπ. 60, 2) κατὰ τὸν κρίσιμον καιρὸν τῆς διαβάσεως τοῦ Ρουβίκωνος ἀνεφώνησε τὰς λέξεις τοῦ Μενάνδρου ἑλλη-

νιστί: *ἀνερρίφθω ὁ κῦβος* καὶ ὅτι κατά τινας (Σουητ. Divus Jul. 82) ἀνέκραξε πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φονέα Βροῦτον ἑλληνιστί: *καὶ σὺ τέκνον*.

96) Εἰς § 120. Πρβλ. G. Koffmane, Lexikon lateinischer Wortformen, Göttingen 1874 καὶ Meusel ἐν τῷ ῥηθέντι Jahresbericht XX Σελ. 331

97) Εἰς § 121. Τὸ περιεχόμενον τῶν § 121 - 124 στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως τοῦ συντακτικοῦ τοῦ Schmalz ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τοῦ Jwan Mäller.

98) Εἰς § 122. Ἀλλὰ πρβλ, b. g. VI, 37, 3: cohors in statione, b. c 2, 39, 2: castra ad Bagradam. Παραβλητέος προσέτι ὁ Chr. Jänicke, Die Verbindung der Substantiva durch Präpositionen bei Cicero, Wien 1886, 1887.

99) Εἰς § 124. Πρβλ. Schwenk, Über das Gerundium und Gerundiv bei Caesar und Nepos, Frankenberg in Sachsen 1882. Görlitz, Das Gerundium und Supinum bei Caesar, Rogasen 1887.

100) Εἰς § 124. Τὰς συντακτικὰς διαφορὰς τοῦ Λιβίου ἀπὸ τῆς χρήσεως τοῦ Κικέρωνος καὶ Καίσαρος συνέλεξαν ὁ O. Riemann, Etudes sur la langue et la grammaire et Tite-Live 2ª ἐκδ. 1885 Σελ. 255-311. Ἄλλα γραμματικὰ ἔργα σημειοῦμαι τὰ ἑξῆς: Plochmann, Die Kasuslehre bei Cäsar Schweinfurt 1891. Fisher, Die Kasuslehre bei Cäsar, Programm der lat. Hauptschule in Halle 1853 1854· K. Brinker, Zur Cäsarianischen Kasussyntax, Jahrb. f. Philol 1871, II, 491, ἑ, 513 ἑ· 586 ἑ. Ὁ αὐτός. Zur Ciceronischen, Kasussyntax. αὐτόθι 1896, II 363 ἑ, 512 ἑ. C. Kossak, Obsesvationes de ablativi qui dicitur absolutus usu apud Caesarem, Gumbinnen 1858. Περὶ τῆς παρὰ Κικέρωνι ἀκολουθίας τῶν χρόνων πραγματεύονται ὁ H. Liven, Die consecutio temporum bei Cicero, Riga 1872, M. Wetzel, Consecutio temporum Ciceroniana 1877. Περὶ τοῦ Καίσαρος ὁ A. Hug, Jahrb. f. Philol. 1860, 877 ἑ., A. Procksch, Bautzener Programm 1870 καὶ Eisenberger Programm, Leipzig 1874, E. Hoffmann, Studien auf dem Gebiete der lat. Syntax, Wien 1884. Ἕτερα σχετικὰ συγγράμματα μνημονευτέα τάδε: M. Heynacher, Was ergibt sich aus dem Sprachgebrauch

in b. g. für die Behandlung der lat. Syntax in der Schule. Berlin 1886. G. Jhm, Quaestiones syntacticae de elocutione Tacitea comparato Caesaris, Sallustii, Velleii usu loquendi. Giessener Diss. 1882. A. Lehmann, De verborum compositotorum, quae apud Sallustium, Caesarem, Livium, Tacitum leguntur, cum dativo structura, Leobschütz 1884. L. Rhode, Adiectivum quo ordine apud Caesarem et in orationibus coniunctum sit cum substantivo, Hamburg 1884. R Menge, Über das Relativum in der Sprache Caesars, Halle 1888. W. Kriebel, Der Periodenbau bei Cicero und Livius, Prenzlau 1873. Wania, das Praesens historicum in Caesars bellum Gallicum, Wien 1885. Kertelheim, Über Graecismen in Ciceros Reden, Bergedorf 1894. Περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Κικέρωνος πραγματεύεται ὁ Jules Lebreton, Etudes sur la langue et la grammaire de Ciceron καὶ Caesariana syntaxis quatenus a Ciceroniana differat, Paris 1901.

101) Εἰς § 126. Πρβλ K. Lorenz, Über Chiasmus uud Anaphora in Bellum Gallicum, Kreuzburg in Oberschlesien 1875. P. Hellwig, Über Pleonasmus bei Cäsar, Programm des Berliner Sophiegymnasiums 1889. — Τὸ οὐσιαστικὸν εὑρίσκεται ἐπαναλαμβανόμενον καὶ μετὰ τὴν προσδιοριστικὴν ἀντωνυμίαν π. χ. b. g III, 7 (bellum: eius belli) V,32 (convallis: eius vallis) VI, II, VII, 72. Τίθεται προσέτι τὸ οὐσιαστικὸν ἀντὶ ἀντωνυμίας b. g. I.48 (4ις castra) I, 49 (5ις locus) II, 19. 12. 26. V,9. VIII 69. Ὁ Καῖσαρ δὲν εὐλαβεῖται ἐν βραχείᾳ ἀκολουθίᾳ ἐπαναλαμβάνων τὰς αὐτὰς λέξεις, π. χ. b. g. I, 3,2, ε', δύο παρακείμεναι προτάσεις ἄρχονται ἀπὸ τοῦ ad eas res conficiendas. Καὶ ἡ ὁμοηχία ἐπαλλήλων γενικῶν εἰς -orum δὲν ταράσσει αὐτόν, ὡς χωρία, g. III,6, 2 potiundorum castrorum, reciperandorum suorum, b.c. II, 42, 5 quorum reficien dorum, σαφῶς ἀποδεικνύουσι. Πρβλ. Jahrb. f. Philol. 1885 σελ. 242 καὶ J. Aumüller Das sogenante Hendiadyoin in Lateinischen, Blätter für bayerisches Gymnasialshalwesen 1896, 753-759. Περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῆς ῥητορικῆς Καίσαρος καὶ Κικέρωνος ποιεῖται λόγον ὁ E. Norden, Die antike Kunstprosa 1898, I, 209-233.

102) Εἰς § 127. Πρβ. Bock, Subiecta rei cum actionis verbis coniungendi usus quomodo prisca quae vocatur Latinitate sit exortus et prolatus usquead tempora Ciceroniana, Leipzig 1889. Παραδείγματά τινα ὑπάρχουσι παρὰ Καίσαρι b, c. 2, 8,2: maior vis oppresserat, b. g. 2, 22, 1 : necessitas temporis postulat. Προσέτι περὶ τῶν τρόπων καὶ σχημάτων ἀναγνωστέος ὁ I. Straub, De tropis et figuris, quae inveniuntnr in orationibus Ciceronis Aschaffenburg 1883.

103) εἰς § 127. Πρβλ. Draeger histor. Syntax der lat. Sprache 2α ἔκδ. 1878 Σελ. 1 ἑ. Ἐν τῇ πρὸ τοῦ Κικέρωνος γραμματείᾳ εὕρηνται μόνον ὡς 60 τοιοῦτοι πληθυντικοί, ἐπὶ Κικέρωνος προστίθενται σχεδὸν 400 νέοι, ὧν σχεδὸν τὸ ἥμισυ εἶναι ἐκ τῶν ληγόντων εἰς - io.

104) Εἰς § 128 Πρβλ. Bernhardy, Grundriss der rom. Littetur σελ. 58. Σημ. 1. κέ. I. Shmidt, Das rhythmiche Element in Ciceros Reden, Wiener Studien XV, σελ. 209, E. Müller, de numero Ciceroniano; Kieler Dissertat. 1886. J. May, Der rednerische Rhythmus mit besonderer Beziehung auf Ciceros Orator, Durlach in Baden 1899 [Bornecque, la prose métrique dens la correspondance de Ciceron, Paris 1898, Zielinski, Das Clauselgesetz in Ciceros Reden, Leipzig 1904].

105) Εἰς § 130. Μακρὰ περίοδος εὑρίσκεται ἐν b. g. 11. 25 (κυρία πρότασις καὶ 6 δευτερεύουσαι μετὰ 14 ἀπαρεμφάτων καὶ 14 μετοχῶν) πλείονα παρὰ W. Busch, Cäsar als Schrifsteller im b.g. Stegli. Program 1901.

106) Εἰς σελ. 196. Ἐν τῇ λέξει λοιπὸν ἡ σημασία τῆς Ἑστίας ηὐρύνθη εἰς τὴν τοῦ δωματίου, ὡς ἐν τῇ γερμ. λέξει Stube τῇ κυρίως δηλούσῃ τὴν θερμάστραν (πρβλ ἀγγλ. stove, θερμάστρα). [Κυρίως τὸ ὄνομα aedilis παράγεται ab aede Cereris, ὃς ναὸς ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν ἱερὸν τῆς πλήθυος, ἐν ᾧ ἐφυλάσσοντο καὶ τὰ δημόσια γράμματα, ὧν τὴν φυλακὴν εἶχον οἱ aediles προβ. Mommsen Ρωμ. ἱστορ. τομ. 1. σελ. 274 καὶ καὶ Βάσιν Ρωμ. Πολιτείαν σελ. 387].

107) Εἰς σελ. 197. Ὁ ἀρχαιότερος τοῦ ὀνόματος τύπος εἶναι κατὰ Πρισκιανὸν 1, 554 auger.

108) Εἰς σελ. 198). Σέρβιος εἰς Αἰν. I, 179: «Ἐπειδὴ παρὰ τοῖς

προγόνοις ἡμῶν δὲν ὑπῆρχεν ἡ χρῆσις τῶν μύλων, ἔφρυγον τὸ σῖτον καὶ ἐμβάλλοντες εἰς ἰγδία ἐκοπάνιζον, καὶ οὗτος ἦτο ὁ τρόπος τῆς ἀλέσεως, ἐξ οὗ καὶ pinsores ἐκλήθησαν οἱ νῦν pistores καλούμενοι».

109) Εἰς σελ. 201. Πρβλ. trivalis, ἐν τριόδῳ λατρευομένη, συνήθως Trivia, ἡ ἐν τῇ τριόδῳ λατρευομένη θεὰ Ἄρτεμις.

110) Εἰς σελ. 201. Πρβλ. Grimm, ἱστορία τῆς γερμαν. γλώσσης 980 κέ. Schrader, Sprachvergleichung und Urgeschichte, 2 ἔκδ. σελ. 369. κέ. Brugmann, Rheinish. Mus. Neue Folge 43, 399.

111) Εἰς σελ. 201. [ἡ τοῦ οἴεσθαι καὶ omen ἐτυμολογία εἶναι σκοτεινή, πρβλ. W. Shulze, Quaestiones epicae σελ. 354 καὶ F. Solmsen, Studien zur griech. Laut und Verslehre σελ. 63. Ὁ Κικέρων de div. I,45 καὶ ὁ Οὐάρρων L. L. VI, 76 παράγουσι τὸ omen ἀπὸ τοῦ os [augurium quod ore fit].

112) Εἰς σελ. 202 Πρβλ. τὴν γερμαν. φράσιν acht Tage περὶ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος συνυπολογιζομένης καὶ τῆς Κυριακῆς καὶ τὸ γαλλ. quinze jours =14 ἡμέρας. [Ἡ γνώμη ὅτι trinundinum σημαίνει τρία ὀκτάήμερα ἤτοι 24 ἡμέρας, εἶναι ἡ ἣν καὶ ὁ Mommsen ἀσπάζεται. Πιθανωτέρα δ' ὅμως εἶναι ἡ συνήθης (πρβλ. Βάσην ἔνθ' ἄνω σελ. 601, σημ.) γνώμη, ὅτι τὸ trinum nundinum εἶναι οὐχὶ ὀνομαστικὴ ἢ αἰτιατική, ἀλλὰ γενικὴ πληθυντικὴ = trinarum nundinarum tempus, ἤτοι διάστημα τριῶν ἀγορῶν, διότι ἡ ἀγορὰ ἅτε δι' ἐννέα ἡμερῶν ἀγομένη ἐκαλεῖτο nundinae. Τὸ διάγραμμα τ. ἔ., ἐν ᾧ ἐδηλοῦτο ἡ ἡμέρα τῆς ἐκκλησίας, ἔδει νὰ εἶναι ἐκδεδομένον τῇ τρίτῃ πρὸ τῆς ἐκκλησίας ἀγορᾷ, τ. ἔ. δεκάτῃ ἑβδόμῃ πρότερον ἡμέρᾳ, ὅθεν καὶ ὁ χρόνος, εἰς ὃν προεγράφετο ἡ ἐκκλησία, συνεκδοχικῶς δὲ καὶ τὸ μεταξὺ τῆς προγραφῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας χρονικὸν διάστημα ἐκαλεῖτο trinum nundinum]

113) Εἰς σελ 202. Πρβλ. O. Schrader, Lexikon der indogermanischen Altertumskunde σελ. 286.

ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Οἱ ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὰς παραγράφους.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ.	6	στίχ	2	κάτ.	ἀντὶ	Philologie	γρ.	*Litteratur*
»	6	»	11	»	»	αὖται	»	*αὗται*
»	13	»	11	ἄν	»	ἴσως	»	*ἴσας*
»	20	»	3	κάτ.	»	Kic	»	*Κικ*
»	27	»	8	ἄν	»	ὅλον	»	*ὅλου*
»	30	»	15	»	»	βορ	»	*ἄνω*
»	31	»	1	»	»	Brosc.	»	*Rosc.*
»	40	»	9	»	»	Marscom	»	*Mars communis*
»	60	»	1	»	»	voievultri	»	*voce vultu*
»	97	»	5	»	»	κατακόσμον	»	*κατάκοσμον*
»	99	»	6	»	»	ἐπισπᾶσται	»	*ἐπισπᾶται*
»	99	»	9	»	»	Ἀδριανοῦ	»	*Ἀδριανοῦ*
»	100	»	16	κάτ	»	Γράκχοι	»	*Γράγχοι*
»	102	»	5	»	»	ἀπήγγελον	»	*ἀπήγγελλον*
»	112	»	9	ἄν.	πρὸ	τοῦ συνεκδοχὴν	»	*τὴν*
»	114	»	11	»	ἀντὶ	συχνότας	»	*συχνότατας*
»	118	»	8	κάτ.	»	σιλᾶν	»	*συλᾶν*
»	120	»	11	ἄν	»	διασταθμούμενος	»	*διασταθμώμενος*
»	132	»	6	κάτ.	»	ἡ	»	*ᾗ*
»	135	»	7	»	»	θ	»	*d*
»	136	»	1	»	»	tt καὶ s +	»	*εἰς tt καὶ ss*
»	152	»	3	»	»	γρὺ	»	*γρῦ*
	163	»	5	ἄν.	»	Tiverius	»	*Tiberius*
»	163	»	19	»	»	trangulare	»	*transgulare*
»	167	»	13	»	»	obvare	»	*orbare*
»	175	»	16	»	»	ἄχρηστος	»	*ἄχρηστον*
»	181	»	11	»	»	at	»	*ad*
»	182	»	6	»	»	alliquem	»	*aliquem*
»	192	»	2	κάτ.	»	Καίσαρος	»	*Κικέρωνος*
»	192	»	8	ἄν	»	ἓν	»	*ἐν*
»	217	»	13	κάτ.	»	συνδυασμοὶ	»	*συνδυασμοὺς*
»	217	»	6	»	»	Bernary	»	*Benary* καὶ

προσθετέαι αἱ λέξεις: *Kuhns Zeitsch f. vergl. Sprachw* I 51 κέ.

Σελ.	221	στίχ	1	ἄν	ἀντὶ	οὐδὲ	γρ.	*μηδὲ*
»	226	»	19	»	»	ἀφῃρημένα	»	*εἰρημένα*
»	231	»	14	»	»	Καῖσαρ ἢ Αὔγουστος	»	*Caesar ἢ Augustus*
»	237	»	4	»	»	trivalis	»	*trivialis*

Α. Σουχοβο-Κομπύλην ὁ γάμος τοῦ Κρεντσίνσκη. Ν. Γογὸλ Πανδρολογήματα κωμῳδίαι μεταφρασθεῖσαι ἐκ τοῦ ῥωσσικοῦ ὑπὸ Ἀγαθ. Γ. Κωνσταντινίδου. Τιμὴ δρ. **1.50**

Διονυσίου Σολωμοῦ Ἅπαντα τὰ εὑρισκόμενα. Τιμὴ δρ. **2.50**

Λέσσιγγ Λαοκόων ἢ περὶ τῶν ὁρίων τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ποιήσεως κατὰ μετάφρασιν Α. Προβελεγγίου Τιμὴ δρ. **1.50**

Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ὑπὸ Γουσταύου Φρειδερίκου Χέρτσβεργ μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ Π. Καρολίδου, τόμοι 3 τεύχη 12. Τιμὴ δρ. .... **18.—**

Τὰ σύνθετα τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης ὑπὸ Γ. Ν. Τσερέπη Τιμὴ δρ. **12.—**

Ἀδελφοὶ Ἰάκωβος καὶ Μανώλης Τομπάζης ὑπὸ Ἰακώβου Ν. Τομπάζη τεύχη 2. Τιμὴ δρ. .... **3.—**

Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα. Ἑλληνική, λατινικὴ καὶ ἰνδικὴ γραμματικὴ ὑπὸ Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι. τόμοι 2. Τιμὴ δρ. .... **18.—**

Εἰσαγωγὴ εἰς τὰς Ἱστορικὰς Μελέτας κατὰ μετάφρασιν Σπυρ. Π. Λάμπρου, τεύχη 2. Τιμὴ δρ. .... **3.—**

Δρόϋσεν Ἱστορία τῶν Ἐπιγόνων ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Ἰ. Δελλίου. τόμοι 2. τεύχη 9. Τιμὴ δρ. **13.50**

Ἐδ. Θόμψωνος. Ἐγχειρίδιον ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς παλαιογραφίας κατὰ μετάφρασιν Σπυρ. Π. Λάμπρου, τεύχη 3 Τιμὴ δρ. .. **4.50**

Ἀδ. Γασπάρη, Ἱστορια τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ Ἀγγ. Βλάχου, τόμοι 2, τεύχη 9. Τιμὴ δρ. **13.50**

Ῥωμαίων Πολιτεία ἡ βασιλευομένη καὶ ἡ ἐλευθέρα ὑπὸ Σπυρίδωνος Π. Βάση. Τιμὴ δρ. **12.50**

Σαίξπηρ Κυμβελίνος τραγῳδία εἰς πράξεις πέντε μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς ἀγγλικῆς ὑπὸ Μιχαὴλ Ν. Δαμιράλη Τιμὴ δρ. **1.50**

Ὁ ἀκάθιστος ὕμνος οἱ Ρῶς καὶ ὁ πατριάρχης Φώτιος ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως. Τιμὴ δρ. .... **1.—**

Περὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μελέτη ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἀγχιάλου Βασιλείου Τιμὴ δρ. **1.50**

Ἱστορία τοῦ Ἀττίλα καὶ τῶν Διαδόχων αὐτοῦ κατὰ μετάφρασιν Σ. Ι. Βουτυρᾶ, τεύχη 3. Τιμὴ δρ. **4.50**

Ῥωσικὰ διηγήματα μεταφρασθέντα ἐκ τοῦ ῥωσσικοῦ ὑπὸ Παύλου Δέφα. Τιμὴ δρ. **2.50**

Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως, ὑπὸ Φερδινάνδου Γρηγοροβίου μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς γερμανικῆς μετὰ διορθώσεων καὶ προσθηκῶν ὑπὸ Σπυρ. Π. Λάμπρου, τόμοι 2, τεύχη 8. Τιμὴ δρ. .... **12.—**

Εἰρηναίου Κ. Ἀσωπίου Παλαιὰ καὶ Νέα. Τιμὴ δρ. .... **6.—**

Τὰ νομίσματα τοῦ κράτους τῶν Πτολεμαίων ὑπὸ Ι. Σβορώνου, τόμοι 3. Τιμὴ φρ. χρυσᾶ .... **100.—**

Ἡ Ὑγιεινὴ τοῦ Σχολείου ὑπὸ Γεωργίου Α. Βλάμου. Τιμὴ δρ. .... **10.—**

Ν. Γ. Πολίτου, Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παραδόσεις. Τόμοι 2. Τιμὴ δρ. .... **20.—**

G. Schlumberger *ἡ βυζαντιακὴ ἐποποιΐα κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ι' αἰῶνος. μέρος πρῶτον Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς, κατὰ μετάφρασιν Σ. Ι. Βουτυρᾶ, τεύχη 2. Τιμὴ δρ.* .... **3.—**

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΤΕΥΧΗ ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΤΩΙ 1906

'Αριθ 265. **G. Schlumberger** *ἡ βυζαντιακὴ ἐποποιία κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ι' αἰῶνος μέρος δεύτερον Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου νεανικὰ ἔτη, κατὰ μετάφρασιν Σ. Ι. Βουτυρᾶ μέρος Β' τεῦχ. πρῶτον* **1.50**

'Αριθ 266-270. Τὰ προβλήματα τῆς νεωτέρας γραφομένης ἑλληνικῆς ὑπὸ Κ. Krumbacher κατὰ μετάφρασιν Θ. Κακριδῆ καὶ ἀπάντησις εἰς αὐτὸν ὑπὸ Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι .... **8.—**

'Αριθ 271. **G. Schlumberger** *ἡ βυζαντιακὴ ἐποποιία κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ι' αἰῶνος, μέρος δεύτερον Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου νεανικὰ ἔτη κατὰ μετάφρασιν Σ. Ι. Βουτυρᾶ. μέρος Β'. τεῦχ. δεύτερον* **1.50**

'Αριθ 272-276. Σακεσπείρου Ἀριστουργήματα Ῥωμαῖος καὶ Ἰουλία, Ἄμλετ, Ὀθέλλος, Βασιλεὺς Λήρ, Μάκβεθ, κατ' ἔμμετρον μετάφρασιν Ἀγγέλου Βλάχου, ἕκαστον τεῦχος τιμᾶται δρ. ... **3.—**

'Αριθ 277. **G. Schlumberger** *ἡ βυζαντιακὴ ἐποποιία κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ι' αἰῶνος μέρος δεύτερον Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου νεανικὰ ἔτη κατὰ μετάφρασιν Σ. Ι. Βουτυρᾶ μέρος Β'. τεῦχ. τρίτον* **1.50**

'Αριθ. 278-280. 260 Δημώδη Ἑλληνικὰ Ἄσματα (ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ συλλεγέντα καὶ παρασημανθέντα ὑπὸ Γεωργίου Δ. Πaχτίκου, τόμος πρῶτος .... **8.—**

'Αριθ. 281. **G. Schlumberger** *ἡ βυζαντινὴ ἐποποιία κατὰ τὰ τέλη τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος, Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος, κατὰ μετάφρασιν Ἰ. Λαμπρίδου, τεῦχος πρῶτον* **1.50**

'Αριθ. 282. **G. Schlumberger** *ἡ βυζαντινὴ ἐποποιία κατὰ τὰ τέλη τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος, Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος κατὰ μετάφρασιν Ι. Λαμπρίδου. τεῦχος δεύτερον* **1.50**

'Αριθ. 283. **G. Schlumberger** *ἡ βυζαντινὴ ἐποποιία κατὰ τὰ τέλη τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος, κατὰ μετάφρασιν Ι. Λαμπρίδου, τεῦχος τρίτον* **1.50**

'Αριθ. 284. **G. Schlumberger** *ἡ βυζαντινὴ ἐποποιία κατὰ τὰ τέλη τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος, Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος κατὰ μετάφρασιν Ι. Λαμπρίδου, τεῦχος τέταρτον* **1.50**

'Αριθ. 285. **G. Schlumberger** *ἡ βυζαντινὴ ἐποποιία κατὰ τέλη τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος κατὰ μετάφρασιν Ι. Λαμπρίδου τεῦχος πέμπτον* .... **1.—**

'Αριθ 286-289. Μεσαιωνικὰ καὶ νέα ἑλληνικά. ὑπὸ Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι. τόμος πρῶτος .... **10.—**

Τιμᾶται δραχ. **1.50**